

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP
(TİBB-İ NEBEVÎ)

AKÇAĞ YAYINLARI: 124 Araştırma-tnceleme : 32

ISBN 975-338-086-0

Kapak : Bekir Soysal

Dizgi ve iç Düzen: Reyhan Ltd. Şti. 230 13 62 - 229 34 93

Baskı : Burak Matbaacılık

Baskı Yeri .. : Ankara

1.Baskı : 1995

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş. Hükümet Cad. 8/C 06030 Ulus/Ankara Tel:
(312) 312 13 94 - 432 17 98 - 433 86 51 Fax:432 28 52

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE TIP

(TİBB-I NEBEVÎ)

Prof. Dr. İbrahim Canan

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

Her hastalığın ilâcı vardır. Tedavi arayın.

HZ. Muhammed (A.S.)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	9
TAKRİZ-	
I.....	12
TAKRİZ-	
H.....	17
AÇIKLAMA.....	19
GİRİŞ: TIBLA İLGİLİ UMUMÎ BİLGİLER	
A. Eski Tıp Anlayışı.....	24
1.	
Hipokrat.....	25
2.	
Galinos.....	26
3. Ahlât-ı	
Erba'a.....	27
4. Bazı Hususiyetler.....	29
1- Asırlarca Her Yerde Aynı İnançlar.....	29
2- Tashîh değil Tevsî.....	30
5. Teşhîs veTedâvî.....	30
6. Nabız ve Muayene.....	32
7. Eski Tıp Safsata mı?.....	32
B. Günümüzün Tıp Anlayışı.....	33
1.	
Rehabilitasyon.....	34
2. Koruyucu Hekimlik.....	34
3. Hastalığın Sebepleri.....	35
4. Bugünkü Tıpta Tedavi Yolları.....	35
PROF. DR. İBRAHİM CANAN	
C. İslam	
Tıbbı.....	36
1. Eski Tıbbın Devamıdır.....	36
2. Zehebî'nin Tıbb-ı Nebevî Kitabınının Baş Kısmı.....	39
A) Amelî Tıp.....	39
I. Tabiî Umur.....	39
1- Erkan: Nar, Hava, Su, Toprak.....	40
2- Mizaç: Han-, Bârid, Ratb, Yâbis.....	40
3-Ahlât-ı Erba'a: Kan, Balgam, Safra, Sevda.....	42

4-Aslî Azalar.....	43
5- Ruhlar.....	43
6- Kuvveler: Tabiî Kuvvet, Hayvanî Kuvvet, Nefsânî Kuvvet.....	43
7- Fiiller: Cezb, Def.....	43
B) İlmî Tıbb.....	43
II. insan Bedeninin Ahvaliyle İlgili İlim.....	44
1. Sıhhat.....	»44
2. Hastalık.....	46
C) Nazarî Tıbb.....	46
I) Sebepler.....	46
1) Hava.....	46
2) Yenilen ve İçilen Şeyler.....	46
3) Bedenin Sükûn ve Hareketi.....	46
4) Nefsin Sükûn ve Hareketi.....	46
5) Uyku ve Uyanıklık.....	47
6) Boşaltma ve Tutma.....	47
II) Alametler.....	47
III) Ahlat Nazariyesinin Kur'ân'a Tatbiki.....	48
IV) Ebter (Güdük) Kalan İslâmî Keşifler.....	49
V) Mikrobu Haber Veren İlk Müslüman Âlim.....	52
* Kaynaklar.....	56
HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP	
BİRİNCİ BÖLÜM: TIBLA İLGİLİ HADİSLER.....	61
TEMHÎD.....	61
Birinci Kısım: Tedavinin Cevazı.....	66
İkinci Kısım: Tedavinin Mekruhluğu.....	74
Üçüncü Kısım: Hz. Peygamber'in Vasfettiği İlaçlar.....	82
Dördüncü Kısım: Rukye ve Muskalar.....	168
1- Rukye ile alakalı umumî açıklama.....	168
2- Rukyenin cevazıyla ilgili hadisler.....	174
3- Rukyeyi nehyeden hadisler.....	193
Beşinci Kısım: Taun ve Veba.....	204
Altıncı Kısım: Göz Değmesi.....	215
1- Gözdeğmesi haktır.....	217
2- Göz değmesine karşı alınacak tedbirler.....	221
1) Ferdî Tedbir.....	222
2) Resmî Tedbir mi?.....	222
* Ceza mı?.....	223
3) Gözü degen ne yapmalı?.....	224
4) Nazar degen kimseye yapılacak tedavi.....	226
3- Göz değmesi ile ilgili bazı müteferrik hükümler.....	228
4- Göz değmesi ve kader..'.....	228
5-Dövme (veşm) yasağı.....	230
İKİNCİ BÖLÜM: TIBB-I NEBEVÎ: MAHİYETİ	
*VE	
EHEMMİYETİ.....	2
32	
1- TEMHÎD	232
2- Hz. Peygamber'in sağlığa verdiği ehemmiyet	233
3- Koruyucu Hekimlik	234
1) Temizlik	235
2) Beslenme	236
3) Spor	237
4) istirahat	238
5) İbâdetler	239
6) Dua	240
7) Haramlar	241
4- Hastalık ve tedâvî yolları	241
1) Hastalık	241

2) Tedâvî	242
1) Hastalığı da şifayı da veren Allah'tır	243
2) Tedaviye inanç	244
3) Tedavi olmalı, şifa aramaya devam etmeli	245
* Tedavi olmanın hükmü	245
* Kader inancı ve tedavi	247
4) Tedavi yolları	249
1. Perhiz	250
2. Kan aldırma	250
3. Dağ vurma	250
4. Ameliyat	251
5. İlaç	251
* Haram maddeden ilaç	252
6. Su tatbiki	252
7. Tebdîl-i mekan ve tebdîl-i hava	252
8. Rukye	252
9. Dua	253
+10. Kuvve-i mânevîyeyi takviye	254
11. Sabır	254
12. Gayr-ı müslim tecrübe	255
5) Tedavi ediciler	256
6) Tıbbî tatbikatı murakabe	256
* Tıbb-ı Nebevî'nin kaynakları	257
* Tıbb-ı Nebevî nasıl ihya edilebilir?	259

SUNUŞ

Bu kitap, "Kütüb-i Sitte Muhtasan Tercüme ve Şerhi" adlı 18 ciltlik eserimizin 11. cildinde yer alan tıbb-ı nebevî ile ilgili bahisten ibarettir.

Orada çıkmış olmasına rağmen, müstakilen neşrine niye ihtiyaç duyulduğu sorusu, haklı olarak, birçok okuyucunun hatırına gelecektir, açıklayalım:

Tıb çevrelerinde bilindiği üzere, son zamanlarda, alternatif tıp adı altında, yeni tedavi metodları arayışları gündeme gelmiştir. Bu, sâdece memleketimizde değil, bütün dünyada aktüaliteyi işgal etmektedir. Akapuntur'la, şifalı otlarla tedavi meselelerinin basın ve yayın organlarında ne derece yer aldığını, hele şifalı otların hususî dükkânlarda ve hatta eczanelerde nasıl rağbet görmeye başladığını bilmeyen kalmamıştır. Bir başka ifade ile, dün kadar koca karı ilacı diye tel'in edilen, halkımızın an'evî tedâvî usulleri iâde-i i'tibara mazhar olmuştur.

Bu gelişmelere paralel olarak piyasada, tıbb-ı nebeviye dâir neşriyat da bir hayli artmıştır. Bu hengamda, sâdece ticarî maksadlarla, rastgele kaleme alınmış, gayr-ı ciddî kitapların tıbb-ı nebevî adı altında yaygınlık kazanmasının hem dinimize ve hem de sağlığımıza bir kısım zararlar getireceği düşüncesinden hareketle, bu konuya ilgi duyanları uyarmayı gerekli bulduk. Esasen mezkur kitabımızın hazırlanışı sırasında, tıbb-ı nebevî bahsini işlerken,

I

10

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

11

geçmiş asırlarda yazılmış olan meşhur "tıbb-ı nebevî" kitaplarında bile Hz. Peygamber aleyhisselâtu vesselam'm getirdiği tıbbın tam olarak yansıtılmadığı dikkatimizi çekmişti. Bu sebeple, o bahsin hazırlanmasında, hususî bir çalışma yaparak:

1- Uzun asalar boyu insanlığa hâkim olmuş Galinos tıbbı'nın esaslarını tanıttıktan sonra, bu tıbbı, tıbb-ı nebevî adı altında eser veren ciddî îslarn müelliflerine nasıl te'sîr ettiğim örneklerle gösterdik.

2- Meşhur tıbb-ı nebevî kitaplarından bazılarını tahlil ederek, nerelerde, niçin hata yaptıklarına örneklerle dikkat çektik.

3- Gerçek tıbb-ı nebevî'ye rieler girebileceğini, sırf hadîslere dayanarak gösterdik,

4- Günümüz şartlarında hakîki bir tıbb-i nebevî çalışmasının nasıl olabileceğine dâir kanaatlerimizi, konunun içine az çok giren biri olarak,

dermeyan ettik.

Bu müstakil neşirde yeni bir ilavede bulunmadığımızı hemen belirtmek isterim. Ancak, yukarıdaki mesajların, ulaşılması gereken kişi ve çevrelere Kütüb-i Süte Muhlasarı Tercüme Ve Şerhi adıyla piyasaya çıkan 18 ciltlik bir külliyât içerisinde, ulaşılması zordur ve o da tesadüfe kalmıştır. Bu sebeple eserin, Tıbb-ı Nebevî adıyla müstakil olarak neşredilmesinin zaruretine inandık. Okuyuculardan en azından bir kısmının: "Geç bile kalınmış" hükmünü vereceğini tahmin ediyoruz.

Okunduğu vakit görüleceği üzere, eserde, geçmişle ilgili bir kısım tenkid, gelecekle de ilgili bir kısım tekliflerimiz var. Bunlar, şahsî yorumlardır ve münakaşaya açıktır. İlmin ve bilhassa tıbb-ı nebevî'nin, iyi niyetle yapılacak münakaşalarla gelişiğine inanıyoruz. ... "Rabbimiz, kasta makrun olmayan hatalarımız

ve unutmalarımız sebebiyle bizi hesaba çekme, başışla!" diyoruz.

Şubat 1995 Şanlıurfa İbrahim Canan

12

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

TAKRİZ-1

Bismillahirrahmanirrahim

Sen olmasaydın..., Sen olmasaydın..., Sen olmasaydın...

Âlemleri yaratmazdım, şeklindeki ilâhi lütuf ve ihsana muhatap . olan sevgili peygamberimiz, mekarımı ahlakı tamamlamak üzere gönderilmiştir. Burada sözü edilen ahlak, yaratılan insanla yaratıcısı olan Allahü Teâla arasında, insanı oluşturan maddi ve manevi her türlü zerresinin sorumlu olduğu idrak ve davranışları ile ilgili disiplinlerdir, işte en üst düzeyde, ahlakın sembolü olarak yaratılan peygamberimiz Hz. Muhammed Aleyhisselam efendimiz, insanla ilgili tüm ilmin, bizatihi kendisinde yoğunlaştığı, en büyük insandır. Bu manada, bir hadisi şerifte kendisini "ilmin şehri" olarak sembolize ederek anlatmıştır. Bu ilim şehrinde, tüm insanlığın ihtiyacı bulunan her türlü ilim sergilenmiş bulunmaktadır. Bu ilim şehrine iman kapısından girildiğinde, her türlü ilim ve hikmet ücretsiz alınabilmektedir. Aksi takdirde, buna benzer ilimleri almak, çalışmaya, denemeye, çile ve ücrete tabidir. Şöyleki, onun peygamberliğine iman etmeyen insanlar. O'nun vahiy yoluyla insanlığa ulaştırdığı bilgiye, öncesinde itibar etmese de daha sonra çeşitli şekilde geliştirdiği deneme ve yanımlarla, dünya ile ilgili bildirilen bu bilgilere ulaşacak ve O'nun doğruluğunu tastık edici olacaktır. Ahiretle ilgili hiçbir ilme ise O'nsuz ulaşmak, asla mümkün olmayacaktır. Bunun yanında yüzyıllarca çekmiş bulunduğu çile ve kayıplar zarar hanesine işleyecektir. Biz bu ifadeleri, insanı ilgilendiren her türlü ilim dalı için, genelleme olarak

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

13

söylüyoruz. Tıp, hukuk, iktisat, sosyoloji ve psikoloji yanında akla gelebilecek diğer bütün ilim dalları da sayılabilir.

Bu ilk paragrafımızın son sözü şudur: Ahsen-i takvim üzerine yaratılan insanın en yüksek ve en iyi ahlak ve ilmi elde edebilmesi için ve bu sıfatını muhafaza etmek için O'nu (A.S.V.) iman çerçevesinde tastık edici ve izleyici olması gerekir.

Sevgili peygamberimiz, sağlığın korunmasına daha çok önem vermiştir. Bunun için dış etkenlerden korunmamız gerektiğini belirttiği gibi, fizyolojik bütünlüğümüzü bozabilecek bütün konular da işaret etmiştir. Zararlı şeylerden perhiz yapmamız ve bunları hiç kullanmamamız istenmiştir. Bu zararlı şeyler, yenilmesi ve içilmesi haram veya mekruh olan maddelerdir.

Bunun yanında, mideyi ve sindirimi fesada uğratabilecek gıda almanın zararlarından da söz etmiştir. Genelde bu kuralların bilincinde depiz. "Her türlü hastalığın kütübü midedir" ve "insanoğlu midesinden daha kötü bir kab doldurmamıştır" hadisi şerifleri ile, tıbbın temel dayanağı olan genel bilgiyi vermiş bulunmaktadır. Bu hadisi şerifleriyle, gereğinden fazla gıda almanın, vücuttaki dengeleri bozacağını belirterek, hastalıklara karşı açık olacağımızı anlatmaktadır. Günümüz tıbbı ise bu gerçeği yakalamakta çok geç kalmıştır. Yeme-içme disiplinini henüz verememiş bulunan günümüz tıbbının gelişmişliğini iddia etmek çok büyük saflık olur.

"Allah dermanını yaratmadan bir derdi yaratmamıştır" ve "her derdin dermanı vardır" hadisi şerifleri ise, insanlığı araştırmaya teşvik etmektedir. Bu yönü ile hasta ve hekime bütün ümit kapılarını açık tutmaktadır, işte bu ümit sayesinde ki, hasta, şifa bulabileceği ümidi içinde, hastalığını büyük bir sabır ve metanet içinde karşılarken, hekim de ümit içinde yeni araştırmalar peşindedir.

14

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Elimizdeki bu çok kıymetli ve büyük emeğin mahsulü olan "Tıbb-ın Nebevi" adlı kitabı hazırlayan ve neşrine sebep olan Prof. Dr. İbrahim CANAN bey'i takdirlerimle kutlarım, ilmi kaynağından alarak bizlere aktardığı için minnettarız. Dünya tıbbına büyük katkılarının olacağı inancıyla çalışmalarının makbul ve ecrinin bol olması için dua ederim. Sayın Canan'ın yapmış olduğu ikinci ve en önemli hizmetlerinden birisi de, bu eserde kütüb-i sitte'deki kitabüt tıp kısımlarını yanyana getirmiş olmasıdır. Bu bölümlerdeki mükerrer olan hadisi şeriflerden birini alarak bir bütünü ortaya koymuş ve konuyu daha zenginleştirmiş olmasıdır. Eserdeki bu özellik, okuyucu açısından olduğu kadar araştırmacı yönünden de çok çok önemli bulunmaktadır. Elimizdeki bu eşi bulunmaz eser, ilmî bir disiplin içinde incelendiğinde, günümüz tıbbının bazı olayları henüz kavrayamadığı anlaşılmaktadır. Hatta bazı olayları kavrayabilmek için eldeki imkânların yetersiz ve teknolojinin henüz tam gelişmemiş olduğunu iddia etmek mümkündür. Şahsen bazı hadisi şeriflere baktığımda, günümüz tıbbının, henüz işin başlangıcında olduğunu söylemek cesaretini kendimde bulmaktayım. Halbuki, Sevgili Peygamberimiz (A.S.V.) kıyamete kadar gelecek bütün zaman ve ilimlere nüfuz ederek, insanlığın ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Bu işin bir peygamber tarafından, bu şekilde aydınlatılmasının herhangi zor bir tarafı da bulunmamaktadır. Çünkü, zamanın ve ilmin gerçek hâkimi olan Allah-ü Teala hazretleri Kur'an-ı Kerim'inde, "Siz O'nu kendiliğinden mi konuştuğunuz zannediyorsunuz" diyerek, peygamberimizin lisânından doğacak her türlü ifade ve hikmetin Allah-ü Teala tarafından garantilendiği anlaşılmaktadır. Özellikle peygamberin yanlış üzere kaim olup devam edemeyeceği gerçeği gözler önüne alınırsa, peygamberimi-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

15

zin her konuda olduğu gibi, tıp konusunda da en büyük söz sahibi olduğu kolayca anlaşılır.

İşte bu mana ve mantık çerçevesinde, on yıldır, özellikle tıp ve ilahiyat talebelerine "Tıbb-ı Nebevi" konusunda "Tıbbın Çıkmazları ve Geleceği" adı altında seri konferanslar vermekteyim. Bu konferanslarımı "Gelmiş, geçmiş ve gelecek tabiplerin ve cerrahların en şerefli, en büyüğü ve en sevgilisi Hz. Muhammed Aleyhisselâm'dır" cümlesi ile tamamlıyor ve bunu kısa bir açıklamadan sonra sonlandırıyorum.

Peygamberimiz Hz. Muhammed Aleyhisselâm (A.S.V) gelinceye kadar hekimlerin üstadı Hz. Lokman Aleyhisselâm idi. Peygamberlerin efdalı olan sevgili peygamberimiz (A.S.V) tıp ilmindeki bütün, disiplinleri de tamamlayıcı olduğu için üstadlık makamının, kıyamete kadar, gerçek sahibi olmuştur. Sayın İbrahim Canan beyin gayretleriyle ortaya çıkmış bulunan elimizdeki şu eser, yukarıdaki ifadelerimizin bir teyitidir.

Tıbbi Nebevî konusu hekim olmam hasebiyle özellikle ilgi alanıma girmektedir. Son on yıl içinde bu konu üzerinde çalışmalarım olmuştur. Bu konuda iyi bir arşiv oluşturmaya çalışmaktayım. Bu çalışmalarımın yanında, Türkiyemizde ve dünyada bu konu ile ilgilenen ilim adamlarının artması, şahsımı zamanla "Tıbb-ın Nebevî Araştırma Vakfı" adı altında yeni bir müessese kurma fikrine ulaştırdı. İnşallahü Teâla, nasip olursa pek yakında vakfı kurmak için teşebbüslerimiz olacaktır. Bu vakfın amacı, Sevgili Peygamberimizin (A.S.V.) tıp ile ilgili bildirmiş bulunduğu hadisi şerifleri toplamak, zamamızdaki tıbbi bilgilerle karşılaştırmak, ispatlanmış olanları belirlemek, ispatlanmamış bulunan hadisi şeriflerle ilgili araştırma projeleri geliştirmek ve bunların finansmanını sağlamak olacaktır.

16

"Tıbb-ı Nebevî" derken, Kütüb-i Sitte'yi oluşturan kitaplardaki, sadece, "Kitab-

üt Tıp" denilen bölümlerdeki bilgiler anlaşılmalıdır. Bugünkü tıbbi bilgilerimiz bu bölümlerin dışında kalan birçok hadisi şerifinde tıpla ilgili olduğunu göstermektedir. Bu tıp hadisi şerifleri, namaz, gusül, abdest, yemek, içecek, elbise, temizlik ve adabü muaşeret bölümlerinde de görmek mümkündür. Ancak, bu hadisi şerifleri tesbit etmek, oluşturulacak bir hekimler kurulunun işidir. Çünkü bu hadisi şeriflerdeki tıbbi ifadeleri, dalında mütehassıs bulunan hekimin sezinlemesi ve anlaması mümkündür. Tabiki, bu çalışmaların tam bir disiplin ve verimlilik içinde olması için îslâmi ilimlerde matehassıs bulunan hadis, tefsir, arap lisanı ve edebiyatındaki ilim adamlarında bulunması gereklidir.

Elimizdeki bu eser uygulamadaki bütün disiplinlere ve tavsiyelere uyduğumuz müddetçe sağlığımızı en güzel şekilde korumuş oluruz. Dolayısıyla, hekime, hastaneye ve ilaca ihtiyacımız kalmaz. Hayatımızı, sihhat ve afiyet içinde sürdürebiliriz. Ayrıca, Sevgili Peygamberimiz Aleyhisselâm'ın sünnetine uymuş olmanın kazandıracığı engin mutluluğu da ele geçirmiş oluruz.

Prof.Dr. Zeki Çıkman
İstanbul-1991

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

17

TAKRİZ-2

Bugünkü anlamda tababetin batıda Hippokrat, doğuda Lokman Hekim ile başladığı söylenebilir. Bu iki tıp ustasından bu yana tababet büyük bir gelişme göstermiş, son yüzyılda ise gittikçe artan bir şekilde müsbet bilimlerin verilerine dayanan bir sanat haline gelmiştir. Bu gelişme sürecinde tıp bilimleri -insanı daima fiziki yönden ele almak temayülünde olmuştur. Gerçi son yüzyılda psikoloji ile psiko-somatik tababet gibi bilim dalları ortaya çıkmasına rağmen, psikoloji ruhu tam manasıyla kavrayamamış, psiko-somatik tababet ise ruhî hayattaki dalgalanmaların bazı organlar üzerindeki tezahürlerini tespitten öteye gidememiştir. Bu sebepten bugünkü tıp anlayışına karşı istikbalde bir alternatif tıp anlayışı gündeme gelebilir. Zira bugün tıpta yeni tedavi metotları ortaya çıktığı gibi, eski tedavi metotlarına da dönülebiliyor. Eski tedavi metotlarının bazıları bugün geçerli olmayabilir. Ama yeni bir tedavi metodunun da tıptaki gelişmeler sebebiyle yarı değişebileceği kabul edilmelidir. Ancak bu değişimin daha çok uzvi hastalıklara dair tedavi metotlarında olabileceği, telkin ve dua gibi tedavi metotlarında büyük bir değişim olmayacağı söylenebilir. Gerçekten son yüzyılda büyük gelişmeler gösteren tababet bu sonunculan hiç dikkate almamıştır. Bunun asrımızda her sahada olduğu gibi hadiselerle maddi açıdan bakıştan kaynaklandığı ifade edilmelidir.

Bugün tüm tıp ustalarının mirası olan eski ve yeni tıp bilgilerini yeniden değerlendirmek bir sonuç verebilir mi? Alternatif tıp meseleyi halledebilir mi? Bence bu iki tıp anlayışının tıpkı beden ve ruh gibi birlikte mütalaa edilmesi gerekiyor. Tıbb-ı Nebevî'de bu ikisinin örneklerini bir arada gördüğümüzü söylemeliyim. Ancak

'ıV

E!

'm1

:

18

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

gerek Kur'an-ı Kerim'in tababet ile ilgili ayetleri, gerekse tıbbi hadisler eski tıp ustalarının ortaya koyduğu bilgilerden mutlaka ayırt edilmelidir. Zira tababete dair ayet ve hadisler önce insanoğlunu bilgilendirme, fakat daha çok koruyucu hekimliğe dair eskimeyecek ve değişmeyecek evrensel prensipler ihtiva ediyor. Gerçekten Tıbb-ı Nebevî kitaplarında eski tıp bilgilerine dayanarak yapılan açıklamalar arasında ayet ve hadisler adeta bir pırlanta gibi dikkati çekiyor ve bize kendisini kabul ettiriyor. Bugün bu tıbbî ayet ve hadisleri gelişen tıp bilgilerimizle eski tıp ustalarından daha iyi ve daha değişik anladığımızı, sadece Tıbb-ı Nebevî'nin bir bölümünü teşkil eden tedavi edici hekimliğe dair tıbbî hadislerdeki tedavi şekilleri hakkında islam alimlerinin değişik görüşleri olduğunu, bu tedavi metotlarının bugün araştırmalara konu

edilmesini ifade etmek isterim.

Aziz dostum Prof.Dr. İbrahim Canan, bu kitabında eski tıp, İslam tıbbı, tıp ve rukye, rukyeden nehiy, tedavinin cevazı tedavinin mekruhluğu, Resulullah'ın vafettiği ilaçlar, taun ve veba ve Tıbb-ı Nebevi gibi konulan işlemler, İslam alimlerinin görüşlerini ve sevgili dostum Prof. Dr. Zeki Çıkman'ın ilaveleri ile Sayın okuyucuya sunmuş bulunuyor. Ben böyle bir çalışmanın muhtelif ihtisas dallarından hekimler, tefsir ve hadis bilginleri ile tıp tarihçesinden müteşekkil bir heyet tarafından, gerekirse laboratuvar araştırmalarına konu edilerek hazırlanmasında faide mülâhaza ediyorum. Böyle bir çalışmaya esas teşkil edecek bilgiler ve yeni açıklamalar getiren bu eserin müellifi Prof. Dr. İbrahim Canan'ı kutluyor, Sâ'yımın meşkûr olmasını diliyorum.

Prof.Dr.AsafATASEVEN

Florya, 21.6.1991

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

19

AÇIKLAMAW

Tıbb-ı Nebevî bahsinde sâdece Resulullah'ın hadislerine ve bu hadislerle ilgili açıklamalara yer vermek gerekirken, biz bu çerçevenin dışına çıkarak başta ve sonda ilavelerde bulunduk: Baştaki birinci bölümle sondaki üçüncü bölüm, tahlil ağırlıklı ilavelerimizdir. Bu ilavelerin yapılış sebeplerini belirtmek isteriz: 1- Bu bölümü de mutad şekilde hazırladıktan sonra, günümüzde. Batı tipi -mikrop, irsiyet, bulaşma, münhasıran maddî müdahale ile, tedavi gibi belli başlı esaslara dayanan-tababete karşı alternatif tıp adı altında gelişen ve halk tababeti, akapunktur, telkinle, oruçla tedavi gibi insanlığın binlerce yıllık tedavi metodlarına da yer veren yeni tıp anlayışlarının rağbet görmeye başlaması, münâkaşa ve tatbik safhasına konması karşısında, TİBB-I NEBEVÎ'yi derli toplu olarak sistematik şekilde vermeyi uygun gördük. Bu sebeple, tıp bölümünde mevcut hadisler ve onlarla ilgili açıklamalardan sonra, buralarda oldukça dağınık ve insicamsız olarak geçen meseleleri özetleyerek ve bazı yeni ilavelerde bulunarak sistematize etmeyi faydalı ve gerekli bulduk. Böylece

(*) Bu kısım Kütüb-i Süte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi'nfe İTİZAR başlığı altında yer almıştır.

20

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

görülebilecek ki, Tıbb-ı Nebevi, Batı tıbbına reaksiyon olarak günümüzde ortaya çıkan alternatif tıp telakkisine çok yakın bir mâhiyet arz etmektedir. Çünkü nebevî tıp sirayete inanarak karantina ve ilaca yer verdiği gibi, dua, telkîn, ibadet ve kıraat-ı Kur'an ve hatta sabır ve tevekküle varıncaya kadar çok değişik metodlarla tedaviye yer vermektedir. İlâveten İslam dışında kalan insanlığın tecrübesine kapıyı açık bırakarak zamanla ortaya çıkabilecek her çeşit tıbbî metodu sinesinde barındıracak bir mahiyette olduğu görülecektir. Şu halde bu durumları belli bir sistemle topluca gösterme gereği, bizi, TİBB-I NEBEVÎ başlığı altında bir özet-sonuç kısmı ilavesine şevketti.

2- Hadislerin açıklanmasında eski ulemânın bir tavrı dikkatimizi çekti: Hemen hemen bütün sarihler, müellifler hadisleri açıklarken, Tıbb-ı nebevi adlı kitaplarını tanzim ederken, devirlerinde tıp âlemine hâkim olan görüşleri, bazı zaruri ihtiyatlar dışında aynen benimsemişler, hadis-i şerifleri, doktorlar arasında cârî ve müselleme mefhumlara göre açıklamışlar ve bu işi yaparken tıbbî tabirleri kullanmışlardır. Sözelimi hılt, ahlat, sevda, safra...gibi tabirlere yer vermişlerdir. Hadislerin hep bu tabirlerle açıklandığı görülecek. Bu tabirler ise hemen hemen müslüman müelliflerce Bokrat diye anılan Hipocrafm tıbbına ait tercüme kelimelerden ibaret.

Kısacası, hadislerle ilgili bir kısım açıklamaları anlayabilmek için eski tıp diyeceğimiz, geçmiş devirlere hakim olmuş tıp anlayışının temel mefhumlarını anlamamız gerekmekte -

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

21

dir. Okuyucularımıza da bu hususta yardımcı olmak, hadislerin geçmiş asırlarda anlaşılmasında sarihlere müessir olmuş, onları yönlendirmiş belli başlı mefhum (kavram) ve telakkileri müstakilen kaydetme gereğini duyduk. Eski tıp hakkındaki açıklamalarımızdan sonra günümüz tıbbı hakkında da kısaca bir bilgi sunduk.

Böylece, kitabımızın tıp bölümüne girerken, karşılaşacağımız UMUMÎ AÇIKLAMA-I ortaya çıktı. Bu kısmı yaptık diye önceden hazırlamış olduğumuz ve esasını İbnu Hacer'in Buhari Şerhi'nden aldığımız UMUMÎ AÇIKLAMA'ya hiç dokunmadık, sadece II diye numaraladık.

* Yeri gelmişken şunu belirtmek isteriz. Bilhassa bu ilk kısmın hazırlanması eski tıbbî tanıtıcı kaynaklara müracaat gerektirdi. Esefle belirtelim ki, yeni tıp tedrisatımız eski tıp anlayışını tanıtıcı mevzulara müfredat ve programında hiç yer vermemektedir. Halbuki insanlığa en az ikibin yıl boyu hâkim olmuş bir tıp anlayışının tamamen terki büyük bir eksiklik. Bugün bir doktorumuz merak sâikasıyla bunu anlamak istese pek çok müşküle karşılaşacak demektir: Her şeyden önce eskiyi anlatan kitaplar eski yazı ile yazılmış, okuyamaz. Yazı işini halletse dil değişmiş anlayamaz. Hi-pokraf dan da evvele dayanıp asırların tecrübeleriyle zenginleşen bu tıbbın özetle tanıtılması, en azından insanlığa ve insanlık tarihine saygının bir gereği idi. Kaldı ki, bizzat Dr. Süheyl Ünver gibi bir kısım mütehassısların ifade ettiği üzere, bu tıbbın pek çok telakkileri hâla muteberliğini muhafaza etmektedir. Alternatif nöcalar ise son zamanlarda bunu

22

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

bir doktrin haline getirmiş, iddia eder olmuşlardır. Meseleye hangi açıdan bakılırsa bakılsın eski tıbb'm gönümüz tabible-rinin anlayacağı üslûbta açıklanması gereğine inanıyoruz. İslamî çevreler için bu, iki kere ehemmiyetlidir. Zira, eski tıpla tıbb-ı nebevfnin pek çok meselede -tâbir caizse - izdivacı mevzubahis. Bu yoldan, hadîs şerhlerine, İslamî olmayan bazı unsurların girmiş olma riski var. Nitekim herhangi tıbbî bir hadîsi anlamak için şerhlere müracaat etmek zorundayız. Şerhlerde yer eden ve belli dönemin tıp anlayışını aksettiren bu unsurlar, bizim, hadîste ki gerçek mesajı yakalayıp kavramamızı zorlaştıran ve hatta engelleyen bir kısım sisler, puslar, perdeler teşkil edebilir. Nazarlarımızın bu sislerden korunması şerhlerdeki tıbbî unsurların temyizine bu da -söylediğimiz gibi- eski tıbbm bilinmesine bağlıdır. Bunu söylemekle ulemâma olan güveni terkedelim demiyoruz. İslam ulemâsı belki de olması gerekeni yapmıştır. Elbette hadisleri, devirlerinin umumî telakkileri, anlayışları çerçevesinde açıklayacak idiler, bu onların vazifesidir. Her devrin farklı bir anlayışı, hadîsten kendine has bir hissesi vardır. Halbuki hadîsler, bütün insanlığa, bütün asırlara ve çağlara yönelik bir kitaptır, onda herkesin hissesi vardır. Önceki açıklamalara giren belli devir ve mekanların anlayış unsurları bilinmelidir, onlar hadîsin kendisine mal edilmeme lidir. Bu söylediğimiz^hususlara dikkat edilmediği takdirde, hadîslere dil uzatma vak'alara da rastlanabilir. Halbuki hadîslerin vahye dayandığı ulemâca kabul edilen temel prensip-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

23

lerden biridir. Ona dil uzatmak hem cehalet olur, hem de dil uzatanın manevî kaybına sebep olur.

Öyleyse efrâd-ı ümmetin bu vartalardan korunması için yeni çalışmalara ihtiyaç var. Bunlardan biri de eski tıbbın esaslarının, günümüz insanın anlayacağı ölçüde açıklanma-sıdır.

Şu halde bizim yer verdiğimiz UMUMÎ AÇIKLAMA-I kısmında kaydedeceğimiz bazı açıklamalar bu çerçevede kabul edilmelidir.

TEŞEKKÜR

Kitabımızın Tıp Bölümü'mi okuyarak bazı hususlarda lütfettiği kıymetli açıklamalarıyla elimizdeki son şeklin daha mükemmel olarak ortaya çıkmasında katkıda bulunmuş olan Erzurum Tıp Fakültesi Araştırma Hastanesi Göz Hastalıkları Bölüm Başkanı ve aynı zamanda 17 yıllık kapı komşu olan Prof. Dr. Zeki Çıkman'a teşekkürü bir borç biliyor, Allah râzt olsun diyorum (Ekim 1990)/*>

-

(*) Prof. Dr. Zeki Çıkman, Erzurum Tıp Fakültesi'nden ayrılarak istanbul'a geldi. Şu anda T.G.R.T'nin özel hastanesinde hizmet vermektedir. Mütalaa sonucu kitaba düştüğü bazı notları (Z.Ç.) rumuzuyla gösterdik.

24

GİRİŞ TIPLAİLGİLİ UMUMÎ BİLGİLER

A-ESKİ TIP

Bu tıp milattan dört-beş asır öncelere dayanır. Batı'da tıp sahasında gerçekleştirilen yeni keşiflere yani 19. asrın başlarına kadar hakimiyetini devam ettirmiştir. (1)

İnsanlığa ikibin yıldan fazla bir müddet boyunca hizmet eden bu tıp, aynı zamanda cihanşümül olmuş, dünyanın her tarafında itibanni korumuştur. İslam dünyasının da resmî tıbbı olmuştur. Bu tıbbı eski Yunan tabiblerinden Hipokrat ve Galinos temsil eder. Esas dayanağını da ahlât-ı erba'a nazariyesi teşkil eder. Bu nazariye feylesofların anâsır-ı erba'a (su, hava, ateş, toprak), keyfiyyât-ı erba'a (hararet, bürüdet, yubûset ve rutubet) gibi başkaca felsefi akidelerinden de istifâde etmesini bilmiştir.

1) Bugün Batı'da hâkim olan yeni tıbbın tekevvününde rol oynayan belli başlı keşifleri şöyle hatırlatabiliriz:

1895'te Wilhelm Konrad Röntgen röntgen ışınını buldu .

1895 'te Henii Becquerel radyoaktiviteyi buldu .

1878'te Pastör mikrobu ve mikrob tabiri ilim diline girdi . Bilhassa bu, tıpta bir inkılab yapmıştır. Vefatı 1793 olan Hollandalı A. Leevvenhock, 300 kere büyüten mikroskop yapmayı başardı . 1934'te Marton 300.000-500.000 kere büyüten elektron mikroskopunu yaptı . 1894 'te bugünkü anlayışa uygun Sezeryan ameliyatı yapılır.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

25

Şimdi kuruculardan başlayarak belli başlı meselelerini kısaca tanıyalım.

1) HİPOKRAT: Müslüman tabiblerce Bokrat diya anılan bu zat, bütün tababetin en büyük maruf üstadı bilinir. Böyle bir insanın yaşamadığı bile ileri sürülecek derecede hayali efsaneleşmiş ise de, İstanköy'de doğduğu M.Ö. 460-377 yılları arasında yaşadığı umumiyetle kabul edilmiştir. Eski Tıbbın babası kabul edilir. Bu ilmi hiç yoktan ortaya koymuş değildir. Kendinden önceki dağınık bilgileri felsefî bir usûl çerçevesinde terki edip etmiş olması kesindir, dolayısıyla bu ilmin kurucusu vasfına layık görülmüştür. Ellibeş parçadan müteşekkil bir mecmua ona isnad edilir. Bunlar arasındaki farklılıklar bidayetten beri, hepsinin ona nisbetinde şüphe uyandıracak kadar büyük ise de, arkadan gelen Galinos'an bunları terki ederek bir sistem ortaya koymasına mâni olmamıştır. Onun eserlerinde yer alan ahlât-ı erba'a nazariyesi bu tıbbın temel dayanağını teşkil eder.

Ahlât-ı Erba'a'nın ne olduğunu açıklamaya geçmeden önce şunu belirtmede fayda var: Araştıncılar ahlât-ı erba'a nazariyesini Hipokrat'ın keşfetmediğini, kendisinden önce yaşamış olan Anaksagor'un hastalıkları, ahlât-ı erba'a'nın biri olan safra'ya hamlettiğini belirtirler. Dr. Galip Ata, Tıp Tarihi adlı kitabında, bizzat Hipokrat'ın, Tıbb-ı Atik adlı kitabının baş kısmında, kendinden evvelki tabiblerin keyfiyyât-ı erba'a (hararet, bürüdet, yubûset ve rutubet) nazariyesinde ifrat ettiklerini gösteren deliller serdederek okuyucusunu ahlât-ı erba'a nazariyesine çekmeye çalıştığını belirtir.

26

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Demek oluyor ki, Hipokrat daha önce feylesoflar arasında mevcut olan fikirleri belli bir terkibe kavuşturmuş olmaktadır.

Hipokrat, tedavide, tabiatın serbest hareket etmeye bırakılmışına dayanan ba'sit bir muamele taraftarıydı.

SIHHAT, ona göre, ahlât-ı erba'a-i asliyenin yani kan ile balgam safra ile sevda'nın gerek keyfiyet, gerek nisbet itibariyle tam bir tevazün (uygunluk) halinde bulunmalarıyla ortaya çıkıyordu. Buna tevâzün-ı ahlât (hıtlann uygunluğu) deniyord^1. Bu tevazün bozulunca hastalık zuhur ediyordu.

Tevazünün bozulması ise, ahlât'tan birinin, kemiyet (miktar) itibariyle diğerlerine tekaddüm etmesinden, yahut evsafının (yani tatlılık, ekşilik, acılık gibi vasıflarının) tega-yyüründen, vücut içerisinde bâzı noktalarda birikmesinden, mevkiini tebdil etmesinden ileri gelebilirdi.

TEDAVİ de, Hipokrat'ın göre bozulmuş olan bu muvazenenin iadesi ile sağlanırdı.

2) GALİNOS: Eski tıp deyince, Galinos'an da ağırlıklı bir yeri olduğunu belirtmek gerek. Galinos da eski Yunan tabiblerindendir, M.Ö. 201-210 yıllarında vefat etmiştir. Galinos, hastalıkların tekevvünü (oluşması)

hususundaki Hikpok-rafm. ahlât nazariyesini, felsefede âlemin tekevvünü (oluşması) hususundaki nazariyelere istinad ettirerek bu nazariyeyi daha genişletmiş ve sistemleştirmiş idi. O Yunan tababetinin en yüksek noktası kabul edilmiş, sonradan yapılan ten-kidlerin ortaya koyacağı üzere bazı müellifler ölçüsüz bir mübalağa ile Hâtemu'l-Etibba-i'I Kibar (büyük tabiblerin HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

27

sonuncusu) diye tavsif etmiştir. Dr. Galip Ata onun eski tıptaki yerini ve anlayışım şöyle özetler:® "Galinos, îlel-i Pâiye (Causes Finales) mezhebinin kat'î taraftarı idi. Ve kendisinin söylediği üzere, tabiatın gayesiz hiç bir iş görmeyeceğine kanaat getirmiş olduğundan insandaki uzuvlar ile onların vazifeleri arasında da mutabakat bulunduğunu ve azayı anlamakla vazifelerini de bilmenin kabil olacağını isbat için çok vakit kaybetmiş ve çok zahmet sarf etmişti.

Teşrih eylediği hayvanatta tesadüf eylediği uzuvları insana da teşmil ettiğinden, o mezhep ve kanaatin tatbikatında müteaddid vahim hatalara düşmüştür.

Helefleri, Galinos'un sözlerine gözleri kapalı inanmışlardı. Üstadın fikirleri de yanlış olduğu için Galinos'tan sonra fizyoloji pek uzun asırlarda yerinde saymıştır. Bundaki mesuliyetin kısm-ı azamı Galinos'a aittir. Hayvanlar zincirinde farklı tipler olduğunu anlayamamıştı." O

3) AHLAT-I ERBA'A: W Eski tıbbın esasını ahlât-ı erba'a nazariyesi'nin teşkil ettiğini söylemiştik. Öyleyse nedir bu ahlât-ı erba'a? Hemen belirtelim ki, eski tıp nazariyesi, o devrin düşüncesine, kainatın mahiyeti hakkında hâkim olan temel görüşlerden ayrı ve müstakil değildir. Tıbbı

2) Bazı kelimeleri sadeleştirdik.

3) Kur'an ve hadislerdeki tıbbî pasajların, bir kısım aşırılık ve hatta yanlışlara oturan bu tıbbı sıkı bağılı oları bir espiri ile izah edilmesinin'melhu olduğı muhataralar (riskler) gözükmemektedir.

4) Günümüzün tıp anlayışı ile bu anlayışın hiç bir ilgisi yoktur. Bu anlayışa dayanan bazı tâbirler dinî kitabiyyata da girdiği için, bilinmesi gereklidir. Bu sebeple bu bahse yer verdik.

il' "i ılııl,'

28

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

göre sağlık, hastalık, tedavi, ilaçların tesiri gibi ana meseleler, o devrin feylesoflanca benimsenmiş umumî felsefi telakkilerle imtizaç ve izdivaç halindedir. Sözelimi feylesoflar âlemin varlığını dört ana unsurla izah etmektedirler: Su, ateş, toprak ve hava. Şu halde ahlât-ı erba'a, bu temel telakkiler çerçevesinde anlaşılmalıdır.

Ahlât, Arapçada hılt kelimesinin cem'idir (çoğulu). Hılt, bir terkîbe giren unsurlardan birine denir. Erba'a da "dört" olduğuna göre ahlât-ı erba'a kısaca insan mizacını teşkil eden dört temel unsur demektir. Bunlar kan, safra, balgam, sevda' dır.

Şimdi bunlar hakkında özet bir açıklamayı Dr. Osman Şevkfûen takip edelim:

1) Kan: Et, yumurta gibi iyi gıdalardan hâsıl olup tabiatı hâr (sıcak) ve rabıt (yaş)dır. İyisinin rengi kırmızı ve kokusu iyi, lezzeti tatlı olmalıdır.

2) Safra: Taüı yemeklerden hasıl olur. Tabiatı hâr, yâbis (kuru)dur.

3) Balgam: Tabiatı soğuk ve yâbistir. Balık, yoğurt ve soğuk yemişler gibi maddelerin yenmesinden hâsıl olur.

4) Sevda: Bârid (soğuk) ve yâbis (kuru)dur. Sarımsak gibi kuru gıdalardan hâsıl olur.

Ahlât-ı erba'a'nın sükûnet hâli, ve muvâzeneti (dengeli hâli) sıhhati teşkil eder. Bunlardan biri galip olursa hastalığa sebep olur.

Kan gâlib gelirse: Çok uyku, gerinmek, esnemek gelir, kan alınması icabeden mahaller kaşınır, vücut ağırlaşır,

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

29

ağızda acılık peydah olur. Vücutta sivilcelerin ve çıbanların çıkması, burun kanaması, çehre ve lisanın kızarması, rüyada kırmızı şeyler görülmesi, kan galebesi demektir.

Safra gâlib gelirse: Ağızda acı bir lezzet peydah olur, susama hissi artar, uyku

gelmez, iştihâ zaafiyet kesbeder. Çehre sararır. Rüyada san renkler görülür. Balgamın galebesi hazmın zafiyetine, vücudun ağırlaşmasına, çok uykuya, rüyada su, yağmur ve soğuk görmeye sebep olur. Vücut ısınmaz ve soğuk bulunur. Sevda gâlib geldiği takdirde, şahıs zayıf olup, iştahı kavi olur, uyku gelmez, şahsı fena fikirler istîla eder. Kan siyah-laşır ve koyu olur. Vücutta çok kıllar zuhur eder. Uykuda ölü ve korkulu şeyler, karanlıklar ve uçurumlar görülür. Mecnunlarda, sevda gâlib addolunurdu. Kara sevda isminin çıkmasına sebep, bu nazariye olduğu zannolunur. Çünkü sevda'nın miktarı aklın muvazenetini (dengesini) gösterirdi.

4) BAZI HUSUSİYETLER:

Eski tıbbın göze batan iki hususiyetini belirtmek isteriz: a) Asırlarca Her Yerde Aynı İnançlar:

İşte tababette asırlarca hüküm süren ahlât-ı erba'a'nın hakîki mâhiyeti bunlardan ibaretti. Bu eski kanaatin sarsılmaz nazariyeleri her memleketin tababetinde esas idi. Bütün cihan tıbbı bunlara istinad ediyordu.(5) Kitaplar bu nazariyeleri uzun uzadıya tafsîl ediyorlar, tabibler de muayene ettikleri 5) Dr. Gâlib Ata, bu hususu, "Zaten bunlar biraz ihtilaf ile Şark akvamı tababetinde dahi görülür" diye ifade etmiştir.

30

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

hastalar üzerinde evvela ahlât-ı erba'a'dan hangisinin mü? essir ve gâlib olduğunu kestiriyor, tedavisine ona göre başlıyordu. Mâristanlarda (hastahanelerde) dahi şâkirdlere bu esaslar vadisinde ders veriliyordu. . Tababette esas bunlar olunca, kitaplarda da aynı meselelerin aynı lisan ile tafsîl ve münâkaşa olunacağı tabiidir. A-nasır ve ahlât-ı erba'a hakkındaki satırlar, bir klişe hâlinde eski bir kitaptan yenisine aynen naklolunuyordu. O derecede ki, bu noktalar hakkındaki meşruhatın, hattâ ibare ve cümleleri bile tebdil olunmuyordu,

b) Tashih Değil Tevsî (Genişletme):

Malum olan hastalıklar hakkında yeni kanaatlerle tebdil olunanlara nâdir olarak tesadüf olunuyordu. Yapılan tedkik-ler eski malumatın tashihinden ziyade tevsiine aitti.

Tıp kitaplarına her gün yeni hastalıklar ilave ediliyordu. Fakat malum olan hastalıklar hakkındaki kanaatler, eskisi gibi devam ediyordu. Yeni keşifler hemen hemen yoktu. Bundan dolayı tababet de terakki etmiyor, fakat eskiden kurulmuş esaslar dâhilinde ufak tefek tebeddüllere mâruz kalıyordu.

5) TEŞHİS VE TEDAVİ:

Hastalıklara hangi "hılt"m galebesi sebep olmuş ise onunla mücadele etmek icab ederdi. /Mlardan birisi tabiî haddini tecâvüz etti mi FAS/D addolunurdu ve Fâsid /»Mardan husule gelen hastalıkların tedavisi için marazın tahvîli lâzımdı. Marazı birden kökünden kesmek muvafık

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

31

değildi. Çünkü maraz, kökleşmiş, pekişmiş olabileceği için muzır addolunurdu. Bütün bu sebeplerden dolayı evvelâ fâsid olan hılt'ı pişirmek icabederdi. Tahvîl edilecek fâsid hılt rakîk (cıvımsız) ise galîz etmeli (koyulaştırmak) ki, kusturmak veya ishal ile hıltın çıkması kolaylaşsın Fakat maraz kökleşmiş ve pekişmiş değilse tahviline lüzum olmayıp tedavi için yalnız istifrâğ veya tenkiye kâfi idi (istifrağ= kusturma, ishal gibi yolla dışarı çıkarmak, tenkiye= ameliyat yoluyla temizlemek).

Şu halde istifrâğ ve tenkiye, fâsid hıltm tardı ve bununla beraber hastalığı tedavi etmek itibariyle en mühim bir tedavi düsturu idi.

Bozulmuş olan ahlâtın tabiî halete dönmesi inhilâl (cocti-on) suretiyle olur: Bozulmuş olan ahlât mayi ve müteharrik halden yavaş yavaş kurtularak tekasüf ederler ve nihayet muhtelif ifrâğ tarikleriyle hârice çıkarılırlar. Bu inkılabın husule geldiği zaman buhran (crise) zamanıdır. Buhran, bozulmuş fakat inhilâl (çözülme) hâline gelmiş olan ahlât'ı boşaltmak için sarfedilen cehd (effort) demektir. Buhran iyi veya tam olmaz ise, bundan bir kısım marazi haller husule gelir. Buhranı önceden hesaplamak mümkündür. Hipokrat, buhranın her hastalıkta muayyen günlerde zuhur edeceğine kanaat getirmişti. Hastalığın tedavisinde gaye, fâsid ahlâtın inhilâlini (çözülmesini) teskîl etmektir. Ahlâtın inhilâli

olamayan hastalıklar, tedavisi kabil olmayan hastalıklar demektir.

32

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

6) NABİZ VE MUAYENE:

Muayene basit idi. Hastanın çehresine bir nazar, birkaç sualden sonra nabzın teftişi muayenenin esasını teşkil ediyordu. Nabız bilmek tabibler için büyük bir şart idi. Cihan tababeti de bu devirlerde nabız devri yaşıyordu.

Nabzm hali dört unsura göre mütehavvildi. Birçok hastalıkların teşhisinde yalnız nabza bakmak ile kâfi istihraçlarda bulunuluyordu: Nabzın sür'ati hararete; betâeti (yavaşlığı) bürûdete (soğukluğa), vüs'ati rutubete ve madde çokluğuna; rakik (ince) oluşu yübûsete (kuruluğa) ve madde azlığına, kuvvet, yani parmaklara katı katı dokunması mizacın kuvvetine delalet ederdi.

Nabz muayene olunmazdan evvel hasta heyecanlanmış, korkmuş, kötü sevinmiş, açlıktan hafiflemiş, tokluktan ağırlaşmış, sür'aüe hareket etmiş olmamalı idi.

7) ESKİ TIB SAFSATA MI?

En büyük kusuru, müşahede ve araştırmaya yer vermeyip ilk üstadların görüşlerini kesin bir nass gibi benimseyerek aynen tekrar etmeye dayanan bu eski tıp artık bir safsatalar manzumesi mi kabul edilmiştir?

Hayır. Bilhassa bugün tıp, geçmişe daha mülayim bir gözle bakmaktadır.

Laboratuvar çalışmalarının başlayıp ard arda yeni keşiflerin elde edilmeye başlandığı heyecanlı devrelerde "sadece gördüğü ve tesbit ettiği bulgulara inanmayı" prensip edinen Claude Bernard gibi düşünenler eski tıba merhametsiz nazarlarla bakmış, safsataya bile nisbet etmiş

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

33

olabilir. Ancak şimdilerde, birçok tıbbî telakki ve tatbikatta yer yer yobazlığa varan bu katiliğin, terkedilip rukye, telkin ve ilaca varıncaya kadar sinesinde insanlık tecrübesinin fay-dalılığını ortaya çıkardığı her çeşit tedavi metoduna yer veren tıbb-ı nebevi espirisine dönüldüğü görülmektedir. Dr. Süheyl Ünver, Tıp Tarihi'nin başlangıç kısmında bunların çeşitli örneklerini kaydeder. Hele 5000 yıl eskilere dayandığı kabul edilen Akapunktur'la tedavi metodunun 1970'li yıllarda Batı *da dahi müessir bir tedavî metodu olarak kabul edilmiş olması, şifalı otlarla tedavinin dünyanın her tarafında yeniden rağbete mazhar olması, eski tıbbı da bir kalemde atmamak gerektiğini ifade eder. Daha enterasan olanı, Littre'nin yaptığı bir araştırmadır. Dr. S. Ünver'in kaydettiği üzere Littre, bu son asırlar tabiblerinin buluşlarıyla, mühim bir kısmı Hipokrat'a ait külliyattaki tarifleri karşılaştırdı. Orada bu hastalıkların tam ve hakiki tariflerini buldu. Yeni buluşlar, Hipokrat zamanı külliyatındaki tariflerin ve müşahedelerin doğru olduğunu gösterdi. Bugün bu havalide (Akdeniz havzasında) mevcut hastalıkların eşkâli ta 25 asır evvel Hipokrat ve haleflerinin yazdıklarının aynıdır. Ve bu külliyat bu noktadan pek ehemmiyetlidir. Bu mahaller ve kitaplar hâla ehemmiyetini kaybetmemiştir.

B- GÜNÜMÜZÜN TIP ANLAYIŞI

Dünya Sağlık Teşkilatı, sağlık durumunu daha önce kaydettiğimiz eski anlayıştan farklı anlar ve Sağlık'ı "yal/uz hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve icHmâî yönden tam bir iyilik halidir" diye tarif eder.

34

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

35

Bu tarif, ferdi, ruh ve bedeniyle bir bütün kabul edip içinde bulunduğu çevre şartlarını da değerlendirmektedir. Hi-pokraî telakkisinde sağlık, "insanı teşkil eden ahlatın muvazenesi" olarak anlaşılmıştı. Bunun eksikliği açıktır.

Bugünkü tıpta sağlık hizmetleri şöyle şematize edilmektedir:

* Rehabilitasyon.

* Koruyucu hekimlik.

* Tedavi edici hekimlik.

1) REHABİLİTASYON

Bu, sakat ve iş gücünü kaybedenlere, iş gücü ve çalışma imkanı sağlama, iş bulma, işe uyum sağlama gibi hizmetleri içine alır.

2) KORUYUCU HEKİMLİK

Ferdlerin maddî ve manevî her çeşit hastalıktan korunmasıdır. Bu, tedaviden çok daha ucuzdur. Koruyucu tedbirler iki kısımdır:

1-Çevreye yönelik tedbirler.

2- Ferde yönelik tedbirler.

Ferde yönelik tedbirleri şöyle sayabiliriz:

* Yeterli beslenme.

* Bağıışıklık kazandırma (aşı vs. yoluyla).

ir. Ferdi hijyen (temizlik, bulaşmalardan sakınma).

* Sağlık eğitimi.

* Erken teşhis.

'ir Kemoproflaksi: Salgın hallerinde veya ameliyat öncesi koruyucu olarak hastalığa uygun ilacın alınmasıdır.

3) HASTALIĞIN SEBEPLERİ

Bugün hastalıkların şu sebeplerden biri ile ileri geldiği kabul edilir:

* Bünyevi sebepler: Gen, hormon ve metabolizma bozuklukları.

* Çevreyle ilgili sebepler:

irir Fizikî sebepler: Hararet, soğuk, ışınlar ve travmalar irir Kimyevi sebepler:

Zehirler, kanserojenler.

ık~k Esasî madde eksikliği: Vitamin, esasî amino asitler, yağ asitleri, minareller.

irir Biyolojik etkenler: Mikroorganizmalar, parazitler, mantarlar.

** Psikolojik sebepler: Stres.

irir İçtimaî sebepler: Kültür ve ekonomik sebepler.

4) BUGÜNKÜ TIBTA TEDAVİ YOLLARI

* İlaçlar.

* Ameliyatlar.

36

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

il

* Radyoterapi.

* Fizyoterapi. iAr Akapunktur.

* Perhiz.

* Karantina.

* Telkîn (ruhi hastalıklar için).

Günümüzde tıbbı ayrıca şifalı otlarla tedavi gibi değişik metodlar da girmiş durumda.

C- İSLAM TIBBI

İslâm tıbbı tabiri ile Resulullah'ın getirdiği tıbbı kasdetmi-yoruz. Tıbla ilgili hadis ve ayetlerin eski Yunan tıbbıyla yorumlanarak geliştirilen tıbbı kastediyoruz. Yani demek istiyoruz ki: Tıbb-ı nebevi adıyla ortaya konan tarihi kitaplar, nebevî tıbbı bütün orijinalliği ile temsil etmiyorlar. Bunun anlaşılması için bir-kaç noktayı belirtmemiz gerekecektir.

1- ESKİ TIBBIN DEVAMIDIR

İslam tıbbı (tıbb-ı. nebevi demiyoruz) esas itibariyle eski Yunan tıbbıdır, tbn-i Sîna, Hâkim Râzi gibi bir kısım müs-lüman âlimler tıb sahasında isim yapmış iseler de Tıp tarihi araştırmacıları bunların eski Yunan tıbbından temelden ayrı orijinal bir sistemlerinden bahsedilemeyeceğini söylerler.®

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

37

6) Bilhassa İbnu Sina'nın yunan menşeli tıbbı sistematize ederek daha anlaşılır hale getirmesi, Bu tıbbın Batı'ya tanıtılması yönüyle hizmeti asla küçümsenemez. Biz, onun da ahlât-ı erba'a nazariyesinden dışarı dışarı çıkamamakla seki an'aneyi devam ettirdiğini, şahsi katkılarının bu çerçeve içerisinde cereyan ettiğini söylüyoruz.

Zehebî'nin Tıbb-ı Nebevî'sinin baş kısmından kaydedeceğimiz nazariyat kısmında görüleceği üzere, ahlât-ı erbaa telakkisi ve diğer bir kısım temel mefhumlar, müslüman ta-biblerce aynen benimsenmiştir. Dahası "Biz insanı karışık bir sudan yarattık" (İnsan 2) ayetinde geçen (karışık) kelimesini eski tıbbın kilit

kelimesi ahlatla te'vil ederek bu tıbbî âdeti kudsî ve Kur'anî bir cilaya kavuşturmuşlardır. Bu durum, sadece üb ve felsefe yönü ağır basan tabiblere değil müfessir, muhaddis ve fakih olmak üzere diğer branşlardaki âlimlere de tesir etmesine sebep olmuş, onlar da kendileriyle ilgili âyet ve hadisleri o tıbbın esaslarına uygun olarak açıklamaktan, ıstılahlarını aynen kullanmaktan çekinmemişlerdir. Sarihlerin amellerine birçok örneği az ileride hadislerin açıklama kısmında göreceğiz. Burada vermek istediğimiz enteresan bir örnek eski tıpta geçen keylos kelimesiyle ilgili. Kelinicinin aslı Latince'dir: Chylus, bu tabir midede vukubulan bir kısım hazım hâdisesini ifâde eder. Şöyle ki: Muhtelif gıdaların, hazm olmak üzere i: midede kalma müddetleri farklı ise de ortalama iki saatte ^ tns'rnı tamamlandığı kabul edilir. Ebced hesabıyla, kelimenin .Arapça imlasında mevcut beş harfin sayısı değeri 126'dır. Yani 1VÂ saat altı dakika. Tam tamına eski tıpta midedeki hazım müddeti kabul edilen iki saatlik zaman dilimine tekabül eden değer.' ' Sistemin bir parçası olan keylos kelimesinin izhar ettiği bu tevafuk da, sistemin bütününün nazarlarda kudsileşmesinde

7) Günümüz tıbbî, sindirim hadisesinin yenilen gıdanın cinsine tabi olarak daha uzun zamanda tamamlandığını ortaya çıkarmıştır.

1

38

PROF. DR. İBRAHİM CANAN
HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP
39

rol oynamış olmalıdır. Bu tıbbın değerleri, tabirleri, böylece zaman içinde halkın dili durumunda olan şâir ve san'at-karlara kadar intikal edecektir. İşte vücudda artan sevda maddesini tevzinde yani normal haline getirmede kullanılan eftimûn adlı ilaçla ilgili bir şiir:

"Cünûnumdan sarıldım zülf-i dilâraya

Ben, eftimûnla buldum ilacı, def-i sevdaya."®)

Fıkıh kitaplarına tesiriyle ilgili örneği Türkçemizde hâlen tedavülde olan ve pek kıymetli bir müracaat kaynağımızı teşkil eden en son Osmanlı yâdigarlarından merhum Ömer Nasuhi Bilmen'in İstılahât-ı Fıkhiye Kamusu'ndan vereceğim: "Cüzzâm, beden içinde sevda'nın intişarından mütehaddis bir illettir ki, azanın mizâc ve heyetini ifsad, mahv ve sükutunu intaç eder, arız olduğu uzuv, evvela kızarır, daha sonra koparak dökülür.... Beres: Mizacın fesadından naşı beden zahirinde zuhur eden şiddetli bir beyazlıktır ki, azanın demeviyetini izâle eder, kendisiyle teşâüm olunur bir illettir.." (2. cüt s.347).

Bu iktibas edilen pasajda geçen sevda, mizâc, hey'et, ifsad, demeviyet tâbirleri tamamen eski tıba ait ıstılahlardır.

Bu kaydettiklerimiz, eski tıba ait değer ve tâbirlerin tabî!?, edîb, müfessir, şâir, fakih her sınıf müslümanlarca ne de-

8) Mana şudur: "Deliliğim sebebiyle, gönül alan sevgilinin zülfüne sarıldım. Benyücudumda artarak sıhhatimi dbozan sevda maddesinin fazta kısmını bertaraf etme çâresini eftimunia sağladım." Seydanın tıbbî manasını bilmeyen, bu ifadede yine de fazla bir şey anlayamaz.

recede benimsendiğini göstermekle kalmaz, kültürümüzün /her sahasına giren bu metinleri hakkıyla anlayabilmek için, bu tıbb telakkisini tabirleriyle birlikte öğrenme ve öğretme gereğini, ilgili kelimeleri lügatlarda açıklama gereğini de ifade eder.

Tekrar edelim, bu tedrisatın tabiblerimizin tedrisatından bile çıkarılmış olması gerçekten büyük bir kayıptır.

2- ZEHEBÎ'NİN TIBB-I NEBEVÎ KİTABININ BAŞ KISMI

Yukarda, mühim esaslarını ve belli başlı tâbirlerini kısaca belirttiğimiz Eski Yunan Tıbbı'nın Tıbb-ı Nebevî yazarlarınca da aynen benimsendiğini göstermek maksadıyla, Zehebî'nin yazdığı et-Tıbbu'n- Nebî adlı kitabının baş kısmında yer verdiği umumi şemayı aynen kaydetmeyi uygun bulduk.

Müellif, tıbbî, ilmî ve amelî diye ikiye ayırdıktan sonra •.öyle devam eder:

A) AMELÎ TIB

Bu dört kısma ayrılır: 1-Tabiî umurun ilmi.

2- İnsan bedeninin ahvalinin ilmi. •

3- Sebebler ilmi. 4-Alametler ilmi.

1) TABİÎ UMUR NEDİR?

Zehebî bunların yedi olduğunu belirtir:

40

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

(1) BİRİNCİSİ ERKAN'dır (rükünler). Bunlarda dörttür:

1) Nâr (ateş): Vasfı, harr ve yâbis (sıcak ve kuru) olmaktır.

2) Hava: Vasfı, ratb ve harr (yaş ve sıcak) olmaktır.

3) Su: Vasfı, bârid ve ratb (soğuk ve yaş) olmaktır.

4) Toprak: Vasfı, yâbis ve bârid (kuru ve soğuk) olmaktır.

(2) İKİNCİSİ MİZÂC'dır. Mutedil mizaç sekiz kısımdır, önce müfred ve mürekkep olmak üzere ikiye ayrılır: A) Müfred olanlar, bu da dört kısımdır:

1) Harr (sıcak)

2) Bârid (soğuk).

3) Ratb (yaş).

4) Yâbis (kuru).

B)Mürekkep olanlar. Bunlar da dörttür:

1) Harr-yâbis (sıcak-kuru).

2) Harr-ratb (sıcak-yaş).

3) Bârid-yâbis (soğuk-kuru).

4) Bârid-ratb (soğuk-yaş).

En Mükemmel Mizaç : Zehebî, mizacın sekiz çeşidini kaydettikten sonra, bir paragraf açarak, en mükemmel mizaç kimin mizacıdır ve niçin en mükemmeldir, bunu belirtir:

"Canlılar içerisinde en mutedil mîzac insan mizacıdır. İnsan mizaçlarının en mutedili mü'mirilerin mizacıdır, mi-zacca mü'minlerin en mutedili nebilerin mizacıdır. Mizaçça

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

41

en mutedil nebiler, Resullerin mizaçlarıdır; mizaçça en mu-dedil Resuller ulü'l-azm olanların mizadandır. Mizaçça en mutedil ulü'l-azm Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselam'm mizacıdır.^

Derim ki: Resûlullah'ı mizaçça, mahlukatın en mutedili yapan sebebe gelince, bu şundandır: Tabiblerin kaidelerine göre, nefsin ahlâkı beden mizacına tabidir, nefsin ahlakı ne kadar kâmilse beden mizacı da o derece mutedil ve nefsin ahlakı da o derece mükemmel olur."

Bu bilinince, şu husus anlaşılacaktır:

Hak Teâla Hazretleri Resûlullah'm büyük bir ahlak (hu-luk-ı azîm) üzerine olduğuna şahadet etmektedir. Nitekim Hz. Aişe radiyallahu anhâ Resûlullah'm ahlakı Kur'an'dır" buyurmuştur. Bu durum, Efendimizin mizacının, mizaçların en mutedili ve ahlakının da en mükemmel ahlak olduğuna delalet eder.

Nitekim Buhari Sahih'inde: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam yüzce ve ahlakça insanların en güzeli idi" diye rivayet etmiştir. Tirmizi'«/« bir rivayetinde Hz. Enes der ki: "Ben Resûlullah'a on yıl boyunca hizmet ettim. Bana bir kere bile "öf be!" demedi, yaptığım bir şey için: "Bunu niye yaptın"; ne de yapmadığım bir şey için: "Bunu niye yapmadın?" demedi."

9) ifadeyi aynen koruduk. Cümlelerdeki ikinci "mizaç" kelimelerinin fazlalığı dikkatten kaçmıyor.

42

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

İbnu Ömer der ki: "Resûlullah ne kaba konuşur, ne de çirkin söze yer verirdi.

Der di ki: "Sizin en hayırlılarınız, ahlakça en güzel olanlarımızdır."

Zehebî, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm ahlakî kemalini aksettiren bir kısım hadisler daha zikrettikten sonra devam eder:

"Gençler en mutedil (mizaca sahiptirler).Çocuklar en rutubetli, (mizaca sahiptirler). Olgunlar ve yaşlılar en bârid (mizaca sahiptirler). Mizaçça en mutedil aza, şehâdet parmağının uç derişidir. Sonra diğer parmak uçlarının derisi gelir. Azaların en hararetlisi kalbur, bunu karaciğer, bunu da et takib

eder. En bârid (soğuk) olanı kemiktir, sonra sinir, sonra omurilik, sonra dimağ gelir. En yabis (kuru) olanı kemik, en rutubetli olanı da yağıdır."

(3) TABİİ UMURUN ÜÇÜNCÜSÜ ÂHLAT-Î ERBA'A'dır.

Tabiî umurun üçüncüsü ahlât-ı erba'a'dır. Bunlar:

1) Kan: En efdalidir, ratb-hâr (yaş-sıcak)dır, faydası bedeni beslemektir. Tabiî olanı tatlıdır, kokusuzdur.

2) Balgam: Bu ratb-barid (yaş-soğuk)dur. Rolü, beden gıda kaybedince kana dönüşmek hareketin kurutmaması için azalan rutubetlendirmektir. Bunun tabii olanı kana dönüşmeye yakın olanıdır, gayr-ı tabiîsi de tuzlu olup hararete meyleden, ekşi olup berde. (soğuğa) meyledenidir. İlik ise hâlis berd'dir. HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

43

3) Safra: Bu har-yâbistir (sıcak-kuru). Yukarısı öd'dür, kanı yumşatır ve dar mecralara nüfuz etmesini sağlar. Ondan bir cüz barsaklara gider, ağız kokusunun çıkışını uyarır. Onun tabiî olanı hafiftir, kırmızıdır. Gayr-ı tabiî olanı, ilik renginde, al renkte, pas renginde ve yanık rengindedir. Pas renginde olan al renkte olandan daha kavidir. Bu sebeple o ölümü haber verir ve mürretü's Safra diye isimlendirilir. Ondan bir cüz de midenin ağzında yer alır.

4) Sevda: Bu kuru-soğuktur, kanı katılaştırır. Dalak ve kemiğj besler. Ondan bir cüz midenin ağzında yer alıp ekşiliği sebebiyle açlığı tenbih eder. Onun tabiî olanı kötü kanlıdır, gayr-ı tabiî olanı mürretü's sevda denen herhangi birhilt'in yanmasıyla hâsıl olur.

(4) DÖRDÜNCÜSÜ ASLÎ A'ZALAR'dır. Bunlar meniden tevellüd eder.

(5) BEŞİNCİSİ RUHLAR'dır.

(6) ALTINCISI: KUVVELER'dir. Bunlar üçtür:

1) Tabiî kuvvet.

2) Hayvanî kuvvet.

3) Nefsânî kuvvet.

(7) YEDİNCİSİ FÜLLER'dir: Bunlar cezb (çekme) ve def (itme)dir.

B) İLMÎTİB

Zehebî yukarıda gösterildiği şekilde amelî tıbbın şemasını sunduktan sonra ilmî tıbbı geçer ve insan bedeninin ahvaliy-*

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

45

44

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

V

ı i

|! 'll'

IV,

le ilgili bilgileri sunmakla işe başlar. Arkadan İlmî Tıbbın şubeleri olarak nazari tıp başlığı altında mevzuu tamamlayan Sebepler ve Alâmetler adıyla iki ayrı meseleye daha yer verir.

II) İNSAN BEDENİNİN AHVALİYLE İLGİLİ İLİM:

Bu üçtür. Sıhhat, hastalık, -ihtiyarlık ve nekahet'de olduğu üzere- sıhhat ve hastalık üzere olmayan hal.

1) SİHHAT: Fiillerin selamette olduğu beden halidir. Afiyet. Allah'ın insana İslam'dan sonra verdiği en efdal nimetidir. Çünkü insan, onsuz ne iyi bir tasarrufta bulunabilir ne de Rabbine ibadet edebilir. Sıhhat kadar ehemmiyet taşıyan başka birşey yoktur. Kişi bunun kıymetini bilip şükrünü eda etmeli, nankör olmamalıdır.

Nitekim Aleyhissalâtu vessalam Efendimiz: "İki nimet vardır ki insanların çoğu onlarda aldanma içindedir: Sıhhat ve boş vakit" buyurmuştur (Buhari).

Resûlullah bir başka hadîslerinde: "Allah'ın bazı kulları vardır, Allah onları kati ve hastalıktan korur, afiyet içerisinde yaşatır, afiyet içerisinde ruhlarını kabzeder, onlara şehidlere has mertebeler verir" buyurmuştur.

Ebu'd-Derdâ radiyallahuanh:

"Ey Allah'ın Resülü! dedim, afiyette olup Allah'a şükretmemi, hasta olup sabretmemi tercih ederim." Aleyhissa lâtu vessalam: "Allah da, senin gibi

afiyeti sever" buyurdular."

Tirmizî'nin rivayetine göre, Aleyhissalâtu vesselam şöyle buyurmuştur: "Kim bedenen afiyet içinde sabaha çıkar, nefisini emniyette bulur ve günlük gıdasına da sahip olursa, dünya ona verilmiş gibidir."

Yine Tirmizî'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselam şöyle buyurur: "Kişinin, Kıyamet günü hesaba çekileceği ilk şey nimettendir ve şöyle denilecektir: "Senin cisminde sıhhat vermedim mi, sana soğuk su içirmedim mi?"

Resûlullah bir başka rivayette şöyle buyurur: "Ly Ab-bâs! Allah'tan dünyada da âhirette de sıhhat vermesini iste!"

Resûlullah der ki: "Allah'tan af ve afiyet isteyiniz. Zira hiç kimseye imânı yakından sonra afiyet kadar büyük nimet verilmemiştir" (Nesâî).

Ebu Hüreyre diyor ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, kendisine afiyetten daha sevgili olan bir başka şey talep etmedi" (Tirmizî).

Bir bedevî Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'a sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Namazdan sonra Allah'tan ne istiyey-im?" "Allah'tan afiyet iste!" buyurdu.

Hız. Dâvud'dan bir hikmet: "Afiyet gizli bir saltanattır, bir anlık gam ve ihtiyaçlık bir senedir."

Dendi ki: "Afiyet, sıhhatli kimselerin başında bir taçtır, ancak bunu sadece hastalar görebilir."

Dendi ki: "Afiyet, kıymeti bilinmeyen bir nimettir." Seleften biri: "Her sahîh damarın altında Allah'ın ne nimetleri

46

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

var! Allahım! bize dinde, dünyada, âhirette afiyet ver! Hastalık, sağlığa zıt olan bir halettir. Her hastalığın bir başlangıcı vardır, artar, sonra geriler ve sona erer."

2) HASTALIK : Hastalık sağlığa zıt olan bir halettir. Her bir hastalığın gittikçe gelişen bir başlangıcı, bir gerilemesi ve bir de sonu vardır.

C) NAZARÎ HB:

m) SEBEBLER: Bunlar altıdır:

(1) HAVA: Ruhun itidali için ona ihtiyaç vardır. Hava, pis kokulardan kötü paylardan uzak ve saf olduğu müddetçe sıhhati korur. Bu hal değişirse hükmü de değişir. Her mevsim, kendine has bir hastalık getirir, ve aksi olanı izale eder. Şöyle ki: Yaz safrayı kabartır ve onun hastalıklarını gerekli kılar, (zıddı olan soğuk) bârid hastalıkları tedavi eder. Diğer mevsimlerin durumunu buna kıyas et. Soğuk hava bedeni güçlendirir ve takviye eder, hazmı iyi- leştirir. Sıcak hava zıddını yapar. Havanın değişmesinde veba olur. Bunu ilerde açıklayacağız.

(2) YENİLEN VE İÇİLEN ŞEYLER: Eğer sıcak iseler bedende sıcaklık tesiri yaparlar. Aksi ise aksi.

(3) BEDENİN SÜKÛN VE HAREKETİ: Hareket bedende ısınma tesiri yapar, sükun da zıddı.

(4) NEFSİN SÜKÛN VE HAREKETİ: Ferahlık ve darlarım, keder, gam, utanma hallerinde olduğu gibi. Bu haller

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

47

ruhun ister bedeninin dahillinde ve isterse haricine olan hareketiyle hâsıl olur. Bu hususta da inşaallah açıklama gelecek.

(5) UYKU VE UYANIKLIK: Uyku ruhu bedeninin içerisine gönderir, dışı soğutur, bu sebeple uyuyan örtüye muhtaçtır. Uyanıklık bunun zıddıdır.

(6) BOŞALTIMA VE TUTMA: Bunlardaki itidal faydalıdır, sıhhati koruyucudur.

H) ALAMETLERİ: Saç ve bedeninin siyahlığı hararete delalet eder. Bunun zıddı soğukluğa (bürûdete) delalet eder. Bedenin şişmanlık ve zayıflığı da böyledir.

* Fazla et hararete ve rutubete delalet eder.

* Fazla yağ da rutubet ve bürûdete delalet eder. ~k Fazla uyku rutubete delalet eder.

~k Az uyku yübûsete (kuruluğa) delalet eder.

Bunların mutedil olması da (sağlığın) mutedil olmasına delalet eder.

Uzuvların görünüşü de böyle... Azaların genişliği hararete delildir, aksi de aksine.

Rüyalar da böyle: Sarı, kırmızı renkler, ve ateş görmek hararete delalet eder. Aksi, aksine.

Nabzm durumu da böyle: Nabzın büyüklüğü, sür'ati hararete delalet eder. Aksi, aksine.

Küçük ve büyük abdestler de böyle: Keskinliği, kızıllığı, ateşli oluşu hararete delalet eder. Zıddı, zıddına.

48

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Kokusu da hararete delalet eder. Kokusuz oluşu bürüdete delalet eder.

III- AHLAT NAZARİYESİNİN KUR'ÂN'A TATBİKİ:

İslara âlimlerinin tıp ve tedavi ile ilgili görüşleri, insanın mâhiyeti hakkındaki telakkileri ile yakinen ilgilidir. Onlar Hipokrat tıbbının tıbbî irteselelerinden biri olan ahlata telakkisini aynen insana tatbik ederler. Söz gelimi Zehebî'nin et-Tıbbu'n-Nebevî'sindeki şu pasaja dikkat edelim: "Kişi nefsinin siyânet ve korunması esası üzerine yaratılmıştır (mec-bûldür). Beden ise muhtelif emşâc'tan yaratılmıştır. Nitekim ayet-i kerîme'de "Biz insanı karışık bir damla sudan yarattık" (İnsan 2). buyurulmuştur. Buradaki emşâc "ahlata" demektir. Onun kıvamı ve muhafazası mizacının itidal üzere tutulmasıyla gerçekleşir. Bu da faydalı olanı kullanmak, zararlıyı da defet * ' sağlar. İşte bu tıbbın gayesidir.

Hastalık, insanın yaratıldığı aslî rutubetleri çözer ve onları kokuşturur. T'ha sun'a.1 ise kokuşmayı önler ve rutubeti çabuk çözümler kte*xorur."

Tamamen eski Yunan tıbbını aksettiren bu mülahazaları Zehebî, Tirmizî'nin bir rivayetiyle şâhidler: "Ademoğlunun benzeri, etrafını doksandokuz felâketin çevirdiği birisi gibidir. Bunların getireceği âcil bir ölümden kurtulsa bile ihtiyarlığa yakalanır ve artık ölüme kadar ondan kaçamaz."

İbnu Mes'udlu vine merfu bir rivayetinde ;oyle denir: "... Belanın birin-^n kurtulsa diğeri yakalar, berikinden kurtulsa öbürü parçalar."

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

49

Şu halde ölüm kesindir. Ancak tıp, hayatta oldukça, hastalıklara karşı tedavi eder.

Bir hakîm kişi demiştir ki: "Ölüm cesatlerde bizzat mevcuttur. Tıbbın işi, mühlet günlerini güzelleştirme gayretidir. Tıp, sıhhatlinin sağlığını korur, hastaya da imkan nisbetinde sıhhati iadeye çalışır..."

TABİB: Müslümanlarda ahlata nazariyesine dayanan tıp anlayışına uygun bir tabîb tarifi vardır. Onu da İbnu'l-Cevzî'den kaydediyoruz: "Tabib o kişidir ki, bedende toplanması zararlı olan maddeyi dağıtır, veya dağılması zararlı olan maddeleri insanda toplar veya fazlası ona zarar veren şeyi eksiltir veya eksikliği zarar veren şeyi artırır, böylece kaybolan sıhhati celbeder veya asli hali üzere muhafaza eder, mevcut illeti (hastalığı) zıddıyla ve karşıtıyla defeder, onu bedenden ya çıkarır, ya da koruyucu tedbirlere baş vur-maksuretiyle daha çıkmadan önler."

IV- EBTER (GÜDÜK) KALAN İSLAMÎ KEŞİFLER:

Bu açıklamalar müslümanların tıp sahasında yaptıklarını işittiğimiz, bazı keşifleri inkar şeklinde anlaşılabilir. Bu yanlıştır. İslam âlimleri, gerçekten diğer sahalarda olduğu gibi tıbbda da mühim keşiflerde öncülük yapmışlardır. Hatta kaydedeceğimiz birkaç iktibastan anlaşılacağı üzere, bugünkü Batı tıbbını ortaya çıkaran bir kısım temel keşifleri önce müslümanların gerçekleştirdiğini söyleyenler olmuştur. Ancak bu keşifler, makul bir izahı henüz yapılmayan sebeplerle inkişaf kaydedememiş, gittikçe gelişen bir sistem meydana

50

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

getirememiştir. Herbirinin hayatı ve ömrü, ya sahip ve kâşifinin hayatına bağlı kalmış, onun ölümüyle sona ermiş, yahud da kitaplann sayfalan arasında unutulmaya mahkum olmuştur.

Ortaya konan keşifleri tâdad burada uzun kaçır. Ancak, yine de özet bir bilgi vermek üzere, Müslüman İlim Öncüleri Ansiklopedisinin, GİRİŞ kısmında yer verilen tıbbla ilgili bir paragrafı kaydedeceğiz, sonra da mikrobtan ilk bahseden Türk âlimini tanıtacağız.

"Meselâ tıbbî ele alalım. Doktorların sultanı olarak tanınan İbni Sînâ (980-

1037J'nın tıbbı bir çok yenilikler getiren Kanun adlı tıp kitabı, İslam dünyasında olduğu kadar, Avrupa'da da tıbbın kemal kitabı olmuştur. "Tıbbın İncil'i" unvanını kazanması, 600 sene Avrupa üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulması bunun en büyük delilidir. İbni Sînâ tıp dahil, 29 ayrı konudaki keşifleriyle Avrupalı ilim adamlarına öncülük yapan büyük bir âlimdir. Bazı bilginlerce İbni Sînâ ayarında bir doktor olarak kabul edilen Râzi (864-925), çiçek ve kızamık hastalıklarını keşfetmiş, bu konuda ilk eseri veren ilim adamı olmuştur.

Fatih Suttan Mehmed'in hocası Akşemseddin (1389-1459) mikrobu (Bbazılarına göre İbni Sînâ) keşfetmiş, İbni Cessâr (?-1009) günümüzden 1000 sene önce, cüzzamın sebep ve tedavilerini göstermiş, ilmî yollarla vebanın bulaşıcı bir hastalık olduğunu İbni Hatip (1313-1374) ortaya koymuştur. Bazı kaynaklara göre verem mikrobunu da Kambur Vesîm (7-1761) bulmuştur.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

51

Gözle ilgili çalışmalarıyla da müslüman doktorlar ilim dünyasına asırlarca önderlik yapmışlardır. Gözdeki retina tabakasının fonksiyonundan ilk bahseden İbni Rüşd (1126-1198)'dür. 11. yüzyılda yaşayan ünlü göz doktoru Ali Bin İsa'nın gözle ilgili yazdığı Tezkire adlı eser, sahadında yaüzyülarca tek kitap olarak kalmıştır (19.yy. ortalarına kadar).

Huneyn Bin İshak (809-873)'in bu sahada yaptığı çalışmalar da 18. yüzyıl ortalarına kadar kaynak olma hususiyetini korumuştur:

Ammar ise günümüzden 9 asır önce kendine has bir me-todla göz ameliyatını yapmayı gerçekleştirmiştir. Ali Bin Abbas da (7-994) aynı şekilde çağımızın modern ameliyatlarına uygun bir tarzda kanser ameliyatı yapmayı başarmıştır. Kaleme aldığı Kitâbü'l Meliki adındaki tıp ansiklopedisi günümüzde bile hayranlıkla incelenmektedir.

Ebü'l Kasım ez-Zehravî (963-1013), cerrahlığı bağımsız bir ilim hâline getirmiş, 200 kadar ameliyat âletinin resimlerini çizmiş, neye yaradıklarını, kullanım şekillerini Tasrif adındaki eseriyle ilim dünyasına armağan etmiştir. İbni Sînâ başta olmak üzere Râzî, Zehravî, İbni Zuhr v.s. müslüman âlimlerin eserleri devamlı kaynak olagelmiş, Avrupa üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmuş, kitaplarına müracaat edilmeden tedaviye cesaret edilmemiş ve yüzyıllarca onlardan daha değerli eserler vücûda getirilememiştir.

52

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Küçük kan dolaşımını Avrupalılardan 300 sene kadar önce İbnü Nefs (1210-1288) isimli bir müslüman keşfetmiş, İbni Sınanın Kanun' una yazdığı şerh (yorum)da bunu detaylarıyla anlatmıştır.

Müslümanlar bütün bunları Avrupa'da doktorun büyücü, hastanın ise şeytana tutulmuş, günahkâr ve suçlu sayıldığı bir devirle gerçekleştiriyorlardı. Daha 706'da Şam'da bir brmâristan (hastahane) yapmışlardır. 978'de bu hastahane-de 24 doktordan meydana gelen bir uzman ekip vazife görüyordu. 11. yüzyılda Kahire'de "Tabibler Odası" başkanlığını yapan Ali Bin Rıdvan (7-1067)'in uyguladığı tedavi metodları tamamen modern usullere uyuyordu."

V-MİKROBU HABER VEREN İLK ÂLİM:

AKŞEMSEDDİN: Modern tıbbın en mühim tremplenle-rinden biri olan mikrobun keşfi meselesinde müslümanların öncülüğü, kendi tarihimizi de ilgilendiren bir bahistir. Zira bu şeref, Fatih Sultan Mehmed'in hocası, ve İstanbul'un manevî fâtihi Akşemseddin't aittir. Bu sebeple, burada hususi bir paragraf açmayı faydalı görüyoruz. Beş Buçuk Asırlık Türk Tababet Târihi'nde, müellif Dr. Osman Şevki şu bilgiyi dermeyan eder:

"Akşemseddin'in tababete ettiği en birinci hizmet, şimdiki tababetin istinad ettiği mikrob, sirayet (bulaşma), veraset (kalıtım) hakkındaki nazariyeleri, herkesten evvel çok nazif bir nazarla görmesi idi. Bundan dolayı mağfur şeyh kendisine atfedilen Lokman-ı Sâni (İkinci Lokman) lakabına hakkıyla liyâkat kesb etmişti.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

53

Sıtmaların nöbeti hakkındaki eski bâtıl fikir ve nazariyelere şiddetle hücum etmişti, şöyle diyordu:

"Malum ola ki, etıbbıa (tabibler), bu nöbetlerde ve bu devirlerde olan beynleri (ıff> bilmediler de adüvvlere (düşmanlara) ve bazısı harekât-ı kamere (ayın hareketlerine) ve bazı kuvvet-i dâfiyaya nisbet etti."

Bu hücumlar Akşemseddin'in lisanında hakiki ve devr-i tababetiyle mütenâsib olmayacak bir allâmelik idi. Sıtma, bir müessirin (etkenin) hâsıl ettiği alelade bir hastalıktı ve nöbetlerin tekessüründe necmiyyûn mesleği (müneccimlik) sâlihlerinin müddeaları gibi şüphesiz adüvvlere, kuvve-i dâfia'ların harekât-ı kamerin tesiri olamazdı. Akşemseddin, nazarlarının nüfuzunu bundan başka tababeti en gizli bir köşesine kadar isal etmişti. Zamân-ı Tababetine göre bu, Osmanlı Türkleri için şeref ve iftiharları mücib bir meziyyet idi. Şeyh diyor; "Cümle marazların, sûret-i neviyyesi hasebiyle tohumları ve asılları vardır. Ot tohumu gibi, ot kökü gibi. Zira bahadan, anadan irisle intikal eden marazlardan bâzı kisar'a ve nekrîs ve cüzzâm gibi bunlar, kâhîce (bâzan), delâletten (göründükten) yedi yıldan sonra yine zuhur eder, me' kul ve meşrûb'dan (yenilip içilen şeylerden) hâsıl olan marazların tohumu tîz bitip büyür."

Bu sözler, layık olduğu nazarla tedkik edilmeğe şayandır. Beş asır evvel, Osmanlı Türk tabiblerinin fennî kanaatlerin-

10'' ^eyn burada ara demektir, yani sıtma nöbetlerindeki aralar, fasılalar.

54

PROF. uri. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

55

de sirayet ve verasetin lüzumu kadar yer tutmuş olduğunu görmek, eski tababetimizin tuttuğu yolun selâmetini 'göstermeğe pekâla kâfidir. Cümle marazların tohumları olduğunu tababet, asırların mürurundan (geçmesinden) sonra isbat etmiştir. O vaktin yegâne kusuru henüz bu tohumlan keşif ve mütâla'a edebilecek vâsıtaların mâlik olamaması idi. Ancak akılların hükmettiği bir zamanda ye vâsıtaların da noksanlığı ve hattâ fıkdanı (yokluğu) içinde bir hastalığın husulü için tohum aramak ilk defa bir Türk hekiminin nafiz gözleri tarafından görülmüş bir nazariye idi..."

Müellif eski tabiblerimize dil uzatan yeni yetme cahillere şöyle cevap verir:

"Eski tabiblerimizin müdâfa' asını deruhde eden zâtların bu satırları görmediklerine hükmetmek zaruridir. Cin ve peri hikayelerinin yeni tabiblerimiz tarafından seleflerimizin nazarlarına göre, mikrob şeklinde gösterilmesi pek mânâsız ve esassız bir tevcih ve isnâddır. Hiçbir tıp kitabının cin ve periden bahsetmediğine göre, bunları başka yerlerde ve başka maksadlar dairesinde aramak ve eski tabiblerimize böyle malumat atfetmemek icâb eder."

Müellifin kaydettiği ikinci bir keşif örneği, yine Fatih devrine ait Altuncuzâde'nin idrar tutukluğuna uyguladığı sonda metodu. Müfredât-ı tıp tetkiklerini pek ziyâde ileri götüren bu doktorumuzun, hususi şekilde imal ettiği ince kalay çubu-ğuyla, idrar tutukluğunu açmak için tarihte ilk defa ihlîlden müdâhalede bulurİsrak nasıl tedavide bulunduğunu açıklar ve bununla tababetimizin kadrini fevkalade yücelttiğini belirtir.

Öncü örnekler çok. Fakat sorumuz hep cevapsız kalıyor: "Bunlar niye münferîd ve güdük kaldı, her biri inkişâf edip gelişen bir silsilenin ilk halkası veya semeredar bir meyve gibi neşvü nema bulan bir kısım ağaçların tohumları olamadılar ve İmam.Şâfi'îlnin, kendinden sonraki asırlar için dahi muteber olan: "Müslümanlar, ilmin üçte biri olan tıp ilmini elden kaçırıp onu yahudi ve hristiyanlara kaptırdılar" diyerek hayıflanmasına sebep oldular.?"

İslam âlemi, bu sorunun gerçek cevabım verecek hakiki araştırmacı ve âlimlerini bekleyedursun, bizi systemsizliğe atıp tecrübe birikiminin eslaftan ahlâfa artarak devam ve terakkisini sağlayacak müesseseseleşmeye mani olan ve egoizm denen mühim bir marazın teşhisine nabız olabilecek tıbbıa müteallik bir serencamı İbnu Hacer'in ed-Dürerül-Kami-ne'sinden veriyoruz. Yorumu okuyucu yapacak.

"İbrahim ibnu Abdillah el-Hılâti eş-Şerîf ed-Düreydi, el-Lâzurdî, takriben 720 (miladi 1320) yılında doğdu. Birçok fenlerde maharet kesbetti. Haleb'e gelip bir zaviyeye yerleşti. Halk kendisine çoklukla geldiler. Güçlü şahsiyete sahip birisiydi. İdareciler nazarında itibarı büyüktü. Tıpta ve başka fenlerde pek başarılı çalışmaları biliniyordu. Şöhreti Melik Zahir'e kadar ulaştı. Melik, onu Haleb'ten (merkeze) celbetti ve mevkiini yüceltti. Kimya sahasında da söz sahibi idi. Lâzjtrd sanatını ^xv> icra ederdi. Ondandır çok para kazandı. Sultan zaman

zaman yanına gider, onu evinde görür, atının üstünden inmeden onunla konuşurdu. O da bu esnada, bir kemerden başını uzatırdı. Halk da sıkça ona uğrardı. O

56

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

57

ise evinden pek nâdir çıkardı. 799 Cemâdi-yelulâ'da vefat etti. Cenazesine büyük kalabalık iştirak etti. Terekesi (bıraktığı miras, eşyalar) arasında pek çok kimya âletleri vardı. Lûzûrd hususunda bildiklerini kimsenin öğren-meşine müsamaha etmemişti."

Kafamızı yoran esran çözmede son cümle anahtar olabilir diyoruz.

* KAYNAKLAR

1) Bu bahsin hazırlanmasında şu kaynaklardan istifade ettik:

Abdulbâki, (Şâir-i Meşhur Abdulbâki): Me'âlimu'l-Yakın, Mevâhibu Ledünniyye Tercemesi, Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, İstanbul 1322/1904. Eser 1008/1599 yılında Türkçeye çevrilmiştir.

Ata, Dr. Galib: Tıp Târihi, Yeni Matbaa, İstanbul 1341/1925.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu.

İbnu Hacer el-Askalânî, Şihabuddin Ebu'l-Fazl (852/1418): ed-Dürrerü'l-Kâmine fi A'yâml-Mietî's-Sâmi-ne, Dâru'l-Kütubi'l-Hadisiyye, Mısır, 1385/r966.

İbnu'l-Kayyim, Şemseddin Muhammed İbnu Ebi Bekr el-Cevziyye (V. 751/ 1350): et-Tıbbu'n- Nebevî, Tahkik: Abdü'l-Ganî Abdü'l-I- Hâlık, Kahire, 1377/1958.

Nasuhioğlu, İlham: Tıp Tarihinin Kısa bir Bakış, 2. baskı, Diyarbakır Tıp Fakültesi Yayın, 1975.

en- Nesimî, Mahmûd Nâzım: et-Tıbbu'n-Nebevî ve'l-İllmu'l-Hadîs, Dimeşk 1404/1984 Şevki, Osman: Beş Buçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1341/1925. Uzluk, Feridun Nafiz: Genel Tıp Tarihi I. Güzel İstanbul Matba'ası, Ankara 1958.

Önver, Ahmed Süheyl: Tıp Tarihi I, Matba'a-i Ebuzziya, İstanbul 1938.

Velicangü, Sıtkı: Halk sağlığı Bilimi, İstanbul 1985. Zehebî, Şemseddin Ebu Abdillah Muhammed İbnu Ahmed, (v. 748/1347): et-Tıbbu'n-Nebevî. 2) Aşağıda

kaydedilen eserler Tıbb-ı Nebevî üzerine tarih boyunca te'lif edilmiş bulunan eserlerdir. Bunlardan birkısmı matbudur, birkısmı da gayr-ı matbu-dur. İsmen bilindiği halde, kütüphane kayıtlarına giremediği için kayıp olduğu kabul edilenler de var. Biz burada, Dr. Mahmud Nâzım en-Neseffmn et-Tıbbu'n-Nebevî ve'l İlmü'l-Hadîs adlı kıymetli çalışmasında kaydettiği kaynakları -açıklayıcı bilgileri atarak- üç kısım hâlinde ismen sunmayı faydalı mütâlâa ediyoruz.

BİRİNCİ KISIM: MATBU OLANLAR

1- Kitâbu'î-Erba'îni't-Tıbbiyye el-Müstahrace min Sii-nen-i İbni Mâce, Şerhu'l-Bağdâdî (557-629). Fas'ın Tanca şehrinde basılmıştır.

2- el-Ahkâmu'n-Nebeviyye fi's-Sinâ'ati't-Tıbbiyye, müellifi el- Kehhâl İbnu Tarhân (650-720), Kahire'de basılmıştır.

58

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

3- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi Şemsüddin Zehebî (673-748), Kahire'de basılmıştır.

4- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi İbnu'l-Kayyim (691-751), Haleb'de basılmıştır.

5- et-Tıbbu'n-Nebevi, müellifi: Celâleddin Suyûtî (849-911).

İKİNCİ KISIM: HENÜZ TAB EDİLMEYENLER

1- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: Ebu Nu'yam el-İsfehânî (336-430).

2- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: Ebu Ca'fer el-Mustağfirî (350-432).

3- et- Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: Ziyâeddin el- Makdisî (569-643)

4- es- Şifâ fi't-Tıbbîl-Müsned Ani's-Seyyidi'l-Mustafa, müellifi: Ahmed İbnu Yûsuf et-Tifâşî (508-651).

5- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: Şemseddin Bâlî (645-709).

6- Tezkire fi't-Tıbbu'n-Nebevi, müellifi: Bedr ibnu Ce-mâ'a (vefatı 733),

7-et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: Cemaleddin İbnu Dâvud (?)

8- Tıbb-ı Nebevi Fi Menâfi 'i 'l-Me'kûlât, müellifi Abdur-rezzâk ibnu Mustafa el -Antâkî (?)

9- el- Mesâbflıu's-Seniyye fi Tıbbı'l-Beriyye

Not: Müellif son iki eserin Tıbb-ı Nebevi cümlesinden sayılmaması gerektiğini belirtir.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

59

10- Beyn burada ra demektir, yani sıtma nöbetlerindeki aralar, fasılalar.

11- Lâzûrd, Farscadangirme bir kelimedir. Süs eşyası yapılan laciverd bir taşın adıdır.

ÜÇÜNCÜ KISIM: KAYIP OLANLAR

1- Risale müştemile alâ't-Tıbbı'n-Nebevî: tı-Me'mun el-İmam Ebu I Hasen Ali İbnu Musa için yazılmış, yazan belli değil.

2- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: Abu'l-Melik İbnu Habîb el-Endülüsî (174-238).

3- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: Ebu Bekr İbnu's-Sünnî (vefatı 364).

4- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: el-Humeydî (420-488).

5- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: Abdü'l-Hak el-İşilî (510-581).

6- et-Tıbbu'n-Nebevî, müellifi: Hafız Sehâvî (831-902).

7- et-Tıbbu'n Nebevî, müellifi: el-Habîb en-Neysâburî. Müellif bu isimleri başta Keşfu'z-Zünun olmak üzere muhtelif kaynaklardan derlemiştir.

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

I

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

61

BİRİNCİ BÖLÜM TIBLA İLGİLİ HADİSLER

TEMHİD

Tıbb, kelime olarak Arapçada ezdâddandır, hem tedavi ve hem de dâ' (hastalık) mânasına gelir. Tabîb, hazık demektir, yani her şeyde hazık, ancak, örfte hastalan tedavide hazık olanlar için kullanılmış ve bu mânada hususiyet kazanmıştır.

İbnu Hacer, kendi devrinin tıbb telakkisini şöyle anlatır: "Tıbb iki çeşittir:

1- Bedenle meşgul olan tıbb (Tıbbu cesed),

2- Kalble meşgul olan tıbb (Tıbbu kalb). Bilhassa bu ikinci kısım, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Rabb'inden getirdikleri yardımıyla kalbin tedavisi ile meşgul olur.

Bedenle meşgul olan tıbb ise, bunun malzemesini hem Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'dan menkûl olan şeyler, hem de onun dışından gelen şeyler teşkil eder. Çoğu da tecrübeye râcidir.

Beden tıbbı, ayrıca iki nevi'e ayrılır: Bir nevi var ki fikre ve muhakemeye muhtaç değildir, Cenab-ı Hakk, fitrî olarak canlılarda onun bilgisini yaratmıştır; açlık ve susuzluğun giderilmesi gibi. Bir diğer tıbb çeşidi vardır ki, bu, fikre ve

62

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

muhakemeye muhtaçtır. Sözelimi bedende hâsıl olup bedenin itidalini bozan durumun giderilmesi gibi. itidal de ya hararet (sıcaklık) veya bürûdete (soğukluğa) râcidir. Bu iki şeyden her biri de rutubet (yaşlık) veya bürûset (kuruluk) yahut da bunların her ikisinden tereküp eden hâle râcidir. Bunlardan her biri çoğunluk durumunda zıddıyla birlikte vardır.

Onu defetmek ise beden hâricinden veya dâhilinden olur. Dâhilinden olan daha zordur. Onun çıkarılmasını bilme işi sebeplerini ve alâmetlerini ortaya çıkarmaya bağlıdır.

Hazık tabib, toplanması bedene zarar veren şeyleri dağıtmaya, ayrı olanları, zarar veren şeyleri de cemetmeye çalışan ve de fazlası bedene zarar veren şeyi azaltmaya veya azı zarar veren şeyi de çoğaltmaya çalışan kimsedir. Bu işin temeli de üç esasa dayanır:

-k Sıhhatin korunması.

it Eza veren şeylerden sakınma.

* Fasidi maddeleri çıkarıp atma.

Kur'an'da da bu esasların herbirine işaret eden ayetler vardır: Birinciye temas eden âyetlerden biri şudur: "(Ramazan ayında)... hasta veya yolculukta olan,

tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutsun" (Bakara 185). Bu sıhhati korumaya râcidir, zira, sefer (yolculuk), yorgunluk sebebidir, bu ise sıhhati değiştiren âmillerden biridir. Yorgunluğa bir de oruç dahil olursa, daha da artar. Öyleyse bedenın sıhhatini korumak için orucun yenmesi mubah kılınmıştır. Hastalık için de aynı şeyler söylenebilir.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

63

İkinciye temas eden âyetlerden biri şudur: "(Ey iman edenler!) Nefsinizi öldürmeyin!" (Nisa 29). Bu âyetten, soğuk suyu kullanmaktan korkulması hâlinde teyemmüm etmenin cevazı istinbat edilmiştir.

Üçüncüye temas eden âyetlerden biri şudur: "(... İçinizde hasta olan veya) başından rahatsız bulunan varsa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi ya da kurban kesmesi gerekir" (Bakara 196).

Burada, ihrama giren kişiye yasaklanmış olan baş traşınının, başta tutulan buhar sebebiyle hâsıl olan ezadan kurtulması için, cevazına işaret edilmiştir. İmam Mâlik, Mu-vatta'öfa Zeyd İbnu Eşlem'den şu mürsel hadîsi kaydetmiştir:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselam iki kimseye: "Hanginiz daha tabibsiniz?" diye sordu. Onlar: "Ey Allah'ın Resulü! ' Tıbda bir hayır var mı?" diyerek cevap verdiler. Aleyhissalâtu vesselam: "Allah, devasını indirdiği hastalığı indirmiştir" buyurdular."

İbnu Hacer, bir yerde Hattâbî'üen naklen şu kıymetli bilgileri de dermeyer eder. Onbeşinci miladî asnn telakkisini öğrenmek maksadıyla kaydediyoruz: "Tıbb iki çeşittir: Yunan tıbbı, bu mukayeseye dayanır. Arap ve Hind tıbbı, bu tecrübeye dayanır (yani ampirik demek istiyor). Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'in hastalara tavsiyelerinin çoğu Arap tıbbınının metoduna dayanır. Bunlardan bir kısmına vahiyle muttali olmuştur..." Burada şunu belirten isteriz: Bu çeşit ifadeler, ulemânın böylesi vecîz üslubunu anlamayan günümüzün sığ kişilerini, hadîsler konusunda cesur ve cüretkâr değerlendirmelere itebilmektedir. Sözelimi, "Resûlullah'in tıbba müteallik beyanları o devir tıb bilgi ve

64

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

anlayışının ifadesidir. V^bilgilerde, o anlayışlarda yanlışlık olabilir. Öyleyse, maaü^ay atımızla ilgili hadîsleri "hadîs" olarak tahdîs etmek gerekmez...vs." iddiasında olanlar var. Bu, gerçekten açık bir cehaletin ifadesidir. İslam uleması ve hususen muhaddisler, "hadîs" veya "sünnet" \ tarif ederken kesinlikle böyle bir ayırım yapmazlar. Aleyhissalâtu vesselam, her ne söylemiş ve yapmış ve de yanında yapıldığı, söylendiği halde sükût buyurmuş, müdâhale etmemişse, bu bizim için sünnettir, hadis\ir.

Ulemâ tıbb-ı nebevNm. bir kısmı vahye dayanır derken, "Bunun dışındakiler o devrin Arap folklorudur" demiyor. Üstelik "Şunlar vahiydir, şunlar değildir" diye bir ayırım da yapmıyor. Ama bir kısmının böhemahal vahye dayandığını söylüyor.

Ayrıca, İslam'ın: "Her şeyi yeniden getirdim, benden önce insanlık her şeyinde mutlak bir cehalet ve bâtil içerisindeydi" diye bir iddiaya da sahip değil. Bilakis İslam açısından yaratılışın başından beri insanlık her devirde, her yerde peygamberlerden feyiz almış, her sahada sağlıklı bilgiler, tecrübeler edinmiştir. Öyleyse, ,kalblerin, gönüllerin ve bedenlerin tabîb-i hazıkı olan Resul-i Ekrem aleyhissalâtu vesselam'm lisanına girme şerefine eren o devir malûmatı doğruluğu, muteberliği hususunda O'nun onayını, te'yidini ve vizesini almış olmaktadır. Onun reddine uğrayanlar bâtillığa mahkum edilmiş demektir. Red veya kabul şeklinde onun lisanına girmeyenler ise zaten mevzumuzun dışında kalır. Öyleyse Aleyhissalâtu vesselamım usûl-i hadîs ülema^ sının ölçülerine göre muteber addedilme şerefine eren her rivayet bizim için makbuldür ve tıbba müteallik ise tıbb-ı ne-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

65

bevi eczahâne-i nuranîsinin şifabahş bir ilacıdır. Ümmet-i merhumeyi bu ilaçtan mahrum etmeye hiçbir cüretkâr haddini bilmezsin yetki ve selâhiyeti yoktur.

TIBBIN EHEMMİYETİ

Resulullah'm tedavi olmaya teşvîk edici beyanları çoktur. Bunlardan bir kısmı müteakiben gelecek. Şahsî fiilleri meyanmda ilaç almak, doktor çağırarak, kan

aldırmak, rukye yapmak, dua etmek gibi tıbbî ameliyenin hemen her çeşidi mevcuttur. Bazı kitaplarda "İlim ikidir, biri beden ilmi diğeri din ilmi" buyurduğu rivayet edilmiştir. Zehebî, bu sözün İmam Şâfi'i merhuma ait olduğunu belirtir. Bazı araştırmacılar Kur'an-ı Kerim'de 40'tan fazla ayetin tıbbî müteallik olduğunu tesbit etmiştir. İslam'ın verdiği dersle Şâfi'i Hazretleri: "İki sınıf vardır ki, insanlar onlardan müstağni olamazlar: Âlimler ve tabibler. Âlimler dinleri, ta-bibler bedenleri için lazımdır" der. Yine Şâfi'i'ye göre: "Helal ve haramı bildiren ilim'den sonra tıbbî da daha asa-letli bir ilim yoktur." Alimler Şâfi'i'nin fıkhıta imamlığıyla beraber tıbbî da iyi bildiğini belirtirler. Şunu da belirtelim ki, tıbbî layık olduğu ehemmiyeti atfeden Şâfi'i Hazretleri, tıbbî sahasında müslümanların, öncülüğü yahudî ve hrist;yanlara kaptırdığından hayıflanmış ve böylece ilmin üçte birini onlar lehine zayi ettiklerini söylemiştir. İkinci hicrî asırda söylenen bu söz, maalesef günümüzde hâla muteber.

66

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

67

BİRİNCİ KISIM TEDAVİNİN CEVAZI

NOT: Miiteakib hadîslerin açıklamasında maddî ve müşahhas örneklerle gösterilip daha açık olarak izah edileceği üzere, tıbbî hadîsleri tek başına alıp amel etmek mahzurludur. Alimlerin açıklamasını bilmek, onlar ışığında hadîslerden istifade etmek esastır. Esasen söylediğimiz bu husus, sâdece tıbbî hadîsler için değil, fıkha, akîdeye, haram ve helâl'e giren hadîsler için de temel bir prensiptir. ResûluUah muhatabın farklı şartlarına göre değişik beyanlarda bulunmuştur. Bu mevzuya girerken ehemmiyetine binaen bu hususun hatırlatılmasını gerekli bulduk.

1. Ebu'd Derda radiyallahu anh anlatıyor: "ResûluUah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Allah Teâla Hazretleri hastalığı da ilacı da indirmiştir. Ve her hastalığa bir ilaç varetmiştir. Öyleyse tedavi olun. Ancak haram olan şeyle tedavi olmayın." [Ebu Dâvud,Tıbb 11, (3874).]

AÇIKLAMA:

1- ResûluUah aleyhissalâtu vesselam, her hastalık için meşru ve helâl olan bir ilacın da mevcudiyetine pannak basmaktadır. Hiçbir hastalık için "Bunun dermanı yoktur" deyip kesip atmamalıdır. İnsanlığın henüz bazı hastalıklara tedavi metodu geliştirmemiş, ilaç bulamamış olması müm-kündür. Ama, İv,! m inanca göre, bu clep>i;;.v bir kader değildir. Tedavi ..:uıııaya devanı elnu-k es.t.snr. mtıdaka her hastalığa bir ilaç bulunabilecektir. Şu halde günümü/de ortaya çıkan AIDS hastalığı hakkında ba/ı çevrelerde "İlacı olmayacaktır!" gibi sözler sarfedilmesi cehaletin eseridir. Ccnab-ı Hakk'ın şifa hazînesinde onun da ilacı olacağını, Resulünün yukarıda kaydedilen ve benzeri nice beyanlarla-. rina istinaden kesin birüslubla söyleyebiliriz.

2- Sadedinde olduğumuz hadîs, ilacın dinimizin haram kılmadığı, asıl itibariyle tâhir ve helâl maddelerden yapılmasını âmirdir. Öyleyse hadîsi şöyle anlayabiliriz: "Her hastalığın temiz ve helâl maddelerden elde edilebilecek bir de ilacı vardır."

Yeri gelmişken şu hususu belirtelim: "Haram olan şeyden ilaç yapılır mı yapılmaz mı, müskir (sarhoşluk veren alkolik maddeler), tedavide kullanılır mı kullanılmaz /M/?""münâkaşa edilen bir mevzudur. Beyhakî der ki: "Bu, ve diğer pis şeylerden ilaç yapmayı yasaklayan başka hadisler şayet sahîh iseler, bunlar, müskir ve haram/a, zaruret olmadıkça, tedavinin yasaklığma hamledilir. Meseleyi böyle değerlendirince bu hadîsler ile deve sidiğinin tedavide kullanımını tecviz eden Ureynelilerle ilgili hadîsin arası da ce-medilmiş olur." İbnu Raslân, Şcrhu's-Sünen'dc meseleyi şöyle açar: "Şâfi'i mezhebinde sahîh olan görüşe göre, Sahîheyn'ufc yer alan Ureynelilerle ilgili hadîs sebebiyle, müskir hâriç bütün necîs (pis) şeylerle tedavi caizdir. Ureynelilerle ilgili hadîste, Aeyhissalâtu vesselam, onlara tedavi maksadıyla deve sidiğinden içmelerini emretmiştir." İbnu Rasla/u sözlerine devamla, der ki: "Sadedinde oldu Humuz

68

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

hadîs, necîs şeyden yapılan ilacın yerini tutup ondan müstağni kılacak temiz bir ilaç olduğu durumda, ona ihtiyaç kalmama hâline hamledilir." Şevkânî bu te'vili tabîî bulmaz ve tekellüflü, zorlamalı bulur. Ona göre, deve sidiği hakkında Aleyhissalâtu vesselâm'dan hususi bir ruhsat geldiği için onu "haram" ve "necis" olarak tavsif etmek caiz değildir. Bize düşen, ânım olan "haramla tedavi yasağı" hükmünü, hass olan "deve sidiği ile tedavi ruhsatı" m cemetmektir. Şöyle diyerek bu cem işi sağlanır: "Deve sidiği hâriç, bütün haramlarla tedavi haramdır." Haramla tedavi meselesini tavzih eden bir diğer rivayet 'urbağalarla ilgili. Ebu Dâvud'da gelen rivayete göre, bir tabîb, Aleyhissalâtu vesselamca, gelerek, yaptığı ilacın içerisine kurbağa etinden katma hususunda sorar. Resûlullah, Kurbağanın öldürülmesine müsâade etmez. Yani, öldürülüp etinin ilaç olarak kullanılmasını yasaklamış olmaktadır. Alimler bu hadisten: "Kurbağanın ilaçta kullanılması onun öldürülmesine bağlıdır, halbuki öldürülmeleri haram kılınmıştır, öyleyse öldürülmesi haram olan hayvanların tedavide kullanılmaları da haramdır" hükmünü çıkarmalarına müncer olmuştur. Bu, onların "necis" olmasından yahut "tikindirici" bulunmasındandır."

Kurbağanın ilaç olarak kullanılmasını yasaklayan hadîs ile alakalı olarak Hattâbî der ki: "Bu hadîste, kurbağayı yemenin haram olduğuna ve onun mubah kılınan su hayvanlarına dâhil olmadığına delil vardır. Bu, iki sebepten ileri gelmektedir: Ya insan gibi bizzat haram olmasındandır, yahut hühdüd, sured (san ve yeşil renkli ağaç kakan kuşu) ve benzeri eti haram edilenlerden olmasındandır. Eğer kur-

uz. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

69

bağa, insan gibi zatı itibariyle haram olanlardan değilse, onun hakkındaki yasak bir başka sebebe hamledilebilir: Resûlullah aleyhissalâtu vesselam yemekten başka maksadla hayvanın kesilmesini yasaklamış olmaktadır."

Pis şeylerle tedavi hususunda Hattâbî devamla şunları söylemiştir: "Kötü ilacın pisliği bazan iki cihetten ileri gelir:

1- Necaset pisliğinden. Bu da ilaca hamr (alkol) ve eti yenmeyen hayvanların eti gibi haram edilmiş bir şeyin katılmasıyla olur. Tabibler, bazı hayvanların bevl ve kazuratlarını bazı hastalıklara tavsiye ederler. Halbuki, bütün bunlar pistir, murdardır, alınması haramdır. Bu umumî yasaktan, sadece, sünnetçe belirtilen deve bevli istisna tutulmuştur. Aleyhissalâtu vesselam, bir grup Ureyneliye o hususta ruhsat vermiştir. Sünnet yolu sünnette mevcut her şeye hakkını vermek, yerli yerinde kullanılmaktır, birini diğerine karıştırmamaktır. İlacın kötülüğü bazan da tad ve lezzet yönünden ileri gelir. Bu kerahetin, insan tabiatına verdiği meşakkatten, insan nefsinin ondan tiksinden ileri geldiği açıktır. Ne var ki, ilaçların çoğu, tad itibariyle kerihdir, ancak, hepsi bir olmayıp, bazısı bazısından daha iyi, daha tahammül edilir haldedir."

Hanefi mezhebine göre de, "Helal ve temiz olmayan şeylerle tedavide bulunmak esas itibariyle caiz değildir." Ancak bazı fakihlere göre başka bir ilaç bulunmadığı takdirde müslim, âdil bir tabibin göstereceği lüzum üzerine caiz olabilir. Şöyle ki, bir hastalığın veya bir hastalığa sürükleyecek bir zaafiyetin tedavisi için mubah bir ilaç bulunmazsa böyle bir tabibin "şifa ümidi vardır" diye tavsiyesi

70

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

üzerine li-aynihi haram bir şey ile zaruret miktarı tedavi caiz olur. Fakat mücerred zahiri bir menfaat mülahazasıyla, mesela, yalnız temizlemek arzusuyla böyle bir ilacı kullanmak caiz değildir. Zira bunda tedavi mahiyeti yoktur, bunun haram olduğunda ittifak vardır. Esasen müslüman ve hâzih bir doktor böyle bir' tavsiyede bulunmaz, bulunacak olsa, ya müslimanlığın da veya hazâkatmda bir eksiklik var demektir. Unutmayalım ki, bir ucu dine dayalı tıbbî meselelerde dinimiz ."tabîb-i müslim-i hazık" m tavsiyesine uymayı emreder. Bu çeşit meselelerde doktor tavsiyesine uyarken müslüman kişinin, doktorunda bu evsafı araması gerekir. Burada muslini vasfı, müslüman olduğunu söylemekle birlikte namazını kılmayan, haramlardan kaçınmayan kimsede tahakkuk çürüyeceği kanaatindeyiz.

2- Ebu Hüreyre'nin Buharî'den gelen bir rivayetinde Re-sûlullah aleyhissalâtu vesselam şöyle buyurmaktadır: "Şâfi-i Kerîm Allah Teâla Hazretleri, her ne

hastalık indirmişse onun devasını da indirmiştir." [Ebu Dâvud ve Tirmizî'de şu ziyade var. "Tek bir hastalığın ilacı yoktur" dedi. Kendisine: "O hangi hastalıktır?" diye soruldu da: "İhiyarhk!" cevabını verdi." [Buharî, Tıbb 1, Ebu Dâvud, Tıbbi, (3855); Tirmizî, Tıbb2, (2039); İbnu Mâce, Tıbb 1, (3436).]

3- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Her hastalığın bir devası vardır. Hastalığın ilacına rastlanırsa Allah Teâl'a'ının izniyle hastalıktan şifa bulur."

AÇIKLAMA:

1- Buhari'de de gelmiş olan önceki hadîs, her hastalık için mutlaka bir tedavi, bir ilaç olduğu hususunda insanları.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

71

inananları ikna etmeye yönelmiştir. Hadîsin muhtelif vecih-leri var: "Ey insanlar tedavi olun!" "Allah nerde (veya ne zaman) hastalık yaratmışsa tedavi de yaratmıştır öyleyse tedavi arayın." "Ey Allah'ın kulları tedavi arayın. Zira Allah Teâla hazretleri bir tanesi hâriç tedavisiz hastalık yaratmamıştır: İhtiyarlık -bir rivayette ölüm.-" Ebu Hüzâ-me'nin babasından yaptığı bir rivayette denir ki: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, tedavi için rukye yaptırıp, ilaç almamıza ne dersiniz, bununla Allah'ın kaderinden bir şey geri çevrilir mi?" Bana: "Bunlar da Allah'ın kaderinden-dir" buyurdular."

Hz. Câbir hadîsi dikkat çekicidir: Ona göre tedavi sadece ilacın isabetine bağlı değil, Allah'ın iznine de bağlıdır. Şu halde mü'min, elinden geldikçe tedavi yollarını arayacak, ancak bilecek ki, şifa Allah'ın iznine bağlıdır. Öyleyse, şifaya kavuşan mü'min, bunu ilaçtan değil, Allah'tan bilip, hamdini ziyâdeleştirecektir. Bu husus hatıra şunu da getirmektedir: İlacın her ne kadar, şifa vermesi esas ise de onu kullananın mizacı, ilacın imtan, kullanılış tarzı, hastadan hastaya farklı neticeler hâsıl edebilir. Bazen hakiki şifa verirken bazan kısmî şifa verir, bâzan da hastalığı artırır, hatta yan etkiyle bir başka rahatsızlığı tahrîk edebilir. Bu durumu bilen mü'min, "Allah'ın sifabahş izin"ni istihsal için ilaç alırken de Rabbine ilticadan geri durmayacaktır. Hadîslerin maksadı arasında mü'mine bu prensibi de vermek olduğu gözükmektedir.

2- Bu hadîsler ilaçların tesirine inanmayı takrir etmektedir. Öte yandan, mü'minin her şeyi Allah'tan bilip, tevekkül etmesi de bir başka imânî edebtir ve bu iki prensip arasında

72

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

bir tearuz ortaya çıkmaktadır. Bu hususta sarihler şu açıklamayı kaydeder: "Bu hadîslerin hepsi, tedavide sebeplerin yerini tesbit etmektedir, bu doğrudur. Ancak yine hadîs gereği, te'şirin, ilacın zâtı icabı değil, Allah'ın onda takdir ettiği haysiyetler ve Allah'ın izni sebebiyle hasıl olacağına, Allah'ın dilemesi ve takdiriyle ilacın hastalık dahi hâsıl edebileceğine itikad eden kimse için Allah'a tevekküle mâni bir durum ortaya çıkarmaz" derler. Ayrıca bunu yemek ve içmek suretiyle açlık ve susuzluğun' defeaumesiye insanı helake götürecektir başka şeylerden kaçınılması durumlarıyla da kıyas edip, "onlar tevekküle mani olmadığı gibi ou da değildir" derler.

3- Bazı rivayetler "ihtiyarlık" ve "ölüm" hastalığı dışında her hastalığın şifası olduğunu ifâde eder. Bu durum her hastalığın mutlaka bir şifası olduğunu vurgulayıp tabii geleni araştırmaya teşvikkar olmakta, devasız sanılan derde düşenlere de bir ümîd, bir teselli kaynağı sunmaktadır. Hadîste, "İhtiyarlık" ve "ölümün de bir nevi hastalık sonucu hâsıl olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu irşâd-ı nebevî, ihtiyarlığı ortaya çıkaran hâdiseyi daha yakından tahlil edip daha ilmî izahlar yapmaya imkân olduğu kanaatini vermektedir. Bedi-üzzaman'm aşağıda kaydedeceğimiz bir notu da mü'min doktorlara, orijinal neticeler vaadeden ciddi araştırmalara kapı aralamakta, teşvîk unsuru olmaktadır: "Şu âlemde cism-i zî-hayatın inkırâza ve mevte mahkume-yeti ise, varidat ve masarifin muvâzenesizliğindedir. Çocukluktan sinn-i kemâle kadar ziyadeleşir, muvâzene kaybolur, o da ölür. Âlem-i ebediyette ise, zerrât-ı cisim sabit kalıp terkîb ve tahlile mâruz değil veyahud muvazene sabi

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

73

kalır, varidat ile masarif muvazenedir. Devr-i daimî gibi cism-i zi-hayat;

telazzüzât için, hayat-ı cismaniyye tezgahının işlettilirilmesiyle beraber ebedileşir."

Merhum, bu bahse, cennetteki ölümsüzlüğü ve gençliğin bekasını açıklama sadedinde girer.

74

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

İKİNCİ KISIM

TEDAVİNİN MEKRUHLUĞU

1- Ukbe İbnu Âmir radiyaüahu anlı anlatıyor: "Resûlul-lah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Hastalarınızı yeyip içmeye zorlamayın. Zira Allah Teâla hazretleri onlara yedirir içirir." [Tirmizî, Tıbb 4, (2041); İbnu Mâce, Tıbb4, (3444).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, burada hastalara, onların iştahlan olmadıkça bir şey yiyip içme hususunda zorla-mamayı tavsiye etmektedir. Bu hususta ikna için "Onlara Allah'in yedirip içirdiğini" beyan buyurur.

Tababete giren bu hadîsi de Aleyhissalâtu vesselamım. mucizelerinden biri sayabiliriz. Zira günümüz tababeti de iştahı kesilen hastaya zorla yedirmenin ona fayda değil, zarar vereceğini belirtir. Bir Batılı, oruçla tedavi metodu geliştiren Dr, Dev,ey"m çalışmalarını anlatırken der ki: "O zamandan beri hayatî kimya (biokimya) ortaya çıkarmıştır ki, vücut harareti 38 dereceyi aşar aşmaz, sindirim sistemindeki guddeler enzim (sindirim mayası) salgısını durdurmakta ve taze sıkılmış meyve suyu dışındaki bütün gıdalar, hazmı sağlayacak hiçbir enzim ile karşılaşmamaktadır. Binnetice bu

HZ PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

75

halde alınan gıdalar barsak/arda çürüdüğü için zehirlenme hasıl etmekte {12>, herhangi bir fayda te'mtn etmemektedir. Dewey isbatladı ki, ateşli hastaların kilo kaybı, onları aç bıraktığımız zaman, zorla yedirdiğimiz zamana nisbetle daha fazla değildir. Üstelik hazım ameliyesinin gerektirdiği muayyen enerji sarfı, bünyenin, hastalığa karşı mücadele edebilmek için muhtaç olduğu hayatî günü o nisbette azaltmaktadır."

Yazının devamında, içtiği asit sebebiyle sindirim sisteminde ciddî yaralar hasıl olan ve bu yüzden hiçbir gıda alamayan bir çocuğun 75. diğerinin de 90 gün yaşadığı zikredilir. Yani, gıda alınmadığı takdirde, vücut. daha önceden depoladığı ihtiyatları kullanmakta, hayatî fonksiyonlarda, gıdasızlık sebebiyle bir gerileme meydana gelmemektedir. İşte vücuddaki bu ihtı>atların bünye taralından kullanılma hâdisesi, gayb-âşına olan lisan-ı nübüvvette Rab Teâla'in yedirip içirmesi olarak ifâdeye dökülmüş bulunmaklardır. Hadîsi, Klanı âlimlerinin izahı da şöyle: "Yani, yeme içme yerine geçecek hır şeyle Allah hastaya imdâd eder, açlık ve susuzluk elemine karşı sabırla rızıklandırır.

.\irekim, gerçekte hayat ve kuvvet Allah randa-, ne yiyecekten, ne içecekten ne de sıhatten." el-Kâdı'rûn izahı da şöyle: "Allah, hastaların kuvvelerini hıfzeder, yeme ve içmenin ruhun muhafazası ve bedenin kıvamını bulması için hâsıl ettiği fâi-deleri sağlayacak şeyle onlara imdâd eder..."

12) 1966'da lâb edilmiş Lejeun atili kitaptan a!d:J:m;/;'bu ifadeyi ûokıorkır günümüzde biraz ihiiyaıla karşılıyorlar: Aletli hastanın iştahı kesilince aldığı gıdanın fayda değil, zararlı olacağını te'yid etmekle beraber "Bağırsakta çürüme" c//vc bir hadise olmaz, aleş halinde mide kabul etmez. Else bile bağırsaklara salmaz, saldığı takdirde, nu !• uşaklardan dışarı alılır" derler.

76

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

2- Hz. Aîşe radiyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselam'a hastalığı sırasında ağzından ilaç içirdik. Bize içirmememizi işaret etti. Ancak biz (itirazını) hastalarda ilaca karşı görülen nefret! (dîye) değerlendirmiş (ve içirmiştik). Kendine gelince: "Bana ilaç vermeyin demedim mi?" diye bizi payladı. Biz, davranışınızın sebebini: "(Herhalde) hastaların ilaca gösterdikleri nefret! olarak değerlendirdik." diye açıkladık. (Resûlullah, buna rağmen öfke izhâr edip, herkesi cezalandırmak üzere): "İlaçtan içmedik kimse kalmayacak!" emretti ve: "Abbâs hariç hepinizi göreceğim, zira o (bana zorla ilaç içirirken) yanınızda değildi" buyurdu." [Buhârî, Tıbb 21, Megâzî 83; Müslim, Selâm 83, (2213).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vessalam'a. hasta iken, arzusu, hilafına (rağmen) içirililen ilacın hikayesini anlatmaktadır. Ledûd "ağzın bir tarafından ilaç içirmek" mânasına gelmektedir.

Resûlullah aleyhissalâtu vessalam kendine gelince kendisine, arzu etmemesine, içirmeyin diye işaret buyurmasına rağmen emrinin hilafına şahsi yorumlarıyla zorla içirenlere ceza olarak aynı ilaçtan birer parça içiriyor.

Resûlullah'm bu davranışı için "kısas"tır, "intikam"dır gibi bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

İbnu Hacer: "Bana öyle geliyor ki Aleyhissalâtu vessalam bununla te'dibde bulunmak istedi, tâ ki bir daha benzer harekette bulunmasınlar" diye yorumlar.

Şöyle yorurr yapan da olmuştur: "Resûlullah aleyhissalâtu vessalam, te-
HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

77

daviye başvurduğu halde, burada ilaç almak istemedi, zira bu hastalığında vefat edeceğini anladı. Artık öleceği kesinleşen kimsenin ilaç alması mekruhtur." İbnu Hacer, bu yoruma katılmaz ve der ki: "Bana görünen şudur: Bu hâdise, tahyîr (13) ve tahakkuktan önce idi. Tedaviyi hoş karşılamadı,, zira, bu hastalığına uygun değildi. Zira, yanındakiler, Aleyhissalâtu vessalam'in zâtulcenb olduğunu zannetmiş idiler ve verdikleri ilaç buna uygundu. Halbuki, haberin siyakından da anlaşılacağı üzere, onda bu hastalık yoktu."

3- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As radiyallahu anlûma anlatıyor:. "Resûlullah aleyhissalâtu vessalam buyurdular ki: "Benim tiryak içmem, temîme (muska) takınmam, içimden gelen şiiri okumam aldırılmazlık olur." [Ebu Dâvud, Tıbb 10, (3869).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîsin ifâde ettiği mânayı âlimler biraz farklı anlamışlardır: Bâzıları: "Tiryak içmeme, temîme takmama, içimden gelen şiiri okumama aldırılmaz, bu üç fiili normal karşılırlarım" şeklinde anlarken bazıları da: "Bu üç fiilden biri benden sudur edecek olsa ben, iyi veya kötü meşru veya gayr-ı meşru ne yaptığına dikkat etmeyen kimselerten biri olurum" şeklinde anlamıştır. Birinci anlayışta mezkur üç şeye cevaz mânası mevcut iken ikinci anlayışta bu üç şey kötülenmiş olmaktadır.

13) Tahyir, bazı hadislerde geldiği üzere, Resûlullah'ın Rabbine dönme veya dünyada uzun müddet kalma hususunda muhayyer bırakılması, fakat Onun dönmeyi tercihi hadisesidir.

78

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

79

2- Tiryak: Zehirin zararını gidermek maksadıyla alınan ilaçtır, dilimizde buna bedel daha ziyâde panzehir kelimesini kullanırız.

Hadîsi menfi mânada anlayanlardan İbnu' l-Esîr âer ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vessalam tiryakı mekruh addetmektedir. Zira içerisine engerek eti ve hamr katılmaktadır. Bunlar haram ve necistir. Ancak tiryak'in çeşitleri var. Şayet bu çeşit maddeler, katılmayan çeşidi ise onu kullanmakta bir beis yoktur. Bazı alimler: "Hadîs mutlaktır, ama hepsinden ictinab evladır" demiştir."

3- Temîme, cahiliye devri muska ve afsunlarının adıdır. Bunlar Allah'ın isimlerini ve Allah'ın kelimelerini ihtiva ederse cevaz verilmiştir. İbnu'I Esir der ki: "Bu, cahiliye devri Araplanmn inançlarına, göz değmesinden korumak için çocuklarına taktıkları boncuklardır. İslam bu inancı kaldırmıştır." Hadîste "Muskalar ve rukyeler şirkendir" denmiştir. Bir başka hadîste: "Kim (dünyevî bir maksadla) muska takarsa Allah maksadına erdirmesin" denmiştir. Alimler hadîsi: "Onlar sanki bunun ilaç ve şifa vereceğine inanırlardı. Resûlullah bunları şirk ilan etti, çünkü onlar kendilerine yazılmış bulunan "takdir" i bunlarla defedeceklerini zannediyorlar, kendilerine gelecek ezanın def edilmesini, asıl defedecek olan Allah'tan değil, gayrından talebediyor-lardı" diye açıklarlar.

S indî der ki: "Burada kastedilen muskalar, cahiliye muskalarıdır: bir kısım boncuklar, vahşî hayvanların tırnak ve kemikleri gibi. Ama Kur andan ve Allah'ın isimlerinden yazılarak tanzim edilen muskalar bu yasağın dışındadır, hatta

bunlar câizdir."

Sindî, muskanın cevazına kani ise de meseleye daha farklı yaklaşan âlimler da mevcuttur ve bu mesele ihtilaflıdır. Söz gelimi, Ebu Bekr İbnu'l-Arabî, Tirmizî Şerhi'nde der ki: "Kur andan muska yapıp takmak sünnet yolu değildir. Bu hususta sünnet. Kur'an'ın okunmasıdır, tâlîk edilmesi değil." İbnu Hac er de şunu söyler: "Hadîsin yasakladığı muska, içerisinde Kur'an ve benzeri müsbet bir şey bulunmayan muskalardır. Fakat içerisinde Allah'ın zikredildiği muskalarda bir beîs yoktur. Zira bu Allah'ın isimleri ve zikriyle teberrükte ve taavvüzde (kötülüklerden korunma talebi) bulunmak maksadıyla yapılır. Keza zînet maksadıyla bunları takmak da nehyedilemez, yeter ki gurura ve israfa kaçmasın." Bu meselede Hattâbî de benzer şeyler söylemiştir: "Tedavi için tiryak içmek mekruh değildir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam tedavi ve ilacı pek çok hadîste mubah kılmıştır. Ancak içine konan yılan eti sebebiyle tiryak haramdır. Temîme, cahiliye Araplanmın afatı kendilerinden defedeceği düşüncesiyle taktıkları boncuktur. Buna inanmak cehalettir, dalâlettir, çünkü felaketi Allah'tan başka defedip mani olacak yoktur. Kur'an'la taavvüz, teberruk ve istişfa (şifa talebi) bu yasağa girmez. Çünkü o kelimullah'tır, onunla istiâze, Allah'la istiâze demek olur. Zira kelimullah Allah'ın zatî sıfatıdır... Bazı âlimler mekruh olan muskanın, içerisinde Arapça olmayan, bu sebeple mânası da anlaşılmayan şeyler yazılmış bulunan, hatta yasaklanmış olan sihir ve benzeri şeyler bulunan muskalardır" demişlerdir." Görüldüğü üzere, âlimler, mutlak olarak "muska haramdır" demiyorlar, muhtevasına, malzemesini Kur'ân'îta-

80

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

biratın teşkil edip etmemesine bakıyorlar. Müsbet mana taşıyan elfaz, dua, esma yazılmış ise bunun caiz olduğunu söylüyorlar.

İslam âlimlerinin -sünnete dayanan- bu yaklaşımlarını takdir etmemek mümkün değil. Bazı insanlarda bulunan zayıf bir damar bu çeşit şeylerle meşguliyetten kendini alamamaktadır. Hayatlarını ilim ve mâlulatlara tanzîm iddiasında bulunan Batı toplumunda ve onları taklidi esas alan memleketimizin sosyetik çevrelerinde bile bu çeşit kesin bir yasağa tam uyacak sayı oldukça azalacaktır. Mesele tamamen meşruiyet dışına atılınca, konu daha da istismar mevzuu yapılabiliirdi. Öyleyse bunun makul hududunu tayin ederek meşruiyet tanımak daha gerçekçi bir tavır olmaktadır.

4- Muçîre İbnu Şu'be radiyallahu anh anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Kim vücudunu dağlatır veya rukye yaptırırsa tevekkülü terketmiş olur." [Tirmizî, Tıbb 14, (2056); İbnu Mace, Tıbb 23, (3489).]

AÇIKLAMA:

1- Rukye, dilimizde afsunlama veya okuma dediğimiz usûlle icra edilen tedavidir. Sünnette, humma, sara hatta yılan sokuğu gibi her çeşit âfete karşı rukye yaparak tedavi çaresine başvurulmuştur.

Keyy, dağlamadır. Yani, ateşte kızdırılan demiri bazı hastalıklı uzuvlara tatbîk etmek suretiyle başvuru olan bir tedavi metodu.

Gerek rukye ve gerekse keyy cahiliye devrinde dahi bilinen ve başvuru olan tedavi metodlarıdır. Sadedinde olduğu-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

81

muz hadîs, bu iki tedavi metodunu yasaklamaktadır. Ancak çoğu durumda olduğu üzere burada da tek bir hadîsle mevzu hakkında nihâî hükme gitmek usûl bakımından mahzurludur. Zira, bu mevzu üzerine Resûlullah'tan vârid olan başka rivayetler de mevcuttur. Nihâî hüküm hepsini görerek ortaya çıkarılmalıdır. Söylediğimiz şekilde hareket eden İslam uleması bunlara ruhsat veren hadîsleri de gözönüne alarak rukye'nin cevazına hükmetmiştir. Buradaki nehyin, rukye ile tedaviye tevessül eden kimsenin neticeyi, te'siri Allah'tan beklemeksizin, sırf bu tedavi tarzına dayananlara baktığı belirtilmiştir. Dağlama ile tedavi de son derece tehlikeli bir me-toddur. Bu metodda yeterince bilgi ve maharet kazanmayanların buna tevessülünü önlemek, başka tedavi yolları varken buna başvurulmasına meydan vermemek için bu yasağın beyan edildiği belirtilmiştir. Müteakiben bazı açıklamalar kaydedilecektir.

82

ÜÇÜNCÜ KISIM RESULULLAH'IN VASFETTİĞİ İLAÇLAR

1- Ebu Sa'tdi'l-Hudrî radiyallahu anlı anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'a gelerek: "Kardeşim ishal oldu (ne yapayım?)" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselam; "Ona bal (şerbeti) içir!" ferman buyurdu. Adam içirdi. Bilahare aynı şahıs tekrar gelip: "Ben bal (şerbeti) içirdim. Ancak, bu, onun ishalini artırmadan başka bir şeye yaramadı" dedi. (Adam bu gidip gelmeleri) üç kere tekrar etti. Sonunda Aleyhissalâtu vesselam: "Allah doğru söyledi. Kardeşinin karnı yalan söyledi (hata etti)" buyurdu. Sonra bir kere daha içirdi. Bu sefer kardeşi iyileşti." [Buharî, Tıbb 4, 24; Müslim, Selam 91, (2217); Tirmizî, Tıbb31, (2083).]

AÇIKLAMA:

1- Buradaki hâdisenin kahramanları rivayetlerde tasrîh edilmemiştir. Hadîsin başka vecihlerinde adamın. Resûlul-lah'a. üç sefer gidip geldiği, her seferinde, bal (şerbeti) içir-'mis, ('imasına rağmen ishalin gçcmcyip arttığım söylediği, Rr^ih-Hah'm da 'ıcr seferinde "Bal şerbeti içir" tavsiyesini ickı r .-aigi belirtilir. Müslim'in bir rivayetinde adamın A',1-.

Resûlullah'm ilâveten "... Allah doğru m,'. ,: .-' . dı'ılıüi tasrih edilir.

Bu husus başka rivayetlerde de tasrîh edilmiştir. Netice olarak, ishalleri kimsenin dördüncü seferden sonra ishalden kurtulduğu anlaşılmaktadır.

2- Hadîsi şerh eden âlimler, rivayette geçen: "Kardeşinin karnı yalan söyledi" ifadesinde geçen "kizb" i, hata ile te'vil ederler. Yani, kelimenin hata etti mânasında kullanıldığına dikkat çekerler ve Hicaz ahâlisinin kizb kelimesini bu mânada da kullandıklarını başka misallerle gösterirler. Bu durumda (Karnı yalan söyledi)" ibaresi karnı şifâyı kabu-letme ye sâlih olmadı, hataya düştü mânasını ifâde etmiştir.

3- Hadîsle ilgili olarak İbnu Hac er'in- yaptığı bir tahlili faydalı bulduğumuz için aynen kaydediyoruz:

"Bazı mülhidler: "Bal müshildir, nasıl olur da ishal olanlara bal tavsiye edilir?" diyerek hadîse dil uzattılar. Buna cevabımız şudur: Bu söz, söyleyenin cehaletini ortaya kor. Onların bu davranışı şu âyetin şumulüne girer: "Onlar, ilmini kavrayamadıkları ve henüz yorumu da kendilerine bildirilmemiş olan şeyi yalanladılar..." (Yunus 39). Şurası malum ki, tabibler, aynı hastalığın ilacının yaşa, âdete, zamana, alışılan gıdaya, tedbîre, kişi tabiatının gücüne göre değişeceğinde ve ishallerin birçok çeşidi bulunduğunda ittifak ederler. Mesela bu çeşitlerden biri, kusmayı da beraberinde getiren şiddetli bir ishallerdir ki hazımsızlıktan husule gelir. Doktorlar şu hususta da müttefiktir: Bu çeşit ishallerin tedavisi kişinin tabiatını ve onun fonksiyonunu terketmesiyle olur, böylece, insan tabiatı muayyen bir müshile muhtaçsa, hastada kuvvet oldukça ona yardım edilir. İmdi, mezkur hasta sanki hazımsızlıktan husule gelen ishalleri musâbtı. Resûlullah da ona, mide ve barsaklarında toplanmış olan fuzulî madde-

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

leri boşaltması için bal tavsiye etti. Zira balda mideye ânz olan ve gıdanın midede kalmasını engelleyen yapışkan karışımlardan mürekkep fuzuliyatı sürüp tahliye edici hassa vardır. Midede, havlularda görülen tüyler gibi, tüyler mevcuttur. Bu tüylere yapışkan karışımlar takılacak olsa, mideyi fesada verir ve mideye ulaşan gıda maddelerini de fesada uğratar. Şu halde bunun tedavisi, bu karışımları mideden sürüp çıkaracak bir maddenin kullanılmasıyla gerçekleşir. Bu maksadla istimal etmeye, baldan daha müessir bir şey yoktur, hususan sıcak su içerisinde eritilip şerbet yapılırsa. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'in tatbikinde bal, ilk seferinde müessir olmadı, zira tedavi, hastalığa göre, belli bir müddet ve belli bir miktar ilaca bağlı olmaktadır. Bu müddet kısa tutulursa fuzuliyat tamamen sürülüp atılmamış olur, normal zamanı taşacak olursa kuvveti zayıflatır ve başka bir zarar hâsıl eder. Sanki, adam, birinci seferde baldan hastalığın mukavemetini kırmaya yetecek miktarda içmemiştir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam da içmeye devam etmesini emretmiştir. Adam, hastalık maddesinin gereğine uygun olarak içmelerine devam ettikçe Allah' in izniyle

iyileşti.

Resûlullah'in: "Kardeşinin karnı yalan söyledi" sözünde, "bu Haçın faydalı olduğuna, hastalığın devam etmesinin, ilaçtaki kusurdan ileri gelmeyip, fâsid maddenin çokluğundan husul bulduğuna bir işaret vardır. Bundan dolayı Aleyhissalâtu vesselam bu maddenin boşaltılması için bal içmeye devamı emretmiştir. Nitekim, öyle oldu. Ve Allah'ın izniyle adam iyileşti." Onbeşinci miladî asrın ortalarında yapılan bu ilmî açıklama karşısında hayran kalmamak mümkün değil. İsbetli

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

85

beyan vahye mazhar Resûl-i gayb-âşina'ya has değil, ona ih-lasla tâbi olan ümmet -i merhumesine de imtiyaz, ne mutlu onlara! Balın iyi bir dezenfektan (mikrop öldürücü) olduğu bilinmektedir. İçerisinde mikrop ve mantar üremez. Sıcak bal şerbetinin karındaki sancılan kestiği de bilinir.

2- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Ölüm dışında hiçbir hastalık yoktur ki çörek otunda onun için bir deva bulunmasın." [Buharî, Tıbb 7; Müslim, Selam 89, (2215); Tirmizî, Tıbb 5, (2042), 22, (2071).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîste, dilimizde çörek otu dediğimiz siyah hab-öe'nin ölüm dışında bütün hastalıklara şifa vereceği beyan edilmektedir. Hadîs muhtelif vecihlerde gelmiştir. İbnu Ha-cer, hadîsin bir vechinde yer alan -çok hapşırma ile gelen nezleye nasıl kullanılacağı hususundaki- bir açıklamayı mer-fu rivayetten bulduğunu kaydeder: "Çörek otu ayıklanır incecik dövülür, zeytin yağıyla karıştırılıp burna üçer damla damlatılır." Bir diğer rivayetin açıklaması hangi hastalık için olduğu tasrîh edilmeden yapılmaktadır. Şöyle denir: "Dendi ki: "Siyah habbe nedir?" Şu cevabı verdi: "Şû-nîz'dir" Tekrar sordu: "Onu nasıl kullanacağım?" Dedi ki: "Yirmibir adet çörek otu tanesi alırsın, bir beze bağlarsın. Sonra bir suya koyup bir gece bekletirsin. Sabah olunca burnun sağ deliğine bir damla, sol deliğine iki damla damlatırsın. Ertesi günü sağ burun deliğine iki damla, sol deliğe bir damla. Üçüncü gün sağ deliğe bir, sol deliğe iki damla damlatırsın." İbnu Hacer açıklamasına devam eder: "Bu be-

86

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP.

87

yandan varılan sonuç şudur: "Çörek otunun her derde deva olmasının mânası, her hastalık için tek başına aynı şekilde kullanılması demek değildir. Aksine, bazan olur tek başına kullanılır, bazan olur mürekkep olarak kullanılır, bazan dövülüp inceltilmiş, bazan da dövülmemiş olarak kullanılır. Zaman olur yenilerek, içilerek, damlatılarak ve sarılarak vs. çeşitli şekillerde kullanılır."

2- Hadîste geçen "her hastalığa" tâbirini bazı âlimler pek mutlakbularak "onunla tedavi kabul eden..." diye kayıtlamak istemişler ve: "Çünkü o, soğuk hastalıklara iyi gelir, hararetli'hastalıklaradeğil..." demişlerdir.

Hadîs sarihleri burada teferruatına girmeyeceğimiz bir kısım açıklamalar yaparak, hadîsin bütün hastalıklara şâmil olan âmm hükmünü "bir kısım hastalıklara" diye tahsîs etmeyi uygun görürler. Hatta Ebu Bekr İbnu' l-Arabî bile bu görüşe katılır ve der ki: "Tabîbler nezdinde bal, bütün hastalıklara şifa olma yönüyle çörek otundan çok ileride yer alır, buna rağmen öyle hastalıklar var ki, onlara yakalananlar bal yiyecek olsalar ondan zarara uğrarlar. Bal hakkındaki "Onda insanlara şifa vardır" (Nahl 69) ayetinden murad, eksen ve gâlib durum olursa, çörek otu hakkında gelen mutlak ifadeyi de "ekseri durum" diye te'vil etmemiz evla olur."

Hadîsin âmm olan hükmünü bu şekilde tahsîs taraftan olmayanlardan İbnu Ebt Cemre de şunu söyler: "Alimler bu hadîs hakkında ileri geri konuşup; âmm hükmünü tahsîs etti ler ve hadîsi tıbb ve tecrübe ehlinin sözleriyle izaha yeltendiler. Bunu yapanların hatası açıktır. Zira biz, tabiblerin sözlerim tasdik edecek olursak, ilimlerinin temelini zann-l galibe dayanan tecrübe teşkil eden kimseleri esas almış oluruz. Şurası muhakkak ki, hevâdah konuşmayan Resû-lullah aleyhissalâtu vesselam'ı tasdik etmek, onların kelamını kabulden evlâdır."

İbnu Hacer, bu farklı görüşleri kaydettikten sonra münâkaşayı şöyle bağlar: "Çörek otunu tek başına, tek tarzda değil, farklı terkîbler ve çeşitli şekillerde almanın kastedilmiş olacağını göstererek, mânasının ânım olmasının esas olduğunu belirttik. Hadîsin mânasına böyle yaklaşmanın herhangi bir mahzuru yoktur, hadîsin zahirinden çıkma da mevzubahis değildir."

Esasen, Resûlullah, hiçbir ilacın hiçbir hastalığa kesin deva vereceğini vaatmiyor, daha önce de geçtiği üzere "Allah'ın izniyle kayıtlı yor. Sadedinde olduğumuz çörek otunun dahi, -İbnu Hacer'in de belirttiği gibi dozajını, terkibini, alınış tarzını tesbit edebildiğimiz takdirde- bu çeşit ifadelerde te'kîd maksadı da bulunmakla beraber "Bütün hastalıklar için" demede bir mahzur olmamalıdır. Madem hadîs âm'm'du, öyleyse ulemânın belirttiği kayıtlar çerçevesinde bütün hastalıklar için çörek otunun az veya çok tedavi edici bir tesirinin varlığını kabul etmemiz daha uygundur. Zira o Aleyhissalâtu vesselam, her ne söylemişse haktır, gerçektir, mübalağa ve mücâzefeden beridir.

3- Sa'd İbnu Ebi Vakkâs radiyallahu anlı anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Kim her sabah acve hurmasından yedi tane yerse o gün geceye kadar ona ne zehir ne de sihir zarar verir." [Buharî, Tıbb

88

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

52,56, Et'ime 43; Müslim, Eşribe 154, (2047); Ebu Dâvud, Tıbb 12, (3875, 3876).]

AÇIKLAMA:

1- Acve, Medîne'de yetişen en kaliteli en yumşak hurmadır. İbnu'l- Esir bunu şöyle tarif eder: "Sayham çeşidinden daha büyük, bir huıma çeşididir. Rengi siyaha çalar. Bu, Aleyhissalâtu vesselam' m Medine'ye kendi eliyle diktiği hurma çeşididir."

2- İbnu Hacer, Medine'nin Necid cihetine düşen Medine'ye en yakın kısmı üç, en uzak kısmı sekiz mil olan Âliye nâm mevkiinde yetişen hurmalann şifabahş olduğunu te'yîd eden başka rivayetler de kaydeder. Bazı rivayetlerde "şifa," bazılarında tiryak (panzehir) olduğu ifade edilmiştir. Nesâ-Vnin bir rivayetinde: "Acve cennettendir, o zehre karşı şifâdır" denir.

3- Hadîste gelen "geceye kadar" tabiri acve'nin tesirini gündüzle sınırlamaktadır. Yani şer'an gündüz güneşin doğumundan batmasına kadar ki mühlettir. Güneşin batmasıyla gece başlar. Rivayetlerde gece hakkında bilgi verilmemiştir. Yani, gecenin başında hurma yiyen gece boyu zehir ve sihre karşı emniyette midir? tasrîh gelmemiştir.

Hattâbî, acvedeki şifabahş hasiyetin, Resûlullah aley-hissâlatu vesselamın duasıyla hâsıl olduğunu, aslında değişik bir hususiyet olmaması gerektiğini söyler. İbnu't-Tîn, bu hassenin o zaman mevcut olan şimdi ise bilinmeyen hususî bir ağaca ait olma ihtimalinden bahseder.

Sazı alimler, hurma sayısının yedi kılınması, Medîne hurması ile sınırlandırılmış bulunması gibi tıbbın izahı olmayan

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

89

kayıtlara bakarak bu durumun Resûlullah devriyle ilgili bir iiUiyaz olup daha sonraki devirlerde müessir olmayacağı yorumuna gitmiştir. Hatta bu mesele üzerinde âlimler birbirlerinin ithamına münceer olan farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Teferruata girmeden, hadîsin zahiri varken fazla yoruma gitmeye hacet olmadığını söyleyen görüşlerin esas alınmasının muvafık olacağı kanaatimizi belirtmek isteriz.

4- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "(Medine'nin Necd cihetinde yer alan) Âliye acvesinde şifa vardır. O sabahın ilk vaktinde (yenirse) panzehirdir." [Müslim, Eşribe 156, (2048).] Açıklama, önceki hadîste geçti.

5- Saîd İbnu Zeyd radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Mantar kudret helvası cinsindedir. Suyu göze şifalıdır." [Buharî, Tıbb 20, Tefsîr, Bakara 3; Müslim, Eşribe 157, (2049); Tirmizî, Tıbb 22, (2068).]

6- Tirmizî'de Ebu Hüreyre radiyallahu anh'tan gelen bir rivayete göre, Halk: "Mantar toprağın çiçek hastalığıdır" demiştir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam şöyle söylediler: "Mantar (Allah'ın Benî İsrail'e in'am ettiği kudret helvası

denen) menn'dendir. Suyu göz için şifadır. Acve (denen hurma cinsi) cennettendir ve zehire karşı şifâdır." "Ebu Hureyre ilave eder: "Ben üç veya beş veya yedi mantar aldım, onları sıkıp suyunu bir şişeye koydum. Gözü hasta olan bir cariyeme tatbik ettim. İyileşti." [Tirmizî, Tıbb 22, (2068,2069,2070).]

90

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

AÇIKLAMA:

1- Hadîs üzerine, İbnu Hacer'in sunduğu uzun tahlilden genişçe kaydedeceğiz. Dikkatle okunmalı, çıkaracağımız sonuca kadar hükme gitmede acele edilmemelidir. 2-' Kem'e Arapçada mantar demektir. İbnu Hacer'in: "Kem'e yaprak ve sapı olmayan bir bitki olup, ekimi yapılmaksızın yerde bulunur" diye yaptığı tarife bakınca her çeşit mantar bu kelime ile ifâde elidmiş olmaktadır. Kamustaki açıklama da böyle. Bu sebeple tercümemizi kem' e mantarı şeklinde değil, doğrudan mantar şeklinde yapmayı uygun gördük. İkinci hadîsimizi biraz daha vazih hale getiren bir rivayet Taberi'de gelmiştir. Orada Hz. Câbir radiyallahu anh'm anlattığına göre, Resûlullah devrinde çokça mantar çıkmış, halk: "Bu, "yer"in çiçek hastalığı" diyerek yemekten imtina etmiştir. Bu hal Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'a ulaşınca: "Mantar yerin çiçeği değildir. Bilesiniz, mantar kudret helvası cinsindedir" buyurmuştur. Mantarın, gök gürlcme-siyle çokça ortaya çıkması sebebiyle Araplar mantara "benâtu r-ra'd" yani gök gürlütüsünün kızları da demiştir.

Arapların mantar için: "Arzın çiçek hastalığı" demesinin, onun da insandaki çiçek gibi yerin içinden çıkmasından ileri geldiği belirtilmiştir.

3- Mantarla kudret helvası (menn) arasında kurulan irtibat ve benzerliğe gelince, kendiliğinden hâsıl olmasıyla izah edilmiştir. Nitekim bir hadîste "Mantar Beni İsrail'e indirilen kudret helvasındandır" buyrulmuştur.(14)

İH)

14) Lrailoğullanna indirilen kudret helvası ile ilgili ayetler: Bakara 57. Arı HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

91

Hadîste geçen ve kudret helvası manasına gelen menn kelimesi aynı zamanda nimet, vergi manalarına da geldiği için bazı âlimler: "Allah mantarı, herhangi beşerî bir muamele olmaksızın lütfedip, kullarına nimet kıldığı için Resûlullah aleyhissalâtu vesselam böyle ifâde buyurmuştur" diye açıklamıştır.

Yapılan üçüncü bir açıklamaya göre: Cenab-ı Hak'ın İsrailoğullanna gökten indirdiği menn (kudret helvası), tek çeşit yani sadece ağaçların üzerine inen maruf tatlı madde değildir, bunun bir çok çeşidi vardır. Bir çeşidi ağaca inmiş ise, bir başka çeşidi de yerden çıkmıştır, mantar yerden akandır. Muhtemeldir ki, İsrailoğullanna inen bu "menn" (nimetin, lütfün) arasında mantar da vardır. Şu halde Hak Teâla Hazretleri TîH çölünde onlara ekmeğin yerini tutmak üzere de mantarı lütfetmiştir. Bu durumda âyette zikri geçen selva (bildircin) da katıklarım teşkil etmiş olmalıdır. Onların helvalarını da ağaç üzerine inen ve tali denen çisenti teşkil etmiş böylece maişetleri mantar-bıldircin-çisenti üçlüsiyle temin edilmiştir. İbnu Hacer'in kaydına göre, bu duruma, bir ihtimal olarak ilk defa Hattâbî dikkat çekmiş, ancak sonradan el-Muvaffık Abdu'l Latif el-Bağdadî ve ona uyanlar cez-mederek kesin bir ifadeye dökmüşlerdir. Onlara göre menn, lügat açısından "nimet", "lütuf "vergi" gibi mânalara gelmekle insanların emeği, zahmeti olmaksızın mantarın çıkması, ağaç üzerine tatlı çisentinin düşmesi ve avlamaksızın bildircinlerin gelmesi hâdiselerini ifâde eder. Hadîste "mantar'in "menn'den olması" nın ihbarı da bu söyleneni te'yîd eder. Ayette İsrailoğullannın "Ey Musa bir çeşit yemeğe dayanamayacağız" (Bakara 61) demelerinin, men/fin

92

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

çeşitliliğini cerhetmiyeceği, buradaki tek çeşitlikten (vahdet) muradın zikredilen şeylerin hiçbir değişikliğe uğramadan aynı tarza devamı olduğu belirtilmiştir. Bu te'vilin doğru-luğna âyet şahadet eder. Çünkü, "menn" ve "selva" diye iki ayrı yiyeceğe rağmen "tek çeşit" e dayanamayacakları söylerler.

4- Mantar suyunun göze şifa olmasına gelince: Hattâbî der ki: "Mantar bu faziletle mümtaz kılınmıştır, çünkü o, mutlak olarak helal olan bir bitkidir, onun iktisabına hiçbir şüphe girmemiştir. Buradan şu hüküm çıkarılabilir: Mutlak

helal olan şey gözü parlatır, akside bilakisdir."

İbnull-Cevzi der ki: Mantarın göze şifa olması meselesinde iki görüş var:

1) Hadîste kastedilen şey hakikaten mantarın suyudur. Ancak bu görüşte olanlar, onun göz için çık'la (sırf) kullanılmayacağını söylerler. Fakat nasıl kullanılacağı hususunda iki görüşte ihtilaf ederler:

a) Göze sürme çekmede kullanılan ilaçlara katılır. Bu görüşü, Ebu Ubeyd'in naklettiği: Bir kısım tabiblerin "Mantar yemek gözleri parlatır" sözü tasdik eder.

b) Mantar alınır, ortadan ikiye bölünür, ateş korunun üzerine konulup, suyu kaynıncaya kadar tutulur. Sonra bir mil alınıp bu kaynayan parça üzerine bir müddet konup, sonra çekilir, mil soğuyunca mantar suyu göze çekilir. (Bu faydalıdır.) Çünkü ateş onu soymuş, faidesiz fazlalıklarım gidermiş, geriye işe yarayan kısım kalmıştır. Mil, pişen mantarın suyuna soğumuş ve kurumuş haldeyken konulmamalıdır, tesiri olmaz, İbrahim el-Harbî, Ahmed İbnu HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

93

Hanbel'in oğulları Salih ve Abdullah'tan rivayet eder ki: "Bunların gözlerinde rahatsızlık husule gelmişti. Mantarı alıp suyunu sıkarak, sudan gözlerine çektiler. Ancak rahatsızlıkları daha şiddetlendi." İbnu'l-Cevzî der ki:

"Şeyhimiz Ebu Bekr İbnu Abdi'I- Bakî anlattı ki: "Bazı kimseler mantarın suyunu sıkıp gözlerine sürdüler ve gözleri kör oldu."

2) İkinci görüşe göre mantarın suyundan murad, mantarı bitiren sudur. Çünkü, (baharda) yere düşen ilk yağmurla (sürme maddeleri= ekhâl) büyürler. Ancak bu görüşün zayıf olduğu belirtilmiştir.

İbnu Hacer, İbnu'l-Cevzi'îün mantarın göz tedavisinde çık'la (yani bir başka madde ile karıştırılmaksızın) kullanılmayacağına dair iddiasını tıbbî uygulamaya muvafık bulmaz ve gerekçe olarak Kadı İyaz'm bazı doktorlardan yaptığı nakli kaydeder: "Gözdeki harareti teskin için tedavi uygulanacaksa mantar suyu tek başına kullanılır. Başka çeşit bir tedavi güdülüyorsa mürekkebe (karıştırılmış) şekilde kullanılır." İbnu'l-Arabî de bu görüşe cezmeder ve der ki: "Sahih olan şu ki, (mantar suyu) bir halde aslî haliyle fayda verir bir başka halde karışımıyla. Bu tercübe edildi ve doğru bulundu." İbnu Hacer devamla der ki:

"Evet, Hattâbî, İbnu'l-Cevzî'nin söylediği hususta cezmeder ve der ki: "Onunla

(bahar yağmuruyla) sürme maddelerinden olan tûtiya taşı büyür." Ve der ki:

"(Mantar suyu) çık'la kullanılmaz zira bu, göze zarar verir." el-Gâfikî, el

Müfredât'ta der ki: "Mantar suyu, ismid'le macun yapıp göze çekildiği takdirde göz için ilaçların en sâlihi olur. Çünkü, göz kapak-

94

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

larını tak'>ıye eder ve görme gücünü keskinlik ve kuvvet yönleriyle artırır ve gelecek arazları bertaraf eder." Nevevî rahimehullah der ki: "Bu meselede doğru olanı şudur: "Mantarın suyu, göz için "mutlak" şifadır. Mantar sıkılır, suyundan göze tatbik edilir." Der ki: "Ben ve zamanımda başkaları hep gördük ki gözünü kaybetmiş, görmez olmuş olan bir zât gözüne sırf mantar suyu çekmiş, şifa bulmuş ve . tekrar görür olmuştur. Buzât, eş-Şeyhu' l-adl el-Emîn el-Kemâl İbnu Abdi' d-Dımeşkîdu, hadîste rivayet ve salâh sahibi bir kimsedir. (15) O, mantar suyunu, hadîs-i şerife inanarak teberriik için kullanmıştı, Allah da onunla kendisini fa-idelendirmiştir." İbnu Hacer, bu naklinde Nevevî'yi biraz ihtiyatsız bularak der ki: "Bunu, sözünün sonunda işaret ettiği üzere, "kendinde hadîsin sıhhati ve onunla amel hususunda itikad gücünü bulan"\a. kayıtlaması gerekirdi. Bu sözü, daha önce kullandığı "mutlak" kelimesine aykırıdır. Tirmizî, Cami' inde, Katâde'ye kadar sahih bir senetle kayd eder ki Katâde şöyle demiştir: "Bana rivayet edildi ki, Ebu Hüreyre radiyallahu anh dedi ki: "Üç veya beş veya yedi mantar aldım. Onları sıkıp suyunu bir şişeye koydum. (Gözünden hasta olan) cariyemin gözüne ondan çektim, o da iyileşti." İbnu' l-Kayyim der ki: "Büyük tabibler, mantar suyunun gözü parlattığı hususunda itirafta bulunmuşlardır. Bunlar arasında el-Mesihî ve İbnu Sina ve başkaları da var. Bu ihtilaftaki müşkilatı izâle eden husus, mantar ve diğer mahlukatın asıl itibarıyla, zararlı şeylerden selim olarak yaratılmış iken,

15- Bu zat İbnu Hacer'in verdiği bilgiye göre, İbnu Abd diye bilinen Kemâleddin İbnu Abdi'l-Mü'min İbnu'l-Hıdır el- Harisi ed-Dımeşkîti\r. Kendisinden

birçokları hadîs dinlemiştir.83 yıl yaşamıştır, 672'de Nevevî'den dört yıl önce vefat etmiştir.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

sonra onlara, Cenab-ı Hakk'ın iradesine tabi olarak, mücâ-veret, imtizaç vs. gibi sebeplerle âfetlerin arız olmuş olmasıdır. Mantar, Allahtan olma gibi bir vasıfla mümtaz olması sebebiyle asıl itibariyle faydalıdır. Ona zararlı maddeler mücâveret (başka maddelere yakınlık, komşuluk) sebebiyle arız olmuştur. Sünnette gelen her şeyle sıdk ile amel etmek onu kullanana fayda verir, Allah ondan, niyeti sebebiyle zararı defeder. Aksi bilakistir. Doğruyu Allah bilir."

SONUÇ: Bu vesile ile bir kere daha hatırlatmak faydalıdır: Hadîslerde rastladığımız, gerek ahkam-ı feriyeye ve itikadiyye olsun ve gerekse sadedinde olduğumuz rivayetlerde olduğu üzere tedaviyle veya ziraat, ticaret gibi başka şeylerle ilgili bir meselede olsun, hadîsle amelde ferdî hareket etmemek esastır. O hadîs, diğer hadîsler, ayetler, selef büyüklerimizin anlayış ve amelleri arasında nasıl bir yer tutmaktadır, bunun araştırılması gerekir. Bir başka ifâde ile hem ayetler ve hem de hadîsler, muhatapları olan insanın gerek mizaç gerekse coğrafi ve teknik şartlarının farklı oluşları sebebiyle çoğu kere birbirlerini tamamlayıcı mahiyette olarak aynı konuda birden fazla gelmiştir. Bunların terkip ve tahlil edilmesi gerekmektedir. Bir başka ifade ile önümüze çıkan herhangi bir hadisin hatta ayetin zahiri ile amel etmek doğru değildir. Ayet ve hadîslerin ifade edilen işlemlerden geçmesi gerekir. Sadedinde olduğumuz hadîs, mantar suyunun göz için faydalı olduğunu ilan etmektedir. Bu, bir hakikatin ilanı olmaktadır. Ancak görüldüğü üzere, onun nasıl faydalı olacağı, insanların farklı tabiatları, şartları, göze arız olan hastalıklar adedince farklı görüşlerin ileri sürülmesine sebep olmuştur. Ülema-i kiramın hiç birisi-

H2. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

97

96

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

ni "yanılmak"la, "hata etmek"le itham etmemiz mümkün değil. Bilakis her biri meselenin bir yönünü, mantar suyunun farklı şartlara göre, bir kullanılış tarzını beyan etmiştir. Allah hepsinden razı olsun.

Şu halde tıbla ilgili diğer hadîsleri de aynı ihtiyatla karşılamamız, tabib veya en azından aklı başında tecrübe sahibi kimselerin tavsiyesinden hâriç, kendi kendimize onlarla amel etmekten kaçınmamız gerekmektedir.

Bu örnek de gösteriyor ki, tıbb-ı nebevî'nin günümüz insanının anlayacağı şekilde yeniden tedvîn edilmesi şarttır.

7- Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'm zevcelerinden birine hizmet eden Selma adında bir kadın anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam a bir yara veya bir bere gelecek olsa, bana emrederdi, onun üzerine kına koyardım."

[Tirmizî, Tıbb13, (2055).]

AÇIKLAMA:

Ulemâ, kınanın hâsıl edeceği bürûdet (soğukluk) ile, yaranın hâsıl edeceği hararetin tahfif edileceğini söyler.

8- Esmâ Bintu Ümeys radiyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bana: "Ne ile (barsaklarını) yumuşatıyorsun?" diye sordu. Ben: "Şübrümle!" dedim.

"Hararet de hararet!" buyurdu. Bunun üzerine ben, sonra sena otunu müşhil olarak kullandım. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam (bunu öğrenince):

"Eğer ölüme karşı şifa taşıyan bir şey olsaydı bu, mutlaka sena'da olurdu" buyurdu" [Tirmizî, Tıbb 30, (2082).]

AÇIKLAMA:

71- Bu hadîs, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâmhn Ashab'la sağlık meselelerine varıncaya kadar alakalandığını göstermektedir. Esmâ radiyallahu anhâ'ya, barsaklarındaki inkıbaz hâlini gidermek üzere yumuşatıcı ve müşhil olarak hangi maddeyi kullandığını sormaktadır. Ancak bunu sorarken kinayedede bulunur: "Ne ile gitme imkanı arıyorsun?" der. Gitm'den maksad, helaya gitmektir. İshal halinde helaya sıkça gidildiği için, gitme ile kinaye yapmıştır. Esmâ, şübrüm denen otu kullandığını söyler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bunu, ishali çok artırıcı bulduğunu söyler. Ancak bunu değişik bir üslûbla ifâde eder: Hârrun cârrun.. Bu ifade, iki ayrı şekilde mânalandırılmıştır:

1) Şiddetle ishal yapar demektir.

2) İkinci kelime birinciye te'kiden kullanılmıştır.

Şöyle ki: Dilimizde, sözgelimi, odun modun, sandık mandık, kilim milim dediğimiz zaman ikinci kelimeler birincileri te'kiden kullanılır, tek başlarına mâna ifade etmezler. Arapçada da buna benzer itbû" denen bir kullanım vardır. Mesela kesir besir gibi, habis nebîs gibi, hasen besen gibi. Şu halde burada da harr (sıcak) kelimesine cârr kelimesi ile itbâ' yapılmış, mâna ve lafız tekit edilmiş olmaktadır. Hadîs, bazı vecihlerinde harr yârr diye de geldiği için bu ikinci te'vîl daha sahih bulunmuştur. Böylece mâna: "Şübrüm çok hararet yapar, ishali artırır" olur.

2- Esmâ, Resûlullah'm ikazı üzerine sena denen ve daha ziyade tedavide kullanılan bir bitkiyi kullanmaya başlar. Aleyhissalâtu vessalam bunu işitince tasvib eder ve otu takdir-

1!

98

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

99

kar ifâdede bulunur. Sarihler, sena denen otun Hicaz da yetiştiğini, tedavide değerli bir yeri olduğunu, mutedil bir tesir hasıl etmesi sebebiyle emniyetle kullanıldığını, sıcak ve kuru tabiatlı olduğunu, safrayı teshil edip kalbi kuvvetlendirdiğini belirtir. Senâ'nın insana hâsıl ettiği pek çok faydalar arasında vesveseyi önlemesi, adaleleri açması, saçları büyütmesi, baş ağnsı, basur, sara gibi hastalıklara şifa vermesi vs. sayılır. Kaynatılıp suyunun içilmesi, dövülerek içilmesinden daha iyi olduğu belirtilir. İçilecek miktarı yüz dirhemden beş dir--heme, üç dirheme kadar olabilir. Onun menekşe çiçeği ve siyah kuru üzümler ile kaynatılması daha faydalıdır.

9- Ümtnü Kays Bintu Mihsan radiyaUahu anhâ anlatıyor: "Ben küçük bir oğlumla birlikte Resûlullah aleyhissalâtu vessalam'in huzuruna girdim. (O sırada boğazdaki hastalığı sebebiyle çocuğa (i'lâk denen) tedavi uygulamıştım. "Çocuklarınızın boğaz hastalığını niye i'lak usulüyle (elle sıkarak) tedavi ediyorsunuz? Size şu ûd-u Hindî'yi (Kust-u Hindî) tavsiye ederim. Zira onda yedi türlü şifa vardır. Zatü'l-cenb'in ilacı ondadır. Boğaz hastalığına karşı burna damlatılır. Zatü'l-cenb'e karşı ağızdan verilir."

Zührî merhum der ki: "(Resûlullah) bize (ilacın fayda vereceği) iki şeyi açıkladı, ama beşini açıklamadı." [Biharî, Tıbb 10, 21, 26; Müslîm, Selam 139, (1214); Ebu Dâvud, Tıbb 13, (3877).]

AÇIKLAMA:

1-Hadîste geçen uzre umumiyetle çocuklara ânz olan boğaz hastalığıdır. Yapılan bazı açıklamalar, şimdilerde anjin dediğimiz bademcik iltihaplanmasını hatırlatır. Diğer bir açıklamaya göre boğazda kanama yapan bir şişmedir. İbnu Hacer buna, küçük dilin düşmesi dahi dendiğini kaydeder. B azılan uzre ile küçük dile yakın bir yeri kastettiğini de belirtir. Şu halde bunu boğaz hastalığı ^ olarak mutlak bırakmak daha uygun olacak.

i'lak da Resûlullah aleyhissalâtu vessalam- devrinde, uzre'ye karşı uygulanan bir tedavinin adıdır. en-Nihâye'de yapılan açıklamaya göre boğazı (içten) şişen çocuklara, anneleri, parmakları ile şişin üzerine bastırarak (dağr), şişliği izale ederlerdi, i'lak işte bu ameliye ile yapılan tedaviye denmiştir.

Dağr: Boğaza parmakla bastırmak, dürtmek demektir. İbnu'l-Esîr derki: "Çocuk uzre'ye yakalanınca, kadınparma-ğınını çocuğun boğazına sokar, parmağıyla o hastalıklı mekânı kaldırır ve sıkardı. (İşte bu ameliyeye dağr denmektedir.)" İbnu'l-Esîr, devamla der ki: "Bu ameliyeden sonra, çocuğa (koruyucu mâhiyette bir de esmay azdık), muska takarlardı."

Su'ût: Burun yoluyla verilen ilaç demektir. Hasta sırt üstü yatılıp, başı geriye sarkması için omuzlarının altına bir yastık konur. Böylece damlatılan ilacın dimağa ulaşmasından emîn olunur. Tâ ki, tahrik edeceği hapşırmanın da yardımıyla hastalık veren madde dışarı atılsın.

2- Bu hadîste geçen ud-u Hindî, başka rivayetlerde Kust (Küst)-u Hindî diye geçer. Kust, Ahterî'nin açıklamasına göre, topalak denen bir ot'dur. İlaç ve buhur olarak kullanılır.

16- Bugünkü tıb diliyle uzre bademcik iltihabı (tonsillit) olarak da anlaşılabilir.

100

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Birkaç çeşidi vardır:

Kust-u Hindî denen çeşidi siyahtır, hafiftir, hoş bir tadı vardır.

Kust-u Şâmî, şimşir ağacı rengindedir. Bunun kokusu güzeldir.

Kust-u Bahrî: Bunun rengi beyazdır. Kokusu güzel ise de tadı acıdır.

3- Resûlullah, bu hadîslerinde çocukların boğazlarında sıkça rastlanan rahatsızlıklara o devrin örfünde cârî bir nevi cerrahî ve fiilî müdahaleyi tavsiye etmemekte, burun veya ağız yoluyla alınan damlalar tavsiye etmektedir.

Hatta Hz. Câbir'den Ahmed İbnu Hanbel'de ve Sünen'lerde gelen bir rivayete bakılırsa, bu tavsiye başla ilgili ağrılar için de muteberdir: "Herhangi bir kadının çocuğuna boğaz rahatsızlığı veya baş ağrısı isabet ederse Kust-u Hindî alsın suda ezsin sonra çocuğun burnuna damlatsın."

Resûlullah aleyhissâlatu vesselam Buharî'de gelen biç başka hadîste: "Sizin başvurduğunuz tedavilerin en ideali hacâmet olmak ve -Kust-u Bahrî (kullanmak)dır" buyurmuştur. Burun veya ağız yoluyla verilen bu ilaca teşvik sadedinde Resûlullah aleyhissâlatu vesselâmın şu uyarısı da Buharî'de yer alır: "Çocuklarınıza, boğaz rahatsızlıkları için sıtma tedavisine başvurarak eziyet etmeyin, kust (damlası) uygulayın."

4- Hadîs üzerinde değerlendirmede bulunan Zührî, Resûlullah aleyhissâlatu vesselam'm Kust-u Hindî'de yedi derde deva olduğunu belirttiği halde, bunlardan ikisini zikredip diğer beşinin hangi hastalıklar olduğunu belirtmediğine

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

101

dikkat çeker. Ancak İbnu Hacer, tabiblerden naklen, Kust'un faydalarını sayar: "İdrar söktürür, kadınlarda adet kanım tahrik eder, Mide kurtalarını öldürür, zehiri, ve dört günde bir gelen harareti (humma' r-rıb) ve diğer harareti defeder ve mideyi ısıtır,, cima şehvetini artırır, (merhem gibi) sürmek suretiyle çiller giderilir."

Tabiblerin gösterdiği faydalar yediye geçer ise de bazı sarihler bu duruma: "Yedi, vahiyle bilinenlerdir, tabiblerin ziyadeleri tecrübe ile bilinenlerdir. Aleyhissâlatu vesselam, kesinliği sebebiyle yedi ile iktifa etmiştir" diyerek cevap getirmişlerdir.

Bu duruma İbnu Hacer'in getirdiği yorum da burada kayda değer: "Resûlullah aleyhissâlatu vesselam'in hadîslerinde gelen "yedi" denmurad, tedavide başvurulan belli başlı tarzlar da olabilir: Çünkü bunlar ya deriye sürmek (talâ) ya içmek, ya tekâmîd (hasta uzvu, üzerine sıcak bir şey koyarak ısıtmak) ya tentîl (şifalı otu kanatarak elde edilen su ile hastalıklı uzvu yıkamak), ya buhuryapmak, ya sü'ût (burna damlatmak, ya da ledûd (ağız yoluyla almak)tan ibarettir. Bunlardan sürmek merhemlerle ilgilidir, zeytin yağında eritilir ve (dıştan) sürülür. Tekâmîd de böyle. İçmede ilaç inceltilir, bala veya suya veya bir başka mâye katılır. Tentîl de böyledir. Su'ût'da da ilaç zeytin ağında inceltilir ve burna damlatılır. Ledûd ve bu-hurlama ise izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Bu yedi tarzdan her birinin tahtında muhtelif hastalıklar için faydalar var. Kendisine cevâmi'ul-kelim ^verilen bîr Zât'tan (Aleyhis-

17- Cevâmi'ul-kelim, az sözle çok geniş mânalar ifade eden özlü, veciz kelimelere denir. Resûlullah bu hali kendine Allah tarafından lütfedilen hasâisten biri olarak zikreder.

102

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

103

salâtu vesselam) bu mucizâne beyanın sudûru bizi hayrete düşürmez (ancakha yi

anlığımızı artırır)." 10- İbun Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resû-lullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "İsmid'i kullanmaya devam edin. Zira o, sürmelerinizin en hayır-lısidir. Görmeyi parlatır, saçı bitirir. " Resûlullah aleyhissalâtu vesselam sürme çekince önce üç kere sağ gözüne

, çekerdi, onunla baslar, onunla bitirirdi. Sol gözüne de iki kere çekerdi." 11- Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'ın bir sürmedanı vardı. Her gece şu gözüne üç, öbür gözüne de üç kere sürme çekerdi." [Tirmizî, Libas 23, (1757), Tıbb 9, (2049); Nesâî, Zîrat 28, (8, 150); İbnu Mâce, Tıbb 25, (3497); Ebu Dâvud, Libâs 16, (4061).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah aleyhissalâtu vesselam burada göz sağlığı için sürme çekmeyi tavsiye etmekte ve sürme maddesi olaral-. ismid'i emretmektedir. İsmid, sürmede kullanılan bir taştır. Rengi kızıla çalan siyahtır. Hicaz memleketinde bulunur. Daha kalitelisi İsbahân'dan getirilendir. İbnu Sîde, ismid kelimesi ile sürme çıkarılan taş mı kastedilir, yoksa, bizzat sürme mi kastedilir? Bu konuda alimlerin ihtilaf ettiğini kaydeder. Türbüştî der ki: "Bu madenî bir taştır. Ancak İsfehânî sürme'ye ismid dendiği olmuştur. Gözdeki yaşı ve cerahat-ları emer, gözün sıhhatini korur, gözün damarlarını bilhassa yaşlılarda ve çocuklarda takviye eder."

İsmidle sürmelenmeyi tavsiye eden rivayetler Sahîheyn dışındaki hadîs mecmualarında gelmiştir. "İsmid kullanma-

ya devam edin, çünkü o, saçı gürleştirir, çapağı giderir, görmeyi saflaştırır, (netleştirir)." Ebu Davud'un bir rivayetinde yatarken, içerisine misk katılmış ismid'in sürülmesini tavsiye eder:

2- Sadedinde olduğumuz hadîs Resûlullah'm. sürme çekme usulünü göstermektedir:

* İsmidle sürme çekmekte.

* Geceleyin yatmadan önce çekmekte.

* Her gözüne üçer sefer sürmektedir. Böylece herbirinde "tek" korunmuş olmaktadır. Ancak sola "iki", sağa da "üç" kere çekerek, toplamın tek kılınması da caizdir. Evla olanın üçer kere olduğu belirtilmiştir.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'm sürdüğü ve ashabına tavsiye ettiği "sürme çekme" işinin süslenme gayesi gütmeye olduğu açıktır. Bu sadece sıhhi endişe gütmektedir. Zaten akşam yatacağı sırada buna yer vermesi maksadı göstermeye, kafidir. Göz doktoru muhterem Zeki Çıkman'm sürme üzerine açıklaması aynen şöyle: "Sürmenin ana maddesi, antimon' dur. Saf olarak İsfehân sürmesi (ismid) iyisidir. Kirpiklere sürülen sürme, kirpikleri siyahlatır. Sürmenin siyah olması güneş ışınlarından infra-ruj (ısı ışınları) tutmasına sebep olur. Böylece gözün içine fazla miktarda girmesine mâni olur. İnfraruj ışınları gözün içindeki uyum merceği (Lens) ye görmenin ilk uyarımlarını alan sinir tabakasına (retina) zararlı etki yapabilir. Örnek olarak, ay veya güneş tutulmaları çıplak gözle takip edilecek olursa, retina denilen bu sinir tabakasında yanmalar meydana gelebilir, bunun sonucunda ise, görmenin onda dokuzu

104

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

bozular ve renk görme ve şekil görme de bozulmuş olur. Bu yönleri ile sürme kullanılması tavsiye edilir. Sürme ile ilgili olmak üzere günümüz tıbbının çok az şey bildiği malumunuzdur."

12- Rafî İbnu Hadîc radiyallahu anh anlatıyor: "Resû-lullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Hararet, cehennemden bir kabarmadır. Hararetinizi [soğuk] su ile soğutunuz." [Buhârî, Tıbb 28, Bed'ü'1-Halk 10; Müslim, Selam 83, (2212); Tirmizî, Tıbb 25, (2074),]

AÇIKLAMA:

1- Kabarma olarak çevirdiğimiz feyh, lügat açısından hararetin şiddet kazanması, artması manasına gelir. Feyh yerine muhtelif rivayetlerde, bu mânaya gelen fevh \efevr gibi başka kelimeler de gelmiştir.

2- İbnu Hacer, hummanın çeşitleri olduğuna dikkat çektikten sonra insandaki hummanın yani yükselen hararetin cehenneme nisbeti hususunda âlimlerin ihtilaf ettiğini, bazılarının bunu hakikat kabul edip şöyle dediğini kaydeder:

"Ateşlinin vücudundan hâsıl olan alev, cehennemden bir

parçadır. Allah Teâla Hazretleri onun zuhuruna, bazı sebepler takdir etmiştir, tâ ki kullar, bununla cehennem ateşini mukayese edip kavrasınlar. Nitekim ferah, neşe ve lezzet gibi hoş şeyler de cennet nimetlerindedir. Allah Teala Hazretleri, bunları da ibret alınsın ve cennet nimetlerine delil ve numune olsun diye izhâr etmiştir. Bu husus, Bezzar tarafından tahrîc edilen bir hadîste belirtilmiştir, hadîsi Hz. Aişe rivayet etmiştir. Bu mevzuda, Ebu Ümame

tarafından rivayet edilen bir hadîsi de Ahmed İbnu Hanbel kaydetmiştir: "Yük-
HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

105

selen hararet, mü'minin cehennemden alacağı nasibidir." İşte bu, soğutmayı emredip şiddet kazanan hararetin cehennem (biri yazda biri kışta) iki nefes almasına izin verdiğini belirten hadîste olduğu gibi hakikati ifade eder." Bazı alimler şöyle der: "Bu, teşbîh makamında bir haberdir, mânası ise "hummanın harareti, cehennem hararetinin bir benzeridir" demektir. Böylece cehennem hararetinin şiddeti hususunda nefisler uyarılmak istenmiştir. Bu şiddetli hararet cehennem kabarmasına benzemektedir. (Kabarması diye ifade edilmiş olan) feyh ise, cehenneme yaklaşan kimseye hararetinden geçen şeydir, nitekim hararetin su ile soğutulmasını emreden hadîste böyle ifade edilmektedir." İbnu Hacer, önceki te'vilin evlâ olduğunu belirtir.

Ulemanın yorumlarını kaydettikten sonra şunu da biz ilave etmek isteriz: Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, insanda normalin üstüne çıkan hararetin -ki hadîste Humma kelimesiyle ifade buyurulmuştur- insan sağlığına zararlı olduğunu belirtmek için cehennemle irtibat kurmuştur. Zira cehennemdeki ateş de insan için hayır değil, serdir. Öyleyse, zararı olacak vücut hararetine cehennem bir uzantısı denmesi ve böylece onunla cehennem arasında bir irtibat kurulması lisan -ı nübüvete gayet muvafıktır. Aleyhissalâtu vesselam, iyi hayırlı şeyleri imanla, meleklerle, cennetle irtibatlı olarak beyan buyurduğu gibi, fena, zararlı ve çirkin şeyleri de şeytan, küfür, cehennem gibi kötü şeylerle irtibatlı olarak beyan buyurmaktadır.

. 3- HARARETİN SU İLE SOĞUTULMASI:

Resûlullah, sadedinde olduğumuz rivayette, hastanın harareti arttığı takdirde, hâdisenin, kendi seyrine bırakılmayıp,

106

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

haricen müdahale ile soğutulmasını emretmektedir. Soğutma vasıtası olarak tavsiye edilen şey sadedinde olduğumuz hadîste "su"üm. Bazı rivayetlerde "soğuk su," bazılarında da "zemzem suyu" zikredilmiştir. Şu halde Mekke'de olan veya bulabilen için zemzem suyunu kullanmak ve hususen onu soğutulmuş olarak kullanmak en idealidir.

İbnu Hacer, zemzem suyunun da zikredilmesini, Resûlullahın, bunu te'min edebilecek durumda olan muhatap-, lannı esas alarak yapmış olma gerçeğini anlayamayanların bazı yersiz itirazlarına ve onlara verilmesi gereken cevaba dikkat çeker. Bu maksadla HattâhVûzn bir iktibasta bulunur. Hadîslerde ve diğer dinî meselelerde meknuz olan bir kısım incelikleri görüp kavramadan, onları kendi kısır anlayışı çerçevesinde kabalaştırmak karikatirize ettikten sonra dil uzatan bâzısı câhil, bazıları mütecâhil kimselere her devirde rastlanacağı için bu hâle ibretâmiz bir örnek olsun diye bazı ufak kısaltmalarla, yapılan açıklamayı burada aktarmayı faydalı buluyoruz. İnşallah, böylece, kendimizin ve yakınlarımızın sağlığını ilgilendiren mühim bir tedavi metodunu da öğrenmiş olacağız. Kullanılan bazı tabirleri müsamaha ile karşılamak için ifadenin an az bin yıl önceye ait olduğunu göz önüne almak gerekir.

.Hattâbî ve ona tabi olanlar der ki: "Bazı kıt akıllı tabibler, bu hadîse itiraz ederek dediler ki: "Hummalı (ateşi yükselen) hastanın su ile yıkanması onu helak olmaya götürecektir bir muhatara (risk) getirir. Çünkü derideki mesamatı (delikleri) büzerek buharı hapseder. Böylece hararet bedenine dâhil olur. İşte bu hal, ('harareti daha da artırarak) ölüme sebep olur." Hattâbî, onların bu itirazına şu cevabı verir: "Kendisini

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

107

âlim zanneden biri, hummaya yakalanınca galat ederek bedenini suya bandırdı. Harareti böylece vücudunun dâhilinde hapsederek, kendini neredeyse helaka atacaktı. Hastalığına yol açtı. Hastalığını atlattı, (hadîs hakkında) burada zikri hoş olmayan kötü laflar etti. Aslında onu bu duruma düşüren, hadîsin mânası hususundaki cehli idi."

CEVABIMIZ ŞUDUR: Esasen bu menfi durum, hadîsin sıdkı hususunda şüphede olan bir kalbten sâdir olmuştu. Bu sebeple ona önce şunu sormalı:

Sen neye dayanarak hadîsten "yıkanma" emrini anladın? (Evet, hadîs hummayı su

ile soğutun diyor, ama) hiç bir sahih rivayette bunun keyfiyeti yani nasıl olacağı sarıh olarak açıklanmamış. Hele yıkanarak soğurulacağı hiç mi hiç yok. Hadîste, sadece "hummanın su ile soğutulmasına irşâd edilmiş o kadar. Eğer yaşanan vak'alar, yahut tıb mesleği, her hummalının suya batırılmasının veya bütün bedenine su dökülmesinin hastaya zarar vereceğini ortaya koymuş ise, (hadîste) kastedilen bu değildir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, suyun faydalı olacak bir şekilde kullanılmasını murad etmiştir. Öyleyse suyun soğutmada kullanılması içiii o şekilde aranması gerekir. " Yıkanmak" a başvurmayı emreden hadîste de aynı hal vâki olmuş, emir mutlak: gelmiştir. Nitekim bir başka hadîste Aleyhissalâtu vesselam'in "mutlak bir yıkanma" kastedmediği, hususi bir tarzda yıkanmayı kastedtiği ortaya çıkmaktadır. Bu mutlak emirleri kendisine hamledeceğimiz en uygun hummayı soğutma tarzı, Hz. Ebu Bekri's-Sıddîk'm kızı Hz. Esmâ'nm (radiyallahu anhüniâ) uyguladığı tarzıdır. Zira o, hummalının bedenine, önü ile elbisesi arasına bir miktar su serperdi. İşte bu tarz, hummanın

108

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

hafifletilmesinde izin verilmiş olan tedavi şeklini teşkil ediyordu. Sahâbî ve bhusus Esmâ radiyldllahu anhâ gibi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm evine çok sık uğrayan biri(i8) bu meseledeki maksadı herkesten iyi bilir. Buharî'nin İbnu Ömer'den: "Humma cehennemden bir kabarmadır, onu su ile söndürün" şeklinde mutlak gelen soğutma hadîsim kaydettikten hemen sonra Hz. Esmâ'nm hadîsini kaydetmiş olmasındaki sır da bu olmalıdır. Bu, aynı zamanda Buha-rf deki tertibin hârika yönlerinden biridir.

Biz burada Hatîâbfnin açıklamasına ara vererek temas ettiği hadîsi kaydediyoruz: "Fatıma Bîntu'l-Münzir anlatı^ yor: "Esmâ Bintu Ebî Bekr radiyallahu anhâ kendisine hummalı (ateşli) bir kadın getirilince, ona dua eder, suyu alıp yakasının iç kısmına dökerdi ve derdi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, hummayı su ile soğutmamızı emrederdi."

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, hummalı hastalara suyun nasıl tatbik edileceğini niçin açıklamadı? Meseleyi mücmel bırakmış olmasının sebebi nedir? Gibi akla gelmesi muhtemel bir soruya cevap verme sadedinde İbnu Hacer el-Mâzirf den şu açıklamayı kaydeder: "Şurası muhakkak ki, tıb ilmi, ilimler arasında tafsilata en çok muhtaç olanıdır. Öyle ki, bir şey, hastaya ilaç iken ona arız olan mesela öfke gibi, mizacım kızdıran bir sebeple, az sonra, zehir olur. Ve böylece ilacı da değişir. Bunun örneği çoktur. (19> Öyleyse, bir halette iken bir şeyin bir kimseye şifa vereceği farzedilse, başka hal-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

109

18- Hz. Esmâ r,adiyallahu anhâ, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm baldızı idi. Zira Hz. Aişe'nin kız kardeşi bulunuyordu.

ım Rugün tabibler şöyle demeyi prensip yapmışlardır: "Hastalık yok, liasta larde aynı şeyin ona veya bir diğerine aynı şekilde şifa vereceği söylenemez. Tabîbler şu hususta icma ederler: "Aynı bir hastalığın ilacı, yaş, zaman, âdet, önceki gıda, alışkanlığın tesiri ve tabiatının kuvvetine göre değişir." Sonra yukanda'kay-dettiklerimize benzer şeyler söyler. Hepsi derler ki: " (Hadîste) vücudun tamamını yıkama ile ilgili bir sarahatin vârid olduğunu farzedecek olsak, bu sefer de şöyle cevap verilecekti: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam' in yıkanma işinin hummanın atılmasından sonra yapılmasını murad etmiş olması muhtemeldir" bu ise uzak bir ihtimaldir. Muayyen bir vakitte muayyen bir sayıda olması da muhtemeldir. Bu durumda o, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm vahiyle muttali olduğu hususiyetlerden olur. Bu durumda da tıb ehlinin bütün sözleri müzmahil olur. Nitekim Tirmizî, Sevbân rivayeti olarak Resûlullah' tan şunu tahrîc etmiştir: "Birinize humma gelecek olursa -ki o ateşten bir parçadır- kendisinden onu su ile söndürsün, akan bir nehrin içine girip dursun. Suyun akıntısını karşısına alsın ve sabah namazından sonra güneş doğmazdan önce: "Allah'ın adıyla, Allah'ım, kuluna şifa ver. Resulünü tasdik et" diye dua etsin. Böylece üç günde, üç kere kendini suya hatırsın. İyileşmezse yedi gün, yine de olmazsa dokuz gün devam etsin. Humma, Allah'ın izniyle dokuzu tecavüz etmeden gider."

Tirmizî der ki: "Bu hadîs garibtir." Ben de derim ki: "Senedinde Saîdîbnu Zür'a

var. Bunun güven durumu ihtilaflıdır."

(Mâzirî devamla) der ki: "Bu, hummaların hepsine değil bazısına hastır, her yerdeki değil, bazı yerdekidir, her şahsa has değil bazı şahsadır. Bütün bu ihtimaller mevcuttur,

110

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

111

çünkü Resûlullah aleyhissalâtu vesselam' in hitabı bâzan ânım olur ki bu, çoğunluğu teşkil eder, bazan da hususi olur. Nitekim: "Büyük ve küçük abdest bozarken kibleye yönelmeyin, ancak şarka veya garba yönelin" buyurmuştur. "Şarka veya garba yönelin" sözü, bütün arz ehline mahsus âmm bir hitap değildir. Bilakis bu, Medine ve civarında bulunanlara hastır." Nitekim bu husus Kitabı't-Tahâre'de geçti. Keza yukardaki tavsiyenin Hicaz ahali ile onları takip edenlere mahsus olması da muhtemeldir. Çünkü onlara ânz olan hummaların çoğu, hararetin şiddetinden (hava sıcaklığından) ileri gelen arazî hâdiselerdir. İşte hummanın bu çeşidine soğuk su, içilse de, yıkanılrsa da fayda verir. Çünkü humma, kalbte yanan sonra da ruh ve damariardaki kan vasıtasıyla bedenin tamamına intişar eden garib bir hararettir. Bu iki çeşittir:

1- Arazî olan humma: Bu, şişten veya hareketten veya güneş çarpmasından veya şiddetli yaz sıcağından ve benzeri birşeyden hâsıl olur.

2- Marazî olan humma' ya gelince, bu üç çeşittir:

Bu suretle kaydedilen açıklamanın devamında hummanın çeşitleri, tedavilerinin farklılığı sadedinde, eski tıp ilminin malumatı aktarılır.

İbnu Hacer, bu açıklamalarla, vücudda hararetle tezahür eden çok çeşitli hastalıkların olduğunu, hepsi için tek bir tedavi usulünün geçeri olmayacağını, Resûlullah'ın hadislerinde, prensip olarak "su ile soğutma" tavsiye edilmişse de nasıl soğutulacağı hususunda fazla malumat gelmeyişinin bu duruma bağlı olduğunu, bazı rivâyetlerdeki tasrihi belli şartlarla kayıtlayıp âmm kabul etmemek gerektiğini belirtir.

İbnu Hacer'in bu hususta belirtmek istediği hususlardan biri, su ile soğutma hususuna Resûlullah'ın verdiği ehemmiyete dikkat çekmektir. Bu maksadla şerhte şu rivayetleri de misal olarak kaydeder: "Üzerime, bağlan çözülmemiş yedi kırbadan su dökün." "Birinizin ateşi artarsa, üç gece seher vaktinde üzerine soğuk su boşaltsın." "Humma ölümün öncüsüdür, o Allah'ın yeryüzündeki hapishane-sidir de. Öyleyse, onun için suyu tuluklarda soğutarak (hazırlıklı olun). Ateş basınca iki ezan arasında yani akşam yatsı arasında üzerinize dökün." Râvir der ki: "Böyle yapıldığı oldu ve yapanların harareti geçti."

İbnu Hacer-, bu hadisleri kaydettikten sonra der ki: "Bunların hepsi, "Onu soğutun" emrini "sadaka vererek" diye te'vîl eden kimsenin görüşünü reddeder" der. Bu görüş hakkında İbnu'l-Kayyim şu açıklamayı yapmıştır: "Zannım o ki, hadîste hummanın su ile söndürülme emrini "su ile sadakada bulunarak" diye te'vîl eden kimseyi buna sevkeden husus şudur: "Hummada suyu kullanma işi ona karmaşık bir iş geldi, o da böyle bir te'vile yöneldi.^ Gerçi bu te'vilin de hoş bir yönü var. Zina, ceza amel cinsindedir. Şöyle ki, o susuzun ateşini su ile söndürünce Allah da mûkaâfat olarak ondan humma ateşini söndürecektir. Ancak bu, hadîsin ifâde ettiği mâna ve işaretten çıkarılan bir yorumdur. Amma hadîste güdülen esas gaye bu değil, açıklandığı üzere, asıl

20- Bu zât İbnü't-Enbâr'dır. Bu zâta bummaya karşı su kullanma işinin karmaşık gelmesi, emrin tatbikini mutlak arılamış olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Alimlerin yaptığı üzere işin üzerine tahkik ve tahlil ile gidilince, hummanın çok çeşitleri görülmekte, herbirine su kullanma zamanı, tarzı değişmektedir. Bu "tarza" dikkat edilmedi mi su kullanma işi zararlı olabilmektedir. Bunu su tasadduku olarak te'vil, işin içinden kolayca çıkma yoludur.

112

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

murad suyun bedende fiilen kullanılmasıdır...Nitekim İbnu Ömer de: "Humma geldiği zaman "Ekşifannar, recze" diyerek hummanın kaldırılmasını talebetmiştir. İbnu Ömer ki, hummanın asıl itabriyle cehennemden olduğunu, kime isabet ederse, onun bununla azablandırıldığını, bu azabın, geldiği şahsa göre farklı bir mahiyet kazandığını, ezcümle mü'mine gelmişse günahlarına kefarete ve uhrevî ücretlerinde

artma vesilesi olduğunu, kâfire gelmiş ise, yaptıklarından intikam alarak daha dünyada bir ceza kılındığını bildiği halde, hummanın kaldırılmasını Allah' tan istemiştir. Evet İbnu Ömer, hummaya maruz kalmadaki sevabı bildiği halde bunu talebetmiştir. Çünkü -kendini huzursuz eden bir musibet olmadan da Allah Teâla Hazretlerinin günahlarını örtüp sevabını artırmaya kadir olması hasebiyle-, hummanın kaldırılmasını Allah teâla Hazretlerinden talebetmenin meşruluğunu da biliyordu."

SUYUN SOĞUTMADA KULLANILMASI GÜNÜMÜZ TIBBİNDE NASILDIR?

Bu hususta Dr. Zeki Çıkman'm. yaptığı açıklama şöyle:

"Su tedavisi, bu gün bir yerde ateşli hastalıklarda serum tedavi olarak şekil değiştirmiştir.

Ateşli hastalık sebepleri çoktur. Bunlardan bir tanesi de hummadır. Hummanın günümüz tıbbındaki diğer adı sıtmadır. Buna rağmen diğer hastalıklarda görülen ateşli durumlara humma denildiği vâkidir. Örnek olarak, aft humması; deride döküntülere sebep olan hastalıklardır, (kızıl, kızamık, kızamıkçık, çiçek ve su çiçeği gibi). Emzirme ve doğum hum-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

113

ması veya lohusa humması, malta humması (Brucellosis humması) (kenelerle geçer) gibi.

Bütün bunlarda önemli olan ateşi düşürmektir. Ateşli hastalıklarda terleme hızlı olduğundan farkında olmadan vücut su kaybına uğrar. Bu su kaybı, belli limitlerin altında hayatı tehlikeye sokar. Bunun içindir ki, ya vücudun ateşini düşürerek su kaybına mani olunur, veya damar içine serum verilerek su kaybına mani olunur.

Ateş düşürürken iki şeye dikkat edilmelidir:

a- Ateş birden bire düşürülmemelidir. Aniden ateşin düşürülmesi, ani ölümlere varacak kadar, başka daha ağır hâdiselerin ortaya çıkmasına sebep olur. Bunun içindir ki, ateş yavaş yavaş düşürülmelidir. Su ile yıkanmalı ve bunu aralıklı yapmalıdır. Bunu su pansumanı şeklinde veya suya girip çıkma şeklinde yapmak mümkündür. Devamlı su içinde bulunmak tehlikeli olabilir.

Kaldı ki, kullanılan suyun sıcaklığı da dikkate alınması gerekli olan bir başka husustur. Şöyle ki sıcaklığa bağımlı olarak su içinde az veya çok kalınabilir.

b- Ateşin tamamen düşürülmesi ise tedavisi açısından zararlı olabilir. Çünkü hafif ateş vücuttaki savunma mekanizmasının daha iyi çalışmasını sağlar."

13- Tirmizî'mn Sevbân radiyallahu anh'tan yaptığı bir rivayet şöyledir:

"(Resûlullah aleyhissalâtu vesselam) buyurdular ki: "Size humma isabet ederse, humma ateşten bir parça olduğu için, derhal su ile söndürsün. (Şöyle ki:) Ak-

114

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

makta olan bir nehrin içine girsin Akıntıyı karşısına alıp dursun ve sabah namazından sonra ve güneşin doğuşundan önce şu duayı yapsın: "Allah'ın adıyla! Ey Allah'ım, kuluna şifa ver ve Resulün Hz. Muhammed'in sözünü doğrula!" Nehre üç gün, üç kere bansın. Üçte şifa bulamazsa, beş, yedi, dokuz (gün)ü tecâvüz etmez (şifa hasıl olur)." W [Tirmizî, Tıbb 33, (2085).]

14- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resû-lullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Cibril aleyhis-selam bana, bir ilaç öğretti. Bu bütün hastalıklara devadır. Ayrıca dedi ki: "Ben bu ilacı Levh-i Mahfuz'dan istinsah edip yazdım." (İlacı şöyle tarif etti:) "Dam üzerinden akmayan yağmur suyundan temiz bir kaba alırsın. Üzerine Fatiha suresini yetmiş kere okursun. Bir o kadar da Ayetü'l-Kürsi'yi, bir o kadar da İhlas sûresini, bir o kadar Kul eûzu bi-Rabbi'l-Felâk'ı, bir o kadar Kul eûzu bi-Rabbi'n-Nas'ı, Lâ-ilâhe İllallâhu vahdehu lâ şerike leh. Lehül mülkü ve Lehül hamdü yuhyî ve yümit ve hüve hay-yun lâ yemutu bi-yedikel hayr ve hüve ala küllî şey'in kadîr'i okur. Sonra yedi gün oruç tutar ve her gün bu su ile orucunu açar."

21- Hadisleri muhataplara göre değerlendirme gereğine iyi bir misal. Mesela bizde olduğu gibi soğuk memleketlerde bu tavsiyeye uymak risklidir.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

115

Rezîn ilavesidir. Kaynağı bulunamamıştır. Câmi'u'l-Usûl muhakkiki Abdulkâdir el-Arnâvud: "Zayıflık veya mevzuluk alâmeti gözükmektedir" der.

15- Hz. Aişe radiyallahu ahhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Telbîne (denen sütlü •çorba) hastanın kalbini dinlendirir, hüznün bir kısmını götürür." [Buharî, Tıbb 8, Et'ime 24; Müslim, Selam 90, (2216).]

AÇIKLAMA:

1- Telbîne bir çorbadır. Terkibi hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Süt demek olan Leben kelimesinden sütleme mânasında telbine denmiş olduğuna bakarak, âlimler çoğunlukla süt, un ve bal kaşını bir çorba diye tarif ederler. Hadîsin Buharî'de kaydedilen bir vecihi, Hz. Aişe'nin bunu hem hastalara, hem de bir yakını öldüğü için acı çeken mahzunlara yedirdiğini gösterir. Rivayetin sonunda, Hz. Peygam-ber'âen şöyle işittiğini kaydeder: "Telbîne, hastanın kalbini rahatlatır, (üzüntü çekenin) bir kısım üzüntüsünü giderir." Bir başka vecihte "...Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun telbîne, sizden birinizin karnim yıkar, tıpkı su ile yüzdeki kiri yıkadığınız gibi" buyurur.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam hasta için telbîne üzerinde ısrar eder, hasta bundan hoşlanmasa da yemesini tavsiye eder. Hatta Buharî'de de gelen bir rivayette telbineyi el-bağîzu'n-nâfi yani faydalı düşman olarak tavsif buyurur.

116

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Sarihler, telbînenin bağîz yani düşman olarak ifâde edilmesini, hastaların diğer ilaçlar gibi bunu da hasımmış gibi sevmeme halleriyle izah ederler.

2- Şârih el-Muvaffak el-Bağdâdî, hadîste geçen fuâd (kalb)den muradın midenin başı olduğunu belirtir, l'bnü Hacer, yaptığı nakilde, elMuvaffak'm kaynatılan arpa suyu-. nun ve bilhassa arpa kepeğinin mîdeyi süratle zararlı maddelerden temizleme pek müessir olduğuna, sıcak içildiği takdirde, mideyi daha iyi temizleyeceğine, daha kuvvetle nüfuz edip, hararet-i farîziyeyi daha fazla artıracığına dikkat çektiğini belirtir.

Sâhibu'l-Hedy demiştir ki: "Telbine çorbası, (arpayı kaynatarak) yapılan çorbadan daha nâfidir. Çünkü telbîne, arpanın öğütülmesinden sonra (unundan) yapılmaktadır. Arpanın özü, öğütülünce ortaya çıkar. Bu ise daha besleyici, tesirde daha kuvvetli, mideyi daha ziyade temizleyicidir. Ta~ bibler, bunun iyice kaynatılmasını tercih etmişlerdir. Zira böylece daha rakîk (ince), daha latif bir hal olarak hastanın tabiatına ağır gelmez. Ancak, telbine'den, memleketlerin durumuna göre farklı şekillerde istifade yolları aranmalıdır. Bazan hastaya sadece güzel kaynatılmış arpa suyu daha iyi olabilir. Üzüntülü kimseye de öğütülmüş arpanın kaynatılmasıyla elde edilen su daha iyi olabilir. Nitekim bunlar arasındaki farklı hususiyetler belirtildi."

"Telbîne ye benzer şekilde yapılan herle adındaki çorba, kavrulmuş undanyapılmaktadır. Hastalara içirildiğinde terle-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

117

me yi artırarak ateşi düşürdüğü ve terleme ile vücuttaki toksin ve zehirlerin atılmasını sağladığı bilinmektedir." (Z. Ç.)

16- Yine Ez. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: "ResûluUah aleyhissalâtu vesselam, aile halkından birine humma (rahatsızlığı) gelince hamurdan çorba yapılmasını emrederdi ve çorba yapılırdı. Sonra hastalara emrederdi ve onlarda ondan ağır ağır içerlerdi. ResûluUah aleyhissalâtu vesselam der di ki:

"Çorba hüzünlü kimsenin kalbini takviye eder, hastanın kalbinden eiemi çıkarır, tıpkı birinizin, su ile yüzünden kiri çıkarması gibi." [Tirmizî, Tıbb 3, (2040).]

17- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Ureyne kabilesinden bir grup insan Medine'ye gelmişti. Burası sıhhatlerine iyi gelmedi, hastalandılar. ResûluUah aleyhissalâtu vesselam da onları sadaka develerinin bulunduğu yere gönderdi ve: "Sütlerinden ve bevillerinden için!" emir buyurdu. Onlar da içtiler ve iyileştiler." [Tirmizî, Tıbb 6, (2043).] AÇIKLAMA:

1- Bu hâdise, Buharî, Müslim, Ebu Dâvud, Nesâîgibi diğer hadîs kitaplarında da muhtelif vecihleriyle rivayet edilmiştir. Hadîs, Hudûd Bölümü'nde geçtiği için, burada, tıbb bahsine girmeyen teferruata girmeyeceğiz. Orada kaynaklan da tam olarak gösterdik (6. cilt 1587-1888. hadîsler).

2- Hadîsin tıbb giren yönünü anlama sadedinde vakıayı kısaca bir özetliyelim: İbnu Hacer'in açıkladığı üzere, Medine'ye sekiz kişilik bir grup gelir:

Bunlardan dördü Ukl, üçü
118

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Ur ey ne kabilesinden, biri de onlara katılmış bir başka kabileye mensup biridir. Medine'ye inince, kendilerini rahatsız hissederek Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'âm barınma ve yemek talebederler. Resûlullah onlara imkan tanır ve açlıklarını giderir. Onlar da iyileşip, kendilerine gelirler. Bu birinci râ* hatsızlıklarının, yorgunluk veya açlık gibi yokluktan gelen herkeste bulunacak şeyler olduğu belirtilmiştir. Şu halde bir müddet ikamet ve istirahatle kendilerine gelip yorgunluğu atan bu yabancılar, Medine'den yakınmaya, buranın hastalıklı (vahime) olduğunu söylemeye başlarlar. Bu durumun, onlar çölde yaşamaları sebebiyle, Medine'nin havasına alışamayıp rahatsızlanmış olabilecekleriyle izah edilmiştir. Zira rutubetli olan Medine'nin çölün kurak havasından gelenlere dokunduğu bilinen, müşahade edilen bir husustur. Nitekim, ilk hicret sırasında, Mekke'den gelen muhacirler de Medine'nin havasına uyum sağlayamamış ve hemen hemen hepsi hastalanmıştı. Ancak, bu hey' etin, sırf Medine 'nin havasına uymamaktan değil, orada umumiyetle rastalanan "humma" ya yakalanmış olmaları sebebiyle de Resûlullah'a müracaat ederek sızlanıp Medine'den şikâyet etmiş olmaları üzerinde durulmuştur. (22)

Her hâl u kârda Aleyhissalâtu vesselam, onları sadaka develerinin yani hazineye ait onbeş kadar devenin otlatıldığı el-Harra'ya gönderir. Burada çöl havası hâkimdir. Resûlullah

22- Humma, hararetin artmasıdır. Pek çok hastalık böyle tezahür eder. Ureyne-lilerin yüzlerinin solduğu, karınlarının şiştiği ine dair de rivayetler gelmiştir. HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

119

onları buraya gönderirken, develerin sütlerinden ve bevillerin-den içmelerini tenbihler. Bedeviler, oraya varır, tenbihlenen hususlara riayet ederler ve iyileşirler. Ancak iyileşince büyük bir ihanete düşerek, çobanları öldürüp develeri sürüp kaçırmaya yeltenirler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam durumdan heberdar olunca, arkalanna takipçi gönderip yakalatır ve ağır şekilde cezalandırır. Hadisenin özeti bu. Tefsilatı Hudud bölümünde geçti. Burada hadîsin bizi ilgilendiren kısmı, hastalıktan şifa bulmak için deve sidiğinin tavsiye edilmiş olmasıdır. İbnuAbhâs'm. rivayet ettiği bir başka hadîste de Resûlullah deve sidiğini tavsiye buyurmuştur: "Develerin bevillerini tavsiye ederim. Çünkü deve bevilleri, (insanlardaki) mide bozukluklarına iyi gelir."

3-SÛTBAHSt:

Hadîslerde süt ve bevlde şifa olduğu bazan beraber gelir, bazan ayrı. Nitekim, ayrıca sütün ele alındığı bir hadîsi söz buraya gelmişken kaydetmek isteriz: "Size [berrî olan] deve ve sığır sütlerini tavsiye ederim Zira onlar sütü, bütün bitkilerden toplarlar, süt her hastalığa şifâdır" buyurmuştur. Münâvi, "Her bitkiden" tabirini "tabiatı harr (sıcak), bârid (soğuk) ve rutubetli (ıslak) olan her çeşit bitkiden" diye açıklar ve: "Böylece deve sütü itidale yakındır" der Hakîmut-Tirmizî'den şöyle dediğini nakleder: "Deve, bütün bitkilerden yemesi hasebiyle gıda yoluyla bütün nâfi şeyleri cemedir. İşte buy eme, Allah için olany emedir, nefsi için değil, şayet yedik-

120

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

lerinde seçim yapıp sadece hoşuna gidenleri yiyip öbürlerini terkeise idi, bu yeyişi nefsi hesabına olacaktı ve eti de sıhate değil hastalığa sebep olacaktı, zira bu halde şehvetle (oburlukla) yemiş olmaktadır."

4- BERRÎ HAYVAN:

Burada, bilhassa günümüz için ehemmiyet arzeden bir inceliğe dikkat çekmek isteriz: Hadîs'in Câmi'u's-Sağîr'de yer alan bir vechinde "Size "berrî" olan devenin bevl ve sütünü tavsiye ederim" buyurulmaktadır. Yâni, sütünden veya bev- linden şifa umulacak deve rast gele bir deve değil, berrî olan deve dir. Yani Münâv'nin açıklaması ile "temiz, tabiî kırlarda otlayan deve" dir. Bir başka ifâde ile, sun'î yemlerle veya, ağılda tek çeşit yemle beslenen deve değildir. İşte berrî olan deveden deveye sâlih süt veya bevl hâsıl olacaktır.

Kıyas yoluyla, her çeşit hayvanın sütünün sâlih ve şifabaş olabilmesi için,

onların beslenme şartlarına dikkat etmek gerektiğini hadîsten çıkarabiliriz. Bilhassa günümüzde, açılıcılık, besicilik gibi yeni teknikler sebebiyle, kırım tabii otlarından mahrum olarak, sun'î yiyeceklerle beslenen havanların sütünden, hadîslerde vaadedilen şifayı bulamayınca hadîse dil uzatmak gerçekten cehalet olur. Hatta hayvanlara et yaptırıcı, sütünü artıncı bir kısım hormonların katıldığı tamamen sun'î gıdaların verildiği göz önüne alınırsa onlardan şifa değil, hastalık bile kapılması tabiidir. Burada kaydetmek isterim, hayvanların beslenmesi üzerine ihtisasını yapmış bir üniversite mensubunu dinledim. Konferansında hayvan dışkısının besleyici yönü sebebiyle tekrar hayvanlara yedirilmesi gerektiğini

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

121

söylüyor, bu hususta çalışmalar yapıldığını belirtiyordu. Tabii bunlar İslamın fetva vermeyeceği şeyler. Resûlullah, hayvandan elde edilecek ürünlerin sağlıklı olması için hayvanın "berrî" olmasını tavsiye buyurmaktadır. Yani kırım temiz havasını alarak, temiz otlarından yiyerek, güneşi altında pişerek beslenmelidir. "Ağıllarda beslenen ve sun'î yem kullanılan hayvanların etlerindeki tad az olduğu gibi, hareketsiz bir beslenme sonucunda etlerinde kanser yapan (kanserojen) maddelerinin çokluğu da bilinen bir gerçektir" (Z.Ç.)

5- SÜT VE BEVLDE ŞİFA MUTLAK MI?

Şu hususu da belirtelim ki, İslam âlimleri, hayvanlar belirtilen şartlara uygun olarak beslense bile süte veya bevlinde mutlak bir şifa bulunduğunu iddia etmezler. Şahsın hastalığı, mizacı, beslenme rejimi, bulunduğu bölge şartları gibi değişik durumlara bağlı, kayıtlı bir şifa vaadederek ihtiyatlı konuşmayı tercih ederler. Günümüzün getirdiği yeni ve sun'î durumlar, hileler göz önüne alınca ihtiyat payı daha da artar. Ülemâmjzın ihtiyatına örnek olarak Ebu Bekr İbnu'l-Ara-Wnin bir yorumunu kaydediyoruz: "Deve sütü ve bevllerinin bazı ahvâlde, bazı hastalıklar için, bazı şahıslara, bazı beldelerde deva olması mümteni (akla uzak) değildir. (Alimler) dediler ki: "En sâlih süt, kadın südür, sonra eşek südü, sonra deve südü, sonra keçi südü, sonra sığıfsütü, sonra koyun südü gelir ve bu en katıdır." İbnu'l-Arabî sözüne şöyle devam eder: "(Sütlerin en efdalini belirtme hususunda) tıbbî tecrübeye dayanan bu tertibi zikretmeye sadedinde olduğumuz

122

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

hadîs mâni değildir. Zira hadîs, bedevi muhataba, onların hastalığına en uygun olan süte işaret buyurmaktadır. Çünkü onlar bu süt üzere neş'et ettiler, bu sebeple, o süt, (yani deve südü) onların bedenlerine muvafık düşer (ve şifabahş olur). Herkesçe bilinip kabuledilen görüşe göre, sütlerin hepsi bir değildir, süt aldığımız hayvanın, südü içen bedenlerin ihtilafına, hava durumuna, zamanlara, meralara, bölgelere göre sütler farklılıklar arzeder..." Burada görüldüğü üzere, sâdece deve, koyun, keçi sütlerinin farklı hasiyetler taşıması değil, söz gelimi bir deveden diğerine hayvan değiştikçe veya aynı devenin südü, gıdası, mevsimini, bulunduğu bölge değiştikçe südüdeki hasiyetin değişeceğine dikkat çekilmektedir. Südü alıcı durumda olan bünyeler de elbette aynı süte farklı aksülameller (reaksiyon) gösterebilecektir."

6- NOT: Dinimiz açısından tecviz edilmese de insan sidiğiyle de tedaviye yer veren tıbbî bir tatbikatla ilgili şu bilgiyi kaydediyoruz. (23^

"Deve sidiğine benzer şekilde memleketimizin bazı yörelerinde de, enfeksiyöz hepatitin (sarılığın bir çeşidi) tedavisinde hastanın kendi sidiğini değişik yollarla kendine içirirler. İçirme işi direkt yapılamıyorsa, kurutulmuş incir, sidik içine konulur, inciri, sidiği emdikten sonra hastaya yedi-rirler.

23- Dinimiz açısından tecviz edilmez diyoruz. Çünkü, insan sidiği necâset-i galîza'du. Halbuki deve sidiği ve diğer eti yenen dört ayaklı hayvanların sidiği ne-^aset-i hafife'dir. Fıkıh açısından hükümleri bir değildir. Haram ve pis şeyle tedavi eviz edilmez. Üstelik insan idari ile tedavinin sünnette örneği de yok.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

123

Bu konuda bir araştırma yapan Prof. Dr. Cahit Abaoğlu, sterile olarak alınan sidiği adeleye enjekte ediyor. Bu tip hastaların bundan istifade ettiğini tesbit

ediyor.

Bu tatbikattaki tıbbî etkiyi şöyle izah ediyor. Hasta, idranyla bazı toksinleri (zehirleri) atıyor. Az dozda atılan bu toksinler, vücuda verildiğinde vücut buna karşı kuvvetli bir müdafa mekanizması kuruyor (panzehir^antikor) böylece hastalığa karşı kuvvet kazandığından hastalık da kısa zamanda iyileşiyor." (Z.Ç) 18- İbnu Abbâs radiyallahu anhumâ anlatıyor: "Resûlul-lah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "Şifa üç şeydedir: •k Bal şerbeti. ir Kan aldırma. * Ateşle dağlama. Ancak ümmetimi dağlamaktan menediyorum"

Bir rivayette: "Bal da, hacamat olmada şifa vardır" denmiştir." [Buharî, Tıbb 3.] AÇIKLAMA:

Buharî bu hadîsi "Şifa üç şeydedir" başlığı altında verir, böylece, bu husustaki kanaatini cezmen beyan etmiş olur. İbnu Hacer, Resûlullak aleyhissalâtu vesselâm'm bu hadîsteki maksadının şifa veren maddeleri üçe hasretmek olmadığını zira başka maddelerde de şifa olduğunu belirtir. Nitekim çörek otu, süt, hurma gibi pek çok yiyecek maddesinin şifa yönü muhtelif hadîslerde mevzubahis edilmektedir. Öy-

124

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

leyse, burada Efendimiz, Usulü'l-ilâç denen tedavide başvurulana ana maddelere dikkat çekmektedir. İbnu Hacer, hadîsi devrinin tıp anlayışına tatbik edip, o anlayışa uygun bir şekilde izah etmek üzere şöyle devam eder. "Çünkü imtilâihastalıklar^ya demevî, ya safravî, ya balgamı, ya da sevdâvf dir. Demevî olanların şifası kan çıkarmakla hasıl olur. Hacamat" ı zikretmiş olması Arapların buna çok yer vermelerinden, fasd (damar yarma), [Sülük koymagibfi5) kan almayı ifâde eden diğer metotlardan çok, hacamat metoduyla kan aldirmaya alışmış olmalarındandır. Zira -fasd dahi her nekadar hacmat manasında ise de- Araplar çoğunlukla buna alışmamışlar di, hatta "Şertatü rimihacmu " tabiri, fasd' ı da içine almış olsa bile. Keza, hacamat usulüyle kan aldırma sıcak memleketlerde fasd usulüyle aldirmaktan dahapratiktir, fasd usûlü ise sıcak olmayanyerlerde hacamattandahapratiktir." (2G)

Safrâvî imtila ve benzeri durumların devası müşhille olur. Aleyhissalâtu vesselam, balı mevzubahis etmekle buna uyarılmış oldu. Keyy'e (dağlama) gelince, hadîste en son bu zikredil-

24- tmtilûî hastalık hasta edici, zararlı maddelerin vücuddaki birikimi ve çoğalmasıyla hâsıl olan hastalıklardır. Sözelimi yara imtilâî değildir, zira vücudda zararlı olan bir maddenin birikimi mevzubahis değildir.

25- Bu misal /l;ynf dendir.

26- İbnu Hacer, bir başka babta meseleyi Sâhibül-Hedy'den naklen daha geniş açar: "Hacamat ve Fasd meselelerinin gerçeği şudur: Bunlar zaman, mekan ve mizac'ın ihtilâfına göre ihtilaf ederler. Şöyle ki: "Hacamat usulü, sıcak zamanlar, sıcak mekanlar ve kanı son derece olgun olan sıcak bedenlerde daha faydalıdır. Fasd ise bilakistir. Bu sebeple hacamat, bilhassa çocuklar vefasd'a mukavim olmayan kimselere daha faydalıdır." Muvaffak el-Bağdadî de şöyle der: "Hacamat bedeninin sathını, fasd'dan daha iyi temizler. Fasd ise bedeninin derinliklerini temizler. Hacamat çocuklar içindir. Sıcak memleketlerde hacamat, fasd'dan evlâdır ve tehlikelerden emindir. Bu, birçok ilâçlardan müstağni kılar. Bu sebeple hacamat lehinde pek çok hadîs vârid oldu, fasd hakkında değil."

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

125

mistir. Çünkü, fuzulî maddelerden çıkarılması en zor olanlar için buna başvurulur. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam keyy'de şifa olduğunu belirtmekle beraber, onu yasaklamaktadır. Bu hal, ya Arapların, dağlama yoluyla hastalığın tamamen kaldırılacağına inanmaları sebebiyledir. Bu takdirde böylesi bir kanaati doğru bulmadığı için onları te 'yid mânâsına gelecek olan keyy'i serbest bırakmayı doğru bulmamış olmalıdır. Aleyhissalâtu vesselam'ı haklı çıkaran şu halleri vardı: Öyle olurdu ki, daha hastalık husule gelmeden, hastalığı temelden halleden inançları sebebiyle, dağlamaya başvururlar, böylece, muhayyel bir tehlikeyi önlemek için kendileri, ateşle tazîbde acele ederlerdi. Bu davranışlarıyla çoğu kere, dağlama ile tedavisi gereken hastalık olmadan kendilerini dağlatmış olurlardı.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm dağlamayı hem yasaklayıp ve hem de bizzat

uygulamış olmasından şu neticeyi çıkarabiliriz: Dağlama ne tamamen terkedilmeli ne de yaygın şekilde kullanılmalıdır. Bilakis, onunla tedavi olunacağı kesinlikle anlaşıldı mı -şifanın Allah'tan geleceğine de itikad ederek- başvurulmalıdır. Hz. Muğîre'nin, Tirmizî'de gelen şu merfû rivayeti bu yoruma hamledilir: "Kim dağlanır veya rukye yaptırırsa tevekkülü terketmiştir." eş-ŞeyhEbuMuham-med İbnu EM Cemre der ki: "Aleyhissalâtu vessalam'in dağlama hakkında gelen bütün beyanlarının tamamından anlaşılan şudur: "Onda fayda da var, zarar da. Yasaklandığına göre, zarar yönü gâlibtir. Allah Teâla Hazretlerinin hamr (alkollüler) hakkında fayda olduğunu belirttikten sonra

126

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

onu haram kılmış olması, bu yasağı andırır. Zira hamr'ın zararları, faydalarından çok fazladır." ^

İbnu Hacer, bu üç meseleden her biri için müstakil bablar-da açıklama yapacağını söyledikten sonra kendi devrinin tıb anlayışını aksettiren bazı açıklamalara geçer. Der ki: "Bazıları, bu hadîsteki "şifa"dan muradın iki kısım olan hastalıktan bir kısmının şif asıdır" demiştir. Zira bütün hastalıklar ya maddî, ya da gayr-ı maddî olmak üzere iki kısma ayrılır:(28) Maddî olanlar, -daha önce geçtiği üzere, hârre ve bâride (sıcak olanlar, soğuk olanlar) diye ikiye ayrılır. Bu iki kısımdan her biri -rütbe (yaş), yâbise (kuru) ve mürekkeb (ikisinin kanşımı) diye kısımlara ayrılrsa da asıl olan hararet (sıcaklık) ve bürûdet (soğukluk)tur. Bu ikisi dışında kalanlar bunlardan birine tâbidir. Durum bu olunca, sadedinde olduğumuz haberde, bir misal vermek suretiyle, tedavinin aslına dikkat çekilmiş olmaktadır: Hârre (sıcak) olan hastalık, kanın çıkarılması suretiyle tedavi edilir, zira kanın çıkarılmasında (hastalık veren) maddenin atılması (istifrâğ) ve mizacın soğutulması mevzubahistir. Bâride (soğuk) olan hastalık, bal almamak suretiyle tedavi olunmaktadır. Çünkü balda ısıtma, olgunlaştırma, parçalama, inceltme, sürdürme ve

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

127

27- İbnu Ebi Cemre'nin bu mütalaasına hak vermek mümkün değil. Nitekim müteakip açıklamalardan ifratı anlaşılacaktır.

28- İbnu Hacer gayr-ı maddî hastalık tabiriyle, az sonra görüleceği üzere bugün rahî dediğimiz cünûn veya, stres dediğimiz psikolojik hastalıkları kasetmiy-or. Bilakis beden hararetinin artması şeklinde tezahür eden ve hepsine humma denen ve mahiyeti o devirde açıklanamayan hastalıkları kasetmektedir. Mamafih kendisi de "manevî", "ruhî" gibi bir tâbir yerine gayr-ı maddî tâbirini kullanma zekâvetini göstermiştir.

yumuşatma hassalan vardır. Böylece, zararlı maddeden kurtuluş nfkla ve kolaylıkla hâsıl olur.

Dağlamaya gelince, bu, müzmin hastalığın tedavisine mahsustur^ Çünkü, müzmin hastalık bârid (soğuk) maddeden hâsıl olur ve çoğu kere uzvun mizacını bozar. Dağlanınca bu hastalık uzuvdan çıkar.

(Dağlama ile ilgili geniş açıklamayı ileride sahifelerde bulacaksınız.)

Gayr-ı maddî olan hastalıklara gelince bunların ilacına, hadîste: "Humma cehennemden bir kabarmadır, su ile onu soğutun" denilmek suretiyle işaret edilmiştir.

• HACAMAT NEDİR, NASIL YAPILIR?

Resûlullah'm tıbbî sünnetinde mühim bir yer tutan hacamat, bu kitabımızda birkaç yerde geçti ve müteakip birkaç hadîste yine geçecek. Meselenin ehemmiyetine binaen burada kısa bir açıklama yapmak istiyoruz:

Hacamat, lügat olarak emmek mânasına gelen hacm kökünden gelir. Tıbbî tabir olarak kan alma diye tercüme edebiliriz. Bu işi yapana hacim veya haccâm denir. İhticam kan aldırma talebidir. Mamafih hacamat veya ihticam pratikte kan aldırma fiilini ifade için kullanılmaktadır. Kan alma işinde kullanılan âlete mihcem veya mihceme denir. Umumiyetle sığır boynuzundan yapılır, içi boş iki ağızlı bir alettir. Mihcem bazan haccam'ın emdiği kanı toplayan alete ve hatta kan almada deriyi yarmak üzere kullanılan ucu sivri alete de denir.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

129

128

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Aslında bu yarma âletinin ismi mişrat'tır. Araplar, mihcem denen aletin üzerine tatbik edildiği deri kısmına mahceme demişlerdir.

Bu teknik bilgilerden sonra geçmişte uygulanan kan alma usulünü tarife geçebiliriz: Kan iki suretle alınmaktadır:

Deriyi yarmadan, deriyi yararak.

* Deriyi yarmadan yapılan hacamat: Mihcem denen -ki umumiyyetle boynuzdan yapılmıştır- alet alınır, geniş ağız, kan alınmak üzere belirlenen yere tatbik edilir, haccâm da öbür ağızdan aletin içindeki havayı ağızıyla emer. Alet içirişinde hava azaldıkça kanın dahili tazyikinin de tesiriyle ince damarlardan kan aletin içine, deri mesamatından akmaya başlar. Böylece hacamat yapılan yerdeki kan tıkanıklığı izale olur, önceden duyulan ağrı, sızı hafifler veya tamamen kaybolur.

-k Deri yarılarak yapılan hacamat (ki İbnu Hacerfash olarak ifâde etti): Ucu sivri bir aletle -ki buna mişrat ve hatta mihcem de dendiğini belirtmiştik- kan almada kullanılacak mihce-me denen âletin tatbik edileceği derinin üzeri yarılır. Bu durumda, mihceme'nin havası emildikçe kan bu yarılan yerden daha kolay ve daha çabuk akmaya başlar Semüre radryallahu anh'm Taberâni'de gelen bir rivayeti Resûlul-lah 'in bu tarzda hacamat olduğunu ifade eder:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bir haccâm çağırıldı. O da Efendimizi bir boynuzla hacamat etti. (Bu maksadla) geniş ağızlı bir bıçak kullanarak (derisini) yarmıştı. Benî Fezârelî

rı

bir adam bunu görünce: "Ya Resûlallah niye bu adamı, etini kesmeye bırakıyorsun?" dedi Aleyhissalâtu vesselam:

"Bu nedir biliyor musun? Bu hacamattır. Bu sizin başvurduğunuz tedavî yollarının en hayırlısıdır" buyurdular."

Araplar, zamanımızda da hacamata ehemmiyet verirler. Ancak bu maksatla boynuz değil, cam âletler kullanırlar.

* ZAMANIMIZ TIBBINA GÖRE HACAMAT

"Hacamatçılar, özel hacamat aletleri kullanırlar: Bunlar bir hayvan boynuzu olduğu gibi bir bardak veya küçük kâselerdir. Bunların geniş tarafları vücudun herhangi bir yerine tatbik edildiği gibi diğer tarafındaki delikten, içindeki hava emilerek beklenir. Bunun üzerine vücut içindeki basınç bu boşluğa doğru gâlib gelerek deri altına kan toplanmaya başlar. Daha sonra, hacamat aleti buradan uzaklaştırılır ve deri yarılarak toplanan kan dışarı alınır. Bu metod aynı yere birkaç defa daha tatbik edilerek alınan kan miktarı artırılabilir. Hacamat aletinin içindeki hava emilerek uzaklaştırıldığı gibi, içindeki hava ateş üzerine tutularak genişletilir ve büyük bir kısmı uzaklaştırıldıktan sonra tatbik edilerek sahasına konulur. Hacamat aleti soğudukça içindeki ısınmış hava da yoğunlaşarak emme tarzında bir vakum oluşturacaktır.

Fasd, damar yarma her insanın işi değildir. Bunu çok ehil insanların yapması gereklidir. Çünkü hayati damarı parça-

fi

130

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

layabilir veya çeşitli yollarla mikrop bulaştırarak mevzu (lokal) ve bünyevi (genel) iltihaplara (en feksiyonlara) yol açabilir.

Hacamat bugünkü tıbbî deyimini ile kan aldırma manasına gelmekle beraber bazı nüansları vardır.

Hacamat, hastalığın nev'ine göre değişik vücut bölgelerine tatbik edilmektedir. Bundan maksadın o bölgede ki kan hareketini arttırmak, kirli kanı alıp temiz kanın gelmesini sağlamak, o bölgeye özellikle yerleşmiş hastalık yapıcı maddeler varsa bunların uzaklaştırılması düşünülebilir. Tabii bu bölgeye taze kan çekmekle kandaki tedavi edici maddelerin yine bölgede çoğalmasını sağlayacaktır, Fasd bir yerde bugünkü tıbbî deyimle, kan aldırmanın eş anlamlısı (müteradif) kabul edilebilir. Bu şekilde, kan aldırma olayının hacamatın yerini alıp almayacağını mütalaasını ileride yapılacak olan tetkiklere bırakacak olursak, temelde aynı şeyi yaptıklarını söylemek fazla bir cüretkârlık kabul edilmemelidir. Çünkü, ister hacamat veya fasd yoluyla kanı alınan kişinin kan yapıcı merkezleri uyarılarak, genç ve dinamik kan hücrelerinin oluşması sağlanır.

Bu hücreler, solunum hücreleri (alyuvarlar-kırmızı kan hücreleri) veya müdafaa (akyu-varlar-beyaz kan) hücreleridir.

Bu yeni oluşan genç ve dinamik hücreler hastalıklara karşı daha amansız bir mücadele vererek, hastalıkların uzaklaşmasına sebep olduğu gibi, çevre şartlarına karşı daha mukavim olmamızı sağlar ve vücuttaki işe yaramayan temel taşı

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

131

niteliğindeki ihtiyar hücrelerin uzaklaşmasına ve bunların yerine genç hücrelerin yerleşmesine yardımcı olurlar. Yapılan gözlemlerde, kan aldırma kişide hastalıklara karşı mukavemetin geliştiği, baş ağrısının ortadan kalktığı, grip gibi ilacı bulunamayan hastalıklara yakalanmadığı müşâhade edilmektedir. Dolay ısı ile kansere karşı mukavemetin ve AiDS'e karşı müdafaanın elde edebileceği de düşünülmektedir." (Z.Ç)

Hacamat hangi günlerde olmalıdır, aç karnına mı tok karnına mı olmalıdır, niçin? gibi açıklamalar az ileride yeniden incelenecek.

19- Yine İbnu Abbâs radiyallahu ahnûma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam buyurdu ki: "Kendisiyle tedavi olduğunuz şeylerin en hayırlısı sa'ut (burun damlası), hacamat (kan aldırma), ledûd (ağızdan damlatma) ve meşiy (müshil içme) dir." [Tirmizî, Tıbb 9, (2048, 2049).]

\

' AÇIKLAMA:

1 - Daha önceki rivayette, "şifa üç şeydedir" diye hasr ifâde eden bir üslûbla başladıktan sonra bal şerbeti, kan aldırma ve dağlamayı nazar-ı dikkatlere arzeden Aleyhissalâtu vesselam, burada, tedavî olunan en hayırlı maddeler olarak, öncelikle, ağız ve burun yoluyla alınan bazı ilaçlarla kan aldırma göstermektedir. Şu halde belirtildiği üzere, önceki hadîsten maksad hasr değildir. Keza bu rivayette de hasr maksûd değildir. Hadîsin, Tirmizî'deki aslında şu ziyâde mevcuttur: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam hastalanınca, ashâbı ona

132

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

ağız damlası verdi. Bu işten fariğ oldukları zaman Aleyhissalâtu vesselam: "Onlara da ilaç içirin!" emir buyurdular. İbnu Abbâs der ki: "Abbâs radiyallahu anhûma hâriç hepsine de içirdiler." Görüldüğü üzere İbnu Abbas 2 numarada kaydedilen vak'ayı rivayetine ilave etmiş bulunmaktadır. Teysîr müellifi, bu ziyadeyi, önce geçtiği için burada terketmiş ve böylece rivayeti aslına nazaran telhîs ederek buraya almıştır.

2- Mesiy, aslında gitmek demektir. Müshilm. yani barsak-lan yumşatarak ishale sebep olan ilacın meşiy diye isimlenmesi, kişiyi sıkça helaya gitmeye mecbur etmesinden ileri geldiği belirtilmiştir, daha önce de belirttik. Müshilin ehemmiyeti hususunda günümüz tıbbı der ki: "Yenilen gıdanın ince barsakların 213 üst kısmında sindirilmiş olarak daha aşağılara inmesi gerekir, şayet sindirilmemiş bulunan gıda ince barsakların 113 alt kısmına ve kalın barsaklara ulaşacak olursa, toksinler (çeşitli zehirleyici maddeler)^ gaz yapıcı maddeler ve kanser ojen (kanseri yapan) maddeler (indol, indoksit gibi) meydana gelir. Bu maddeler ise vücudun daha çık rahatsız olmasına, hastalığın şiddetlenmesine veya hastalanmasına sebep olabilir. Bunların önlenmesinde, müshil kullanılarak zararlı maddelerin vücuttan uzaklaştırılması sağlanmış olur." (Z.Ç)

3- Hacamatla ilgili geniş açıklamayı 22 numarada yapacağız.

20- Zeyd İbnu Erkam radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, zâtülcenb hastalığının tedavisinde zeytinyağı ve vers'i methederdi."

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

133

Katâde derdi ki: "Zeytinyağı ağzın, hastalık hissedilen taraftan içirilirdi." Bir rivayette: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bize, zâtülcenbten kustu' l-bahrî ve zeytinyağı ile tedavi olmamızı emrederdi" denmiştir." [Tirmizî, Tıbb 25, (2079, 2080); İbnu Mâce, Tıbb 17, (3467).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, zâtülcenb'e karşı, Resûlullah'in vers ve zeytinyağını tavsiye ettiğini göstermektedir. Vers: Kamus, bunun Yemen'de yetişen bir ot olduğunu, bir kere

ekince, aynı kökten yirmi yıl çiçek açtığını, Türkçede "alaçehre" ve "Yemen za'ferânı" dendiğini, bununla bazı eşyaların sarıya boyandığını, bir kısım hastalıklara ilaç olarak kullanıldığını belirtir. Ahteri, bu otun san renkli olduğunu, ancak iyisinin "kızıl ve yumşak" olduğunu ilave eder. Ebu Hanife el-Lügavî, bu otun "tıbbî hususiyetinin kuvvetli hararet ve yubûset (kuruluk) olduğunu, iyi cinsinin kızıl, yumşak ve az kepekli olduğunu çil, uyuz, basur gibi vücudun haricinde bulunan hastalıkların bundan sürülerek tedavi edildiğini, ayrıca kabızlık verici ve boyayıcı gücü olduğunu, içildiği takdirde alaca hastalığına iyi geleceğini, içilecek miktarın bir dirhem kadar olacağı, mizaç ve faydaları yönüyle kust-i Hindîye yakınlık arzettiğini, bunun çiçeğiyle boyanan elbisenin, insanda cima gücünü artıracak olduğunu" belirtir.

Tekrar belirtelim: Ledûd, ağzın bir yanından ilaç damlatmaktır.

21- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlul-lah aleyhissalâtu vesselam buyurdular ki: "İki şeyde ne çok şifâ var dır: Sabır ve sūfâ." [Rezîn tahrîc etmiştir.]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Câmi'u'MJsûl'e Rezîn'in Kütüb-i Sitte dışından ilave ettiği rivayetlerden biridir. Hadîse mütedavil kaynaklarda rastlanmamıştır.

•

2- Burada geçen sabır, tevekkülün gereği "tahammül" manasını taşıyan sabır olmayıp şifalı bir otun ismidir. Dilimizde de sabır denilir. Bu otun usaresi (suyu), son derece acıdır. Sabr denince, bu otun usaresi kastedilir.

3- Sūfâ' ise hardal otunun adıdır. Ancak hurf denen bir başka otu da sūfâ diyen olmuştur. Dilimizde hurf ün karşılığı "yüzerlik otunun tohumu" dur.

Şu halde hadîs, pek acı olan sabır ile hardal (veya yüzerlik otu tohumunda) şifa olduğunu vurgulamış olmaktadır.

22- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam hacamat oldu ve hacamatı yapan doktora ücretini ödedi ve ayrıca burun damlası da kullandı." [Buharî, Tıbb,9; Müslim, Selam 76, (1202); Ebu Dâvud, Tıbb 8, (3867); Tirmizî, Tıbb 9, (2048).]

AÇIKLAMA:

1- Hacamatın kan aldırma olduğu daha önce açıklanmıştır. 5a' ut, buma ilaç akıtmaktır. Sarihler bu ameliyeyi:

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

135

"Omuzların altına bir yastık koyup başı aşağı sarkıttıktan sonra burna ilaç damlatıp beyin içlerine ^29) nüfuz etmesinin sağlanması" diye tarif ederler. Bundan maksad hastalığa sebep olan zararlı birikmelerin akıntı yoluyla dışarı atılmasını sağlamaktır. Damlatılan ilaçla tahrik edilen hapşırma, arzu edilen akıntıya yardımcı olacaktır. Buma damlatılan şifalı mayi, sade olacağı gibi birkaç maddeden mürekkep bir karışım da olabilir. Hadis Resûlullah'ın bu çeşit tedaviye başvurduğunu ifâde etmektedir.

2- Rivayet Resûlullah aleyhissalâtu vesselam m hacamrdt usulüyle kan aldırıldığını ifâde etmekten başka, doktora ücret verdiğini, de tahrîr etmektedir. Buharî'nin diğer bâzı rivayetlerinde Resûlullah'm kan aldırırken ihramlı olduğunu, Mekke yolunda bulunduğunu tasrîh eder. Yani hacc veya umre için seferde olduğu bir sırada yol esnasında kan aldırıştır.

3- İbnu Hacer, tabiblerin hacamatla ilgili pek çok faydalar saydığını kaydeder. Hacamat yapılan uzva göre, hâsıl olacak faydalar farklılıklar arz etmektedir. Hacamatın akciğer, karaciğer, dalak, baş, boğaz, göz, kulak, diş, burun, bacaklar, baldırlar, mide, vs. pekçok uzuvdaki muhtelif rahatsızlıklara fayda getirmektedir.

29- Tabir eskidir. Beyinin içlerine ilacın nüfuzu tabiri günümüzde haklı olarak yadır-ganabilir.

136

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

23- Ümmü" l-Münzir Bintu Kay s radiyallahu anhâ anlatıyor: "Beraberinde Ali radiyallahu anh olduğu halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselam yanıma girdi. Ali bu sırada (geçirdiği bir hastalığın) nekahet devresinde idi. Evimizde busr (hurma çağlası) salkımları asılı idi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam ondan yemeye başladı. Ali de yemek üzere kalktı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam.

Ali'ye yönelerek:

"Ağır ol, ağır ol! Sen daha nekahet dönemindesin!*" dedi ve Ali bırakıncaya kadar tekrarladı."

Ömmü'l-Münzir, anlatmaya devam ederek: "Ben arpa ve çö'gender otundan yemek pişirip getirdim. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam:

"Ey Ali, buyurdular, bundan al, bu sana daha faydalı!"

[Ebu Dâvud, Tıbb 2, (3856); Tirmizî, Tıbb 1, (2038) J

AÇIKLAMA:

Bu hadîste, bazı hastalıklarda tatbîk edilmesi gereken perhize bir örnek görülmektedir. Resûlullah, hastalıktan yeni çıkmış ve henüz sağlığına tam olarak kavuşmamış olan Hz. Al'yi çağla hurmayı yemekten men etmektedir.

24- Sehl İbnu Sa'd radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam Uhud savaşı sırasında yaralanınca, Hz. Fatıma radiyallahu anhâ, mübarek yüzlerinden kanı yıkamaya başladılar. Ali de Fâtıma radiyallahu anhümâ'ya su döküyordu. Fâtıma radiyallahu anhâ suyun kanı gittikçe artırdığını görünce bir parça hasır aldı. Onu yakıp iyice kül hâline gelince yaraya bastı. Böylece kan da.durdu." [Buharî,

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

137

Cihâd 80, 85, 163, Vudû 72, Megâzî 24, Nikâh 123, Tıbb 27; Müslîm, Cihâd 101, (1790); Tirmizî, Tıbb 34 (2086); İbnu Mâce, Tıbb 15 (3464).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, câhiliye devrinde bilinen tababete bir örnek olmaktadır: Külle kanın durdurulması rivayette, her ne kadar hasır külü mevzubahis edilmiş ise de, sarililer herhangi bir külün aynı fonksiyonu ifa edeceğini belirtirler. Nitekim halkımız hâla bu usule başvurur ve âcil durumlarda bir bez parçası yakarak yaraya basar. Her halde dikkat edilmesi gereken husus külün taze olmasıdır. Zira taze elde edilen kül mikroptan âridir. Bayatlamış* steril olmayan yerlere değerek kirlenmiş külden sakınmak gerek.

İbnu Hacer: "Derin olmayan yaranın su ile yıkanması caizdir, derin olursa suyun zararından emin olunamaz" der. Şüphesiz imkân elverdiği durumlarda yaranın su ile yıkanmasından kaçınılmalı, yaraya zarar vermeyecek steril mâyilerle, en azından kaynatılmış su ile yıkanmalıdır. Aksi takdirde yaranın sudan mikrop kapması melhuzdur.

2- Sadedinde olduğumuz hadîs Resûlullah'm Uhud savaşı esnasında yaralanma hâdisesini anlatmaktadır. Uhud savaşı müslümanların maruz kaldığı en ciddî ibtilalardan biri olmuştur. Bedir yenilgisinin kınıyla dolu olan Mekke müşriklerini, birinci safhadaki mağlubiyetten sonra, müslümanları arka canibten gelecek tehdiye karşı korumak üzere bırakılan

138

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

"okçuların düşman mağlub oldu, savaş artık bitti" diyerek yerlerini terketmeleri üzerine, o ânı bekleyen Hâlidîbnu Velîd komutasındaki atlı birliğin, müslümanlara yaptığı ânı baskın ile derlenip toparlanmış ve mukabil saldırı ile çok sayıda müslüman şehid etmişti. Bu meydana Resûlullah aleyhissalâtu vesselam da oldukça kritik anlar yaşamıştı: Yüzünün birçok yerinden yâra almıştı: Azı dişi kırılmış, elmacık kemiklerinin üzerinden, alt dudağından, alnından yaralar almıştı. Ab- durrezzâk'm. bir rivayetine göre, o gön Aleyhissalâtu vesselamım, vech-i mübareklerine yetmiş kadar darbe gelmiş, ancak Cenab-ı Hak, onların zararından korumuştur. Bu saldırılan yapanların başında İbnu Kamî'a adında bir müşrik gelmektedir.

3- Hadîsin delalet ettiği bir husus açıktır: Tedavinin cevazı.. Bu meselenin teferruatına, bu bölümün baş kısmında temas ettiğimiz için burada tekrar ele almayacağız. Ancak, Resûlullah'm bu tedavi ameliyesine itiraz etmemiş bulunmasının sarîh bir şekilde tedavinin cevazını gösterdiğini vurgulamayı gerektirir.

Hadîs, ayrıca, peygamberlerin bir kısım musibetlere, dünyevî meşakkat, bela ve elemelere maruz kalacaklarına da delil olmaktadır. Bu, hem onların ecirlerinin artması ve mertebelerinin yükselmesi hikmetine râcidir, hem de din için ümmetlerinin bu çeşit ibtilalara katlanmaları, meşakkat ve musibetler karşısında sabır göstermeleri hususunda örnek olma maslahatına râcidir. Şer cephesinin

geçici zaferlerine rağmen, neticede hüsrân onlara, galebe hizbullahadır. Zira İlahî kanun

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

139

Kur'an'da öyle tesbit edilmiştir: "Nihâî sonuç muttakîer içindir" (A'raf 128). 25 - Vâil İbnu Hucr radiyallahu anh anlatıyor: " Târik İbnu Süveyd el-Cu'fî radiyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'a hamr (alkollüler) ile tedavi hususunda sordu. Aleyhissalâtu vesselam onu bundan men etti ve: "Hayır! O, deva değil, derttir!" buyurdu." [Müslîm, Eşribe 12, (1984); Ebu Dâvud, Tıbb 11, (3873); Tirmizî, Tıbb 8, (2047).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs tedavide hamr'm kullanılması meselesine aydınlık getirmektedir. Meselenin açıklanmasına girmeden hamrn ne olduğunu kısaca belirtelim: Sekizinci cilt 161. say- fada genişçe açıkladığımız üzere hamr, akli örtten içkilerin müşterek adıdır. Bunu alkollü içecekler diye açıklayabiliriz. Alkolün girdiği her içkinin -veya gıda maddesinin- akli örtücü yani sarhoşluk verici tesiri olduğuna göre hamn alkollüler olarak anlamamız mümkün, makul ve hatta gereklidir. Öyleyse, suali alkolün tedavide kullanımı caiz mi değil mi? diye sormak mümkündür. Biz, bugünkü farmakolojinin hükmünü nazar-ı dikkate almadan, İslam ulemâsının meseleye" nasıl baktığını belirtmeye çalışacağız.(30) Çünkü, za-30- Günümüzde bir kısım ilaçlar ve bilhassa şuruplar alkolün belli bir nisbette karşımı ile elde edilmektedir. Tıbb ilmi en çok gelişme gösteren bir ilimdir. Günün birinde yeni bir terkinin geliştirilmesi ile bu tatbikattan vazgeçilmesi mümkündür. Biz bugünkü hali değüniez nihâî durum diye kabul edemeyiz. Esas olan ve değişmez gerçekleri ifâde eden vahye müsîenid nebeyî irşadlardır. Gerçek mahiyetiyle onun anlaşılmasına ehemmiyet vermek gerekir. İslam ulemâsı bu meselede ih-

140

PROF. DR. İBRAHİM GANAN

inanımızda, tıb ilmi, eskiden olduğu gibi, mutlak, değişmez pemsiplere inanmıyor. Bugünkü doğru ve faydalı bilinen bir kısım tatbikatın zararlı olduğunun anlaşılabilceğini, ondan vazgeçilebileceğini peşinen kabul ediyor. Hemen belirtelim ki, sadedinde olduğumuz hadîsin bu meseledeki tavrının kesin bir üslûbla menfi olmasına rağmen, dinin getirdiği başka nass ve prensipleri de değerlendiren İslam ulemâsı bu meselede tam bir görüş birliğine varamamıştır. Nevevhazretleri, Resûlullah'm "O, deva değil, derttir" sözünü şöyle açıklar: "Bu ifade, hamrn kullanılmasının veya sirkeye çevrilmesinin haram olduğuna delildir" diye hükmeder. Devamla derki: "Hadîste, hamrn deva olmadığı, onunla tedavide bulunmanın haram olduğu hususunda sarahat var. Çünkü o derttir. Ashabımız (Şafiîler) nezdinde sahih olan görüş, hamr ile tedavinin haram olduğudur. Keza, susuzluğu gidermek için içilmesi de haramdır. Ancak boğaza takılan lokmayı geçirmek için hamrdan başka içecek bir şey bulunmama durumunda, hamra başvurmak gerekir. Zira bu halde, onunla şifâ kesinlik kazanmış olmaktadır. Tedavide ise, durum böyle değildir." W

Ancak bazı âlimler, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın Ureynelîlere deve sidiğiyle tedavi olmalarına vermiş olduğu tilaflıdır. görüleceği üzere biz ilaç sanayiinde alkole "hayır" diyelim veya "evet" diyelim diye bir teklif getirmiyoruz. Bu meselenin hazık müslüman tabiblerce, her çeşit peşin hükümler âri olarak, ciddî şekilde araştırılması gerekmektedir. Bunu yaparken fukahânın yaklaşımı da gözden uzak tutulmamalıdır. 31- Nevevi, tedavide ilacın tesirinin yüzde yüz olmayıp zanna dayanma durumunu nazara vermektedir. Şu halde, boğazdaki lokmayı kaydırarak boğulmaktan kurtulma gibi şifa verme durumu kesinlik kazanan hallerde, Nevevfye göre hamrn isti'mali caizdir, başka hallerde değil.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

141

İt

i!

h

ruhsatla mukayese yaparak zaruret hâlinde tedavide hamrn da kullanılmasını mubah addetmiştir. Bunlara göre: "Deve sidiği haramdır, ancak, bazı hastalıklara da

şifa olmaktadır, işte bu sebeple o haramın kullanılmasına Aleyhissalâtu vesselam ruhsat tanımıştır."

Ulemanın ekseriyet itibariyle hamnn tedavide kullanılmasına "haram" dediğini belirten Hattâbî yukanda kaydettiğimiz kıyasla tedavide kullanılabileceğine hükmedenlere şu cevabı verir: "Derim ki: "Bu görüş sahibinin birleştirdiği iki şeyi Resûlullah aleyhissalâtu vesselam tefrik etmiş (ayrı ayrı değerlendirmeye tâbi kılmış), birinin "zararlı olduğu"na hükmetmiş, diğerine de "mubah" demiştir. Zararlı dediği "hamr"dır, mubah dediği de "deve sidiği" dit: Nass'in aralarını tefrik ettiği iki şeyi birleştirmek (aynı hükme tâbi kılmak) caiz değildir." Hattâbî, hamr mevzuunda Resûlullah'ın tavizsiz tavrını bir başka nokta-i nazardan değerlendirir. Ehemmiyetine binaen okuyucumuzun nazar-ı ibretle tedkiklerine arz ediyorum: "Keza, halk hanın haram kılınmazdan önce çokça içiyordu. Herkes içki mübtelası olmuştu ve ondan alacağı keyfin peşinde idi. Haram edilince onun terki ve ondan uzaklaşılması çok zor geldi. Şeriat, hamr alana ceza takdir etmek suretiyle o hususta sert davrandı, tâ ki bundan vazgeçsinler ve içmeyi ter-ketsinler. Bu sebeple, içmede, tedavide vs. her hususta kesin yasak koydu, tâ ki kimse temaruz ve tesâkum ederek (yani kendisininin hasta olduğunu ileri sürerek) hamnn alınmasını mubah addedip (yasağın ciddiyetini bozmasın, gevşeklik hasıl

""KT3 ">&--''

142

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

etmesin). Halbuki deve sidiği hususunda böyle bir endişe mevcut değildir, çünkü onu içmeye sevkeden herhangi bir sebep yoktur, insan tabiatı, deve sidiğini içmekten kendi kendine sıkıntı duyar ve iğrenir. Öyleyse (bu yönüyle temelden farklı) iki şeyi iltibasla birbirine kıyas etmek sahih değildir, doğru da olamaz."

Ibnu'l-Kayyim'in getirdiği bir izah da burada kayda değer. Merhum, haram edilmiş olan şeylerle tedavinin hem şeriat ve hem de akıl nazarında "kabîh (çirkin)" olduğunu belirttikten sonra, öncelikle şer'î yönünü ele alır ve haram şeylerle tedaviyi yasaklayan hadîsleri kaydeder -ki bunlardan biri sadedinde olduğumuz hadîstir, bir diğeri daha önce de kaydedilmiştir-sonra aklî yönünü ele alarak der ki:

"Allah Teâla Hazretleri hamrı pis olduğu için haram kılmıştır. Zira O, celle şânuhu bu ümmete, temiz bir şeyi ceza olsun diye haram kılmamıştır. Temizi, ceza olarak, yahudilere haram kıldığını âyet-i kerime beyan eder: "Yahudilerin haksızlıklarından, çoklarını Allah yolundan men etmelerinden, yasak edilmişken faiz almaları ve insanların mallarını haksızlıkla yemelerinden ötürü, kendilerine helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık..." (Nisa 160). Bu ümmete böyle bir ceza verilmediğine göre, haram edilenlerin hiç biri temiz değildir. Bu ümmete her ne haram edilmişse pis oldukları için haram edilmiştir. Bunların ümmete haram edilmesi, ümmeti o şeylerin pisliğinden, zararından korumak içindir. Öyleyse hastalıklara, illetlere karşı hamrdan şifa aramak uygun düşmez. Bunların bertaraf edilmesinde te-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

143

sırı olsa bile, hamrdaki kötülüğün kuvveti sebebiyle peşinden daha beter hastalıklar kalbte zuhur eder. Böylece, hamr ile tedavi olan kimse, bedendeki hastalığın giderilmesine çalışırken, kalbinde hastalık kaynamış olur..." Kaydedilen bu açıklama, haramlık ve helalliğin, dini bakımdan izafî olduğunu, yani Allah yasakladı ise pis addetmek, helal kıldı ise temiz addetmek gerektiğini göstermektedir. Dinin koyduğu hükümler de aklî muhakeme yürütmek mahzurludur, teslimiyet esastır.

Bu meselede Hanefî âlim Aynî de Şâfi'îyyü'l-Mezhep olan Nevevî gibi düşünür: "Şifa vereceği hususunda kesin bir kanaat hâsıl olursa haramla tedavi caizdir, tıpkı muzdar kişinin meyteyi (leşi) yemesi, boğazına lokma takılanın kaydırmak için veya susuzluktan ölecek olanın da susuzluk için hamrı içmesi gibi. Ancak hamr'dan şifa hasıl olacağı hususunda kesin kanaat hâsıl olmazsa: o durumda alınması mubah olmaz." Keza der ki: "Bir kimsenin, bir başkasının hastalığını ilmî gücüyle bildiğini ve bu hastalığın da hamr ile tedavi edilebileceğine hükmettiğini farzedecek olsak, bu durumda o kimsenin hamr içmesi mubahtır, tıpkı

şiddetli susuzluk esnasında hamr içmesinin, açlık anında da meyte yemesinin mubah olması gibi."

Aynfrân bu mütâlâasına itiraz edilerek hamr ile, takılan lokmanın kaydırılması, susuzluğun giderilmesi kesin bir durum ama, tedavi ile şifanın husul bulması, helal şeyle dahi olsa kesin değildir, öyleyse, haramla tedaviyi susuzluk sırasında veya lokmasının kaydırılmasında içilen şarapla

144

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

kıyaslamak fâsid bir değerlendirmedir, itibar edilemez denilmiştir.

İbnu Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr'da der ki: "Lokmanın, hamr ile boğazdan kaydırılması, hamr ile susuzluğun giderilmesi örneklerinde elde edilen fayda kesindir. Bu sebeple, şarap olduğu halde, bunu kullanmayıp susuzluktan ölen veya boğazına takılan lokma sebebiyle boğulan kimse günahkar olur. Tedavide durum böyle değildir. Çünkü, uygulanacak ta-daviden fayda sağlamak kesin değil, zannîdir. Bu sebeple, bir kimse, tedaviye başvurmasa ve ölse günahkar olmaz."

İbnu'l-Arabî, Anzatu'l-Ahvazî'de şöyle der: "Dense ki: "Tedavi, zarurî bir haldir, zaruret ise haramları mubah kılar, öyleyse, haramla tedavi mubah olmalıdır!" Biz de deriz ki: "Tedavi zarurî bir hal değildir. Zaruret, açlıktan ölüm korkusu getiren haldir. Tedavi olmak asıl olarak vacib değildir, öyleyse onda harama başvurmak nasıl mubah olur?"

Bütün bu farklı mütâlâalardan sonra Rahmeten lil-âlemîn olan Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'in "Ümmetimin ihtilafı rahmettir" hadîsini hatırlatmak ve ihtilafli meselelerde ümmetiçinkolaylıkveruhsatınvarlığıprensibisebebiyleharam hükmündecezzriedilemiyeceğiprensibinikaydetmekisteriz. Ancak, dinin selameti, şüpheli şeylerden kaçmadadır.

* HAMR HAKKINDA TIBBIN EN SON SÖYLEDİKLERİ

"Şeriatın "Haramlar niyetlerle mubah olmaz" hükmünü de dikkate alarak, Hattâbî'nin görüşüne aynen katılmakta,

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

145

aşağıdaki örnekler çerçevesinde gerek vardır kanaatindeyim. Şöyle ki:

a) Son birkaç yıla kadar dezenfektan (mikrop öldürücü) madde olarak bilinen alkol lehinde bir çok methü senalar yapılmıştır. Bunun içindirki, kolanya, kokusu yanında dezenfektan bir madde olarak isti' mal edilmektedir.

Son yapılan çalışmalarla, alkolün dezanfektan bir madde olmadığı anlaşılmıştır. Alkol bakteriyi protein bir kılıfla sararak, onun faaliyet ve üremesini kısa bir zaman için durduruyor. Daha sonra aktif pozisyona geçen mikrop, faaliyetine devam etmektedir.

Bunun içindir ki günümüz cerrahisinde dezenfektan olarak alkol terkedilmiş ve yerine başka maddeler ikame edilmiştir.

b- Viski gibi alkollü maddelerin kalb damarlarını genişleterek, kalbin beslenmesini sağlayacağı, önceleri ısrarla söylenirken, yapılan araştırmalar bunun bir spekülasyon olduğunu, kalb damarlarını genişletmekle beraber, kan akış hızını ve hacmini düşürdüğünü ve dolayısıyla kalbin hayatiyetini tehdit ettiğini göstermiştir.

c- Soğuk havalarda alkol, damarları genişleterek ısınmaya sebep olduğu, dolayısıyla donmaya karşı alkol almanın faydalı olduğu söylenmişse de, bu şekilde vücut daha fazla ısı kaybederek donmanın daha erken oluştuğu görülmüştür.

d- Bir kadeh alkolün beyindeki en az bin nöronu (yani beyin hücrelerini) yok ettiği bilinen bir gerçektir.

e- Ağız takırtısını artırmasına rağmen seksüel yönden libido kaybına (seks gücünün düşmesine), erken inzal ve iki taraf için tatminsizliğe sebep olduğu yine bilinen bir gerçektir.

Bütün bu deliller, Hattâbî'nin ve İbnu'l-Kayyim'in görüşlerinin isabetli olduğunu vurgulamaktadır." (Z.Ç.)

26- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlul-lah aleyhissalâtu vesselam Zehir ve benzeri her çeşit habîs ilaçtan yasakladı." [Ebu Dâvud, Tıbb 11, (3870); Tirmizî, Tıbb 77(2046).]

AÇIKLAMA:

Hattâbî'ye göre, ilaç ve diğer yiyecek maddelerindeki habaset yani kötülük iki cihettendir: Ya dinen pistir, necistir ki haram olduğuna hükmedilmiştir: Hamr,

haram olan hayvanların etleri, pislikleri, bevlere gibi. Bunların hepsi pis ve habîstir,1 Sünnetin istisna kıldığı deve sidiği dışında hepsinin isti'mali haramdır. Diğer cihet, koku, tad ve lezzetleridir. Bazı maddeler bu yönleriyle insan tabiatına meşakkat verir, tiksinti hasıl eder. Şu halde nefislerin duyduğu ikrah o maddelerin habisliğini teşkil eder. Hattabî ilaveten: "Çoğunluk itibariyle ilaçların adları hoş gitmeyen {kerih} cinstentir. Ancak bazısı basısına nazaran daha hafif, tahammül edilmesi daha kolaydır, tiksindiriciliği daha azdır" der.

27- Abdullah Ibnu Osman et-Teymî radiyallahu anh anlatıyor: "Bir tabîb gelerek Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'a ilaç yapımında kurbağayı kullanmaktan sordu. Resûlullah

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

147

adamı kurbağayı öldürmekten nehyetti." [Ebu Dâvud, Tıbb 11, (3871); Nesâî, Sayd 36, (7,210).]

AÇIKLAMA:

Rivayette, Resûlullah'm sual sahibine, kurbağa etini ilaç olarak kullanmayı yasaklamıyor gibidir. Fakat öldürülmeleri yasaklanınca, dolayısıyla etlerinin ilaç yapımında kullanılmaları da yasaklanmış olmaktadır. Sarihler, kurbağa hakkında gelen yasağın, onun necisliği veya tiksinti verici olmasından ileri geldiğini, ilk akla gelen ihtimalin de onun haram ve dolayısıyla kesiminin ve yenmesinin gayr-ı caiz olduğunu belirtir.

28- Ebu Keşbe el-Enmârî radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam başından ve iki omuzu arasından hacamat olur ve:

"Kim bu kandan akıtırsa, herhangi bir hastalık için, bir başka ilaçla tedavi olmasa da zarar görmez!" buyururdu." [Ebu Dâvud, Tıbb 4, (3859); İbnu Mâce, Tıbb 21, (3484).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'mikl ayn yerden kan aldırıldığını göstermektedir: Baş ve omuzlan arası. Bu ameliyeler ayn ayn zamanlarda da, ayn zamanda da icra edilmiş olabilir.

2- Resûlullah aleyhissalâtu vesselam burada deri üzerinde zuhuru ehl-i tavafından teşhis edilen alametlerle vücudda bi-

148

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

149

riktiği anlaşılan zararlı kandan bir miktarının akıtılmasını, sıhhat için fevkalâde faydalı mülâhaza etmektedir. Bunu, hacamat olmanın bütün hastalıklara karşı herhangi bir ilaç almanın yerini tutacağını söyleyerek ifâde buyurur.

29- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, boynunun iki tarafındaki damarlar ile iki omuzun ortasındaki damardan hacamat olurdu." [Ebu" Dâvud, Tıbb 4, (3860): Tirmizî, Tıbb 12, (2052); İbnu Mâce, Tıbb21, (3483).]

AÇIKLAMA:

Kan akıtma için tatbik edilen ameliye, vücudun herhangi bir yerine rastgcle uygulanmaz. Bilakis hastalığa göre kan alınacak belli yerler var. İşin ehli, sadece kanın nasıl alınacağını değil, beyan edilen rahatsızlığa uygun olan kan alma mahallini de bilir. Sadedinde olduğumuz rivayet Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın başından ve boynunun iki tarafındaki damarlardan kan aldırıldığını belirtir. İbnu'l-Kayyîm boynun etrafındaki iki ana damardan (el-ahdayn) yapılan hacametnin baştaki ve başta bulunan yüz, dişler, kulaklar, gözler, burun gibi organlarda hissedilen hastalıklara fayda sağladığını belirtir. "Yeter ki der, hastalık, kan çokluğundan veya fesadından veya her ikisinden meydana gelmiş olsun."

Kan aldırırken, hastalığa uygun yerden aldılmadığı tak-

.dirde araz meydana gelebilir. Bu durumu, Ebu Davud'un bir

rivayeti örnekler: Ma'mer Ğer ki:"Ben hacamat olmuştum,

aklım gitti. Öyle ki namazda, bana Fatiha suresinin telkin edildiğini

hissediyordum." Sarihler bu hali, onun başından hacamat olmasıyla izah ederler.

Aliyyu' l-Kari: "Zehre karşı baştan hacamat olunur, Ma'mer ise zehirlenme

olmadan baştan olduğu için hata etti ve bundan zarar gördü" der. Hacamat amelîyesinde, hangi gün hangi saat daha uygun olur? meselesine müteakip hadîste temas edilecektir.

"Ahdayn denilen boynun iki tarafındaki damarlardan ve iki omuz arasından ve kafa çukurundan hacamat olmayı yasaklayan bir hadîsi şerîfi İbnu Mace'de görmekteyiz. Bu husus Cebrail aleyhisselam tarafından Peygamberimiz aieyhissalâtu vesselam'a bildirilmektedir.

NOT: Bilhassa boynun iki tarafındaki damarlar hayatî damarlardır. Bunların zedelenmesi hayatı tehlikeye sokabilir. Nâ ehil bir hacamatçı için bu, oldukça tehlikeli bir uygulamadır.

Ma'mer'in ifadeleri umumî bir beyan değil, münferid bir vak'a olmalıdır. Zaten o, hangi gün hacamat olduğunu, tok karına mı, aç karma mı hacamat olduğunu, ne miktar kan aldığını, hacamatçının ehil olup olmadığımı, kendisinin kan gördüğünde rahatsız olup olmadığını... bildirmiyor. Bu sebeplerle Ma'mer'in tecrübesinin dikkate değer bir yönü olmamalıdır. Ferdî bir tecrübeden umumî hükme giderek pek çok hadîsle sabit olan hacamat amelini reddetmek katiyyen mâkul değildir" (Z.Ç).

n

! i i''

150

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

30- Tirmizî şu ziyadede bulunur: "(Resûlullah aleyhis-salâtu vesselam) ayın onyedisinde, ondokuzunda ve yirmi birinde hacamat olurdu." [Tirmizî, Tıbb 12, (2052.)]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hacamat olacak kimsenin rastgele bir günde değil, kamerî ayın belli günlerinde hacamat olmasını tavsiye etmektedir. Böylece hacamat olma hâdisesine bir başka buud daha kazandırılmış olduğunu görmekteyiz:

ZAMAN SEÇİMİ:

Bu husus Buharî'de müstakil bir babta ele alınmaktadır. Bab başlığı şöyle: "Kişi ne zaman hacamat olmalıdır? Ebu Musa geceleyin hacamat oldu." Buharî, bu babta tek hadîs rivayet eder: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam oruçlu iken hacamat oldu."

Buharî burada şunu ifade etmek ister: "Hacamat olunacak zamanla ilgili bir kısım rivayetler var. Bazılarına göre, oruçlu iken hacamat olmamak gerekir, tâ ki oruca bir zarar gelmesin. Nitekim Ebu Musa, bu sebeple gece hacamat olmuştur. Ancak Resûlullah aleyhissalâtu vesselam oruçlu iken hacamat olmuştur. Öyleyse geceleyin de gündüzleyin de hacamat olunabilir." Buhârî'ye göre bu mesele ile alakalı rivayetler, kendi şartına uygun değildir, bağlayıcı hüküm ifâde etmezler. Öyleyse ihtiyaç duyulunca, her zaman hacamat olunabilir.

İbnu Hacer açıklamasını şöyle devam ettirir: "Tabibler nezdinde, en faydalı hacamat ikinci veya üçüncü saatte icra edilenidir. Cima, namam ve benzeri durumlardan hemen

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

151

sonra, tok karına veya aç karına olmamalıdır." İbnu Mâce'de hacamat olunacak günü tayin eden bir rivayet İbnu Ömer radiyallahu anhüma'üm kaydedilmiştir. Orada Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Allah'ın bereketi üzere perşembe günü hacamat olun. Pazartesi, salı günleri hacamat olun. Çarşamba, cuma, cumartesi ve pazar günleri hacamat olmaktan kaçının."

İbnu Hacer, bu rivayetin zayıf olmakla beraber birçok tarikten geldiğini belirterek kuvvetlendiğini gösterir. Ahmet İbnu Han'bel hadisler sahih olmasa da, bu zikredilen günlerde hacamat olmayı mekruh addedermiş. Hallâd'm anlattığına göre, bir kimse çarşamba günü hacamat olmuş, ancak bu husustaki hadîsi kaale almamanın cezası olarak alaten hastalığına yakalanmıştır. Ebu Dâvud, Ebu Bekre radiyallahu anh rivayeti olarak, onun, çarşamba günü hacamat olmayı mekruh addettiğini ve Resûlullah'm: "Salı günü kan(ın bedende coşma) günüdür. Onda bir saat var ki, kan dur-maz"(32) buyurduğunu söyler. Ayın günleri hususunda bir kısım hadîsler gelmiştir. Bunlardan biri Ebu Dâvud'daki Ebu} Hür ey re hadîsidir. Orada Aleyhissalâju vesselam: "Kim ayın onyedisinde, ondokuzunda ve yirmibirinde hacamat olursa her hastalığa karşı şifa olur" buyurmuştur. Bu hadîs de muhtelif

tariklerden gelmiştir. Hanbel İbnu İshak der ki: "AhmedİbnuHanbel, kan ne zaman heyecana gelirse, şu veya bu saatte olduğuna bakmadan hacamat olurdu." Tabibler şu

32- Bu ibarede kastedilen mânajleride birhadisde açıklanacak.

152

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

hususta ittifak etmişlerdir: "Hacamat (kamerî) ayın ikinci yarısında, sonra da üçüncü çeyreğinde yapılırsa, bu birinci ve sonuncu çeyreklerde yapılandan daha faydalıdır" el-Muvaffak el-Bağdadî der ki: "Böyle olması, ahlatın ayın başında heyecanlı, sonunda da sakin olmasındandır. Öyleyse evla olanı ayın ortasında olandan halas olmaktadır."

• HACAMAT GUNU

Hacamatla ilgili hadîslerde Prof. Dr. Zeki Çıkman Bey'in tesbit ettiği bir inceliği ve bazı yorumlan aynen kaydediyoruz:

A- Hacamat olunacak günlere temas eden hadîsler toptan değerlendirilecek olursa şu hususlar dikkatimizi çekmektedir:

- 1) Pazartesi ve sah günleri her seferinde hacamat günü olarak tavsiye edilmekte,
- 2) Çarşamba gününde hacamat olunmaması ısrarla istenmekte,
- 3) Perşembe günü bazı hadîslerde tavsiye edilmekte, bazılarında edilmemekte,
- 4) Haftanın diğer günlerinde ise ısrarlı olmasa da tavsiye edilmemesi esas olmaktadır.

B- Diğer taraftan kamerî talcınm esas alınarak ayın 17,19 ve 21. günlerinde hacamat olunması istenmekte, bilhassa 17'si ısrarla tavsiye edilmektedir. İbnu Abbas radiyallahu anhüma'dan gelen bir rivayette: "Kimin hacamatı ayın 17 salısına rastlarsa, sakın hacamat olmayı ihmal etmesin"

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

153

buyur utmaktadır. Halbuki ayın 17'sinin salıya rastlaması senede bir veya birkaç kere ya olur ya olmaz. Hele her ayın 17'sinin salıya rastlaması mümkün değil. Hadîslerde hacamat olmak için gün olarak salının, tarih olarak da ayın 17'sinin üzerinde, diğer gün ve tarihlere nazaran ısrar edilmiş olmasından başka, yukarıda metniyle birlikte kaydettiğimiz rivayet dahi ayın 17'sine rastlayan salı günü üzerinde ayrıca dikkatlerimizi çekmektedir.

Öyleyse:

- a) Programlı olarak, sıhhi bir tedbir maksadıyla hacamat olacak kimselerin acele etmeyip kameri takvime göre ayın 17'sine rastlayan sah günü kan aldırması tavsiye-i nebevi olmaktadır,
- b) Çarşamba gününde hacamat olmamak ısrarla tavsiye edilmediğine göre, ayın 17'sine bile rastlasa terki evladır.
- c) Eğer hacamat olmamayı gerektiren âcil durumlar varsa çarşamba dışında herhangi bir günde hacamat olunabilirse de ayın 17,19 ve 21. günlerinde olması evladır.
- d) Bu tarihlerden birine pazartesi veya salıya rastlatmaya çalışılmalıdır.
- e) Aciliyet halinde perşembe günü de tercih edilebilir.
- f) Çok daha acil hallerde cuma, cumartesi, pazar günleri de hacamata başvurulabilir.
- g) Böylece anlaşılır ki, normal hallerde ayın 17,19 ve 21. günlerinde her seferinde hacamat olunabilir diye bir kaide

154

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

yoktur. Zira çarşambaya rastlama halinde o günlerde dahi kaçınmak esastır.

C- Hadîslerde gün ve tarih üzerine gelen ifadeler, bize, bir başka hususu hatırlatmaktadır. Şöyle ki: Zikredilen rakamlarla (yani ayın 17,19 ve 21. günleriyle) ilgili zamanın dolunaydan sonra olması ve haftanın belli günlerinin tayin edilmesi şu hikmetlere mebni olabilir:

- 1) Bu rakam ve günlerin çakıştığı zamanlarda vücudumuzda müsbet yönde bazı hâdiselerin geliştiğini;
- 2) Çarşamba günü o tarihlerle çakışsa bile, bu günde vücudumuzu menfi (ters) yönde etkileyen bazı hâdiselerin geliştiğini ve bazı hastalıkların inkişâfı için ortamı hazırladığı veya bu günde vücudun mukavemetinin kırılabileceğine işaret edilmiş olabilir.

Hadîs-i şeriflerin metinlerine dikkat edilirse, beklenen hastalıklar (cüzzam ve baras) çarşamba günü hacamat olan herkeste görüleceği değil, bazılarında görülebileceğine işaret edilmektedir.

3) Günümüz tıbbı bu gün ve tarihlerin işaret ettiği zamanlarda ne gibi fiziki ve fizyolojik hâdiseler zincirinin husule geldiğini henüz bilmemektedir. Bu bilemeyişimiz, hal-i hazırda teknolojimizin yeterli incelik ve hassasiyete ulaşmadığını ve çok daha gerilerde olduğunu ortaya koyar.

4) Hadîs bize günümüz tıbbının eksikliğini ve birçok hususlarda yetersiz olduğunu da ilham etmektedir.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

155

D- HACAMAT HANGİ HALDE OLMALI?

Hacamat aç iken yapılmalıdır. Çünkü bunun deva (şifa ve tedavi edici) 0/dugwRâmuзу'l-EMdis7e iki ayrı hadîste bildirilmektedir.

Kaldı ki, Sahih-i Buharî'deki bir hadîs-i şerifte Peygamberimizin oruçlu olarak da hacamat olduğu bildirilmiştir. '

Yine Râmuz' da, bir hadîs-i şerifte "tok karnına hacamat olmak derttir" buyurulmaktadır.

İbn-i Mâce'de, hacamatın aç karnınayapılması ayrıca tavsiye edilmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden şunlar anlaşılıyor:

a- Hacamat aç iken yaptırılmalıdır. Böylesi faydalıdır.

b-Tok karnına hacamat zararlıdır.

c- Oruçlu olarak hacamat yapılmasına cevaz, hem aç karına yapılabileceğine, hem de orucun bozulmayacağına delil olmaktadır.

Hacamatın aç karına yapılmasının tıbben izahı kolaydır: Aç iken kandaki totalyağ ve kolesterol, glikoz (şeker) ve diğer zararlı bazı maddeler düşük seviyede bulunacaktır. Ayrıca böyle bir durumda kalb, karaciğer ve böbrekler daha rahat bir çalışma ortamı içindedirler.

Aç iken kan alındığında, damar içindeki kanın azalması, kan yapıcı merkezleri daha rahat ve kuvvetli olarak uyaracaktır. Böylece vücudumuz, genç ve çok kuvvetli kan ve mü-

156

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

dafaa hücrelerine kavuşacaktır. Bu hücreler sayesinde, daha rahat nefes alınacak, hastalık yapıcı her türlü küçük mikroorganizmalara karşı müdafaa sağlanacak, ihtiyar ve patojen (kanserojen) madde ve hücrelerin zararından korunacağız.

Tok karına olunca, kan, hem karın boşluğunda toplanmış olacağından, hem de tok halde kandaki zararlı maddelerin fazlalığı sebebiyle hacamat'in faydalı olması düşünülemez. Kaldığı böyle bir durumda hacamat olmak baygınlığa ve daha başka kötü hadiselerle de sebep olabilir.

Çünkü, tokluk halinde kan, karın boşluğuna göllendiği için hayati merkezlerimiz olan beyin ve kalbin beslenmesi zayıflamıştır. Böyle bir durumda hacamat yapılıncaya beyne, kalbe ve diğer hayati hormon ve enzim yapan bezlere giden kan hacmi iyice düşer el felç, enfarktüs ve bazı kalıcı rahatsızlıkların çıkması beklenebilir.

Oruçlu olarak hacamat yaptırmanın, orucu bozmaması günümüz tıbbına da büyük bir kolaylık sağlamıştır.

Şöyle ki, Ramazan-ı Şerifte kan alınarak yapılacak tetkiklere fırsat vermektedir." (Z.Ç.)

KAN VERMEK HACAMATIN YERİNE GEÇER Mİ?

Zaman zaman şu soruyla karşılaşırız:

-Bugün, ameliyat olan hastalar için, sağlıklı kimseler kan vermektedir. Sağlıklı kimse bununla hacamat olmuş sayılır mı?

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

157

-Elbette hacamat olmak, gayesinden, rahatsızlığın cinsine göre uygulanacağı yer ve hattâ hacamat olunacak günün seçimine ve tarzına vancaya kadar, kan vermeden ayn bir hâdisedir. Ancak, kan vermenin de belli bir nisbette sıhhate vesile olacağım kendi tecrübemle söyleyebilirim: Sol kolumda, kışın daha çok artan, hususen geceleri açıkta kaldığı takdirde iyice rahatsızlık veren bir ağnnın, sol kolumdan verdiğim kandan sonra tamamen kesildiğini, aradan geçen üç yıla rağmen

henüz bir kere olsun gelmediğini bizzat müşahede ettim.

31- Sahîheyn'de gelen bir rivayette, şöyle denir: "Resû-lullah aleyhissalâtu vesselam hacamat olur, kimseye ücretinde zulmetmezdi." [Buharî, İcâre 18; Müslim, Selam 77, (1577).]

AÇIKLAMA:

1- Burada ulemâ arasında cerayan eden bir ihtilafın delili gözükmektedir: Hacamat yapan doktora ücret caiz mi, değil mi? Bu husus münakaşa edilmiştir. Çünkü bazı rivayetlerde Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, hacamat yapmaya mukabil alınan ücretin pis olduğunu belirtmiş ve hatta buna mukabil ücret ödemeyi yasaklamıştır.

Bu farklı rivayetler karşısında ulemâ ihtilaf etmiş, ancak cumhur, bunun helâl olduğuna zâhip olmuştur. "Helâl" diyenler sadedinde olduğumuz İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ hadîsiyle ihticâc etmişler ve demişlerdir ki: "Evet bu, denâet olan bir kazançtır, ama haram değildir." Bu kanaatte olanlar, yasaklayıcı rivayetleri tenzîhe hamlederler.

!t

158

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

U

(S

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

159

2- Bazı âlimler neshe kailidirler: "Önce haramdı, sonradan neshedilerek mubah kılındı" derler. Tahâvî bu görüştedir. Ancak, bazı âlimler: "İhtimalle nesih sübut bulmaz, neshe hükmetmek için kesin bir karine gerek" diyerek bu görüşü uzak kabul ederler.

3- Ahmed İbnı Hanbel ve bir grup âlim hür ile köle arasında bir tefrik yaparak: "Kölenin bu hizmete mukabil ücret alması mutlak olarak mubahtır, ancak, hür kimsenin hacamat yapmayı meslek edinmesi mekruhtur, bu işten aldığı parayı kendisine harcaması haramdır, köle ve hayvanlara harcaması caizdir" demişlerdir. Bunların delili Muvatta ve diğer Sünenler'de gelen Muhayyîsa hadîsidir. Buna göre, Resûlullah'tan, kölesinin hacamat mukabili kazandığı parayı kullanma cevazı ister. Resûlullah reddeder, öbürü ihtiyacım var diyerek ısrar edince: "Öyleyse onu develerine yem, kölelerine yiyecek parası yap!" ferman eder.

4- Ulemânın kerahet-i tenzihiye'ye hamlettikleri bu hali, İbnu'l-Cezvî şöyle açıklamıştır: "Haccâm'in ücreti mekruh görülmüştür, çünkü bu ihtiyâç hâlinde müslümanın müslü-mana yapması vâcib olan yardımlara dâhildir. Bu durumda vâcib olan, bir vazifesi mukabilinde ücret alması mekruh-dur." İbnu'l-Arabî, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm haccâmm ücretini habîs ilan eden liadîs-i şerîfleriyle, hac-câma ücret ödediğini beyan eden sadedine olduğumuz hadîs arasını şöyle te'lîf eder: "Eğer ücret malum belli bir iş mukabili ise bu caizdir, aksine meçhul bir işe mukabil ise caiz değildir, (yasak böyle bir durumla ilgili olmalıdır)."

r 1

r

* Hadîs hacamatın mubah olduğu gözükmektedir. Tedavi gayesiyle kan alma metodları ve diğer tıbbî muamelelerin hepsi buna dahildir.

* Tıbbî hizmetlere mukabil ücret caizdir.

5- İbnu Hacer, tahkik ederek, Resûlullah'z hacamat yapan kölenin Nâfi' Ebu Tayyibe adında biri olduğunu tesbit eder...

6- HACCAMIN ÜCRETİ NE KADAR? Sadedinde olduğumuz babta, haccâma ödenen ücretin miktarıyla ilgili bir rivayet olmamakla birlikte, mevzuun tavihi ve ücretin kabarıklığı hususunda bir fikir vermek maksadıyla Buharî'de gelen bir rivayeti kaydetmeyi uygun bulduk Hz. Enes der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam haccâm bir köleyi çağırıp hacamat oldu ve ona bir veya iki sa' yahut bir veya iki müdd [hurma] verilmesini emretti. Ayrıca ilgililere, bundan alınan verginin azaltılmasını söyledi. Verginin azaltılmasıyla ilgili rivayette Aleyhissalâtu vesselam ne kadar vergi ödediğini sorar: "İki sa'!" deyince bir sâ'inin düşülmesini emreder." İbnu Hacer, ücretin miktarı hakkında yukarıda kaydettiğimiz "bir veya iki sa'" şeklindeki tereddütteki sebebin bu rivayetle anlaşıldığını belirtir.

32- İbnu Abbâs radiyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vessalam buyurdular ki: "Haccâm ne iyi kuldur; (fazla) kanı giderir, beli hafifletir, gözü parlatır."

160

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

161

İbnu Abbas der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vessalam Miraç gecesinde, meleklerden mürekkep bir cemaate her uğrayışında; "Hacamat olmaya devam et! Ümmetine de hacamat olmalarını emret!" derlerdi." [Tirmizî, Tıbb 12, (2054).]

AÇIKLAMA:

Sarihler buradaki emrin vücub değil nedb ifâde ettiğini belirtirler. Yani melekler, kan aldırmanın, sıhhat açısından ne kadar faydalı olduğunu vurgulamak için bu uyanda bulunmuşlardır, bunu bir vecibe kılması için değil.

Hacamat tavsiyesi ile ilgili hadîslerde muhatabın yaşlılar olmadığı da belirtilmiştir. "Çünkü derler, ihtiyarların bedenlerinde hararet azalmıştır." İbnu Sîrin: "Kişi kırk yaşına bastı mı artık hacamat olmayı bıraksın" demiştir. Ancak Resûlullah aleyhissalâtu vessalamın hacamat olmasıyla ilgili rivayetler Medîne dönemine aittir; yani elli yaşından sonraki devre.

Taberi, yaşlılıkta hacamat olmanın mahzurunun şöyle açıklar: "Bu devrede artık ömrü azalmaya yüz tutmuş, bedenindeki kuvvet çözülmeye başlamıştır. Bu durumda, kan vererek zaafını artırması uygun olmaz." Sarihler bu ihtiyatî kaydı şöyle sınırlarlar: "Bu tavsiye, hacamat olmaya ihtiyacın iyice ortaya çıkmadığı (ihtiyatî bir tedbir olarak kan verme) durumuna hamledilir. Keza kan vermeye alışmamış kimse için de bu muteberdir. (Ancak kan vermesi gerektiği aşikar olursa, yaşa bakılmaz)."

n

33- Ebu Bekre radiyallahu anh'tm anlatıldığına göre, bu muhterem sahâbî, ailesine salı günü hacamat olmaktan men ederdi. Derdi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vessalam buyurdular ki: "Sah günü kan günüdür. O günde bir saat vardır, kan durmaz." [Ebu Dâvud, Tıbb 5, (3862).]

AÇIKLAMA:

Daha önce kaydedilen bazı rivayetlerde salı günü hacamat olunabilecek günler meyamnda zikredildiği halde, bu rivayet salı gününde de hacamat olmamayı tavsiye etmekte, sebep olarak, o günün, kan günü, yâni vücudda kanın heyecana ve galeyana geldiği bir gün olup, o günde kan almak üzere açılan yaradan kanın kasılmayıp akmaya devam etmesine sebep olan bir an bulunduğu gösterilmektedir. Bazı sarıhler "kan günü" tabirini "Hz. Âdem'in oğlu Kabilin kardeşi Hâbil'i öldürdüğü gün" diye açıklamışlardır.

"Kanın o günde durmaması" tabiri bazı sarıhlerce "Kişinin kan kaybından ölmesi demektir. Bu ifâde, bâzı hacamat ameliyelerinin kanın durmaması sonucu ölümle neticelenme hâdiselerine işaret olmaktadır" diye açıklanmış ise de, şu açıklama bize daha makul gelmektedir: "Hadîsteki ifâde, kanayan kanın durmayacağı değil, vücuttaki kan yapımının durmaksızın devam edeceğini ve vücutta kanın gereğinden fazla artacağı ifade etmelidir. Dolayısıyla hadîsten salı günü hacamat olmamaya değil, hacamat olmaya teşvik anlaşılmalıdır. Zaten hadîsin lafzının zahiri de böyle demektir. Bu açıklamadan salı günü hacamat olmanın sıhhat için elverişli olduğu hükmüne varılır." (Z.Ç.)

162

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

34- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: "Sa'd İbnu Mu'âz radiyallahu anh kolundaki (can) damarından isabet aldığı zaman Resûlullah aleyhissalâtu vessalam onu elindeki uzunca bir demir çubukla bizzat dağladı. Ancak yarası tekrar şişti. Resûlullah da ikinci sefer dağladı." [Müslim, Selam 75, (2208); Ebu Dâvud, Tıbb 7, (3866).]

35- Tirmizî Hz. Enes'ten yaptığı bir rivayette, Enes radiyallahu anh der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vessalam, Sa'd İbnii Züdre'yi-sivilce sebebiyle dağladı." [Tirmizî, Tıbb 11, (2051).]

36- İmrân İbnu Hüsayn radiyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vessalam bizi dağlama yapmaktan nehyetti. Ancak biz, (ona başvurmaya zorlayan)

durumlarla karşılaştık. Birçok defalar dağlama yaptık. (Sünnete muhalefetimiz sebebiyle) rahatsızlığımızdan kurtuluş bulamadık." [Tirmizî, Tıbb 10, (2050); Ebu Dâvud, Tıbb 7, (3865).]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler dağlama ile ilgili farklı hükümler beyan etmektedir. Bazıları dağlamayı nehyederken, 34 numarada Resûlullah aleyhissalâtu vesselamım bizzat dağlama ameliyesinde bulunduğunu görmekteyiz. 1403 numaralı hadîste, dağlamayı ümmetine nehyettiğini görmüştük. Dağlamadan nehyi ifâde eden başka rivayetler de vardır. Ancak orada Hz, Peygamberim dağlamayı tedavi metodlarının başta gelenlerinden biri olarak takdîm ettiğini de görmüştük. Esasen, günümüzde bir kısım yaraların ve bazı hastalıkların tedavisinde uygulamaya konmuş olan ışınlama diatermi ve koterle

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

163

yakma metodları da dağlamanın, günümüzün teknik imkanlarıyla modernize edilmiş bir nev'i olduğu düşünülecek olursa, Aleyhissalâtu vesselam tıbbın esasını beyanda ifâde buyurduğu sözlerinin -Kıyamete kadar muteber kalacağı söylenebilir. 2- Neylü'l-Evtar, bu mevzuda şu açıklamayı kaydeder: "İbnu Raslân, ancak dağlama ile tedavi edilebileceği ve dağlama terkedildiği takdirde helake götüreceği tebeyyün eden müzmin hastalıklara karşı dağlamanın gerekli olduğunu belirtir. Bu hükmüne delil olarak sadedinde olduğumuz hadîste işaret edilen hâdiseyi gösterir: Sa'd İbnu Muâz'ın kanı dur durulamamıştı. Aleyhissalâtu vesselam kan kaybı sebebiyle helak olmasından korkarak, onu dağladı, nitekim eli veya bacağı kesilenler kanı durdurmak için dağlanırlar."

İbnu Raslân, dağlama yaşağına rivayet eden İmrân İbnu Husayn radiyallahu anh le ilgili olarak şu açıklamayı kaydeder: "Aleyhissalâtu vesselam'in ona bunu yasaklaması onun hastalığının tabiatındandır. Çünkü o, basurdan müşteki idi ve dağlanacak yer tehlikeli idi, bu sebeple ona dağlamayı yasakladı. Şu halde, yasaklama, tehlikeli bir hastalığa mûsab olanlarla ilgilidir, umumî bir yasak değildir. Ayrıca, Araplar, o zaman, ilaçla tedavi edilemiyen hastalıklara şifa veren şeyin dağlama olduğunu zannediyorlar ve dağlanmaya başvurmayanın helak olacağına inanıyorlardı. İşte bu niyetleri sebebiyle onları bundan yasakladı Oysa, şifayı veren Allah Teâla hazretleridir."

164

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

İbnu Kuteybe der ki: "Dağlama iki çeşittir:

1- Sıhhatli kimseye yapılan dağlama. Bu onun hastalığa tutulmaması için (koruyucu bir tedbir olarak) uygulanır. Hadîste gelen "dağlanan tevekkülü terketmiştir" sözü böylelerini kasteder. Zira bu davranışlarıyla, kaderin hükmünü kendinden çevirmeye çalışmaktadır.

2- Uzu kesilince kanı yakma veya bir başka yolla durmayan yaralara, kanını durdurmak için yapılan dağlama, bu durumda onun şifası Allah'ın takdiri ile bu dağlama ameyi-lesindedir.

İyileşmeye de iyileşmemeye de ihtimali olan yaralar için yapılacak tedavi dağlamalarına gelince, bunlar mekruh olmaya daha yakındır. Hadîslerde dört çeşit dağlama mevzubahis olmaktadır."

Burada özet olarak temas edilen dört çeşit dağlamadan maksad:

- 1) Caiz olan, Aleyhissalâtu vesselamım ruhsat verdiği dağlama.
- 2) Belirtilen sebeplerle yasaklanmış olan dağlama.
- 3) Terkedenlere takdir ve sena ifâde edilen dağlama. Bir rivayette cennete sualsiz gireceği belirtilen yetmişbin kişinin vasıflarından biri de dağlamayı terktir.
- 4) Resûlullah'm adem-i muhabetini beyan ettiği dağlama: Bir Sahiheyn hadîsinde: "Dağlanmamı sevmiyorum" buyurulmuştur.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

165

Şu halde, bu dört çeşit dağlama rivayetlerinin farklı durumlarla ilgili olduğu göz önüne alınırsa aralarında gerçek bir ihtilaftan söz edilemez. Her birinin bir vechi vardır.

3- Dağlamayı yasaklayan hadislerle, ruhsat tanıyan hadisler arasındaki tearuzu cem etmek gagesiyle yapılan bir başka açıklamayı Mirkâtu's-Suud'da

görmekteyiz: "Dağlama ba?an, bunu gerektiren sebeplerin ortaya çıkmasıyla yapılır. Bu halde yapılması yapılmamasına üstünlük kazanır, çünkü bu durumda dağlama, kişiden zararı defedecektir. Bazan da sebepleri tahakkuk etmeden dağlamaya başvurulmaktadır. Nitekim, tabiatı izac ederek hastalığın cesede gelme sini önlemek için yapılan dağlama ile ilgili rivayetler gelmiştir. İşte bu çeşit dağlamanın terki, yapılmasına te-reccüh eder (galebe çalar). Çünkü burda derhal görülecek büyük zarar vardır. Halbuki bir başka tedaviye başvurmakla hastalığı bertaraf etme imkânı mevcuttur."

4- Hattabî der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, Sa'dîbnu Mu'âz radıyallahu anh'in yarasının kanını kesmek için dağla/niştir. Çünkü kan kaybına uğrayarak helak olmasından korkmuştu. İşte dağlama bu babta kullanılan bir metoddu. Bu, havas takımı ve halkın da çoğu tarafından bilinen bir ilaçtı. Araplar, buradaki faydayı bildikleri için çokça başvuruyorlardı. Onlarda şu cümle atasözü haline gelmişti: "İlaçların sonuncusu dağlatnadır." Dağlama, şeriatın meşru kıldığı ilaç ve tedavilere dâhildir." Hattâbî dağlamayı yasaklayan rivayetlerle ilgili yukarıda kaydedilenlere yakın açıklamalar yapar.

166

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

167

• GÜNÜMÜZ TIBBİNDA DAĞLAMA

"Zararlı patolojik dokunun uzaklaştırılmasında, kanamanın durdurulmasında veya ağrının giderilmesinde, dağlama muamelesinin kullanıldığına şahit olmaktadır. Konuya bu açıdan bakıldığında, günümüzde dağlamanın mütemmimleri durumunda bazı uygulamaların var olduğu görülmektedir. Ancak, başvuru alanı, vak'aya ve maksada uygun olarak farklı şekillerde gelişmiştir. Bunları sırasıyla sayacak olursak: Koter, diatermi (ısıtıcı, kesici, koagülatör), radyoterapi (nükleer ışınlama), infraruj ve ult-ravirole ve hatta cryo (dondurma) ile ilgili uygulamaları gösterebiliriz. Bunların, az dozda tedavi edici etkilen yanında, yüksek dozlarda yararlı dokuları uzaklaştırıcı etkileri de vardır. Sadece dağlama (bugün tam karşılığı olan: koterizasyon) dokuyu yakarak pis koku çıkardığı gibi sonradan telâfisi güç olan veya hiç olmayan bazı estetik bozukluklara sebep olabilir. Bunun içindir ki, hadislerde, tedavide etkinliği bildirilen dağlamanın yaygın olarak uygulanması hoş görülmemiştir. Öyleyse, dağlamanın müsbet sonuçlarını verecek, fakat menfi sonuçlarını ortadan kaldıracak veya azaltacak tekniklerin ortaya çıkmasının lüzumuna ayrıca işaret edilmiş olacağı kanaatindeyiz.

Bugün mevcut olan teknikler, dağlamanın sağladığı müsbet sonuçları, değişik etkileri ile ortaya koymaktadır. Koterin dışındaki uygulamalarda ön planda hasta olan

hücreler etkilenirken, normal sağlıklı hücreler ya hiç etkilenmez veya az miktarda etkilenirler. Bu metodlarla, daha büyük yara açmadan ve sağlıklı doku ve hücreleri uzaklaştırmadan, patolojik (hastalıklı) doku ortadan kaldırılmış olacaktır.

Cryo'da (-20 derecenin altına aniden inme) neticede diğer uygulamaların sağladığı sonucu vermektedir. Bu anlatılanlar çerçevesinde anlaşılıyor ki, sevgili Peygamberimiz aleyhissalâtu vesselam' in işaret ettiği dağlama, günümüzde temel bir tedavi metodu olarak değişik tarzlar altında tekrar gündeme gelmiş- ve dağlamanın sağladığı müsbet sonuçları toplanmaya başlamış bulunmaktayız (Z.Ç.)

168

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

DÖRDÜNCÜ KISIM RUKYE VE MUSKALAR

1-RUKYE İLE ALAKALI UMUMÎ AÇIKLAMA

1- Rukye bahsi, kitabımızda çeşitli vesilelerle geçti ve her seferinde kısaca açıkladık. Burada bazı ziyade bilgiye yer vereceğiz. Rukye, bir işin husulü için tabiat üstü güce başvurmak mânasına gelir. Eski Türkçemizde kısmen afsun kelimesiyle karşılanır. Kısmen diyoruz, çünkü afsun kelimesi dilimizde Mevâhib-i Ledünniyye mütercimi merhum Ab-dülbaki'nin de belirttiği üzere daha ziyade büyücü ve cadıların bir kısım nahoş amelleri için kullanılır. Şifâyâb olmak için

okunan ayet-i kerime ve esmâ-i şerîfelere afsun denmez. Cahiliye devrinden bu yana Araplar, rukye 'yi hem müsbet ve meşru hem de menfi ve gayr-ı meşru maksadlarla yapılan işlerin hepsi için kullanırlar. Biz müsbet ve meşru dediğimiz ameliyeyi "okuma", "dua yoluyla tedavi"; bazan da "üfürme" tabirleriyle ifade ederiz. Öyleyse Arapçadaki mkye'yi hem afsunlama, hem de dua ile tedavi diye anlamamız daha muvafık olacaktır.

2- Yine daha önce temas edilmiş olan temime (cem'i: temâim) de cahiliye geleneğinde mevcut bir tatbikattır, en-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

169

Nihâye'de: "Cahiliye Araplannın çocuklara, göz değmesine karşı taktıkları boncuklar" diye tarif edilir ve İslam'ın bunu yasakladığı belirtilir. Dilimizde muska kelimesiyle karşılanan temîmenin -müteakip açıklamalarda görüleceği üzere- dinimizce mutlak olarak yasaklandığını söylemek gerçeği aksettirmez. Alimler, meselenin bazı kayıtlar çerçevesinde meşruluğuna hükmetmiştir.

3- Rukye ile tedavi bahsi bir kısım hurâfalara ve batıl inanç ve davranışlara açık bir kapıdır. Öyle ki, en ilmî, en medenî geçinen cemiyet halkları bile, günümüzde dahi bunun kıskacındadır. Dr. Feridun Nafiz Uzluk Batı cemiyetleri hakkında şu bilgiyi verir: "Romatizmasını yenmek üzere cebinde bir patates veya bir tavşanın sağ ayağını taşıyan bir dost görmeyen var mıdır? Bu gibi uğurlara inanış hemen hemen umûmîdir. Bir yılan derisi, bir koyun aşığı, bir tabut çivisi, daha bir çok afsunlar âdet olmuş, hâla kullanılmaktadır. Görülüyor ki, bunlar Garp memleketleri içindir." Resûlullah'm bu husustaki hassasiyeti, rukyeleri kontrolü bu sebeple ehemmiyet taşır.

4- Dua ile tedaviye giren bazı noktalan açıklamaya geçmezden önce şu hususu belirtmek isteriz: Rukye bahsi ile dua bahsi bazı noktalarda birbirine tedahül eder. Biz burada duanın tedaviye müteallik yönünü, tedavi ile ilgili dualara temas eden hadîsleri ele alacağız. Dua meselesi, daha umumî bir mânada, müstakil bir bölüm olarak geçti (6. ve 7. ciltlerde 1750-1899. hadîsler).

170

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

RUKYE MEŞRUDUR:

İslam ulemâsı, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm sünnetinden gelen birçok delile dayanarak rukye'nm meşruluğuna hükmetmiştir. Rukye dua ile tedavi olarak anlaşılınca, bela, musibet, hastalık gibi her çeşit kötü hallere karşı korunmak için Allah'a iltica ve dua etmeye teşvik sadedinde vârid olan bütün hadîsleri mkyenin meşruiyyetine deliller olarak göstermek mümkündür. Bu sadede gerçekten çok delil var:

* Bizzat Kur'an-ı Kerîm'de Cenab-ı Hak: "Dua edin, icabet edeyim" (Gâfır 60) emrederek; "Duanız olmazsa Allah nazarında hiçbir kıymetiniz yoktur" (Furkan 77) buyurarak mutlak şekilde dua etmeye teşvik etmektedir. "DMûf"nın manası "Allah'tan istemek" olduğuna göre bu ilahî davette -"Bütün hastalıklardan şifa" dâhil- her şeyin Allah'tan talebedilmesine bir çağrı vardır. Kaldı ki Resûlullah hastalıklarımıza Allah'tan şifa istemeye daha açık ifadelerle bizleri çağırmiş, kendisi fiilî örnekler vermiştir.

it Rukye ve duanın tıbb-ı nebevideki ehemmiyetli yerini anlamamız için şunu da bilmemiz gerekmektedir: Mevâhib-i Ledünniye'de, Hz. Peygambefm. tedavide

başvurduğu ilaçlar başlıca üç nev'e ayrılır:

1-İlahî ilaçlar (edviye-i ilâhiyye).

2- Tabiî ilaçlar (edviye-i tabiiyye).

S- Her iki nevin birleştiği mürekkep ilaçlar.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

171

Birinci nev'i öncelikle Kur'an teşkil eder. Sadedinde olduğumuz, rukye ve dua da birinci nev'e dahildir. Kur'an-ı Kerîm'in şifa olma durumundan ayrıca söz edeceğiz.

* İslam âlimleri, hadîslere dayanarak "en nâfi ilaç duadır" anlayışını kendilerine prensip yapmışlardır: Dua, belanın düşmanıdır, onu sürüp çıkarır, henüz gelmemiş.,e gelmesini önler, gelmiş ise hafifletir, dua mü'minin silahıdır" derler.

Ulemamız, duanın kesin bir tedavi vasıtası olduğunu kabul ettikten sonra, tıpkı

maddî ilaçların müessir olması için, perhiz, soğuktan ve sıcaktan korunmak şeklinde bazı şartlara uymak gerektiği gibi duanın müessir olması için de riayet edilmesi icab eden bir kısım şartların varlığını da kabul ederler ve bunları nebevî irşadlardan hareketle tesbite çalışırlar:

Her şeyden önce itikad'ın dürüst ve pak olması gerekir.

** Dua ânında kalbi gaflet içinde olmamalı, tam bir teveccühle Allah'a yönelmeli, tazarru ve niyaz içinde bulunmalı. Yoksa ağız okumakta ve duada olup kalbi yabanlarda olacak olsa nef ini (fayda) müşahede etmez, abes yere çalışır. Nitekim Hâkim'in bir tahricinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselam: "Şunu bilin ki Allah Teâla Hazretleri, kalbi gafil ve mâlâyânî ile meşgul kimsenin duasını kabul etmez" buyurmuştur.

172

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Duadan önce bir miktar sadaka vermelidir.

Dua, hacetlerin makbul olduğu mübarek vakitlerde yapılmalıdır: Gecenin son üçte birinde,

* Kibleye karşı huşu ile yönelmiş olmalı.

* Maddî ve manevî paklık içinde bulunmalı.

** Allah Teâlâya hamd ve sena, Resulüne salat ve selam ederek başlamalı.

** Tevbe ve istiğfara devam etmeli. Duada ısrar ve tekrar etmeli.

Dua esnasında Hak. Teâla'nın Esmâ-ı şeriflerini zikretmek, Rahîm, Ker'im, Rahman, Şâfi, Kad'ir gibi isimlerini çokça tekrar ile iltica etmeli, Kur'anda ve hadîste gelen me'sur dualarla dua etmeli.

• EN FAYDALI İLAÇ: KUR'AN

Tıbb-ı nebevî'nin en bariz hususiyetlerinden biri tedavide Kur'an-ı Kerîm'e müstesna bir yer vermiş olmasıdır. Mezkur Mevahib-i Ledünniye mütercimi bu hususu "Hak Teâla Hazretleri izâle-i emrazda (hastalıkların tedavisinde) Kur'an-ı Azîm'den eam ve enfa' (bütün hastalıklarda geçerli daha müessir) bir deva inzal etmemiştir. Kur'an-ı Azîm marazlara şifa ve âyine-i kılûba ciladır" diyerek ifâde eder. Yani hem maddî ve hem de manevî hastalıkların en faydalı bir ilacıdır.

Kur'an'ın bu yönünü tesbit eden âyetler vardır: "Biz Kur'andan mü'minler için bir şifa ve rahmet olan şeyi in-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

173

diriyoruz" (İsra 82). Fahreddin-i Râzi hazretleri "Kur'an" kelimesinin başında geçen 105/A'in teb'iz için değil, cins için olduğunu belirtir. Böyle olunca âyeti şöyle anlamak muvafıktır: "Kur'an olarak indirdiğimiz âyetlerin hepsi müminlerin maddî ve manevî her çeşit hastalıkları için şifadır."

Kur'anın, manevî hastalıklarla ilgili tedavisi iki suretle olmaktadır. Zira manevî hastalıklar ikidir:

-k Bir kısmı batıl itikadlardır. Bunlar yaratılış, insanın bidayeti, âkibeti, kader,- uluhiyet, nübüvvet gibi iman esaslarına giren meselelerdir. Bu hususlarda İslam'ın tebligatına uymayan her inanış tarzı mânevî bir hastalıktır. Şu halde bu meselelerde Kur'an gerçek olanı delilleriyle birlikte zikrederek batıl mezhepleri iptal etmiş, mü'minlerini sapıklıklardan korumuştur.

* İkinci kısım manevî marazları kötü ahlaklar teşkil eder. Kur'an-ı Kerim onları da açıklayarak mü'minleri ahlaksızlıklara düşmemeleri için uyarılmış, ahlak-ı hamîde denen faziletlere, manevî kemallere irşad buyurmuştur. Resûlullah'm "Mekârim-i ahlak'ı tamamlamaya geldim" derken kasdettiği mekârim Kur'anî ahlaktır.

Kur'an-ı Kerîm'in maddî hastalıklara şifa olmasına gelince, bu da inkarı mümkün olmayan bir durumdur. Müteakiben bir kısım rivayetlerde görüleceği üzere, bizzat Resûlullah Kur'an'la rukyede bulunmuş, maddî hastalıkların tedavisinde Kur'an'ı Kerim'den istifâde etmeleri için Ashab-ı

174

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Güzin'i teşvik etmiştir. Hatta bâzı hadîslerinde Kur'an'dan şifa aramamayı eksiklik ilan etmiştir: "Kim Kur'an'la şifa talebetmezse, Allah ona şifa vermez" buyurmuştur. Bu hadîs şu şekilde de anlaşılmıştır: "Kur'an'la şifa talebetme-

yene Allah şifa vermesin."

Kur'anda en az altı tane şifa ayeti vardır.

"Onlarla muharebe edin ki, Allah sizin ellerinizle onları azablandırırsın, onları rüsva etsin, size onlara karşı nusret versin, mü'minler zümresinin göğüslerini ferahlandırırsın" (Tevbe 14).

"Ey insanlar, size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerde olan (derd)lere bir şifa, mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir" (Yunus 57).

"Kur'an'dan mü'minlere rahmet ve şifa olan şeyler indiriyoruz. O, zâlimlerin ise sadece kaybını artırır" (İsra 82).

"... De ki: "Bu, mü'minlere doğruluk rehberi ve gönüllerine şifadır" (Fussilet 44).

2-RUKYENİN CEVAZIYLA İLGİLİ HADİSLER

1- Avfîbnu Mâlik radiyallahu anh anlatıyor: "Biz cahili-ye devrinde afsunlama yoluyla tedavide bulunurduk. Bu sebeple: "Ey Allah'ın Resulü! Bu hususta ne dersiniz?" diye sorduk. Bize: "Okuduğunuz duaları bana arzedin, baka-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

175

yım!" buyurdular. (Biz de okuyup arzettik. Dinledikten) sonra: "İçerisinde şirk olmayan dua ile rukye yapmada bir beis yoktur!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Tıbb 18, (3886); Müslim, Selam 64, (2200).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, dua yoluyla hasta tedavi etmenin caiz olduğunu göstermektedir. Ancak okunan duada şirke müteallik bir ibare, bir kelam bulunmamalıdır. Alimler, Allah'ın isimleriyle. Kur'an ayetleriyle, bu mânada olan başka dualarla rukye yapmanın yani tedavi etmek ümidiyle hastaya okumanın caiz olduğunu söylerler. Küfür ifade eden veya mânası anlaşılamayan kelimelerle rukye caiz değildir, haramdır denmiştir.

2- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselam Benî Amr İbni Hazm'a yılanla karşı rukye yapma ruhsatı tanıdı. Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselam ile birlikte otururken bizden bir kimseyi akrej. soktu. Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü, buna rukye yapayım mı?" diye sordu. "Sizden kim kardeşine faydalı olabilecekse hemen olsun" buyurdular." [Müslim, Selam 60-61, (2198, 2199).]

3- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bize, zehire karşı, göz değmesine karşı, nemle kurduna karşı rukye yapmamıza ruhsat tanıdı." [Müslim, Selam 58, (2196); Ebu Dâvud, Tıbb 18, (3889); Tirmizî, Tıbb15, (2057).]

176

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

177

4- Ebu Davud'un bir diğer rivayetinde: "Rukye sadece göz değmesine veya zehire veya kesilmeyen kana karşı yapılır" denmiştir. [Ebu Dâvud, 18, (3889).]

5- Yine Ebu Davud'un Sehl İbnu Huneyftm yaptığı bir diğer rivayetinde:

"Rukye sadece nefse (insana değen gözden), veya zehire veya sokmaya karşı vardır." [Ebu Dâvud, Tıbb 18, (3888).]

6- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, humma'ya, ve bütün ağrılara karşı şu duayı okumamızı öğretmişti: "Bismillahi'l-Kebîri eûzü billâhi'l-Azîmi min külli ırkın n'ann ve min şerri harri'n-nâr." "Ulu Allah'ın adıyla, kanla kabaran her bir damardan ve ateş hararetinin şerrinden büyük Allah'a sığınırım." [Tirmizî, Tıbb 26, (2076).]

7- Hz. Ali radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bir hastaya geldiği veya kendisine bir hasta getirildiği zaman şu duayı okurdu: "Ey insanların Rabbi, acıyı gider, şifa ver, sen Şâfısın. Senin şifandan başka şifa yoktur. Senden hiçbir hastalığı hariç tutmayan şifa istiyoruz." [Tirmizî, Da'âvat 122, (3560). Rivayet Buharî'de Hz. A/^e'den gelmiştir. (Marda 20, Tıbb 39).]

AÇIKLAMA:

1- Burada Cenab-ı Hakk, Kur'an'da geçmeyen bir isimle tesmiye edilmiştir: Şâfi (şifa veren). Hadîs, böylece bunun cevazına delil olmuştur. Ancak ulemâ buna iki şart koymuştur: ' . . .>

a) Bu isim noksanlık itham etmemelidir.

b) Kur'an'da bir aslı olmalıdır. Nitekim, Şâfî isminin aslı vardır. Zira bir ayette "Hastalandığım zaman O bana şifa verir" buyurulmuştur (Şuara 80).

2- Hadîs'te geçen "Senin şifandan başka şifâ yoktur" cümlesi, bütün şifaların Allah'ın takdirine tevâfuk etmesiyle hâsıl olduğunu O'nun takdiri, ilmi olmadan şifa olmadığını ifâde eder. Evet kavuşulan sıhhat sebebiyle gerçek teşekkür Rab Teâla'ya olmalıdır.

. 3- Hadîste bütün hastalıklardan şifâ istenmektedir. Halbuki hastalık, keffâretu'z-zünûbtur, yani hastanın günahlarının affına en iyi vâsıta. Bu durumda şifa talep etmek onun aleyhine bir davranış değil mi? diye ulemâ meseleyi tezekkür etmiş ve şu hikmeti beyan etmiştir: "Dua bir ibadettir. Ne sevaba ne de kefarete münafi değildir. Zira her ikisi de hastalığın bidayetinde ve sabretmek sonucu hâsıl olur. Dua eden ise iki hasetlenin arasındadır: Ya maksûdu hasıl olacak, ya da ona bedel, faydalı olanın celbi veya zararının defedilmesi suretiyle maslahat verilecektir. Bunların hepsi de Allah'ın fazlındandır."

8- Sabit İbnu Kays İbni Şemmâs radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, ben hasta iken yanıma gelip şu duayı okudu: "Ey insanların Rabbi! Sabit İbni Kays İbni Şemmâs'tan acıyı kaldır." Sonra (Medine'nin) Buthân (nam vâdiiden toprak alarak bir kadehe koydu, üzerine su döküp nefes etti, sonra (su ile karışan bu toprağı) üstüme serpti." [Ebu Dâvud, Tıbb 18, (3885).]

178

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

AÇIKLAMA:

1- Burada, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamdın farklı bir rukye tarzına şâhid olmaktayız. Önceki rivayetler, ziyaretine geldiği hastalara sâdece şifa duasında bulunduğunu gösterirken, bu sonuncuda Buthân vâdisVnâtn toprak getirterek, üzerine su döküp, bunun üzerine üfürüp (nefes edip) , sonra da, su ile karıştırılıp nefeslenmiş olan bu toprağı hastanın üzerine serptiğini görmekteyiz. Sarihler, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'm, büyük ihtimalle suyu önce ağzına aldığı, tükürüğü ile karıştırdıktan sonra toprağı püskürttüğünü belirtirler. Mamafih, suyu ağzına almaksızın toprağı dökmüş, bu su-toprak karışımını, Sâbif in üzerine serpmiş olabileceğine de bir ihtimal olarak yer verirler. Her hâl ve kârda, en son safhada su ile kanşmış olan toprağı Sabit İbnu Kays'm üzerine serpmiştir.

Sarihler, birinci ihtimâli te'yîd eden bir rivayeti Sahî-heyn'den gösterirler: Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: "Biri Resûlullah'a gelip bir rahatsızlığını arzettiği veya bir çiban veya yaradan muzdarib olduğu zaman, Aleyhissalâtu vesselam parmağını şöyle yapar -ravilerden Süfyân şehâdet parmağım yere koyup sonra kaldırdı- ve derdi ki: "Bismillah. Arzımızın toprağı birimizin tükürüğü ile Rabbimizin izniyle hastamıza şifa olacaktır." Görüldüğü üzere bu rivayette, rukye sırasında tükürüğün toprakla beraberliği mevzubahistir.

2- Bu hadîsler, ulemâ arasında oldukça farklı yorumlara sebep olmuştur.

Bazıları, toprak ve tükürükle ilgili o devrin

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

179

tıbbî bilgilerini bu hadislere tatbik etmek isterken, bazıları bunlara karşı çıkmıştır. Farklı görüşleri özetlemeye çalışacağız.

a) İbnu'l-Kayyim, sadedinde olduğumuz, Ebu Dâvud hadîsim şöyle değerlendirir:

"Bu kolay, herkesin yapabileceği faydalı mürekkep ilaçlardan biridir. Bu kolay bir tedavi usulüdür. Bu usulle yaralar ve taze cerahatlar tedavi edilir.

Bilhassa tatbik edilecek başka bir ilaç bulunmadığı hallerde pek pratiktir, çünkü her yerde uygulanabilir." İbnu'l-Kayyim kadîm tıp anlayışına uygun şöyle bir açıklama dahi ilave eder: "Bilindiği üzere, hâlis toprağın tabiatı "bârid ve yâbis (soğuk ve kurudur, bilhassa sıcak memleketlerde ve sıcak mizaçlı kimselerde çabucak iyileşip, yaraların kapanmasını önleyen yara ve cerâhatlardaki rutubeti de alıcıdır. Yara ve cerahatları, çoğu durumda, sıcak olan kötü bir mizaç tâkib eder. Böylece birkaç menfi durum bir araya gelir: Memleketin harareti, mizac(tan hâsıl olan hararet) ve yara. -Hâlis toprağın tabiatı ise soğuktur kurudur. Topraktaki bu tabiat, soğuk ve kurulukta, soğuk ve

kuru olan bütün müfred ilaçlardan^ daha öndedir. Böyle olunca, toprağın soğukluğu, hastalığın hararetine karşı gelir, bilhassa toprak yıkanmış ve kurutulmuş ise- Yarada (söylenen merfi durumların bir araya gelmesini) kötü rutubetin artması ve akıntı takip eder.

34- Müfred, mürekkep olmayan, tek cins demektir. Yani birkaç maddenin karıştınlma-sıyla elde edilmemiş olan, sâde ilaç demektir.

180

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

181

Toprak aşırı kuruluğu sebebiyle bu rutubeti kurutur akıntıyı giderir; soğukluğu sebebiyle de hararete mâni olur. Toprakla, bu söylenenlerden aynı olarak başka faydalar da hasıl olur: Hasta uzvun mizacı itidale kavuşur. Uzvun mizacı itidale erince, onun tedbir edici kuvveleri güçlenir, Allah'ın izni ile uzuvdan elemi bertaraf ederler.

Sahiheyn'cfefl kaydedilen Hz. Aişe hadîsi'nin, Nevevi'ye göre mânası şudur:

"Aleyhissalâtu vessalam şehadet parmağına kendi tükürüğünü sürer sonra onu toprağa basar, böylece parmağına toprak yapıştırır bununla hastalıklı uzuv veya yara üzerine mesheder, bu esnada da mezkur duayı -içerisinde Allah'ın isminin zikri ve işin Allah'a tefvizi ve O'na tevekkül gibi hasletlerin hâsıl edeceği bereket bulunduğu için okurdu. Böylece ilacın biri diğerine katılarak tesiri artırırdı."

"Arzımızın toprağı" sözüyle acaba bütün yeryüzü mü maksuddur, yoksa Medine toprağı mı?" diye bir soru hatıra gelebilir. Bazı âlimler: "Maksad Medine toprağıdır, "birimiz" le de,-tükürüğünün şerefi sebebiyle- Resûlullah aleyhissalâtu vessalam kastedilmiştir" der. Ancak, diğerleri, bu durumda hadîsin hükmü'nün hususileşeceğini belirterek bu görüşe katılmazlar.

İbnu' l-Kayyim devamla der ki: "Şurası muhakkak ki toprakta birçok dertlere derman olan pek çok kötü hastalıklara şifa veren bir hassa vardır." Galinos der ki: "İskenderiye'de nice dalak hastaları ve karnı su toplayan kimseleri gördüm, bunlar ilaç olarak Mısır toprağını kullanıyorlar: Bacak-larına, uyluklarına, kollarına, sırtlarına ve kaburgalarına bundan sürüyorlar ve gözle görülen neticeler alıyorlardı."

Galinos devamla der ki: "Bu şekilde, (toprağı) sürme yoluyla tedaviye, sert ve yumuşak şişmelere karşı da zaman zaman yer verilmiştir."

Yine der ki: "Ben bir kavim biliyorum, vücutlarının tamamı, aşağıdan fazla kan kaybettikleri için, şişmişti. Bu toprağı sürmek suretiyle gözle görülür netice aldılar. Bir başka kavim biliyorum, bazı uzuvlarına iyice yerleşmiş bulunan müzmin ağrılara karşı bu topraktan kullandılar. Onlar da iyileşti ve ağrıları tamamen kesildi." Kitâbu'l-Mesîhî sahibi der ki: "Kebûs denen hurma ağacından sağılan bir toprak özü -ki sakız unudur- öyle bir öz ki yaraların etlerini temizler, yıkar ve bitirir ve yaraya son verir."

O topraklarda bu hasseler olursa, yeryüzünün en iyi, en mübarek toprağı, Resûlullah aleyhissalâtu vessalam'ın tükürüğü ile karışıp, O'nun Rabb Teâlâ'sının ismini okuyarak, neticeyi yine de Allah'a tefviz ederek yaptığı rukyenin refakatini de kazanınca, ne kadar müessir bir hal alacağı anlaşılır."

İbnu' l-Kayyim bu uzun açıklamasının sonunu toprağın tedavi edici yönüyle ilgili gelen rivayetlerin, bütün topraklara yönelik umumî tıbbî bir irşâd olmaktan ziyade Resûlullah'ın tükürük ve duasıyla hususiyet ve müessiriyet kazanan vak'alan aksettirdiği kanaatiyle bağlıyor.

b) Bu hususta Beyzavî de şunları söyler: "Gördüğüm bazı tıbbî açıklamalara göre, tükürüğün, mizaçların olgunlaşması

182

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

ve itidale kavuşmasında rolü vardır? Keza vatan toprağının da mizacın muhafaza ve zararların definde rolü vardır. Hatta dediler ki: "Yolcunun, beraberinde, yaşadığı yerin suyundan bulunduramasa da toprağından bulundurması gerekir. Öyle ki farklı sularla karşılaşıncı, bu suların vereceği zararlardan korunmak için o topraktan, su kabına bir miktar atmalıdır. Ayrıca, rukye ve azimet (dua)lann, aklın künhüne ermekte âciz kalacağımız acîb tesirleri vardır."

c) Türbüştî der ki: "Toprak kelimesiyle sanki Ez. Adem aleyhissalam'ın

yaratılışına işaret edilmiştir. Rikâ (tükrük) ile de nutfeye bir işarettir. Sanki Resûlullah aleyhissalâtu vesselam lisan-ı haliyle şöyle tazarru etmiş olmaktadır: "Sen ilk aslı topraktan var ettin. Sonra onu bayağı bir sudan (mâ-i mehin'den) yarattın. Öyleyse başlangıcı bu olan kimseye şifa vermek sana kolaydır."

d) Yukunda kaydedilen -toprak hakkındaki- yunan menşeli telakkileri hadîslere tatbik ederek, taprağın mutlak olarak şifa vereceği görüşüne meyleden İslam âlimlerini tenkîd eden Kurtubî hazretleri der ki: "Bu tedavi (tükrüğe toprak yapıştırarak uygulanan tedavi) tatbikatta uyulması gereken kanunlara riayet edildiği takdirde netice verir. "Uyulması gereken kanun" deyince toprak ve tükrüğün (kanşımındaki) miktarları ile onu münâsib vakitlerinde kullanmaya devam etmeyi kastediyoruz. Halbuki, hadîsteki tavsiyede nefes etmek ve şehâdet parmağını yere koymak vardır. Parmağa ise, ilgisi ve tesiri olmayan şey yapışır. Halbuki bu ameliye, Allah'ın esması ve Resulü'nün sünnetiyle teberrükten ibaret- z. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

183

tir. Parmağın yere konması ise, muhtemelen bunda mevcut olan bir hasiyet için veya mütad esbaba mübaşeretle bulunarak, ilahî kudretin asarını gizleme hikmetine binaendir."

Şu halde, rukye bahsi, diğer birçok bahisler gibi, hadîslerden biriyle amel etmede istical edilmemesi gereken bir mevzudur. Büyük otoriteler bile farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden birini diğerine tercih gibi bir ölçüsüzlüğe düşmeyi tavsiye etmeden tekrar ediyoruz: Tıbb-ı nebevî bir ihtisas işidir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın sünnetinden, mütehassıslar bir kısım prensipler yakalayıp, farklı şartlarda, farklı bünyelerde onun tatbikatını gösterebilecekleri gibi bazı ilaç ve terkibler de ortaya çıkarabilirler. Tükrük ve toprakta tedavi edici bir hassa var mıdır, yok mudur? Günümüzde, buna "var" veya "yok" diyerek kısıdan cevap vermeden önce araştırma yapmak gerekir. Kişi ile yaşadığı yerin toprağı arasında sıhhati ilgilendiren maddi bir bağ var mıdır, yabancı yerin suyu kişiye menfi tesirler hasıl eder mi etmez mi? Rukye, KurtubVnm dediği gibi sadece bir teberrükten ibaret ise, Resûlullah niçin Buthâ vadisihnn toprağını isti'mal etmiştir? Resûlullah'm bu davranışı göz-önüme alınarak ve Medine'nin, toprağı iyice sterilize eden sıcak ikliminin o bölge toprağına kazandırdığı bir hususiyetten de söz edilerek, hadîsin hükmünü -en azından belli hastalıklar veya şahıslar için- kayıtlamak, kayıtlamış olan âlimlere de bir haklılık tanımak gerekmez mi? Bütün bu sorular, meselenin araştırmaya hâlen açık olduğunu söylemekte bize cesaret vermektedir.

184

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

185

Yâni tıbb-ı nebevîyi inkar mümkün değil, ancak onunla tedaviye yeltenme işi ihtiyat ve ihtisas gerektirmektedir, bunu da kabul etmeliyiz, tıpkı ahkâm-ı fer'iyede fukahaya olan ihtiyaç gibi.

9- Ebu Sâ' îdi' l-Hudrî radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissâtu vesselam cinlerden ve insanın göz (değmesinden (çeşitli dualar okuyarak) Allah'a sığınırđı. Muav-vizeteyn (Nas ve Felak sureleri) nazil olunca bu iki sureyi esas aldı, diğerlerini terketti." [Tirmizî, Tıbb 16, (2059); İbnu Mâce, Tıbb 33, (3511.)]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Muavvizateyn surelerinin her çeşit serden Allah'a sığınmak üzere okunacak dua olarak kâfi geldiğini göstermektedir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bunlar gelmeden önce çeşitli dualar okunduğu halde, bunların nüzulü ile diğer duaları terketmiş olmaktadır. Muavvizate-yn'üe "göz değmesi" mezkur olmadığı halde, bunların câmî bir üslubla gelmiş olması, cin ve insten gelebilecek her çeşit zararlan içine almasına yetmiştir.

Şunu da ilave edelim: Muavvizateyn denince, bazı rivayetlere göre, İhlas suresi de kastedilmektedir. "İhlas," Kulhu-vallahu ahad suresine denir.

10- Yine Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radiyallahu anh anlatıyor: "Cibril aleyhisselam Resûlullah aleyhissalâtu vesselam in yanına geldi ve: "Ey Muhammed, hasta mısın?" diye sordu. "E-'et!'"cevabını alınca, Cibril aleyhisselam şu duayı okudu:

"Bismillahi erkîke, nün külli dâin yû'zîke ve min şerri külli nefsin ev aynin hâsidin. Allahu yeşfîke, bismillahi erkîke. (Seni Allah'ın adıyla, sana eza veren bütün hastalıklara karşı, bütün kötü nefis ve hasedci gözlere karşı sana okuyorum. Allah sana şifa versin, ben Allah'ın adıyla sana dua ediyorum)." [Müslim, Selam 40, (2186); Tirmizî, Cenâiz 4, (972).]

AÇIKLAMA:

1- Burada geçen "nefs" ten maksad insan nefsi (= kötü insanlar) mânasına gelebileceği gibi, "göz" mânasına da gelir. Göz mânasına alındığı takdirde göz demek olan ikinci kelime ayn, te'kiden gelmiş olmaktadır.
2- Göz değmesiyle ilgili geniş açıklama az ilerdeki hadislerde açıklanacaktır.
11- Ebu'd-Derdâ radiyallahu anh'm anlattığına göre, kendisine bir adam gelerek idrar tutukluğuna yakalandığını söyledi. O da adama: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vessalam'dan şöyle söylediğini işittim" dedi: "Rabbunâ'llahu'llezî fi's- semaî tekaddese ismüke, emrûke fı's-semâi ve'l-ardi kema rahmetike fi's-semâi fec'aî rahmeteke fi'l-ardı. Veğfir lenâ hûbenâ ve hatâyânâ. Ente Rabbu't-tayyibîn. Enzil rahmeten min rahmetike ve şifâen min şifâike ala hâzâ'l vec'i fe-yebreu. (Ey huzuru semavatı dolduran Rabbim! Senin ismin mukaddestir. Senin emrin arz ve semadadır, tıpkı Rahmetin semâda olduğu gibi. Arza da rahmetinden gönder ve bizim günahlarımızı-

186

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

zı ve hatalarımızı affet. Sen (kötü söz ve fiillerden kaçınan) bütün iyi kimselerin Rabbisin. Bu ağrıya, Rahmetinden bir rahmet, şifândan bir şifa indir, iyileşsin."

(Ebu'd-Derda radiyallahu anh, adama) bu duayı okumasını emretti. O da okudu ve iyileşti." [Ebu Dâvud, Tıbb 19, 3892).]

12- Osman İbnu Ebi'l-As radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vessalam'a müslüman olduğum günden beri bedenimde çekmekte olduğum bir ağrımı söyledim. Bana: "Elini, vücudunda ağrıyan yerin üzerine koy ve şu duayı oku!" buyurdu. Dua şu idi: Üç kere: "Bismillah"/öH sonra yedi kere "Eûzu bi-izzetillahi ve kudretihi min şerri mâ ecidu ve uhâziru." "Bedenimde çekmekte ve çekinmekte olduğum şu hastalığın şerrinden Allah'ın izzet ve kudretine sığınıyorum" diyecektim.

Bunu birçok kereler yaptım. Allah Teâlâ hazretleri benden hastalığı giderdi. Bunu ehlime ve başkalarına söylemekten hiç geri kalmadım." [Müslim, Selam 67-(2202); Muvatta, Ayn 9, (2, 942); Ebu Dâvud, Tıbb 19, (3891); Tir-mizî, Tıbb 29, (2081).]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî ve Ebu Davud'un rivayetleri şu farkla başlar: "Beni helak edeyazan bir ağrı sebebiyle (yatıyordum). Resûlullah aleyhissalâtu vessalam beni görmeye geldi. Bana, Aleyhissalâtu vessalam dedi ki: "Sağ elinle yedi kere

s 1

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

187

(ağrının üzerinden) meshet ve şu duayı oku: "Eûzu bi-izzetillahi ve ve kudretihi..."

2- Bazı hastalıklara karşı rukye yapınca bu tarzı takip etmek gerekir: Yani rukyeyi yapan kimse hastanın ağrıyan yerinin üzerini sağ elli ovup mezkur duayı yedi kere okuma-ladır. Allah'ın izniyle neticesi görülecektir. Sadedinde olduğumuz rivayette Resûlullah aleyhissalâtu vessalam, hastanın kendi kendine okuyup rukye yapmasını tavsiye buyurmaktadır.

3- Taberân râeki rivayette, yapılacak yedi mesh'ten her birinde mezkur duanın okunacağı söylenmiştir. Hâkim'in rivayetinde Muhammed İbnu Salim der ki: "Sabit el-Bünânî bana dedi ki: "Ey Muhammed, hastalanınca, elini ağrıyan yerin üzerine koy sonra: Bismillahi eûzu bi-izzetillahi ve kudretihi min şerri mâ ecidu min vec'î hazâ" de! Sonra bunu tek olacak şekilde (3,5,7,9 gibi) tekrarlar. Çünkü bana, Enes İbnu Mâlik rivayet etti ki Resûlullah aleyhissalâtu vessalam,kendisine böyle öğretmiş."

4- Rukye sırasında duanın tekrarının gerekli olduğu belirtilmiştir: "Çünkü, denir, ilahî ilaçlarda ve tıbb-ı nebevi'de dahi tekrar, fuzulî maddeyi çıkarmada

tabiî ilaçların tekrarı ne ise, hastalığın tedavisinde daha müessir ve daha mükemmel olmak için aynı şeydir. Bunlarda da tekrarı gereken Zik-rullah, işin Allah'a tefvizi ve Allah'ın izzeti ve kudretinden istiane vardır, yedide ise başka miktarda olmayan ayrı bir hassa vardır. Öyle ise tekrar gerekir."

188

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

13- Hz. Ebu Sa'id radiyallahu anh anlatıyor: "Biz, [Re-sûlullah aleyhissalâtu vesselam'in çıkardığı askerî] bir seferdeydik. Bir yerde konakladık. Yanımıza bir câriye gelip: "Obamızın efendisi Selimi bir zehirli soktu. Onunla meşgul olacak erkekler de şu anda yoklar. Sizde rukye yapan biri var mı?" dedi. Bunun üzerine bizden rukye hususunda maharetini bilmediğimiz bir adam kalkıp onunla gitti ve adama okuyuverdi. Adanı iyileşti. Kendisine otuz koyun verdiler. Bize sütünden içirdi. Ona: "Yahu sen rukye bilir miydin?" dedik."Hayır, ben sadece Fatiha okuyarak rukye yaptım" dedi. Biz kendisine "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'a somıadan (bu verdiklerine) dokunma!" dedik. Medine'ye gelince, durumu ona söyledik. Aleyhissalâtu vesselam "Fatiha'nın rukye olduğunu (tedavi maksadıyla okunacağını) sana kim söyledi? (verdikleri koyunları paylaşın, bana da bir hisse ayırın!" buyurdular." [Buhâri, Tıbb 39, 33, İcâre 16, Fedâilul-Kur'aâ 9; Müslim, Selam 66, (2201); Ebu Dâvud, Tıbb 19, (3900); Tirmizî, Tıbb 20, (2064,2065).]

AÇIKLAMA:

1- Burada, birçok vecihten farklı ziyadelerle rivayet edilen bir hâdise anlatılmaktadır. Hadîsin bütünü nazar-ı dikkate alınarak çıkarılmış olan hükümlerden kaydedeceğimiz için, sadedinde olduğumuz vechindeki bazı eksikliklere dikkat çekeceğiz:

a) Hâdise Resûlullah aleyhissalâtu vesselamım Ebu Sa'idî' l-Hudrî komutasında gönderdiği otuz kişilik askerî bir

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

189

birlikte geçer. Bunun hangi sefer olduğu, hangi yılda geçtiği açık değildir.

b) Birlik geceleyin bir Arap obasına uğrayıp kendilerini ağırlamalarını talep ederler. Ancak onlar bunu kabul etmezler, yiyecek vs. vermezler.

c) Ancak bir müddet sonra, obanın efendisini akreb sokar. Bütün çarelere başvurarak tedavi etmeye çalışırlar. Ama nafiye, netice alamazlar.

d) Efendilerini kurtarmak için, son çare hüsnükabul göstermedikleri, yakınlarında konaklamış bulunan "yabancılar" da başvurmak zorunda kalırlar, gelip: "Bize ulaştığına göre, sizin arkadaşınız bir nur ve şifa getirmiş" diyerek yardım talep ederler.

e) Ashab bu misafirperver olmayan yerlilere önce: "Siz bize bakmadınız, biz de size bakmayacağız" cevabını verir.

f) Onların ısrarı üzerine ücret talep ederek pazarlıkla, otuz aded koyun karşılığında rukye yoluyla tedaviyi kabul ederler.

g) Rukye yapmak üzere, bu işin erbabı (profesyoneli) de olmayan biri, Ebu Sa'idî'l-Hudrî gider, Fatiha suresini üç -veya yedi- kere okuyarak, adamın tedavi olmasını sağlar. Sadedinde olduğumuz hadîste râvi olan Ebu Said bir başka şahıstan bahsediyor gibi görünse de, başka rivayetlerin tahlili, burada kendisini kastedtiğini ortaya çıkarmıştır.

h) Onun başansı o anda arkadaşlarını şaşırtdığı gibi, bilahare Resûlullah'ı da hayrete düşürür ve: "Sen Fatiha'nın

190

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

rukye olarak okunacağını nereden biliyordun?" diye sormasına mucib olur.

Ebu Sa'id, Aleyhissalâtu vesselam'a: "İçimden öyle geçti" cevabım verir.

1) Bazı rivayetlerde tedavinin akrep sokmasına karşı değil, tecennüne (deliliğe) karşı yapıldığı ifâde edilmiş ise de, meselenin tahkiki, bunun râvilerden biri tarafından bir başka hâdiseyle iltibas edilmesinden ileri geldiğini, bunun ayrı, öbürünün ayrı bir vak'a olduğunu ortaya çıkarmıştır.

i) Ashab, tedavideki basan üzerine sütlerinden içmiş, koyunlarını almıştır.

Koyunları aralarında pay edecekleri zaman bizzat tedaviyi gerçekleştirenin teklifi ile bunun helal olup olmadığını Resûlullah'a sormayı kararlaştırıp, pay

etmezler.

j) Medîne'ye dönüşte vak'a Aleyhissalâtu vesselâm'a hikâye edilir. Aleyhissalâtu vesselam: "Sizin üzerine ücret almada en haklı olduğunuz şey Kitabullah'tir" diyerek bunun caiz olduğunu ifâde eder ve -hatta bu cevaz hükmünü te'kiden- "Bir hisse de bana ayırın!" ferman buyurur.

HADİSKEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜM VE

FAYDALAR:

* Kur'an-ı Kerîm'i rukye niyetiyle okumak caizdir. Alimler, bu cevaza me'sur dua ve zikirlerle yapılacak rukyelerin de dâhil olduğunu, dahası, me'sur dualarda gelenlere muhalif düşmeyen gayr-ı me'sur dua ve zikirlerle de rukye cevazının buna dâhil olduğunu söylerler. Bunlar dışındaki şeylerle yapılacak rukyelerin lehinde ve aleyhinde bu hadîste bir açıklık yoktur.

191

Yolculuk sırasında köylülere misafir olmak, su başlarına inmek, onlardan hasbî olarak veya ücret mukabili ihtiyaç talebetmek caizdir.

* İkrâm etmekten imtina edenlere, yardımcı olmayı reddetmek suretiyle mukabele-i bilmisilde bulunmak caizdir. Zira Ashab, kendilerini ağırlamayanlara, aynıyla mukabelede bulunarak rukye yapmayı reddetmiştir. Buna Kur'an'da Hz. Musa'ın örnek gösterilmiştir: Hz. Musa ile Hz. Hızır arkadaşlıkları sırasında uğradıkları bir köyden misafirlik ta-lebederler, ama onlar kabul etmezler. Buna rağmen, Hızır, o köyün yıkılmakta olan bir duvarını doğrultuverir. Bunun üzerine Hz. Musa "Dileseydin buna karşı bir ücret alabilirdin" (Kehf 77) der.

* Kişinin kendine vâcib kıldığı bir işi yerine getirme Örneği var: Ebu Sa'îd radiyallahu atık rukye yapıp mukabilinde kendisi ve arkadaşları için ücret almaya azmetti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bu kararına uymasını emretti, o da aldığı malları arkadaşlarıyla paylaştı.

* Aslı malûm olan hediyeye iştirak caizdir.

* Bir şeye rağbeti bilinen kimseden o şeyden hediye bulunmasını talebetmek caizdir.

~k Zahirî helal olan bir şeyi kabzedip, vâkî olan şüphe sebebiyle onda tasarrufta bulunmaktan kaçınmak caizdir.

* Nass bulunmayan hallerde içtihad caizdir.

* Ashab'ın pönlünde Kur'an'ın, hususen Fâtiha'nın yüce makamı gözükmektedir.

192

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

193

* Bir kimsenin mukadder nzkına, o rızkı elinde bulunduran mâni olamaz, nitekim Cenâb-ı Hak, Ashab'a o oba halkının elindeki maldan nzik takdir etmiş, halbuki oba halkı önce onları ağırlamaya yanaşmamıştır. Ancak, Cenab-ı Hak, akreb sokma hâdisesini sebep kılarak Ashab'm onlar elindeki rızkını onlara ulaştırmıştır.

* Hadîste bir başka yüce hikmet mevcuttur. Şöyle ki: Cenab-ı Hak, öncelikle, Ashab'ı ağırlamaktan imtina işinde baş çeken reisi cezalandırdı. Çünkü, insanların âdeti, büyüklerin emrine uymaktır. İmtina sebebiyle reisleri hususî olarak cezalandırılınca, muvafık bir cezanın öbürlerinin tamamına geleceği tabiidir. Reisin hususî cezaya uğramasında bir başka hikmet daha var. O da şudur: Kendisinden şifa istenen kimsenin dilediği şeyde -ne kadar çok da olsa-onun talebine uyulma sağlanmıştır. Zira, akrebin soktuğu kimse sıradan biri olsaydı, kendilerinden talep edilen miktarı ödemeye gücü yetmezdi.

* Rukye mukabilinde ücret almak caizdir.

* Kur'an öğretmeye mukabil ücret alma hususunda ulemâ ihtilaf etmişse de umumiyetle cevazına hükmetmiştir. Buharî'nin kaydına göre, Şa'bî: "Muallim belli bir şey verilmesini şart koşmaz, ne verilirse onu alsın" der. el-Hakem:

"Muallim'in ücret almasını mekruh addeden hiç kimse görmedim" demiştir. Hz. Mu'âviye'ye bu hususta sorulunca: "Onun ücrete hakkı olduğu re'yindeyim" der.

Hasan-ı Basrî kendisini yetiştiren hocaya on dirhem ödemiştir. Bir başka rivayette Hasan-ı Basrî'ye, önceden ücret şartı koşmayı mekruh addetmekle birlikte: "Muallimin yazı öğretmesi mukabilinde ücret almasında bir beis yok" dediği rivayet edilmiştir. Katâde'nin: "İnsanlar üç şey ihdas ettiler, bunlar üzerine ücret alınmaz: Damızlık aşırılmak, mal taksimi, ta'lîm" dediği kaydedilir. Hanefiler ise rukye için ücreti caiz görseler de ta'lîm için caiz

görmemişlerdir: "Çünkü, demişlerdir, Kur'an'ın öğretilmesi ibadettir, onun ücreti Allah'a aittir."

3- RUKYEHİNEHYEDEN (YASAKLAYAN) HADİSLER

1- İmran İbnu Husayn radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam: "Ümmetinden yet-mişin kişi (Mahşer'de) hesaba çekilmeden cennete girecektir!" buyurdular. Kendisine: "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar kimlerdir?" diye soruldu.

"Onlar, kendilerini dağıt mayan! ar, rukyeye başvurmamayanlar, teşâ-üm'e (uğursuzluğa) inanmayanlar ve Rabblerine tevekkül edenlerdir!"

Ukkâşe radiyallahu anh kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü! Dua buyur, Allah beni onlardan kılsın!" dedi. Aleyhissalâtu vesselam: "Sen onlardansın!" müjdesini verdi. Bir başkası daha kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü! Beni de onlardan kılması için Allah'a dua ediver!" dedi. Aleyhissalâtu vesselam: "O hususta Ukkâşe senden önce davrandı!" cevabını verdi." [Müslim, İmam 371, (218).]

194

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

AÇIKLAMA:

Nevevî, bu hadîs hakkında şu açıklamayı sunar: "Ulemâ bu hadîsin ifâde ettiği mâna hususunda ihtilaf etmiştir: İmam Mazin der ki: "Bazı alimler bu hadîsten hareketle tedavinin mekruh olduğu hükmünü çıkardılar. Ama büyük çoğunluk bunun aksine hükmetmiştir. Bu husus, Resûlullah aleyhis-salâtu vesselam' dan ilaçlarım ve yiyeceklerin faydası üzerine vârid olan çok sayıda hadîsi delil olarak göstermişlerdir. Çörek otu, kust, sabır vs. bunlardandır. Keza Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'ın tedavi için bizzat ilaç kullanmış olmasını da delil olarak gösterdiler. Keza Hz. Aişe radi-yallahu anhâ'nın Resûlullah'ın pek çok kereler tedavi olmasıyla ilgili haberleri, şifa için yaptığı dualar, Ashab' tan bazılarının rukye mukabili ücret almalarıyla ilgili hadîs hepsi tedavinin cevazına hükmedenler delil olmuştur. Bu söylenenler sabit olunca, sadedinde olduğumuz hadîste ifâde edilen rukye ile ilgili yasaklara hükmünü, ilaçların tabiatı icabı faydalı olduklarına itikad edip işi Allah'a tevfiz etmeyen kimselere hamletmek gerekir." Kadı İyaz der ki: "Bu te' vilî, hadîs aleyhinde konuşun birçokları benimsemiştir. Ancak bu te'vil doğru değildir.

Zira Aleyhissalâtu vesselamı bu kimselerin meziyet ve fazilet sahibi olduklarını, cennete, sorgusuz sualsiz gireceklerini onların yüzlerinin dolunay gecesindeki ay gibi parlıyacağı haber vermiştir. Eğer bu te' vilcilerin dediği gibi olsaydı, o kimselerin bu faziletlerle mümtaz kılınmamaları gerekirdi. Zira bu, bütün müminlerin müşterek inancıdır. Kim bunun hilafı bir itikada düşerse kâfir olur."

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

195

Ulema ve ilm-i meânî âlimleri bu hususta tahlillerde bulundular. Ebu Süleyman el-Hattâbî ve bazıları, buradan, ru-kyeye başvurmayı, Allah Teâla hazretlerine tevekkül edip, kazasına ve belasına rıza göstererek terkedenlerin kastedildiğini söylediler, Nitekim, Hattâbî: "Bu, imânda tahkike erenlerin ulaşacağı en yüce mertebedir" der ve bu görüşe zâhip olardan ismen zikreder. el-Kâdı der ki: "Bu, sadedinde olduğumuz hadîsin zahiridir. Bu itikadın muktezası da şudur: Hadîste zikri geçen dağlama ve rukye ile (burada zikri geçmeyen) diğer tıp çeşitleri arasında bir fark yoktur."

Davudi de şunu söyler: "Hadîste kastedilen şey sıhhatli iken (hastalanmayayım diye) yapılanlardır. Zira, hastalığı olmayan kimsenin temîmeler (muskalar) taşınması, rukyeler isti'mal etmesi mekruhtur. Ama bunu, kendinde hastalık olan kimselerin kullanması caizdir."

Bazı âlimler, kerahetin bir sebebe binâen, tedavi çeşitleri arasında sâdece rukyeler ve dağlama ile ilgili olduğunu söylemiştir: "Çünkü, derler, tedavi, tevekküle aykırı değildir, zira bizzat Aleyhissalâtu vesselam ve pek çok selef büyükleri tedaviye başvurdular. Yeme, içme gibi her bir vâsıta açlık ve susuzluğun giderilmesinde kesin gerekli şeylerdir. Bunlara müracaat, mütekellimler nazarında tevekküle hâlel getirmez. Bu sebeple onlarla açlık susuzluk gibi zarurî ihtiyacın giderilmesi suretiyle sıhhate kavuşmak yasaklanamaz. İşte bundan dolayı, Ulemâ, kişinin kendi ve ailesinin gıdası için kazançta bulunmayı tevekküle aykırı bulmamıştır, yeter ki, rızıkına olan güveni, kesbi sebebiyle

olmasın ve bütün bunlarda işini Allah'a tefviz etmiş olsun. Tedavi ve dağlama arasındaki fark hususunda söz uzar Kısaca söylemek gerekirse Resûlullah aleyhissalâtu vesselam her ikisini de mubah kılmış ve onları sena buyurmuştur. Ancak ben, kifayet miktarıma kısa bir hatırlatmada bulunacağım. Şöyle ki: Aleyhissalâtu vesselam, kendisi için olsun, başkası için olsun tedaviye başvurmuştur. Kendisine dağ vurmamış, fakat başkasını dağlamıştır. Sahîh rivayette, ümmetini dağlamadan yasaklamış: "Dağlamayı sevmiyorum" demiştir." Kadı İyaz'm sözü burada sona erdi. Doğruyu Allah bilir. Hadîsin' mânasından zahir olan, HattabVriin tercih ettiği görüşle ona bu hususta muvafakat edenlerin görüşüdür, bunu az yukarıda kaydettik. Ondan çıkan sonuç şudur: Hadîste övülenler, Allah'a olan tefvizleri mükemmel olup, başlarına gelen şeyleri bertaraf etmede sebeplere başvurmayan kimselerdir. Bu haletin faziletinde ve bu hali taşıyanın üstünlüğünde şüphe yoktur. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm gerek kendisi ve gerek başkası için tedaviye başvurmuş olma hadisesine gelince, bu bize cevazı beyan içindir. Doğruyu Allah bilir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm, hadîste geçen "Onlar... Rablerine tevekkül edenlerdir." sözüne gelince: Halef ve seleften âlimlerin, buradaki tevekkülün hakikati hususunda görüşleri ihtilaflıdır: İmam Ebu C'fer et-Taberi ve başkasının, bir kısım seleften hikaye ettiğine göre onlar: "Tevekkül ismine, vahşi hayvan olsun veya düşman olsun Allah'tan başka hiçbir şeyin korkusu kalbine girmemiş,

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

hatta, Allah'ın rızık hususunda kendine verdiği garantiye iti-mad ederek rızık talebetme hususunda koşmayı terketmiş olandan başka kimse layık değildir" demişlerdir. Bunlar görüşlerine, bu sadede gelen bir kısım rivayetleri delil olarak göstermişlerdir. Bir grup âlim de şöyle demiştir: "Bunun ölçüsü Allah'a güven ve O'nun kazasının nafiz olduğu hususundaki yakındır, yeyip içecek nev'inden zaruri olan şeyleri kazanmada Allah'ın Resulünün sünnetine ittibâdır, peygamberlerin aleyhimusselam yaptığı gibi düşmandan kaçınmaktır." el-Kâdı İyâz derki: "Bu görüş, Taberî'nin vefuka-hanın tercih ettiği görüştür. Önceki görüş bir kısım tasavvuf ehlinin ve kalpler ilmi ve işârâtle meşgul olanların görüşüdür. Bunlardan muhakkik olanlar cumhurun mezhebine yakın bir görüş benimsediler. Lakin onların nezdinde de tevekkül ismi, esbaba meyil ve ünsiyeti olanlara sahih olmaz. Aksine, sebeplen yapmak, Allah'ın sünnetidir, O'nun hikmetidir, kişinin bir menfaati celb, bir mazarratı defedemiyeceği hususunda kesin bilgisidir. Her şey tek olan Allah'tandır." Kadı İyaz'm sözü bitti. el-tmam el-Üstâz Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî merhum, der ki: "Bil ki tevekkülün mahalli kalbtir. Zahire göre hareket etmek kalbteki tevekküle zıt değildir, yeter ki kul, güvenin Allah'a olacağını bilsin. Bir şey zorlaşırsa bu O'nun takdiri-yledir, eğer kolaylaşırsa bu da O'nun kolaylaştırması-y-ladır." Sehl İbnu Abdillah et-Tüsterî der ki: "Tevekkül kişinin kendisini Allah'ın dilediği şekle bırakmasıdır." Er-Osman el- Cebri der ki: "Tevekkül, Allah'a güvenle birlikti

O'nunla iktifa etmektir." Şu da söylenmiştir: "Tevekkül azlığın ve çokluğun kişi nazarında müsavi olmasıdır." Doğruyu Allah bilir.

2- İbnu Mes'ud radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselamı işittim, diyordu ki: "Rukyelerde, temimelerde (muskalarda), tivelelerde (muhabbet muskası) bir nevi şirk vardır. " Bunu işiten bir kadın, atılarak, (İbnu Mes'ud'a): "Böyle söylemeyin, benim gözüm ağrıyordu. Falan yahudiye gittim geldim. O bana rukye yaptı. Ağrım kesildi" dedi. Abdullah İbnu Mes'ud radiyallahu anh tereddüt etmeden, "Bu (ağrı) şeytanın işiydi, o eliyle dürtüyordu, sana rukye yapılıncâ vazgeçti. Bu durumda sana Resûlullah aleyhissalâtu vesselam gibi, şöyle söylemen kâfidir: "İzhebi'l-bâs Rabbe'n-nâs eşfi ente's-Şâfı, Lâ şifâe illâ şifâuke, Şifâen lâ yuğâdiru sakamen. (Ey

insanların Rabbi, acıyı gider, şifa ver, sen Safisin. Senin şifandan başka bir şifa yoktur, hiçbir hastalığı terketme-yen bir şifa istiyorum." [Ebu Dâvud, Tıbb 17, (3883).]

AÇIKLAMA:

1- Tivele, dilimizde "muhabbet muskası" denen karı ile kocayı birbirine sevdirmeye gayesiyle yapılan sinirin adıdır. Aliyyü'l-Kari şöyle tarif eder: "Bu bir nevi sihirdir: Ya üzerine sihir okunan bir iplik, yahut yine üzerine sihir yazılan bir kağıttır, muhabbet veya bir başka maksadla yapılır."

2- Rukye ve temîmelerin şirke nisbetini bunların açık veya kapalı şirke müncer olacak telakki vi inançların kaynağı

II

olmalarıyla izah ederler. El-Kâdi der ki: "Bunlara şirk ıtlak etmiş olması, ya Aleyhissalâtu vesselam zanamında herkesçe bilinen ve cahiliye devrinden beri uyulagelmekte olunan şekli sebebiyledir ki bu şekil, şirki tazammun eden (içine alan, ihtiva eden) bir mahiyette idi; yahut da bunun kullanılması, onun tesir edeceğine olan itikada delâlet etmesi sebebiyledir, bu inanç ise şirke götürür. (Çünkü hâdiseler Allah'ın yaratması ve izni ile husule gelmektedir, onsuz muskanın, rukyenin tesiri olamaz.)" Nitekim Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan mervi olan rukyede, bu çeşit sakat inançları tashîh ve izâle edici ibare mevcuttur: "'Ey insanların Rabbi, acıyı gider, şifa ver. Sen Şâfî'sin. Senin şifandan başka bir şifa yoktur..."

3- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'dan nüşre hakkında sorulmuştu: "O şeytan işidir!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Tıbb 9, (3868).]

AÇIKLAMA:

1- Nüşre rukye'nin bir çeşididir. İbnu'l-Esîr, bunu, "Cin değmesine mâruz kaldığı sanılan kimsenin tedavisi için başvuru bir rukye ve ilaç" olarak tarif eder ve bu rukyenin nüşre diye isimlenmesini, onunla kişiyi kaplayıp örten çözümlü dağıtıldığına (neşredildiğine) inanılması ile izah eder.(35) Daha açık bir ifâde ile nüşre, cine tutulduğu zanne-

35- Nüşre, kelime olarak nejr'en gelir. Neşr, dilimize de grmiş bir kelimedir. Açmak, yaymak, neşretmek, çözmek gibi mânalara gelir.

200

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİMDE TIP

201

dilen kimsenin cinlerini dağıtmak için yapılan rukyeye denmektedir. Görüldüğü üzere bir sihir çeşididir. Fethu'l-Vedud'da, bunun sihir addedilmesi hususunda bir başka ihtimal ileri sürülür: "Belkide, nüşre rukyesi, şeytan isimlen ihtiva ediyordu veya malum olmayan bir dille yapılmış idi, bu sebeple sihre nisbet edildi. Nüşre denmesi de, hastalığın onunla dağıtılması, belanın onunla inkişaf ettirilip açılmasından dolayıdır."

2- Nüşre'nin "şeytan işi" olarak tavsifi, rukye hakkında önceki hadîste açıklanan aynı gerekçelere dayanır: Bir kere bu da câhiliye devrinden beri bilinen, uygulanan bir metod-dur. O devirden intikal eden şeylerin İslamî ruha uygunluğu bir tesadüf işidir. Hele", böylesi cin tutması gibi gaybî, ruhanî meselelere müteallik olunca. Üstelik bu ameliye tedavi edici bir tesir maksadıyla yapılmaktadır. Hasıl olacak her çeşit neticenin Allah'tan bilinmesi gerekirken, câhiliye geleneği, icâbı yapılan ameliyeden bilinmesi şirk olmakta, şeytan işi olmaktadır. Alimlerimiz, başka hadîslerin ruhsatından hareketle Kur'an ayetleri, esmâ-i ilahîye, Rabbânî sıfatlar, Resû-lullah'tm mervî me'sur dualar^ ihtiva eden rukyelerin, nüş-relerin bir mahzuru olmadığını belirtmişlerdir. Şu halde ResûlullaK'm reddi, câhiliye tarzındaki rukyelere, İslamî muhtevayı taşan nüşrelerle ilgilidir.

4- İsa İbnu Hamza rahimehullah anlatıyor: "Abdullah İbnu Ukeym radiyallahu anh'ın yanına girdim. Kendisinde kızıllık vardı. "Temime (muska) takmıyor musun?" diye sor

H

dum. Bana şu cevabı verdi: "Bundan Allah'a sığınırım. Zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselam şöyle buyurmuştu: "Kim bir şey takınırsa, ona havale edilir." [Tirmizî, Tıbb 24, (2073).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, Teysîr'de Ebu Davud'a nisbet edilmekte ise de gösterdiğimiz üzere Tirmizî'de yer almaktadır. Suyuti el-Câmi'u's Sagîr'de hadîsin Ahmet İbnu Hanbel ve Hâkim tarafından da tahrîc edildiğine işaret eder. Hadîsin Tirmizî'deki vechi ile yukarıda kaydedilen vechi arasında farklılıklar var. Orada "Bundan Allah'a sığınırım" yerine "ölüm bundan daha yakın" cümlesi yer alır.

2- Bu babta bir başka hadîs, Ukbe İbnu Âmir radiyallahu anh tarafından rivayet edilmiştir: "Kim bir temime takarsa Allah muradına erdirmesin, kim bir nazarhk(36) takarsa Allah nazardan saklamasın."

3- Bir kimsenin taktığı şeye havale edilmesi, şifasının o şeye bırakılmasıdır. Şifayı veren Allah olduğuna, O'nun dışında hiç bir şey şifa veremeyeceğine göre, kişinin şifasının taktığı şeye bırakılması, şifasız kalması, umduğuna ermemesi demektir.

Münâvfrân açıklamasıyla bundan murad şudur: "Kim bir câhiliye temimesi takar ve bundan fayda umarak musibeti

36- Nazarlık diye tercüme ettiğimiz vede'a, denizden çıkarılıp, nazar korkusuyla çocuklara takılan beyaz bir cisim (Nihâye).

202

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

defedip bereket ve şifayı celbedeceğine inanırsa, bu davranışı haramdır, haramda ise deva yoktur." Münavi hadîsle ilgili açıklamalarına şöyle devam eder: "Yahud, mezkur iti-kadiara düşme bile, mânasını bilmediği şeyler ihtiva eden temime takmasının hükmü de aynıdır, zira, kim Allah'ın sar'ih isimlerini ihtiva eden bir şey takarsa bu caizdir, hatta matlûb ve mahbûbdur. Zira kini meselesini Allah'ın esmasına tevki ederse, Allah onun elinden tutar. İbnu'l-Arabfm: "Allah'ın isimlen ve Kur'an âyetleri hususundaki sünnet, onların yazılıp takılması değil, okunmasıdır" sözü muteber değildir. Yahut mâna şöyledir: "Kimin nefsi, Allah dışında bir mahluka takılır kalırsa, Allah o kimseyi bu mahluka havale eder, kim de ihtiyaçlarını Allah'a sunar ve O'na iltica eder ve bütün işlerini O'na tefviz ederse, Allah onun bütün meselelerine kifayet eder, bütün uzakları ona yaklaştırır, bütün zorlukları ona kolaylaştırır. Kim de bir başkasına yapışır veya ilmine ve aklına güvenir, kendi güç ve kudretine itimad ederse Allah onu bu şeylere havale eder; kendi yardımından onu mahrum ve yoksun bırakır ve ihmal eder. Böylece istekleri gerçekleşmez, ümidleri yerine gelmez. Bu söylenenler, pek çok şer'î nasslar ve fiilî Tecrübelerde kesinlik kazanmış bir husustur."

Hülâsa, tcvînle. rukye, muska, nüşre, vede'a gibi, nazara, hastalıklara, kcckikrc vs.'ye karşı başvurulmuş her çeşit okuma ve takının ı ile ilgili olarak gelen yasakların cahiliye âdabına uygun manası/ veya kütür ifade eden bir muhtevada olanları ve mededi. ic'mı onlardan bekler gibi bir inançla hareket etmeleri kaMs/dilmektedir. Bu söylenen kirliliklerden pak olan, İslamî mihiovalı, İslamî inanca uygun telakkiler

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

203

içinde yer verilenler yasağın dışında kalmaktadır. Bu hususta ulemâ ittifak etmiştir. Buna daha bazı münferid karşı çıkmalar olmuş ise de ümmetin yolu ekseriyetin, cumhurun yoludur.

204

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

BEŞİNCİ KISIM TAUN VE VEBA •

1- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselam'a taundan sual edilmişti. Şu cevabı verdi: "O, sizden öncekilere Allah'ın gönderdiği bir azabı. (Şimdi) Allah onu mü'minlere bir rahmet kıldı. Taun çıkan memlekette bulunan bir kul, kendisine Allah'ın takdir ettiği şeyin ulaşacağını bilip, cevab umuduyla sabredip orada kalır ve dışarı çıkmazsa, mutlaka ona şehid sevabının bir misli verilir." [Buharî, Tıbb 31, Enbiya 50, Kader 15.]

AÇIKLAMA:

1- Taun, eski lügatçilere göre, daha ziyade, ölüme sebep olan salgın~"hastalık manasında kullanılmıştır. Bu açıdan umumî ölümlere sebebiyet veren salgınların hepsine taun denilmiştir.(37) Veba bu salgınların en yaygını olması sebebiyle 37- Veba, tarih boyunca büyük ölümlere sebep olmuştur: 1337-1339 yıllarında Orta

Asya-Çin arasında 13 milyon: 1348'de Avrupa'da ortaya çıkan bir veba, halkın % 28'ini; 1375'de % 13'ünü etkisine almıştır. Tahminler Avrupa'da 25 milyon insanın veba'dan öldüğünü, Asya'da da bir o kadannının ona kurban gittiğini söyler. 1466'da Tesalya, Makedonya ve İstanbul'da: 1478'de Venedik'te veba salgınları olmuş, çok sayıda ölüme sebebiyet vermiştir. 1664-1665'de Londra'da çıkan bir veba 460 bin kişinin 100 binini alıp götürmüştür. 1720-1722 yıllarında Marsilya'da 40 bin kişiyi öldürmüştür. 1878-1879 yıllarında Rusya'nın Volga havasında; 1920'de Paris'te; 1930'da Cezayir'de görülen veba salgınları tarihin kaydettiği en son mühim salgınlardır.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIR

205

"taun"la "veba" ayrı manaya gelen iki kelime durumuna gelmiştir. Öyle ki bazı müellifler, "Taun vebadır" demiştir.

en-Nihâye'de: "Taun, umumî bir hastalıktır, havayı ifsad eden, bu bozuk havayla da insanların beden ve mizaçları bozulur" denmiştir. Eski ulemâdan Ebu'l-Velid el-BâcVnin açıklaması da kayda değer: "Taun, herhangi bir yerde insanlara gelen müfad hastalıkların hilâfına, çok sayıda insana sirayet eden bir hastalıktır, o gelince, diğer vakitlerdekinin aksine, . herkes aynı hastalığa yakalanmış olduğu halde, hastalıklar, muhtelif olur." İbnu Sina da şu bilgiyi sunmuştur: "Taun zehirli bir maddedir, öldürücü şişler hasıl eder. Bu şişler vücudun yumuşak yerlerinde ve koltuk altlarında ortaya çıkar. En çok koltuk altı ve kulak arkasında veya burun yumuşağının yanında görülür..." İbnu Sina vebanın sebebiyle ilgili, devrindeki telakkiye uygun açıklamalara geçer ki kaydetmeyi gerekli görmüyoruz. Zira veba, 1894 yılında keşfedilen mikrobuyla mahiyeti hakkında daha sağlıklı bilgiye kavuşulmuştur.

2- Bi zim için burada, Veba mevzuunda Resûlullah'm getirdiği tedbirler, onun va'zettiği beyanlar mühimdir. Sadedinde olduğumuz rivayet bunu, kâfirler için Allah'ın bir cezası olduğu halde, sabretmeleri şartıyla mü'minler için Allah'ın bir rahmeti olarak gösterir. Hadîs, dikkatlice incelendiği takdirde, sabırdan maksadın, hastalık bulunduğumuz yerde zuhur etmişse "bana da bulaşmasın" endişesine kapılarak orayı terket-memek olduğu anlaşılır. Yani, bulunduğu beldede veba çıkan mü'min: "Allah'ın yazdığı bana ulaşır" diye düşünüp orayı

206

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

terketmeyecek, yerinde kalacaktır. İşte bu davranışı izhar eden kimse şehîd sevabı alacaktır. Yine Buharî'de gelen bir başka rivayette Resûlullah, "veba çıkan yere gitmemeyi" de emretmiştir. Öyle ise sabıfâsn hem vebalı yerden çıkmamayı, hemde vebalı yere gitmemeyi anlamak gerekecek ki bu, hastalığın yayılmasını önlemede enmühim tedbir olan karantina''dır.

3- Hadîste, vebanın kafirlere azab, mü'mirilere rahmet olduğu belirtilmektedir. Bazı âlimler, âsi ve fâsıklar hakkında da rahmet mi, çünkü onlar da mü'mindir? diye bir soru sorup cevap aramışlardır. Asi için de rahmet olmadığı kanaatinde olan İslam âlimleri derler ki: "Asi"den maksad "büyük günah işleyen" dir. Eğer o, isyanında ısrarlı bir halde iken tauna yakalanırsa, şehid olmaz. Çünkü, hakkında "İşlemekte olduğu isyanın uğursuzluğu sebebiyle şehidlik derecesinin ikram edilmesine müstehak olmaz" hükmünü vermemizi gerektiren şu âyet var. (Meâlen): "Yoksa kötülük işleyen kimseler, ölümlerinde ve hayatlarında, kendilerini, iman edip salih ameller işleyen kimseler ile bir tutacağımız: mı zannederler? Ne kötü hükmediyorlar" (Câsiye21).

Ayrıca, İbnu Mâce'de Hz. Ömer'den merfu olarak gelen bir rivayet, vebanın insanlann fahiş isyanları sebebiyle bir ceza olarak çıktığını ifâde etmektedir: "Bir kavimde fuhşiyat (haramlar) zuhur eder ve alenen işlenirse, aralarında veba ve daha önce gelip geçmiş olan atalarında görülmeyen hastalıklar zuhur eder." (38> İbnu Hacer, bu hadîs'in

38- Hadîste geçen ve "fuluşiyat (haramlar)" diye tercüme ettiğimiz fahişe kelimesi öncelikle zina manasının taşıdığı ve hatta bir başka hadîste: "Bir kavimde

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

207

zayıf olduğunu belirtir, ancak başka benzer rivayetlerle kuvvet kazandığını da göstermeyi ihmal etmez ve vebanın insanlann isyanına bir ceza olduğu hususundaki

kanaatini izhar eder. Bütün bunlara rağmen Hz. Enes'ten gelen hadîsindeki ıtlakı esas alarak, ""Asi olan müslümanda şehâdet ücreti alacaktır" diyecekleri kesin bir dille reddetmez ve bu itiraza şöyle bir cevap verir: "Günahlara batan mü'minin de şehidlik ücreti alması, kâmil mü'minin alacağı şehidlik ücretiyle eşit derecede olmasını gerektirmez. Zira şehidliğin dereceleri çoktur. Nitekim âsilerin derecesi de çok farklıdır. Asi vardır, Allah yolunda ila-yı kelimetullah için cihad sırasında, kaçarken değil, ileri atılırken mücâhid olarak ölen var. Allah'in bu ümmet-i Muhammed' e olan rahmetlerinden biri de cezasını ta'cil ederek dünyada iken vermesidir. Bu durum, tauna uğrayan kimseye şehid ecrinin gelmesine mâni değildir, hele çoğu bu günaha bulaşmamış iken musibet gelmişse, Allah musibeti ayırım yapmadan herkese birden gönderir, çünkü fuhuş etmeyenler de münkeri kaldırma hususunda gerekli gayreti göstermemişlerdir. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in tahric ettiği Utbe hadîsinde Aleyhissalâtu vesselam der ki: "Üç çeşit ölüm vardır: Kişi var, malıyla canıyla Allah yolunda cihad eder, hatta düşmanla karşılaşır, onunla savaşırken öldürülür, işte bu, Allah'ın Arşı altındaki çadırında müfte-zina artarsa ölüm de artar" denmiş olduğu için birçoklarını, günümüzde zuhur eden AİDS hastalığı ile te'vile sevkettiştir. Çünkü AİDS, esas itibariyle zina ve lutûliğin meşruiyet kazancak kadar yaygınlaşmasından zuhur etmiştir, henüz tedavisi bulunamamıştır. Ve kitleler halinde ölümlere sebep olacağı belirtilmektedir. Rcsülullalâ'u gerçekten büyük bir mucizesi ile karşı karşıyayız.

208

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

hirdir. Ona, sadece peygamberler "peygamberlik" derecesiyle üstündürler. Kişi var, nefsinin bir kısım hata ve günahlara atmıştır. O da nefsiyle, malıyla Allah yolunda cihâd etmiş, düşmanla karşılaşınca da öldürülünceye kadar çarpışmıştır. Böylece hataları silinmiştir. Çünkü kılıç hataları siler. Kişi vardır münafıktır. Nefsiyle, malıyla Ölünceye kadar cihad eder, bu ateştedir. Zira kılıç münafıklığın (günahım) şilmez."

İbnu Hacer, devamla der ki: "Şehidin (kula olan) borcu hariç bütün günahları affedilir" hadîsine gelince, bu hadisten şehidliğin bazı günahlara kefarete olmadığı hükmünü çıkarırız. Ancak bazı günahların varlığı, şehidlik derecesinin alınmasına mâni değildir. Şehidliğin mânası şudur: "Allah Teâla hazretleri -bunu kazanana- hususi bir sevab verir, ziyade bir ikramda bulunur." öyleyse hadîs şu hususu açıklamış olmaktadır: Allah şehiddeden, kul hakları dışındaki günahlarını affeder. Eğer, şehidin sâlih amelleri bulunduğu, şehidliğinin de haklar dışındaki günahlarına kefarete olduğu farzedilse, onun salih amellerinin, kul haklarını ödemediğine ona yardımcı olacağı, yine de kendisine şehidlik mertebesinin eksiksiz baki kalacağı söylenebilir. Ancak, sâlih amelleri yoksa, o takdirde durumu, Allah'ın meşîetine kalmıştır. Doğruyu Allah bilir."

4- Hadîste zikredilen "sabret"mek kaydı, veba karşısında alınacak mühim tavırlardan biri olmalıdır. Sabredilmediği takdirde şehidlik sevabının elde edilmeyeceği hükmü çıkarılmıştır. İbnu Hacer der ki: "Sabrederek demek, kendisine

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

209

üzüntü ve gam vermeyen, aksine Allah' in kazasına razı olarak emrine teslim olan demektir. Bu hal, vebada ölene, şehâdetü ecrinin husulü için şart kılınmıştır. Bu da, vebanın çıktığı yerde kalıp, oradan kaçmak gayesiyle bir başka yere gitmemektir. Nitekim bu, başka hadîslerde daha sarîh bir üslubla yasaklanmıştır." (İbnu Hacer'in kastettiği hadîs müteakiben kaydedilecek.)

2-Hz. Üsâme radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselam' buyurdular ki: "Bir yerde veba çıktığını duyarsanız oraya girmeyiniz, bulunduğunuz yerde veba çıkmışsa oradan ayrılmayınız." [Buharî, Tıbb 30, Enbiya 50; Hiyele 13; Müslim, Selâm 92 (2218); Muvatta, Cami 23, (2, 896); Tirmizî, Cenâiz 66, (1065).]

3- Yahya İbnu Abdillah İbni Bahîr anlatıyor: "Bana, Ferve İbnu Müseyk el-Murâdî radiyallahu anh' m şu sözünü dinleyen zât haber verdi: "Ey Allah'ın Resulü!"dedim, yanımda Ebyen denen bir yer var. Burası bizim ekim yerimiz ve geçim kaynağımızdır. Ancak vebalı bir yerdir. (Bize ne yapmamızı tavsiye

edersiniz)?" Aleyhissalâtu vesselam şu cevabı verdi: "Orayı tamamen bırak. Zira hastalığa yaklaşımda helak var!" EEbuDâvud, Tıbb 24, (3923).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki iki hadîs veba bulunan yere yakınlaşmama hususunda Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ûan varid olan . sarîh hadîslerdendir. Alimler, bu davranışın teşâüm inancı olmayıp tıb olduğunu bilhassa belirtirler. Hattabî, "Çünkü 210

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

der, sâlih hava aramak, bedenlerin sıhhati için yardımcı vasıtalarından biridir. Bozuk hava da tabiblere göre, bedenlerin hasta olması için en zararlı unsurlardan biridir. Her şeye rağmen bütün bunlar Allah'ın izni ve dilemesiyle cereyan eder."

2- Önceki hadîste ifade edilen "vebalı yere gitme ve vebalı yerden çıkma yasağı"nın hükmü âlimlerce münâkaşa edilmiştir: Haram mı ifade ediyor, tenzih mi?

Bâzı alimler bunun caiz olduğuna hükmetmiştir.

Bu görüşü iltizam edenler, sahabeden bazılarının vebalı yerden çıkmalarına örnek verirler: Ebu Musa el-Eşarî, Muğîre İbnu Şu'be gibi.. Keza Tâbiîn'den el-Esved İbnu Hilâl, Mesrûk...

Bir grup alim vebalı yere girmek veya oradan çıkmanın tenzihen mekruh olduğuna, dolayısıyla tevekkülü galebe çalan kimselerin girip çıkmalarında bir mahsur olmadığına hükmetmişlerdir.

Bazı âlimler de, kaydedilen hadîslerin zahirlerini esas alarak, "Bunlarda nehiy sabittir" diyerek vebalı yere gitmenin veya öyle bir yerden çıkmanın "haram" olduğuna hükmetmişlerdir. Bu görüşte olan ulemâ, Rtisûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dsn bu mesele üzerine gelmiş bulunan vaîd'i (şiddetli tehdidi) de delil olarak göstererek, görüşlerini takviye ederler: Ahmed İbnu Hanbel ve İbnu Huzeyme'de gelen uzunca bir hadîste şu ibare geçer: "Vebalı yerde ikâmet eden şehîd gibidir, oradan kaçan da cepheden kaçan gibidir."

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

211

T

A fi'

S-'1

f i-

Keza bir başka hadîste "Taundan kaçan cepheden kaçan gibidir, taunda sabreden cephede sabreden gibidir." Bilindiği üzere, cepheden kaçmak büyük günahlardandır, yani haramdır. Ayrıca ulemâ, bir amele, haram olduğu belirtilen amellerinkine benzer şiddetli ceza takdirini (veya şiddetli ceza vaîdirinin beyanını) o amelin de haram hükmüne girmesine delil yapmışlar ve bunu bir kaide olarak tesbit etmişlerdir.

Veba çıkan yere girmeme hususunda meşhur bir tatbikat Hz. Ömer'den rivayet edilmiştir. Buharî'de de yer almış olmasına rağmen, Teysir müellifinin, buraya almadığı rivayetin tercümesini kaydediyoruz:

"İbnuAbbâs radiyallahu anhüma anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb radiyallahu anh Şam'a (Suriye'ye müteveccihen yola) çıktı. Sarğ denen yere gelince Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh ve maiyetiyle karşılaştı. Bunlar bölgedeki İslam ordusunun komutanlarıydı. Hz. Ömer'e Suriye'de veba salgını çıktığını haber verdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer (durumu ve alınacak kararı görüşerek, istişare etmeye karar verdi ve): "Bana ilk muhacirleri çağırın!" emretti. Onlar geldiler.

Hepsiyle istişare etti, onlara Suriye'de veba salgını çıktığını bildirdi. Nasıl davramlacağı hususunda görüş birliğine varamadılar. Bazıları: "Biz bir maksadla çıktık, bundan geri dönülmesini uygun görmüyoruz!" diyordu. Bazıları da:

"İnsanların geri kısmı ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselam''in Ashab'ı seninle beraberdir. Bunları, vebanın üzerine sürmenizi münasip görmüyoruz!" dediler. Hz. Ömer radiyallahu anh onlara: "Beni (bir müddet) yalnız bırakın!" dedi. Sonra: "Bana Ensârı çağırın!"

212

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

emretti. Ben de onları çağırdım. Hz. Ömer onlarla da istişare etti. Ensar da Muhacirler gibi fikir birliğine varamadılar, öbürleri gibi (bir kısmı gidelim,

bir kısmı dönelim diyerek) ihtilaf ettiler. Hz. Ömer onlara da "beni (bir müddet) yalnız bırakın!" buyurdu. Sonra bana: "Burada Fetih muhacirlerinden olan Kureyşli yaşlılardan kim varsa bana onları çağır!" dedi. Onları da çağırdım. Bunlardan iki kişi olsun bir ihtilafa düşen olmadı. Hepsi aynı görüşte idi: "Biz, buradan toptan geri dönmeyi, hiç kimseyi vebanın üzerine göndermemenizi uygun görüyoruz!" dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer, halka ilan etti: "Ben sabahleyin geri dönüyorum, peşimden siz de gelin!" Ebu Ubeyde İbnu' l-Cerrâh (bu emri muvafık bulmayarak, "Yani Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?" (diyerek itiraz etmek estedi). Hz, Ömer radiyallahu anh: "Ey Ebu Ubeyde! Bu sözü keşke başkası söyleseydi (de senden işitmeyseydim). Evet biz Allah'ın kaderinden kaçıyor, Allah'ın kaderine iltica ediyoruz! Şimdi sen devenle seyahat ederken iki yakalı bir vadiye uğrasan, bunun bir yakası münbit ve otlu, ötekisi kıraç ve otsuz; burada deveni münbit tarafta otlatman Allah'ın kaderinden (değil de), kıraç tarafta otlatman mı Allah'ın kaderinden?" dedi. Bu sırada, bir ihtiyacı sebebiyle orada bulunmayan Abdurrahman İbnu Afv radiyallahu anh geldi. (Meseleye muttalli olunca): "Bu hususta ben kesin bir ilim sahibiyim, zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'ın: "Bir yerde veba olduğunu işitince oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde veba çıkacak olursa, ondan kaçmak için orayı terketmeyin!" dediğini işittim!" dedi. Bunun üzerine

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

213

HZ. Ömer radiyallahu anh (kararlarındaki isabet sebebiyle) Allah' ahamdettive geri döndüler."

Şunu da kaydedelim ki, İbnu Hacer, bu rivayeti açıklarken, Hz. Ömer'in, bilahare bu geri dönme kararına pişman olduğuna dâir bazı rivayetler de kaydeder.

Teferruata girmiyoruz. Ancak Dr. Zeki Çıkman'va bir açıklamasını kaydediyoruz: "Sirayet yoktur" ibaresi ile "veba bulunan yerden çık-mayınız, veba bulunan yere girmeyiniz" hadîs-i şerifleri birlikte mütâlâa edilecek olursa, iki kesin ifâdenin belirginliği ortaya çıkmaktadır:

1- Allah' u Teâla takdir etmedikçe hastalık meydana gelmez. Bıçağın vazifesi kesmektir, buna rağmen Hz. İsmail aley-hisselâm' ı kesmesi yasaklandığı için kesmezken, taşı emredildiği için kesmesi gibi... 'Emir ve takdir altında bıçak eti kesmezken, taşı kesmişti.

Günümüz intaniye kliniklerinde yüzbinlerce doktor ve personel çalışmaktadır. Bunlar devamlı enfeksiyon viral hastalıklarla muhatap olmalarına rağmen, diğer klinik personellerine göre ölüm ve hastalık oranları eş değerdedir. Bu tesbit bile sâri hastalık iddisanın çürüklüğünü anlatmaya yeterlidir.

Şayet, temizlik ve dezanfeksiyon konularına dikkat edilmezse, her vaziyette olduğu gibi buralarda da hastalık insidansı (yüzdesi) artabilir. Bu da İslam'ın öngördüğü ve emrettiği t" mizlikşiarı ile ilgilidir.

214

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

2- İnsanlara karantina emredilmektedir. Bunun gerekçeleri şunlardır:

1) "Veba bulunan yere girmeyiniz" ibaresi "kendi varlığını ve sıhhatinizi tehlikeye atmayınız" demektir.

2) "Veba bulunan yerden çıkmayınız" ibaresi.

a- Hastalara yardımcı olmaktan uzak durmayınız ve kaçmayınız,

b- "Bünyenizde sessizce bulunan hastalık etkenini dışarıya taşıyarak, bağışıklığı bulunmayan insanlara bulaştırarak, onların sıhhat ve hayatlarını tehlikeye sokmayınız" ifâdelerini taşımaktadır. Kaldı ki, hasta yanında bulunan ve sıhhatli olan insanlar bu hastalıklara karşı mukavemet ve bağışıklık kazanmışlardır." (Z.Ç.)

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

215

ALTINCI KISIM GÖZ DEĞMESİ

1- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bıryurdular ki: "Göz değmesi haktır. Eğer kaderi (delip) geçecek bir şey olsaydı, bu, göz değmesi olurdu. Yıkanmanız talep edilirse yıkanın."

[Müslim. Selam 42, (2188); Tirmizî, Tıbb 19, (2063). Tir-nıı/i de "Göz değmesi haktır" ibaresi yoktur.]

2- Sahîheyn ve'Ebu Dâvud'da Ebu Hüreyre radiyallahu anh'tan: "Resûlullah

aleyhissalâtu vessalam'in: "Göz değmesi haktır" dediği rivayet edilmiştir. Buharî dışındaki rivayetlerde: "Dövme yapmayı da yasakladı" ziyadesi vardır.(39) [Buharî, Tıbb 36, Libâs 86; Müslîm, Selam41,. (2187);EbuDâvud,Tıbb 15, (3879).]

3- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: "Gözü değene (âin) abdest alması emredilir, onun abdest suyu alınır, bununla göz değmesine uğrayan (maîn) yıkanır." [Ebu Dâvud, Tıbb 15, (3880).]

39- Bu ifade yanlıştır. Bilakis "Dövme yapma yasakladı" ziyadesini Buharî -.ln-ns. diğerleri almamıştır. Sebebi ileride açıklanacak.

216

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

4- Muhammed İbnu Ebî Ümâme İbni Sehl İbni Hanîf, babasından şunları işittiğini anlatmıştır: "Babam Sehl radi-yallahu anh (Cuhfe yakınlarındaki) Harrâr nam mevkide yıkandı. Üzerindeki cübbeyi çıkardı. Bu sırada Âmir İbnu Rebî'a ona bakıyordu. Sehl, bembeyaz bir tene, güzel görünüşlü bir cilde sahipti. Amir: "Ne bugünkü bir manzarayı, ne de böylesine ancak çadıra çekilmiş bakirede bulunabilen bir cildi hiç görmedim" dedi. Sehl daha orada iken hummaya yakalandı ve rahatsızlığı şiddet peyda etti [ve yere yıkıldı]. Durum Resûlullah aleyhissalâtu vessalam'a haber verildi ve: "Başını kaldıramıyor!" dendi. Halbuki Sehl orduya kaydedilmişti. "Ya Resûlallah o, sizinle gelemez! Vallahi başını bile kaldıramıyor!" dediler. Aleyhissalâtu vessalam: "Onunla ilgili olarak herhangi bir kimseyi ittiham ediyor musunuz?" diye sordu. "Âmir İbnu Rebî'a var" dediler. Resûlullah, onu çağırıp, kendisine kızdı ve: "Sizden biri niye kardeşini öldürüyor? Niye bir "Bârekallah!" demedin? Onun için abdest al!" buyurdu. Bunun üzerine Âmir, yüzünü, ellerini kollarını, dizlerini ve ayaklarının etrafını ve izânın^ içini bir kaba yıkadı, Sonra, bir adam bu suyu onun (Sehl'in) üzerine arkasından döktü; derken o ânında iyileşti." [Muvat-ta, Ayni, (2,938).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen dört hadîs, birbirini tamamlar mahiyettedir ve aynı hükmü ifâde etmektedirler, ulemânın

40- "harının içi" tabiri ile ne kastedilmiştir? Bu münakaşalıdır. Böğür, üzerine izar bağlanan kısır, izarla örtülen ön, avret mahallinden kinayedir, uyluk kısmı vs.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

217

açıklamalarına geçmeden mezkur hadîslerde ifâde edilen ana fikirleri şöyle özetliyoruz:

1) Göz değmesi haktır, îhkar edilemez.

2) Göz değmesine karşı bazı tedbirler alınmalıdır.

3) Göz değmesine meydan vermemek için, bir şey hoşsa gidince, Bârekallah! demek gerekir.

4) Göz değmesine uğrayan kimseyi, düştüğü rahatsızlıktan kurtarmak için gözü değen kimseye abdest aldirtıp, abdest suyunu bir kabta toplayarak göz-zedeye dökmek gerekmektedir. Şu halde babın ilk hadîsinde geçen "...Yıkanmanız talep edilirse yıkanın" emrini, "Gözünüz değdi diye hükme varılarak göz-zedenin tedavisi için abdest almanız istenirse, bu hususta aksilik çıkarmayın, bu maksadla alman abdestin usûlüne uygun tarzda abdest alarak abdest suyunu verin" demektir.

Şimdi bunları açıklayalım: 1. Göz Değmesi Haktır:

"Göz değmesi haktır" sözünü âlimler, "Bu inkarı mümkün çlmayan bir hâdisedir" diye anlamıştır. Resûlullah aleyhissalâtu vessalam göz değmesi hâdisesinin mevcudiyeti hususunda ikna edebilmek için kader meselesine atıf yapmıştır:

"Değiştirilmesi mümkün olmayan kaderi değiştirecek güçte bir şey olsaydı, bu göz değmesi olabilirdi, yani göz değmesi bu kadar kesin bir hâdisedir."

Hadîsi açıklayan sarıhler, meseleyi çeşitli yaklaşımlarla aklın kabul edeceği izaha kavuşturmaya çalışırlar.

218

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

. İbnu Hacer, bir kısım kimselerin -hususen tabiatçılann-"Göz, uzaktan nasıl bir faaliyetle, kar ısısı ndakine tesir edebilir?" diye meseleyi inkar cihetine gittiklerini belirttikten sonra der ki: "İnsanlar bir tabiatta değildir, çok

çeşitli tabiatlara sahiptir. Bu, değici kimsenin gözünden çıkan bir zehir havadan geçerek göz-zedeye ulaşmak suretiyle olabilir. Nitekim, bazı değici göz sahip olanların şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hoşuma giden bir şey gördüğüm zaman, gözümden bir hararetin çıktığını hissederim." Bu hâdisenin bir benzeri şudur: (Bazı) hayızlı kadınlar vardır, ellerini süt kabına koydukları zaman, süt bozulur, halbuki temizlik zamanında koysalar hiç bir şey olmaz. Keza böylesi kadınlar, hayız halinde bir bahçeye girseler, elini değmese bile birçok bitkiye zarar verirler. Bu meseleye başka benzer örnekler de var: Sözelimi sapasağlam insan, göz ağrısı olan birine baktığı zaman o da göz ağrısına yakalanır. Keza bir cemaatte bir kimse esnemeye başlasa başkaları da esnemeye başlar. Bu hususlara İbnu Battal işaret etmiştir. Hattabîder ki: "Bu hadîste gözün nefislere tesir eden bir güce sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca hadîs, tabiatçılann "Varlık, beş duyu ile hissedilen şeylerden ibarettir, onun dışındakilerin hakikati yoktur" şeklindeki iddialarını da çürütmektedir." Mazin, bunun ilahî bir kanunla cereyan ettiğini belirttikten sonra: "Burada gözden çıkan görülmez, gizli bir cevherin varlığından söz edilebilir mi?" diye sorar ve şöyle devam eder: "Bu muhtemeldir, kesin bir iddia ileri sürülemez. İslam'a intisab eden tabiatçılardan bazısı kesin olarak:

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

219

"Bakanın gözünden, görülmeyen latif cevherlerin fişkırıp, gözzedeye ulaşıp derideki mesamattan içeriye hulul ettiğini, Hâlık Teâlâ'mn da, zehir içince helaki yarattığı gibi, bu hulul ile birlikte helaki yarattığımı" iddia eder. Ancak burada kesin iddiada bulunan hata eder. Bunun kat'î, tabii bir şey olmaksızın bir adet-i ilâhî olması caizdir." İbnu Hacer bu açıklamayı takdîr eder.

Mâzirî, bizzat bazı tabiatçıların göz değmesini inkar edemeyip: "Gözü değen kimsenin gözünden, zehirli bir kuvvenin fişkırıp göz-zedeye ulaştığını, onu helak veya ifsad ettiğini, bunun efa yılanının nazarının isabeti nev' inden^1) inkarı mümkün olmayan bir hâdise olduğunu söylediklerini belirtir."

el-Mevâhibu'l-Ledünniye'de Kastalânî, göz değmesinin inkâr edilmemesi gereğine - Mâzirî'den naklen- bir başka yaklaşımla temas eder: "Ehl-i bid'-a'dan bazıları mânâsız bir tavırla göz değmesini inkara yeltendiler. Halbuki:

a) Zatında muhal olmayan;

b) Herhangi bir hakikatin tersyüz edilmesini netice vermeyen;

c) Bir delilin ifsadını gerektirmeyen bir şey, aklen caizdir. Öyleyse Sâri'- i mübîn Resûl-iEkrem aleyhissalâtu vesselam, (böyle aklen caiz olan) bir şeyi haber vermişse onu tasdik etmek gerekir. Bunu inkâr mânâsız olur. Bunun inkarı ile

41- Efâ: Engerek yani zehirli yılan demektir. Bunun bir nevinin bakışına uzaktan hedef olan canlının helak olduğu şöhret bulmuştur.

220

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

âhirete müteallik haberlerini inkar arasında hiç bir fark yoktur." Böylece, sahih hadîsle sabit olan bir meseleyi inkar etmenin dinî mahzuruna dikkat çekmiş olmaktadır.

Mevâhib-i Ledünniye'yi 1008 hicri senesinde (yani dörtüzyıl önce) temiz bir Türkçe ile dilimize çeviren Abdülbâki merhumun meseleye kattığı bir açıklama, göz değmesini kavramada yardımcı olacağı için buraya aynen alıyoruz: "Göz değmek dedikleri havâss-ı eşya kâbilindendir, bir eserdir, görünür ve lâkin sırrı bilinmez ve sebebi ne idiği Hak Sübhânehu ve T e'âla Hazretlerinden gayra malum olmaz. Görmez misin ki, mıknatıs demiri kendine çeker, sebebi ne idiğin kimse bilmez..."

* İbnu Hacer'm, "Göz değmesi haktır" hadisinden çı:-ardıği" hükümler meyanmda şunu da kaydetmemiz gerekmektedir: "Göz değmesi, herhangi bir şeyin hoş gitmesiyle hâsıl olur. Bakan kimse, hased etmiş olmasa da, baktığı kimseyi seven bir dostu da olsa sâlih bir kimse de olsa.

"Nazar hak olmakla beraber nasıl cereyan ettiğini bugünkü teknik imkanlar açıklayamamaktadır. Nazarın gerçek bir vakıa olduğu örneklerle sabittir. Buna benzer bir hâdise de, telapatidir. telepati,.arada herhangi bir vasıta

olmaksızın uzaklarda bulunan iki kişinin haberleşmesidir.

Telepati hâdisesi, bugün gerçek bir tesbit olmasına rağmen nasıl cereyan ettiği bilinmemektedir. Bu ve buna benzer hâdiseler, teknolojimizin yeterli hassasiyete ulaşmadığını ve tatminkar bir incelik arzemediğini imâ etmektedir. HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

221

Nazar ıdeğen kişinin abdest suyunda şifa bulunduğunun sahih hadislerle bize aktarılmış olması, iyi bir laboratuvar ve klinik çalışmasına davet etmektedir. Derisi ile de solunum yapan insan, devamlı terleme de yapmaktadır. Bu ter ile birlikte, vücuttaki bazı zararlı maddeler (toksin ve antijenler) de atılmaktadır. Abdest suyu ile toplanan bu maddeler, nazar değen kişide aşı etkisi uyandırarak tedavi edici etkisinin olabileceği düşünülebilir." (Z.Ç)

2. Göz Değmesine Karşı Alınacak Tedbirler:

Resûlullah aleyhissalâtu vessalam göz değmesinin hak olduğunu beyan edince, ondan korunmanın çaresini de beyan etmeliydi. Nitekim hadislerde buna yer verildiğini görürüz:

* Muavvizateyn okumak. ir Fatiha süreri ve Ayete '1-Kürsi okumak. . ir Resûlullah'\n öğrettiği bazı duaları okumaktır. Hadislerde gelen dualardan biri şudur:

"Allah'ın tam kelimeleriyle, her bir şeytandan ve öldürücü zehir taşıyanlardan (Allah'a) sığınırım. Allah'ın tam kelimeleriyle -ki bunları ne iyi kimseler, ne de fâcir ve kötüler tecâvüz edemezler- Allah'ın yarattığı, varetteği vücut verdiği şeylerin şerrinden, gökten inenlerin ve göğe yükselenlerin şerrinden, yerde yarattıklarının ve yerden çıkanların şerrinden, gece fitnelerinin şerrinden, gece ve gündüz gelenlerin -hayırla gelenler hâriç- şerrinden Ey Rahman Rabbim sana sığınırım."

222

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

HZ. Cebrail aleyhissalam'ın Resûlullah'a okuduğu göz ru-kyesi şudur.

Müslim'de gelen bir rukye şudur: "Allah'ın adıyla, sana eza veren her peyden, her nefsin ve her hâsid gözün şerrinden sana rukye yapıyorum. Şifayı Allah verir, ben Allah'ın adıyla rukye yaparım."

(1) Ferdî Tedbir:

Göz değmesi, başkasının hoşlanıp gıpta ettiği bir güzellik sebebiyle vukua geldiği için, birçok büyükler, göz değmesine tedbir olarak güzellikleri izhar etmeyip, setretmeyi yani kişinin kendisini olsun evladını olsun fazla süsleyip dikkat çekmemesini tavsiye etmiştir, imam Begavfnin nakline göre Hz. Osman yakışıklı bir oğlan görünce, sahiplerine çocuğa göz değmemesi için yüzünü biraz karartarak çirkinleştirmelerini tavsiye etmiştir.

(2) Resmi Tedbir mi?

Nazar bahsinin, İslam ulemâsı nezdindeki ciddiyetini gösteren bir husus, bazı âlimlerin bu meselede vermiş olduğu bir fetvadır. Bu fetvayı kaydetmeden önce şunu belirtmek isteriz: Nazar değmesi bahsine yer veren sarihlerimiz, bu fetvaya herhangi bir tenkid getirmek şöyle dursun, onu tasvib ifâde eden sözlerle aynen tekrar ederler. Pratikte bunun fiilî bir uygulaması olmuş mudur bilemiyoruz. Bu hususta örneğine rastlamadık. Sırf nazariyatta da kalsa fetvayı bilmede fayda olduğuna inanıyoruz:

HZ. PEYG/

N SÜNNETİNDE TIP

223

"Bir bölge yetkilisinin (İmâm), gözü değen kimseyi bilmesi halinde halka karışmasını önlemesi ve evinde kalmasını sağlaması uygun olur. Şayet fakirse (ve kazanç için çıkmaya mecbursa) maişetini de sağlar. Zira onun zararı, cüzzamlının zararından daha fazladır. Hz. Ömer bir cüzzamhı halka karışmaktan men etmişti. Keza o, Resûlullah'ın cemaate gelmekten men ettiği sanmsak-soğan yiyenden daha fazla zararlıdır."

Nevevî der ki: "Bu söz doğrudur, açıktır, muhalif bir görüş beyan eden kimse bilinmemektedir."

• TECZİYEMİ?

Resmî tedbir meyanında, âlimler, gözü değenin kadı tarafından cezalandırılması meselesini de münâkaşa etmiştir. Kurtubî der ki: "Gözü değen kimse bir zarara

sebebe olsa onu tazmin eder, ölüme sebep olursa, üzerine kısas veya diyet gerekir. Şayet, bunun vukuu, bir âdet hâlini almış olacak şekilde ondan tekrarla vaki olmuşsa..." İbnu Hacer der ki: "Şâfi'îler, bu hususta kısasa hükmetmezler, bilakis, kısası yasaklarlar. Derler ki: "Böyle birisi öldürülmez, mühlük (zarar vermiş) de addedilmez." Hatta Nevevî, er-Ravza'c/a der ki: "Bu şahsa ne diyet ne de kefarete gerekir, çünkü hüküm, istikrar kesbetnüştü umumî hallere terettüp eder, bazı ahvale tâbî olarak bazı şahıslarda görülen istikrar bulmamış hususî hallere değil. Nitekim, kişiden göz değme hadisesi, hased gayesi veya onun mazhar olduğu nimetin zevalini temenni etmesi halinde vâki oluyor. Keza, göz değmesinden neş'et eden şey, bazan o şahsa

224

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

herhangi bir kötülüğün husulüdür, bu kötülük hayatın zevaline has kılınamaz. O kimseye, göz değmesinin tesiriyle başka surette de bir kötülük gelebilir." İbnu Hacer der ki: "Buna ancak, sihirbazın öldürülmesiyle ilgili hüküm uygun düşer. Çünkü, bunun hali onun haline uygundur, ikisi arasında fark bulmak zaten zordur."

(3) Gözü Değen Ne Yapmalı?

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, kaydettiğimiz üzere göz değme hâdisesine karşı bir kısım önleyici tedbirler tavsiye eder. Bunların bazısı, gözü değen zâtla ilgilidir. Bu cümleden olarak Aleyhissalâtu vesselam, böyle kimselere, hoşlarına giden bir şey gördüğü zaman, bârekallah diye tebrîkde bulunmalarını tavsiye etmektedir. Nesâî ve İbnu Mace'de yine Ebu Ümâme'âen gelen bir başka vecihte: "Biriniz kardeşinde hoşuna giden bir şey görünce ona bereket duası ediversin" buyunulmuştur. "Allah onu sana mübarek kılsın. Hakkında hayırlı kılsın" mânasına gelen bârekallah duasının gözdeki değmesinden korkulan hassayı gidereceği beyan edilmiştir. İbnu Abdilberr der ki: "Kişi, bu durumda, "Tebârekalâhu Ahsenu'l halikın"; "Allahümme bârik fihi" demelidir. "Herhangi bir şey, hoşuna giden herkesin, tebrîk duası okuması ona vâcibtir. Bereket duasında bulununca muhakkak surette mahzur bertaraf olur." el-Mâziri der ki: "Burada hâsıl olan tesir, izahı ve anlaşılması aklen mümkün olmayan" hâdiselerdendir. Her bilinen şeyin mahiyetini kavramak aklın gücü dışındadır. Öyleyse mahiyeti anlaşılmadı diye bu

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

225

hâdisenin inkarı gerekmez. Müteşerri yani şeriata bağlı, dindar biri bunu kabulde zorluk çekerse, kendisine: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" demesini tavsiye eder, tecrübenin bunu destekleyip, müşahedenin de te'yîd ettiğini söyleriz. Fakat mütefelsifyani şahsî kanaatiyle hareket edip dinî kaynaklara itibar etmeyen biri, bu tedaviyi anlamakta zorluk çeker, inkara kalkarsa, onu kısa yoldan reddetmek en doğru yoldur. Çünkü, ona göre de ilaçlar, mahiyeti bilinmeyen bir kuvvetle tesîr hâsıl eder. Ve durumu bu olan yani nazarlarında mahiyeti meçhul olan şeye de havas ismini takarlar." İbnu'lKayyim der ki: "Bu keyfiyeti inkar eden, alay konusu yapan, şekke düşen, ona inanarak değil de bir tecrübe olsun diye başvuran ondan istifâde edemez. Tuhaf olan şudur: Tabîbler, eşyanın tabiatında, havas dedikleri ve hastalıkların tedavisinde müessiriydim inandıkları bir şeyin varlığını -bu hasiyetin nasıl müessir olduğunu izah etmeksizin- akla vurmadan peşinen kabul ettikleri halde, sıra şer'î havass'a gelince iş değişiyor, câhil takımları bunu inkara kalkıyorlar. Üstelik bunu abdest suyu arasında akl-ı selîm'in reddetmeyeceği kesin bir bağ olmasına rağmen yapıyorlar. Nitekim yılan zehirine karşı kullanılan panzehir de böyle; yılanın etinden yapılır. Öfkelenmiş nefislere tavsiye edilen ilaç da böyle: Öfkelinin bedenine eli koymakla öfkesi gider. Şu halde, bu göz değmesinin tesiri de beden üzerine düşen bir ateş parçası gibidir, sanki abdestle bu ateş söndürülmektedir. Ayrıca şiddetle nüfuz eden bu habîs keyfiyetin eseri, beden in ince yerlerinde zuhur etmesi ve büklümlerin de en ince yerleri teşkil etmesi sebebiyle,

226

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

büklümlerin yıkanmasıyla o habîs keyfiyetin tesiri iptal edilmiş olur, hele buralar, şeytanî ruhların husûsî mekanlarını teşkil ederse."

İbnu's-Sünnfnin Sa'îd İbnu Hakîm'den rivayetine göre, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, kendi gözünden herhangi bir zarar değmesinden korkacak olursa: "Aliahümme bârik fîhi (AHahım onu mübarek kıl)" derdi ve ona zarar vermezdi." Yine İbnu's-Sünnive Bezzâr'mEnes radiyallahu anh'dsn yaptıkları bir tahriçte Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Kim bir şey görür, o da hoşuna giderse ve derhal "Mâşaallah lâ kuvvete illâ billah. (Allah istemiş, kuvvet sadece Allah'tandır) derse, (onun nazarı) zarar vermez."

Şu halde bereket duasının tek bir formülü yok, muhtelif şekillerde yapılabilir. En müessiri, me'sur olanı yâni hadîslerde gelenidir. Dilimizde mâşaallah, bârekallah demek yerleşmiştir.

4. Nazar Değen Kimseye Yapılacak Tedavi:

Kişinin nazar değmemesi için tavsiyede bulunan Resûlullah, her şeye rağmen nazar değmesine uğrayan gözzedenin tedavisine de reçete vermiştir. Bir önceki hadiste bu reçete verilmiştir. Kısaca şudur: "Kimin gözü değmişse ona bir leğenin içinde abdest aldırıp, leğende toplanan su, göz-zedenin üzerine dökülecektir."

Ancak, hemen belirtelim ki, burada zikredilen abdest, tam bir namaz abdesti değil, 4044 numaralı hadîste görüldüğü

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

227

üzere bir nevi abdestir. Bazı hadîslerde abdest (vudû) kelimesi kullanılırken, bazılarında gusûl ve iğtisâl kelimeleri kullanılmıştır. Şu halde bunu namaz abdesti veya cenabet guslü olarak anlamayacağız. Rivayetlere göre bu bir nevi abdest'in tarifleri farklıdır. Bu tariflerden biri zikri geçen rivayette yapılmışsa da, bazı mübhem noktalar var. Sözelimi, "ayaklarının etrafı" tabiriyle "sağ sol ayaklarının parmak diple-n'"nin kastedildiği, bir başka rivayette açıklanmıştır. Ebû Ümâme'den Zührî tarikiyle Nesâî ve diğer bazı kaynaklarda gelen bir rivayette şöyle anlatılır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselamla bir grup çıkmıştı, yanlarında ben de vardım. Bir su kaynağına geldik. Cuhfe'deki Harrar geçidine varınca Sehl İbnu Huneyf (açıkta) yıkandı. Beyaz tenli, beden ve endamca yakışıklı idi..." Bir önceki Hadiste böyle anlatılır. Bazı farklılıklar şöyle: "Resûlullah'in emri üzerine Âmir yüzünü, ellerini, dirseklerini, dizlerini, ayaklarının yanlarını (parmaklarla birleşen yerleri), izârının iç kısmını bir kab içerisine yıkadı. Sonra birisi, bu suyu, hastanın arka tarafından başına ve sırtına döktü. Sonra kabı bıraktı. Bunu yapar yapmaz Sehl halkla birlikte hiçbir şey yokmuş gibi yürüdü."

Şunu da belirtelim ki, bir kısım âlimler gözü değen kimsenin bu abdesti alması işine vâcib demişlerdir. Yani bu maksad-la abdest alması talep edildiği takdirde talebi reddetmez. "Zira derler, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'in "kardeşin için abdest al" veya "...yıkandır" şeklindeki buyrukları vucub ifâde eder." Zürkânî devamla der ki: "Kimseye, kardeşine fayda verecek bir şeye mâni olması veya zarar vermesi uygun

228

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

olmaz, hele bu zarar kendisi yüzünden olmuşsa. Aksi takdirde ona karşı cinayet işlemiş olur. Öyleyse nazarı değen kimseye bu sebeple gusletmesi (abdest alması) vâcibtir."

2-GÖZ DEĞMESİYLE İLGİLİ BAZI MÜTEFERRİK HÜKÜMLER:

Sarihlerimizin beyan ettiği bazı hükümleri de mevzumu-zun tamamlanması için kaydediyoruz:

* Gözü değen kimse, bilindiği takdirde yıkanmaya hükmedilir.

* Yıkanma faydalı rukyelerdendir.

* Mâ-i müsta'mel (abdest suyu) temizdir.

* Göz değmesi bazah ölüme sebep olabilir.

ir Kalbe, "hususî guslün" eseri en ince ve en çabuk nüfuz eden yerlerden ulaşır, bu su ile, gözün tahrîk ettiği ateş söner.

3- Bu kısım 4 numaralı hadîsten açık yerde, avret yerleri açıl-mamak kaydıyla yıkanılabilceği hükmü çıkarılmıştır.

4- Yıkanan kimseye, avretine olmamak kaydıyla bakılabilir. Çünkü Resûlullah, Râbi'a'yı, baktığı için değil, rukye okumadığı için azarlamıştır.

5- Kişi bir şey hoşuna gidince bârekallah demede acele etmelidir.

6-GÖZ DEĞMESİ VE KADER:

Göz değmesi meselesi mevzubahis olunca, kaderle olan irtibatı gündeme gelmektedir. Alimler bu hususta da bir kısım

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

229

açıklamalarda bulunarak göz değmesine inanmanın kader inancını helaldâr etmeyeceğini açıklarlar. İbnu Hacer der ki: "Bu meselede Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at inancına uyan noktan nazar şöyledir: Göz, bakan kimsenin bakması esnasında öbürüne zarar verir, bu doğrudur, ancak bu hâdise, rastgele cereyan etmez; iki şahıs karşılaşınca birinden diğerine zarar gelmede cereyan eden ilahî âdetle meydana gelir." Bilhassa Hattâbî, açık ifadelerle, felsefecilerin gözde mevcut, mahiyeti bilinmeyen bir "manâ"nm karşı tarafta zarar hâsıl ettiği fikrinin yanlışlığına dikkat çeker. O, bu hâdisenin, zarar husulünde Allah'ın icra ettiği kanunla vukua geldiğini belirtmede ısrar eder. Der ki: "Allah âdetim, cisimlere ve ruhlara dercettiği bir kısım kuvvetlerin mevcudiyetiyle icra eder. Nitekim, kişi, kendisine haya ettiği birisi baktığı zaman, duyduğu utanma ile yüzünde, daha önce bulunmayan şiddetli bir kızarma hâsıl olur. Korktuğu birisini görünce de yüzü sararır. Birçok insan korktuğu şeyi mücerred görmekle rahatsızlaşır ve kuvvetleri zaafa uğrar. Bütün bu cereyan eden hâdiseler Allah'ın ruhlarda yaratmış olduğu "te'sirler" den hâsıl olur. İşte bu "te'sirter" in, gözle olan irtibatının kuvveti sebebiyle vukua gelen fiil göze nisbet edilerek göz denmiştir. Aslında bu fiilin vukuunda asıl müessir (te'sir sahibi) göz değildir, tesir ruha aittir. Ruhlar tabiatça, kuvvetçe, keyfiyetçe, havasça çok farklıdırlar. Bir kısım ruhlar, kötülüğünün şiddeti ve keyfiyetinin habisliği sebebiyle, bedende saf rü'yetle tesir hasıl eder, bunun ona ittisal peyda etmesi gerekmez.

230

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Hülasa te'sir, Allah'ın iradesi veyaratmasıylaadır, cismânî bir ittisale münhasır değildir. Gerçi bazan ittisalle de olur, ancak bazan karşı karşıya gelmekle, bazan sırf bir görme ile, bazan da ruhun teveccühüyle hasıl olur. Bu cümleden olarak dualarla, rukyelerle, Allah'a iltica ile hasıl olan tesir gösterilebilir. Keza tevehhüm ve tahayyül ile de te'sirin vukua geldiği bir gerçektir. Bakan kimsenin gözünden çıkan şey ise manevî bir oktur, korumasız olan bir bedene değdi mi onda tesir meydana getirir. Beden korumalı olursa ok ona nüfuz etmez, belki de sahibine geri âöner. Maddî ok da böyle değil mi?"

7- DÖVME (VEŞM) YASAĞI: Altıncı kısım 2. hadisde-ki rivayetin sonunda, Buharî dışındakilerin "Dövme yapmayı yasakladı" ibaresine yer verdiği not edilmiştir. Aslında bu ziyadeyi Buharî kaydetmiş, Müslim ve Ebu Dâvud kaydetmemiştir. Ortada bir ifade hatası olduğu açık. İbnu Hacer, rivayette, birbiriyle irtibatı gözükmeyen iki ayrı mesele yer aldığı için, aslında bunların iki hadîs olabileceğini ve muhtemelen bu yüzden, Ebu Dâvud ve Müslim'in ikinci kısmı rivayete eklediğini belirtir. Sonra Buharî'nin bunu niçin beraber zikretmiş olabileceğini araştırır. Der ki: "Bu iki cümle arasında, benden önceki sarihlerin farkına varmadığı bir ilgiyi keşfettim. Şöyle ki: "(Dövmelerin yaygın olduğu muhitlerde) kişiyi, dövme yaptırmaya sevkeden âmillerden biri de, sıfatında yapacağı değişikliklerle göz değmesini önlemek gayesidir."

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

231

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam göz değmesini te'yid etmekle birlikte dövmeyi yasaklamaktadır. Öyleyse göz değmesine karşı, dövme yapma vs. gibi sünnette beyan edilmeyen tedbirlerin hiçbir faydası yoktur. Allah'ın takdir ettiği şey olacaktır.

u'

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

İKİNCİ BÖLÜM TİBB-I NEBEVİ, MAHLİYETİ VE EHEMMİYETİ

(Tıbb-ı Nebevi 'ye Yeniden Eğilmenin Gereği)

TEMHÎD

Zamanımızda tıp ilmi eski devirlere nazaran çok terakki kaydetmiştir. Her geçen gün yeni gelişmelere de sahne olmaktadır. Öyle gözüküyor ki, istikbalde en harika keşiflerin yapılacağı sahalardan biri tababet olacaktır.

Tıbbî inkişaf, sadece daha müessir yeni ilaçlar bulmaya, teşhis ve tedavide

kullanılan yeni cihazlar keşfetmeye münhasır kalmıyor, prensip ve metodlara da şâmil oluyor. Nitekim bugün, ilaçla tedavi esasına dayanan alışılmış, mütad Batı tipi tedâvî metoduna, temelde aykırılık arzeden yeni metodlara şahid olmaktadır: Telkin, akapunktur gibi ilaçsız tedavi me-todlarına ilâveten "bıçak-vr ameliyat" metodları da duyulmaya, katılmaya başladı. En azından 'ırümüzde, bundan birkaç on yıl öncelerine kadar, Batı tipi tabu 'le bağdaşmayan her çeşit tedavi usûlü kesinlikle reddedilir, safsata, hurafe, kocakarı işi olduğu söylenirdi. Halbuki bugün, aynı şeyler karşısında "halk tababeti", "şifalı otlarla tedavi" gibi daha munis, daha ilmî bir yaklaşım benimsenmiş bulunmaktadır.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

233

fU_. r1_ 1 -....._

Bu gelişmeler karşısında, İslam âleminin geçmişte asırlarca müracaat kaynağı yaptığı ve milyonlarca insanın prensipleriyle şifâya kavuşturulduğu tıbb-ı nebevî'nin derin incelemelere konu edilmesi, diğer tıbbî metodlar seviyesinde . geliştirilip sistematize edilmesi müslümanlara ciddî bir vazife olmaktadır.

Biz bu yazımızda, tıbb-ı nebevî hakkında toplu bir bilgi verebilmek için, onun dayandığı ana prensipleri belirtmeye çalışacağız. Göreceğiz ki, hakikaten tıbb-ı nebevî, nev-i şahsına münhasır tamamen orijinal bir tababet çeşididir. Katı, değişmez esaslara dayanmaz. İnsanlar için faydalı olan bütün metodlara sinesinde yer verir. Zira insan mizacındaki farklılıklarTkabul ederek, bu metod ve ilaçlardan mizaca uygun gelenin netice vereceğini kabul eder. Tıbb-ı nebevî sahasında, mütehassıslarca sistematik çalışmalar yapıldığı takdirde, insanlığa orijinal tedavi ve şifâ yolları sunulabileceğine inancımız tamdır.

1-HZ. PEYGAMBERİN SAĞLIĞA VERDİĞİ

EHEMMİYET:

Dinimiz tarafından insanlara yüklenen dünyevî ve uhrevî bütün vazifelerin ifası her şeyden önce sağlığa bakar. Bu sebeple İslamiyet, "mücerret hayat" değil, "sağlıklı hayat" üzerinde âumr.Resûlullah aleyhissalâtu vessalam'% göre, sarsılmaz bir iman demek olan "yakın" den sonra kişinin en kıymetli serveti "sıhhat" idir. Bir hadîste şöyle buyurur: "Al-lah'dan af ve afiyet dileyin. Zira, hiçbir kimseye

234

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

"yakîn"den sonra, afiyetten daha hayırlı birşey verilmemiştir." Bir diğer hadislerinde de: "Allah'tan istenen şeyler arasında Allah'a en sevgili olanı afiyettir" buyurur. Bir zat "Hangi dua daha üstündür?" diye üç ayn gün sorar. Resûlullah aleyhissalâtu vessalam her dafasmda: "Rabbin-den dünyada da âhirette de afiyet vermesini iste" diye cevap verir. Etrafındakilere pek çok kereler "Allah'tan afiyet talebetmelerini" tavsiye eden Resûlullah, şahsi dualarında, sıkça sıhhat talebetmek suretiyle fiilî ömek vermiştir. Hemen belirtelim ki, Hz. Peygamber aleyhissalâtu ves-selâm'm tebligatında dua, ulaşılması gereken bir hedefin gerçekleşmesinde birbirini takiben yapılması gereken birçok fiil ve buna bağlı olarak alınması gereken tedbirlerin ilkini teşkil eder. Yâni dua ile, hedef tayini yapmış, gerçekleşmesi gereken şeyi şuur hâline getirip programa almış oluruz. Ondan sonra bunun tahakkuku için yapılması gereken şeyleri icraya sıra gelir. Öyle ise afiyet talebi demek, sıhhatli olmak için gerekli olan şartları yerine getirmek, fiilen tedbirler almak demektir: Hıfzıssıhha kaidelerine uymak; doktora gitmek, perhiz yapmak, ilaç almak, ameliyat olmak v.s..

2-KORUYUCU HEKİMLİK:

Tıbb-ı nebevî'yi birkaç prensibe irca' etmek istesek ilk prensip olarak hıfzıssıhha karşımıza çıkar.

Yâni, tedâvî olmak değil, sağlığı korumak veya hastalanmamak için tedbirler almak esastır. Gerçi öncelikle sıhhatin korunmasına, bütün tababet sistemlerinde yer verilmiştir.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

235

Ancak dinimiz kadar bunu şuurla, ısrarla yapan başka sistem yoktur. Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam önce sıhhati korumanın ehemmiyetini belirten uyanlarda bulunur: "... hasta olmazdan önce sağlığın kıymetini, ölmezden önce hayatın kıymetini bil!" gibi: Ayrıca sıhhati koruyucu pek çok prensipler vaz'eder. Bunlardan bir kısmı doğrudan doğruya, bir kısmı da dolaylı olarak sıhhati gaye edinir. Aşağıda kısa kısa üzerinde durulacağı üzere, mesele temizlik, beslenme, spor ve istirahate giren emirler doğrudan hıfzıssıhha ile ilgili olduğu halde namaz, oruç gibi ibâdetlerle, domuz eti batsa olmak üzere bir kısım yiyecekler ve alkollü içki ve uyuşturucularla ilgili haram ve yasaklar da dolaylı olarak sılıhatin korunmasıyla ilgilidir.

1) TEMİZLİK:

"Temizlik imanın yarısıdır" hadisinde ifadesini bulduğu üzere Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam temizliği İslam'ın yansı ilan etmiştir. Öyle bir yan ki, ikinci yansının mu-teberliği buna bağlı. Temizlik olmadıkça, ne namaz, ne oruç, ne diğer ibâdetler hiçbiri makbul değildir. Nitekim hadîste "Namazın anahtarı temizliktir" buyrulmuştur.

Temizliğin dindeki ehemmiyetine binâen hadis kitap-larında olsun, fıkıh kitaplarında olsun tamamına yakınında ilk bölümü Kitabu't-tahâre adını taşıyan temizlikle ilgili bahisler teşkil eder.

236

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Maddî ve manevî, ruhî ve bedeni her iki temizliğe beraberce yer veren İslam, maddî temizliği şu dört seviyede anlar ve emreder:

1-Elbise temizliği,

2-Beden temizliği,

3- Mekan ve mesken temizliği,

4- Çevre temizliği. 2) BESLENME:

Dinimiz sağlıklı beslenmeye de geniş yer vermiştir. Dinin ana kaynağında "Yeyin, için, israf etmeyin" denmiş olması bu mevzuun dinde kazandığı ehemmiyeti göstermeye yeterlidir.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, yenecek şeylerin çeşidinden, miktanna, hangi şeyleri hangi şeylerle beraber yemek gerektiğinden hangi çeşit rahatsızlıkta hangi çeşit yemeklerin yenmesi gereğine kadar çeşitli tavsiyelerde bulunur. Teferruata girmeden şu esaslara temas edebiliriz:

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam yiyeceklerin mütenevvî olmasını emreder.

Yani et, sebze, meyve, tahıl, yağ, tatlı, peynir, çiğ, pişmiş her çeşit gıda maddelerinden muvazeneli şekilde yenilmelidir. Müslüman her eline geçeni yiyemez, haram olan yiyecekler vardır. Sünnete göre, sabah ve akşam olmak üzere günde biri tercihen meyve olmak üzere iki seferden fazla yenmemelidir: Biri sabah biri akşam. Aleyhissalâtu vesselam, "akşam yemeğinin terki, ihtiyarlama [ve zayıflık] vesilesidir" diyerek akşamı terketmemeyi tavsiye eder. Mevzuyu tahlil eden Gazali, İhya'da: "Evla olanı, kişinin yiyeceğini ikiye taksim etmesidir. Ve bir sahurda, bir de iftar vaktinde olmak üzere iki sefer yemelidir" der. Bize öyle geliyor ki Aleyhissalâtu vesselam işçiden zâhibe kadar şartları farklı olan her sınıf insanın tâbi olabileceği beslenme rejimine örnekler vermiştir. Meseleyi bu genişlik ve ruhsat espirisiyle değerlendirmeden sadece zâhidâne rejimin esas olduğunda veya aksinde cezmetmek, nasslan şahsî tercihimiz istikâmetinde yorumlamak olur. Bu hatalıdır. Mevzu üzerine gelen bütün rivayetlerin, sıhhat durumlarını da nazar-ı dikkate alarak hakkını vermek gerekir. Bazı kefaretlarin ödenmesinde "bir fakirin iki öyün yemeği" nden hesaplanması veya iki sefer doyurulması, bir günlük öyün sayısı meselesine fukaha-i kirâmm cevabını teşkil eder.(42) Yenince az yemeli, iyice doyuncaya kadar da yememelidir. Yemekten önce ve sonra el yıkanmalıdır. Sohbet etmenin esas olduğu sofranın uyulması gereken âdabı vardır. Bu bahisler, Yemek bölümüfnâz etraflıca açıklandı.

3) SPOR:

Dinimiz bilhassa beden sağlığı için spora yer verir. Ancak İslam'ın spor anlayışı bugünün anlayışından farklıdır. Zamanımızda, insanların, yaym organları vasıtasıyla veya stadyumun seyirci tribününde oturarak spor oyunlarını takip etme-

42- Bu mevzudaki müdellel bir tahlili Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye

kitabımızda yaptık. (S. 218-220)

238

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

leri "sporla meşguliyet" kabul edilir. İslam, belli ölçülerle "bizzatyapma" ya spor der. İslam açısından ne milyonları oyalama mesleğini icra maksadıyla sahaya çıkan profesyonellerin yaptığına, ne de bunu gözleriyle takip edenlerin yaptığına "spor" denemeyeceği kanaatindeyiz.

İslam koşmak, yüzmek, ata binmek, ok talimi yapmak, güreşmek gibi faydalı meşguliyetleri teşvik eder. Bir hâdisde: "İki hedef arasında koşan kimsenin her adımı için bir sevap vardır" buyrulur. Bir başka hadîste: "Ok yarışı yapın, (vücutça) sertlesin, yalın ayak yürüyün" tavsiye edilir. Atıcılığa o kadar ehemmiyet verilmiştir ki, atıcılığı öğrendikten sonra unutanları Hz. Peygamber; "Bizden değildir, bana isyan etmiştir"; "Allah'ın nimetine küfranda bulunmuştur" gibi ağır ifadelerle tehdit etmiştir.

Bahis ve kumar karışmamak kaydıyla sportif yarışmalara müsaade eder, derece alanları mükâfaatlandırmayı hoş karşılar.

4) İSTİRAHAT:

Vücudun sağlığını korumada istirahatın de yeri var. Kurân-ı Kerîm gecenin istirahata mahsus olduğunu bildirdiği gibi, gündüzleyin kay lüle denen uykuyu da istirahat vakti olacak zikreder.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam muhtelif hadîslerinde aynı meşguliyetin insana bıkkınlık vereceğini belirtmiştir.

Ancak dinlenme konusunda bir husus, İslam 'm orijinalitesini teşkil eder:

Dinlenmenin vasıtası ne eğlencedir, ne de

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

239

bomboş oturma. Kur'ân-ı Kerîm "Bir işten çıkınca tekrar yorul" (İnşirah 7) emreder. Yani meşguliyet değiştirmek suretiyle dinlenmek. Hadîslerde faydalı meşguliyetler: Geçimi kazanmak için çalışmak, ibadet etmek, ilim öğrenmek, nefis murâkebesi, tefekkür, ev işleri, ailevî meşguliyet, eş-dost ziyareti, sohbet olarak belirlenmiştir. Şu halde bunların birbirleni-ni tamamlayacak şekilde programlanması, birinden yorulunca diğerini yaparak istirahatın temini gerekecektir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'm. Kur'ân meclislerinde şiir okutarak ashâbı dinlendirdiği rivayetlerde gelmiştir.1

5) İBADETLER:

İslâm 'da ibadetlerin de Tıbb-ı nebevînin bir parçasını teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Namaz, oruç, hacc, zekat, dua, zikir gibi bütün ibadetlerin gerek beden ve gerekse ruh sağlığı yönünden hem koruyucu, hem de tedavi edici tesirleri vardır. Bazıları herkesçe görülen, teyid edilen bir husustur. Sözelimi namazın jimnastik yönü, orucun perhiz yönü, dua ve zikrin psikolojik telkin yönü, zekat, sadaka gibi yardımların insana psikolojik bakımdan getirdiği rahatlık ve huzur hali artık İslam 'in dışında kalan müşâhidlerce de te 'yid edilen bir husustur.

İbadetlerin bu yönüne Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam da pekçok hadîslerinde dikkat çekmiştir. Bir iki örnek verelim: Oruçla ilgili bahiste geçtiği üzere Aleyhissalâtu vesselam: "Oruç tutun, sıhate erin"; "Oruç sabrın yarısıdır" buyurmuştur.

240

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Namaz, maddî ve manevî temizliğin, beden, elbise ve mekân temizliğinin kaynağıdır. Resûlullah musalli müslümanı evinin önünden akan nehirde günde beş kere yıkanıp paklandığı için hiç bir maddî kiri kalmayan kimseye benzettir. Namaz da insanı bu nehir gibi bütün kirlerden paklar buyurur. Hıf-zıssıhhanm yani koruyucu hekimliğin ilk şartı temizlikten geçtiğine göre, hakkıyla kılınan namaz bu meselede rakipsizdir.

Zekat bahsinde Resûlullah'm "Zekât İslam'ın köprüsüdür." "Malının zekâtını ödedin mi, onun şerrini kendinden defettin demektir" buyurarak günümüzü allak bullak eden zengin-fakir kavgası gibi içtimaî marazların zekâtla önleneceğini bildirmiştir. Şu hadîs de mevzumuz açısından ikna edicidir: "Mallarınızı zekatla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin, belâya dua ile karşı koyun."

6) DUA:

Hız. Peygamber Aleyhissalâtu vesselamım sağlık taleb eden çeşitli duaları mevcuttur. Bunlar bir bakıma hastalanmadan önce sıhhatin kıymetini idrake ve onu korumak için gerekli tedbirlere sevkeden âmillerdir. Hangi hususta olursa olsun, dua etmek, meseleyi lisânen zikretmek onu şuurlu haline getirmek, kendimize proplem yapmak demektir. Binaenaleyh sıhhat talebiyle ilgili duaların hıfzıssıhha giren tedbirlere ilk adım olduğu muhakkaktır: Hadîslere göre "Dua, ibâdetin özü ve iliğidir"; "Allah dua etmeyen kulunu sevmez"; "En hayırlı amel zikir ve duadır"; "Allah müslümanın her duasına cevap verir. Ya istediğini aynen verir, yahut onun

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

241

bir misli kötülükten onu liorur, yeter ki günah talebetme-sin, sıla-ı rahmin gereğine aykırı bir istekte bulunmasın."

Resûlullah; hastalıklara, bunamaya, cünûna, musibetlere, deccalm şerrine vs. kısacası, hayat ve ölümün karşılaşacağı bütün fitnelere karşı Allah'ın yardımını, korumasını talebet-miştir.

7) HARAMLAR:

Dinimizin koyduğu haramları da koruyucu hekimliğin bir parçası sayabiliriz.

İçkinin, uyuşturucuların, domuz etinin sağlık açısından zararları, fazla bir söze hacet kalmayacak kadar ulum-i müteârife sırasına girmiştir.

Frengi, belsoğukluğu gibi zührevi hastalıklara ilâveten şimdilerde bütün insanlığı tehdit eden AİDS hastalığının da başlıca âmilinin zîna ve livâta olması İslâm'ın bu fiiller karşısındaki sert ve ciddî tavnının hikmetini bir kere daha herkese göstermiş olmaktadır.

Şüphesiz yasaklarımız içki, kumar, uyuşturucu ve zinadan ibaret değildir. Millî serveti üç beş zengin kasaya aktararak, bir tarafta sefahat, öbür tarafta sefaleti artırma vasıtası olan "riba" (faiz) de doğrudan veya dolaylı, ferdî ve içtimaî sağlığı bozan en mühim âmillerden biridir. Bu sebeple riba da İslam'ın en şiddetli yasaklarından biri olmuştur.

3- HASTALIK VE TEDAVİ YOLLARI 1)HASTALIK:

İslâm'a göre hastalık, Bakara 155 ayetinde haber verilen imtihan şartlarından biridir.

242

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Yani insan diğer bir çok musibet gibi hastalıkla da imtihan olacaktır.

Aleyhissalâtu vesselam: "Mü'mine hoşlanmadığı her ne gelirse o bir musibettir" diyerek, âyetin devamında geçen musibeti açıklamıştır. Müslümanın hastalık anlayışını tamamlamak üzere Cenabı-ı Hak bir âyet-i kerîmede "Kişiye her bela ve musibet kendi kesbiyle yetişir" (Şura 30) buyurmuştur. Bu beyan, tıbb-ı nebevi açısından ehemmiyet taşır. Zira, kişi bu inançla, hasta olmamanın ön tedbirlerini alacaktır. Bâzı hadislerde bu tedbirlerden biri günah işlemekten, Allah'ın emirlerine isyandan kaçınmaktır. Zira, bir çok musibetler, kişiye, işlediği günahlar sebebiyle gelmektedir. Bu ifade daha açık olarak müslümana şu inancı vermektedir: Musibete uğramamak -ve bu arada hasta da olmamak- isteyen kişi günah işlemekten kaçınmalıdır: "Hastalığınızı ve ilacınızı size açıklıyorum: Haberiniz olsun hastalığınız günahlardır, ilacınız da istiğfardır." Böylece hastalıkların günahla, tedavinin de istiğfar ve dua ile irtibatına dikkat çeken Resûlullah, maddî ve tıbbî tedaviyi reddetmez. Ona da yer verip, teşvik eder, esaslarını beyan eder.

2) TEDAVİ:

Tıbb-ı nebevinin, tedavi konusunda benimsediği birkaç esası şöyle sıralayabiliriz:

1) Hastalığı da şifayı da veren Allah'tır.

2) Allah her hastalığın şifasını yaratmıştır.

3) Hastalanınca şifâ aramalıdır.

4) Şifa için başvurulacak çeşitli tedavi yolları vardır.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

243

Şimdi bu hususları kısaca açıklayalım:

(1) HASTALIĞI DA ŞİFAYI DA VEREN ALLAH'TIR:

İslâm'ın ilk ve ana prensibi olan tevhid akîdesi burada da karşımıza çıkar. Yani,

ister hastalık olsun, ister şifa olsun Allah'ın iradesi, bilgisi, meşîeti dışında cereyan eden tesâdüli birşey değildir. İmtihan, ikaz, ceza, mükâfaat gibi pekçok gaye ve hikmetlere binaen hem hastalığı yaratmıştır, hem de şifayı. Ağaçtan yere düşen bir yaprak bile. O'nun bilgisinden hâriç olmazsa, hilkat ağacının meyvesi, yeryüzünün halîfesi olarak yaratılan insanların sağlığını hem de binlercesinin birden hayatını ilgilendiren hastalıkların, salgınların O'nun bilgisinden hâriç kalması inanç mantığıyla bağdaşmaz. Kaldı ki, pek çok âyet ve hadisler hastalık ve sağlığın Allah'tan olduğunu açık olarak ifâde eder. Bir âyet şöyle buyurur: "Muhakkak ki sizi, biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle deneriz, sabredenlere müjdele. Onlara bir musibet geldiğinde: "Biz Allah'ınız ve elbette O'na döneceğiz derler" (Bakara 155-156).

Az ilerde açıklayacağımız üzere karantina usûlünü bir tedâvî metodu olarak tatbik etmek suretiyle hastalıkların sirayetine inanan Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, hastalıkların, Allah'dan olduğu fikrini zihinlerde tesbît maksadıyla çok çarpıcı bir üsluba başvurarak sirayeti inkar eder: "Ne sirayet vardır, ne uğursuzluk vardır, ne de (cahili-ye devrinde inandığınız üzere öldürülenlerin başından çıkıp kan! kan, intikam! intikam! diye intikamı alınncaya

244

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

kadar bağırarak hortlak ruh) hâme vardır. Bu inançların hepsi batıldır." Dinleyenlerden biri: "Nasıl sirayet olmaz, hastalıklı bir deve sağlamların arasına girdi mi onlarda hastalanıyor" der. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam asıl maksadı tebliğ eder: "Pekiye hastalıklı deve nereden hastalık aldı?" Resûlullah'ın burada maksadı, ne sirayeti öğretmek ne de inkâr etmek. Zîra görüldüğü üzere sirayet zaten bilinmekte. O halde Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam'm o saatteki dersinin gayesi, bilinmeyen bir hususu böyle bir metodla öğretmektir. Muhakkak ki dinleyenlerin ilk etapta kendisine itiraz edeceklerini de biliyordu. Gaye en güzel şekilde hâsıl olmuştu: Öyle ya, sürüyü hasta eden hastalıklı deve nereden hastalık almıştı?

(2) TEDAVİYE İNANÇ:

İslam her hususta ümitsizlik ve ye'si reddeder. Tevbesi kabul edilmeyen günah olmadığı gibi, tedavisi olmayan hastalık da yoktur. Bizce Tıbb-ı Nebevî'nin dinamiği denecek derecede ehemmiyetli bir prensibi, tedâvisiz hastalık yoktur inancıdır.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bu konuda çok kesin ve net konuşur: "Allah, devası olmayan dert indirmemiştir, her hastalık için mutlaka şifâ da indirmiştir." Resûlullah'ın göre tedâvî gayretlerimizin neticesini görememek, derdimizin devâsızlığından değil, henüz şifa verici ilacına rastlayamamış olmamızdandır. Şöyle buyurur: "Her hastalık için bir deva

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

245

vardır. Eğer (tedâvî sırasında) hastalığa deva olan ilaca tesadüf edilirse Allah'ın izni ile şifâ hâsıl olur."

(3) TEDAVİ OLMALI, ŞİFA ARAMAYA DEVAM ETMELİ:

Tedaviye inanmanın tabii neticesi, hasta olunca şifa aramaktır. Madem ki, şifa var ve madem ki, hastalık değil, "sağlık ve hayatın korunması" esastır, öyle ise hastalanınca tedavi olma yollarına başvurmalıyız. İşte birkaç hadis: "Ey Allah'ın kulları, tedaviye devam edin, zira Allah her hastalık için şifa da yaratmıştır, şifâsı olmayan tek hastalık ihtiyarlıktır."

Her hastalığa şifâ yaratıldığına göre, boşa giden gayretleri "bu hastalık tedâvisizdir" diyerek yeisle noktalamamak, belki şifayı bilen birine rastlayamadık diyerek, hayatın son ânına kadar, deva aramaya devam etmek gerekmektedir. Nitekim bu konuda da Resûlullah şöyle buyurur: "Allah her hastalık için şifa yaratmıştır. (Ancak, herhangi bir hastalığa neyin şifa vereceğini) bâzıları bilir, bazıları bilmez."

• TEDAVİ OLMANIN HÜKMÜ:(43) Bu huşu ihtilaflıdır. Hanefîlere, Mâliküere göre, mubahtır, terki günah değildir. Şâfiîler tedavi evladır, der. Ahmet İbnu Hanbel "Terki evladır" der. Hanbelî alimler ekseriyetle bu meselede imamlarına muhalefet ederek tedavi evladır demiştir. Nevevî: Sele-

43- Bu mevzu için, Hak Dini Kur'an Dili Tefsirine bakılmalıdır: (9. cilt, S. 6396-6397).

246

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

fin cumhuru, halefin âmmesi (tamama yakını) tedavinin efda-liyetine hükmettiğini belirtir. Bu ihtilafı, hem hadislerdeki farklılıklarla izah etmek, hem de o devirlerdeki tıbbın teşhis ve tedavi imkânlarındaki sınırlılıkla izah etmek mümkündür. Nitekim meseleyi, tedaviden alınacak neticeler açısından ele alan İslam âlimleri, hastalıktan tedavi olmanın zaruri olup olmaması meselesine farklı cevap getirmişlerdir. Bunlara göre tedavi üç çeşittir:

1) Neticesi kesin olanlar: Su içmek, gıda almak gibi. Aksi takdirde susuzluk ve açlıktan ölüm mukadderdir. Hayatın korunması için buna uymak "farz" dır.

Tedavide hangi teşhislerin buraya sokulacağı doktorlarca değerlendirilecek bir husustur. Bu gruba giren bir hastalığın tedavisini terketmenin tevekkül sayılmayacağı, ölüm korkusu olduğu takdirde haram olacağı belirtilmiştir.

Nitekim İslam ulemâsı ölüme götürecek şekilde yeyip içmeyi terketmenin haram olduğunu söylemişlerdir. İntihar da haram kılınmıştır.

2) Neticesi zann-ı galip verenler: Umumiyetle kan aldırma, ilaç almak gibi tıbbî muameleler bu gruba girer. Hiçbir ilaç için yüzde yüz müessir denemez, faydası olacağına zann-ı gâlible hükmedilir. Bu çeşit teşhislere uymak efdaldır. Bu tedaviye tevessül, tevekküle mâni değildir. Ancak terki de haram değildir. Duruma, şartlara göre, bazı şahıslar hakkında terki efdal olur.

3) Neticesi şüpheli olanlar: Alimler bu gruba giren tedavinin neticesi için mevhum derler, müsbet olma ihtimâli yüzde ellinin altındadır. Rukye ve dua ile tedaviyi burada mütâlâa ederler. Tevekkülün gereği olarak bu terkedilebilir. Bazı âlimler "Tevekkülün şartı bu tedavinin terkidir" demiştir. Amma, duayı ibadet telakkî edip, hastalığı da, "dua ibadeti" nin vakti bilerek hastanın, hastalık vesilesiyle Cenab-ı Hakk'a ilticası efdaldır. Bu telakki ile yapılacak duaya ayet-i kerîmenin (Gâfir 50) ve ResûluUah'm teşvikleri pek çoktur. "Tevekkül icabı bunun terki evlâdır" denemez. Şunu da kaydedelim, tedavi için muska yaptırmak, taşımak, kaba ayet yazıp suyunu içmek gibi ameliyelerin cevazında ihtilaf vardır. Büyücülük ise haramdır. • KADER İNANCI VE TEDAVİ: Şifa için başvurulacak tedavi yollarına geçmeden, bir hususa temas edeceğiz: Kader inancı ile tedavi inancı arasında tezat yok mu? Bu husus her zaman hatıra gelebilir. Zira inanç esaslarımızdan biri kader'dir ve bunun ezelde yazıldığına ve değişmeyeceğine inanıyoruz. Tedavi ise, gayretimize bağlı olarak şifa elde edeceğimiz inancına dayanır.

Bu sorunun cevabını bizzat Ez. Peygamber aleyhissalatu vesselam vermiştir: "Tedavi de kaderdendir." Kaderimizde ne olduğunu sâdece Yaratan bilmektedir, biz ise bilemeyiz. Bizce meçhul olan şeyi, dinimiz, oturarak karşılamayı emretmiyor, arayarak karşılamayı emrediyor. Esas olan dine uymak olduğuna göre, kaderimizin Allah tarafından bilindiği ne inanırken, hastalığımıza karşı şifâyı da arayacağız, zira emir böyle.

248

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

Nitekim bu hususta Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam zamanında bir problem olarak hissedilmiş ve ortaya çıkan tereddüdü izâle için Resûlullah'â kadar gidilmiştir. İşte bir vakıa: Ebu Hüsâme, babasından şunu nakleder: "Hz.

Peygamber'e sordum: "Ey Allah'ın Resulü, tedavi için başvurduğumuz rukye, ilaç ve diğer korunma vasıtaları hususunda ne diyorsunuz? Bunlar Allah'ın kederinden bir şey değiştirir mi? Bunların faydası olur mu?" Hz. Peygamber

aleyhissalâtu vesselam şu cevabı verdi: "Onlar da Allah'ın kederinden-dir. (Hastalığı yarattığı gibi şifâ sebebi olan devayı da O yaratmıştır." Hz.

Peygamber'e bâzı bedeviler de: "Tedavi olmaya çalışsak bize günah terettüp eder mi?" diye sorarlar. Aldıkları cevap şu olur: "Ey Allah'ın kulları, tedavi

olunuz. Zira, Cenab-ı Hak, yarattığı her hastalık için bir de şifa yarattı..." Hz. Ömer'le ilgili misal de burada kayda değer. Şam'a giderken, yol esnasında,

Suriye'de Veba salgını çıktığını duyan Hz. Ömer geri dönme karan verince, "Allah'ın kederinden mi kaçırıyorsunuz?" itirazına şu cevabı verir: "Evet Allah'ın

kederinden kaçıyor, Allah'ın kaderine sığınıyoruz. Sen devenle beraber bir

vadiye insen, vadinin bir yamacı yeşillik ve otlu, öbürü çorak ve otsuz olsa, deveni otlu yamaçta gütsen, bu, Allah'ın kaderinden değil de otsuz yamaçta gütsen mi Allah'in kaderindendir?"

Netice olarak tekrar edelim: Kul değişmeyeceğine inandığı ve fakat ne olduğunu bilmediği kadere göre hareket etmekle mükellef değil. Dinimizin böyle bir emirde bulunması saç-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

249

malık olurdu. Mü'min Kur'an'da ve hadîste kendisine emredilen şeylere göre hareketle mükelleftir ve ona göre ecir alacaktır. Buraya kadar kaydettiğimiz hadîslerde görüldüğü üzere Resûlullah tedavi aramamızı emretmektedir. Bununla sorumluyuz. Şifayı Allah'ın vereceğine inanarak, meşru tedavi yollarına başvuracağız.

(4) TEDAVİ YOLLARI:

Tıbb-ı nebevî'nin bir diğer hususiyeti, tedavide değişik nie-todlara yer vermiş olmasıdır. Bugünkü Batı tıbbı bütün ağırlığını, maddî medodlara verirken tıbb-ı nebevî maddînin yanı başında manevî metotlara da yer verir. Tedavi roetod-lardaki zenginlik ve renklilik, büyük ölçüde İslam'ın insan tabiatı hakkındaki telakkisinden kaynaklanır. İslam'a göre insan, ruh ve bedenden meydana gelir. Öyle ise hastalıkların bir kısmı ruhî, bir kısmı bedenîdir. Ayrıca her insanın maddî ve manevî terkîbi, mizacı, içtimaî ve fızîkî şartları bir değildir. Bütün bu değişkenler hastalığa ve dolayısıyla tedaviye müessirdirler. Neticede, bir kimseye uygun gelen bir ilaç, bir metod, aynı hastalığa yakalanan bir başkasına uygun gelmeyebilir veya tersi.. Bu temel telakkidir ki Hz. Peygamber' e: "Her hastalık için bir deva vardır. Eğer hastalığa deva olan ilaca tesadüf edilirse Allah'ın izni ile şifâ hâsıl olur" dedirtmiştir.

Başlıca tedavi yollarını şöyle sayabiliriz: Perhiz, kan aldırma, dağlama, ilaç, hava değişikliği, rukye, dua, sabır.

Şimdi bunları kısa kısa açıklayalım:

250

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

1. PERHİZ:

Bu, hastalara verilecek gıdaların miktar ve cinsi hususunda konan bâzı tahdidleri ifâde eder. Rivayetler, ev halkından biri hastalanınca Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam'm ilk iş olarak gıdasıyla ilgilendiğini, su, un ve yağdan müteşekkil, hafif bir yiyecek olan çorba hazırlanmasını emrettiğini haber verir. Çorba için şöyle buyurmuştur: "Çorba, hastanın kalbini kuvvetlendirir, hastalığını temizler, tıpkı sizden birinin su ile yüzündeki kiri temizlediği gibi." Bir başka rivayette, "bal, süt ve undan yapılan bir çorbanın karnı yıkayacağı" yeminle ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam hastalara ve hastalıktan yeni çıkanlara, gözünde iltihap olanlara hurma (gibi hararet verici gıdalar) yemeyi yasakladığı gibi, hastalık sebebiyle iştahı kesilenlere de gıda alma hususunda zorlamamayı emreder. Der ki: "Hastalarınızı yemeye ve içmeye zorlamayın. Zira Allah onlara yedirip içirmektedir."

Bu mevzu ile ilgili nebevî bir başka tavsiye, hastaya canının çektiği yiyeceklerden (zararlı olmayanlardan) behe-mahal vermektir.

2. KAN ALDIRMA:

Cahiliye devrinde rastlanan bir tedâvî metodudur. Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam bunu te'yid etmekle kalmamış bizzat kan aldırması ve ashabına da tavsiye etmiştir.

3. DAĞ VURDURMA:

Bu da Tıbb-ı Nebevîce te'yid edilen İslam öncesi bir tedavi yoludur. Bazı hadîslerde tavsiye ve hatta tatbikatına rast-

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

251

landığı halde, bazı hadîslerde de yasaklandığı görülür. Bu durumu, alimler, ızdırap veren, tehlikeli ve maharet isteyen bir tedavi metodu olması hasebiyle, mecbur kalmadıkça, ehil kişi bulmadıkça başvurulmaması gerekir şeklinde yorumlarlar.

4. AMELİYAT:

Bugün tedavinin vazgeçilmez ve son derece müessir vasıtalarından biri ameliyattır. Belki de, o günün Arap cemiyetinde ve hatta komşu milletlerde tedavide bu metoda başvurulmadığından olacak Hz. Peygamberdin hadislerinde bu bahse, ne lehte ne aleyhte yer verilmez. Gerçi, boğaz iltihabı yakalanan çocukları, tedavi için, bez dolanmış parmakla bademciklerinin alındığı ve Hz. Peygamberdin buna müdahale ederek, bir nevi damla tatbikatı olan üd-ı hindi (topalak) tav-, siye ettiği rivayetlerde vardır. Buna dayanarak ameliyat metodunu yasaklamak mümkün değildir. İnşirah suresinde göğüs yarılmasından söz edildiği gibi, Hz. Peygamberim muhtelif seferler, mucizevi tarzda göğsünün yanıldığı, içerisinin temizlenip, dikildiği ve hatta, dikmiş izelinin sonradan belli olduğu rivayetlerde mevcuttur.

5. İLAÇ:

Bir kısım hastalıkların tedavisinde ilaç esastır. İlacın o devirde bilinen her çeşidine hadiste rastlamak mümkündür: A-ğızdan alınanlar, kulak, burun, göz ve boğaza damlatılanlar v. s.

İlaçların ham maddesi esas itibarıyla şifalı otlardır. Bal, çörek otu, ud-ı hindî, zeytinyağı, mantar, hasır külü, kına gibi çeşitli nebatî maddeler hadislerde zikredilmiştir.

252

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

• HARAM MADDEDEN İLAÇ: Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam haram edilen maddelerden ilaç yapılmayacağını beyan eder: "Allah haram kılınan şeyde şifâ yaratmamıştır"; "Haramla tedavide bulunmayın." Şarabı tedavide kullanmak için müracaat edenlere: "O, şifa değil, hastalıktır" diyerek reddeder. Keza kurbağadan ilaç yapmak isteyen bir doktoru bundan men eder, çünkü kurbağa, öldürülmesi haram hayvanlardandır.

6. SU TATBİKİ:

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam çeşitli hastalıkların hararetini düşürmek için vücuda soğuk su tatbikini tavsiye eder. Kendisini ölüme götüren hastalığı sırasında bile bunu bizzat tatbik etmiştir.

7. TEBDİL-İMEKAN:

İklim değişmesiyle hastaların bazılarının tedavi etmek için Hz. Peygamber tebdil-i mekana başvurmuştur. Söz gelimi, Medine'nin rutubetli havasından rahatsızlanan bir grup bedevîyi, hazîne develerinin otlatıldığı yaylaya göndererek tedavi olmalarını sağlamıştır. Yeni girdikleri evden hastalık ve uğursuzluk bulduklarını söyleyenlere de orayı terketmelerini tavsiye etmiştir. Bu örnekleri göz önüne alan İslam uleması tebdil-i mekan veya tebdil-i haramın da bir tedavi metodu olarak sünnette yer aldığını belirtmiştir.

8. RUKYE:

Cahiliye devrinde mevcut bir tedavi usulüdür. Dilimizde buna okumak veya nefes etmek denir. Bir kısım hadisler bunu,

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

253

-tevekküle aykırılığı haysiyetiyle- yasaklar. Ancak, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam göz değmesi, zehirli hayvan ısırması, nemle denen yara kurduna karşı rukyeye başvurduğu da belirlemektedir.

İslam âlimleri farklı hadisleri değerlendirerek, yasağın, "rukye için okunan dua"da cahiliye küfrünü devam ettiren elfazın varlığına hamletmişlerdir. Bu yasak bilhassa hicretten önceki döneme aittir. Hz. Peygamber Medine'de hastalara rukye yapmayı meslek edinenleri dinleyerek dualarında elfâz-ı küfür olup olmadığını kontrol eder ve olmayanlara izin verir.

Âlimler rukyenin cevazında icma olduğunu açıklar. Şer'an yasak olan nefes, "efsunculann ve cinleri teshir iddia eden cincilerin nefesidir."

9. DUA:

Tıbb-ı nebevîde dua, daha önce temas ettiğimiz üzere sadece hastalıktan korunma safhasında başvurulmuş bir yöntem değildir. Hastalanan kimsenin tedavisi sırasında da başvurulması gereken bir medoddur, çaredir. Az yukarıda kaydettiğimiz bir hadisin son kısmı şöyle idi: "Belaya dua ile karşı koyun." Bu durumda kişi, bizzat kendisi için dua edip, Allah'tan şifa talebedebileceği gibi, yakınları da ona dua edebilirler. Her iki çeşit dua da Hz. Peygamberdin tavsiyeleri arasında yer alır. "Mü'minin mü'mine duası müstecabdır" diyen Resulullah

aleyhissalâtu vesselamım hastaları ziyaret ettiğinde şöyle dua ettiği belirtilir.: "Ey inananların Rabbi! Şu hastalığı gider, şifâ ver, şifâ veren ancak sensin. Senin

254

mil

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

şifandan başka şifâ yoktur. Hiç bir hastalık bırakmayan şifa ile şifa ver."

10. KUVVE-İ MANEVİYEYİ TAKVİYE:

Alimler, bazı hadisleri, tedavide moral takviyesi metodu olarak değerlendirmiştir... "Bir hastanın yanına girince onu uzun yaşayacağı hususunda ümitlendirin. Bu (ümitlendirme) kaderi değiştirmez ama hastanın gönlünü hoş eder." buyurulmuştur. İbnu'l-Kayyim derki: "Bu, tedavinin en şerefli bir çeşididir. Zira hastanın gönlünü hoş etmek onun tabitam güçlendirir, kuvvetini harekete geçirir, garîzî hararetini uyandırır, hastalığın def ine yardımcı olur ve hafiflemesini sağlar."

11. SABİR:

Hastalığı hafifletecek, hattâ tamamen bertaraf edip yoke-decek vasıtalarından biri de sabırdır. İnsanların mala, cana gelecek çeşitli musibetlerle imtihan edileceğim bildiren az yukarıda kaydettiğimiz ayet-i kerîme, bu musibetlerin çaresini de gösterir: Zira ayetin sonunda "Sabredenleri müjdele" denilir. Ayetten anlaşılan o ki, gelen musibeti asgari zararlarla atlamanın yolu metaneti kaybetmemek, insanlara şikâyet etmemek, bağırıp çağırılmamaktır. Resûlullah da hastalığa karşı sabretmeye teşvikte bulunmuştur. Kendisine hastalığına karşı Allah'tan şifa talep edivermesi için başvuran bir kadına: "Dilersen dua edeyim, Allah şifa versin, dilersen sabret cennet senin olsun" demiştir. Tedaviye başvurulsa da hastalığın

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

255

elemlerine karşı sabır esastır, çünkü tedavi hiçbir zaman kesin netice vaatetmez.

12. GAYR-İ MÜSLİM TECRÜBE:

Tıbb-ı nebevî'nin orijinal yönlerinden biri budur. Teda-vîde, insanlığın faydasını ortaya koyduğu tecrübelerinden istifade edilir. Cayr-ı müslimlerin metodu veya ilacıdır alınmaz diye bir prensip mevcut değildir. Bunu, Resûlullah aleyhis-salâtu vesselam'm henüz müslüman olmadığı belirtilen meşhur tabîb Haris İbnu Kelde'yz gitmeyi tavsiye etmesi ifâde ettiği gibi, gayle^ hakkındaki şu açıklaması daha sarîh olarak gösterir: "Gayle'den nehyetmek istemiştım, sonra hatırladım ki, İranlılarla Bizanslılar bunu yapmaktalar ve çocuklarına da bir zarar olmamaktadır." İslam âlimleri bu örneklerle dayanarak tıbb'da ehl-i zimme'ye başvurmanın caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Biz bunu, İslam'ın herhangi bir prensibini rencide etmeyecek her çeşit beşerî tecrübeden istifâdeye cevaz olarak anlayabiliriz. İslâmîprensibe uygunluk kaydına, yeni iddiaların değerlendirilmesinde İslam ulemâsının fetvasına olan ihtiyacı belirtmek için yer verdik. Aksi takdirde "eski bir hakikati tekrar etmektense yeni bir yalanı hakikat gibi, bile bile neşretmeyi tercih eden Batılı espirinin oyuncağı olmak, böylece dini rencide etmek mevzubahis olur.

44- Gayle (gıyle de denmektedir): Zevcin çocuk emzirmekte olan zevcesi ile cima yapmasına denir. Kadın hâmile kaldığı takdirde süt, onu emen bebeğe zararlı bir mahiyet kazandığı için Araplar bu hali hoş kaı şılamazlamış.

-o m

O >

03

m s

en

z

1

o m

2- »5

PROF. DR: İBRAHİM

CANAN

1. Butlanı günümüzde ortaya çıkmış eski bir tıb anlayışında ve onun gayr-ı

müessir tatbikatında İsrar etmek.

2. Bu yanlışlığın mesuliyetini hadîslere yükleyerek gerçek tıbb-ı nebevîyi kusurlu bulmak ve itimadı sarsmak. Nitekim, zamanımızda Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'm dinî olmayan bu gibi meselelerde yanılabilmeceğini ileri sürenlere, maalesef rastlanmaktadır.

Resûlullah her meselesinde vahye müsteniddir veya ikâz ve irşad-ı ilâhi'nin garantisi altındadır. Yanlış ve hatalı karara varma durumunda takip edilecek edeb hususunda âlimden câhile, devlet resinden dağdaki çobana vanncaya kadar bütün ümmete örnek vermek hikmetine binaen, Resûlullah'm bazı "yanılma" ve "içtihadından dönme" örnekleri vardır. Bu örnekler tıbb-ı nebevîye hariçten giren ve fakat yanlışlıkla tıbb-ı nebeviden bilinen meselelerle istismar konusu yapılarak, bütün hadîsleri gözden düşürme faaliyetlerinde kullanılabilir. Bu sebeple biz, tıbb-ı nebevîyi sadece ve sadece Kur' an ve hadîse dayanarak yeniden tedvîn etmek, geliştirmek zorundayız.

"Bunu yaparken, tıbb-ı nebevî ile uğraşanlar, tıbbi konulara giren ayet, hadîs ve bunların varsa şerhlerini, günümüz tıbbi bulgu ve çalışmaları ile yan yana getirmelidir. Ayet ve hadîs-i şeriflerin ifadelerine uygun olan tıbbî bulgu ve çalışmalar doğru, ters düşüncelerin yanlış olabileceği kabul edilmelidir.

Tıbbın nevleri konusunda çalışma yapan kişi yanlışlığın nereden kaynaklandığını araştırmalı ve yapabileceği araştırmada buna işaret etmelidir.

HZ. PEYGAMBERİN SÜNNETİNDE TIP

259

Şöyle ki, sonyıllara kadar Peygamberimiz Resûlullah ale-yhissalâtu vesselam' in iltifat ettiği tereyağı konusunda aleyhte konuşan tıbbimiz bugün lehte konuşmaya başlamıştır. Gerçek anlaşılmıştır. Şeker hastalarına balı yasaklayan tıbbimiz, bugün normal miktarda alınabileceğini vurgulamaya başlamıştır.

Perhiz hakkında yeterli fikre sahip olmayan günümüz tıbbi yeniyeni bu konuda ipin ucunu yakalamaya çalışmaktadır.

"Hastalarınızı yemeye içmeye zorlamaymız" hadîs-i şerifindeki iştahsızlıkla ilgili arkada bulunan fizyolojik mantığı anlamakta halen güçlük çeken günümüz tıbbidir" (Z.Ç),

* TIBB-I NEBEVÎ NASIL İHYA EDİLEBİLİR? Tıbb-ı nebevînin günümüz şartlarında yeniden sistematiğe edilmesi düşünüldüğü taktirde takibedilmesi gereken metod bizce şudur: Bu çalışmayı öncelikle Arapçayı çok iyi bilen tabîbler yapmalıdır. Onlar Arapçadan başka hadîs ve tefsirle ilgili belli başlı ilimlerde yetişmelidirler. Bu meyanda, hadîs nazariyatının ve hadîs kaynaklarının da iyi bilinmesi gerekir. Arapça formasyonu olan bir hekimin hadîs nazariyatını öğrenmesi, kaynakları tanıması çok zor bir iş değildir. Ama Arapçayı bilen bir ilâhiyatçının tıbbî formasyonu edinmesi kıyaslanamayacak kadar zordur.

Hatta şunu da ilave etmek isteriz: Zamanımızda tıbb-ı nebevî'nin mükemmel bir sisteme kavuşturulması bir ekip çalışmasıyla gerçekleştirilebilir. Bugün tıbbim pek çok ihtisas bölümleri var: Göz, kulak, dâhiliye, hâriciye, nisâiyye, çocuk,

260

PROF. DR. İBRAHİM CANAN

psikiyatri, nöroloji...gibi. Hadîsleri bu ihtisas sahiplerinden her birisi kendi zaviyesinden değerlendirecektir. Bir hadîsten psikiyatri mütehassısı tarafından keşfedilecek bir inceliğin, dâhiliyeciler tarafından sezilemeyeceği söylenilebilir. Hele tıbbî formasyonu olmayan bir ilâhiyatçının hekimlerce sezilecek tıbbî incelikleri görmesi hiç beklenemez. Öyle ise, hadîsler-deki tıbbî yönleri arama ve sistematiğe etme işini hekimlerin teşkil edeceği bir hey'et ele aldığı taktirde, yüzbinleri bulan bütün hadîs rivayetleri, yapılacak çalışmanın kaynağını teşkil edecektir. Aksi taktirde, bir ilâhiyatçının yapacağı tıbb-ı nebevî çalışması hadîs kitaplarının "kitabü't-tıbb", "kitâbü'l-marda" gibi, tıpla alâkalı bölümlerinde yer alan hadîslerin dışına fazla çıkamaz.

Bu noktanın daha iyi anlaşılması için bir hâtıramı nakledeceğim: Bu eserimizin tıbb bahsinde kıymetli katkılarını gördüğümüz Dr. Zeki Çıkman arkadaşım yıllarca önce tıbb-ı nebevî ile alâkalı bazı araştırmalar yapmak üzere bir vakıf kurma düşüncesinden bahisle, bu vakfın çalışmalarına esas olabilecek bir tıbb-ı nebevî kitabının hazırlanması işini, hadîs-ci olmam haysiyetiyle bana teklif etmişti.

Bir müddet düşündükten sonra, yukarı da belirttiğim gibi, işe yarar bir çalışmanın ortaya çıkması için tıbbî formasyon gerekeceğini açıklayarak özür beyan ettim. İlk anda bu işi yapabileceğimde ısrar etti ise de, bir başka karşılaşmamızda "namazın göz sağlığına etkisini bildiren hadîs var mı?" diye sordu. "Göz tedavisiyle ilgili hadîs çok ama, namazın göz sağlığına etkisinden bahseden hadîs hatırlamıyorum" dedim. "Var" dedi ve

TM.. 1 . _ . _....._

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'm: "Dünyanızda bana üç şey sevdirmiştir..." diye başlayan hadîsini hatırlatarak orada geçen "... ve gözümün nuru namaz" tabirini gösterdi. Ben: "Burada "çok sevdiğim" manasında olmak üzere "gözümün nuru" demiştir. BuArapçada söylediğim maksadla kullanılan bir tâbirdir, nitekim biz de, çok sevdiğimiz bir şeye, "gözümün nuru" deriz. Bunun göz sağlığı ile ilgisini göremiyorum" diye itiraz ettim.

Tabib arkadaşım, öyle açıklamalar yaptı ki bu hadîste yer alan tıbb-ı nebevî hususunda ikna oldum: Ezcümle, "göz nuru" denen görme gücünün her yaşta zinde kalabilmesi için, gözün, uzak, yakın, çok uzak, çok yakın olmak üzere farklı mesafelere devamlı uyum temrini yapmak zorunda olduğunu, namazda iken ayakta, rükûda, secde, oturma ve selam verme hallerinde çok farklı mesafelere bakarak gözün bu "uyum temrini" ni yaptığını, bazı göz bozukluklarını gidermek için tabiblerin kadınlara örgü tavsiye ettiklerim...vs. söyledi ve ilâve etti:

"Namazda gözleri kapamak niçin mekruhmuş, şimdi daha iyi anlaşılmalı."

Ben bu açıklama ile göz nurumuzun büyük ölçüde namaza bağlı olduğunu anlamış olmaktan başka, müessir bir tıbb-ı nebevî çalışmasını ancak tabiblerin yapabileceğine dair düşünceme, mukni bir delil bulmuştum. Meseleyi şimdilerde daha da açan doktorumuzun açıklaması şöyle: , "Gözün namazdaki tâdîl-i erkânı, namazın karanlıkta

kılınmasının mekruhluğu, gözlerin namazda kapalı olmasının

262

mekruhluğu, gözümüzün kataraktve glokom'dan (yani karasu hastalığından) korunması için hususî işaretler olup "iki gözümün nuru namaz" hadîsi, namazın, değer verilen, sevilen bir kıymet olduğunu anlattığı gibi, "iki gözüme nur veren namaz" ibaresinin de saklı olduğu kanaatindeyiz. Kişi sevdiği ile karşılaştığı zaman "seni görünce gözüm, gönlüm aydınlandı" diyerek psikolojik bir sevinci ifşa ettiği gibi; namaz direkt olarak maddî gözümüzün sağlığında etkilidir. Gözün içindeki lens denilen uyumla ilgili merceğin anatomik, fizyolojik ve biyolojik hususiyetlerini bilenler bu ifadelerin gerçekliğini daha iyi anlayacaklardır." (Z.Ç).